دافغانستان نومیالی

د اطلاعاتو او کلتور وزارت

د نشراتو ریاست

مؤلف:

عبدالروف بینوا

Ketabton.com

دافغانستان نومیالی

څلورم ټوک

عبدالرؤف بینوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

فروشگاه کتاب شاه محمد
چاراهی صدارت تیلفون ۲۵۸۸۶

0006564

دافغانستان نوميالي

څلورم ټوك

۴۰۸ تنه

مؤلف

عبدالرؤف بېنوا

۱۳۶۰

د اطلاعاتو او کلتور وزارت
د نشراتو رياست

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: داکتاب د محمد هــاشم بهرامي او محمد ابراهیم پیکارجــو پەزیار او اهتمام چاپ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یــادونــه :

د ګران افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په زرینو پاڼو کې د دې قهرمان هیواد دپتمنو خلکو د حماسه جوړوونکو ویاړ و نو په څنګ کې د لطیفه هنر او نو بیلګې په ځلانده تورو کښل شوي چې زموږ د ټولنې فرهنګــی شتمنې یې لاپسې زیا ته کړې یـــــه زموږ د ژیار ایستونکو خلکو فر- هنګی میراثو نه چې د هیواد د هنر او ادب د ځا و ند انو په پا ملر نه د زما نې د نا خو الو څخه سا تـــل شوی او دورك کیدو څخه یې مخ- نیوی شوی ږه رښتیا سره یې د خپلو خلکو په وړاندې ددې نه هیر یدونکې خدمت له لاری خپل ټولنیز رسا لت سرته ر سولی د ی په دې لــړ کې «دافغانستان نو میا لی» اثر د یادونې وړ دی .

د(افغانستان نو میا لی) د محترم استاد عبدالرؤف بینوا اثر دی چـې لیکوال له دې لاری زموږ د ټولنــې د ګڼ شمیر لیکوالو او ملی نومیالیو دپیژ ند نې په وسیله د قدر وړ ټولنیزه درنده دنده سر ته رسو لی ده .

دادی د افغانستان نو میا لـــی څلورم ټوك د دریو تیرو ټوکونو په څیر د یوی ار زښتنا کې معنو ی پانګې په توګه نوی نسل ته وړاندې کیږی چې شکل او محتو ی دواړه یې د پاملر نې وړ ګڼل کیږی .

دغه ارزښتنا که اثر په داسې حال کې د نشر اتو د ریا ست په مرسته له چا پ څخه را ووت چې په قهرمان افغانستان کې د ثور ملی اودمو کراتیك انقلاب اوددی ویاړلی انقلا ب د نوی بشپړ تیا یی پړ او پلو شود ګران هیواد ګوټ ــ ګوټ روښانه کړی او د ټولنیز فر هنګ د لاودی لپـــاره یې لاره او اره کړیده .

زه د هیواد د ټولو لیکوا لو او د هنر او ادب د ځا وند انو لپا ره په دی سپیڅلی لاره کی کا میا بـــــی غواړم او ترډی زیاتو او چتو پوړیو ته د رسید واو د خپلی ټو لنی په وړاندی ددی ستر ټولنیز رسالت پــه سرته رسولو کی یې دلا بر یالیتوبونو هیله کوم .

عبدالمجید سر بلند

دوزیرا نو د شورا مر ستیا ل اوداطلاعا تو او کلتور وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددی کتاب دنو سیالیو فهرست

نوم	مخ
باباجان اسیر	۱
باباجان هروی	۲
باباخان محمد مجزوب	۳
بابادل (ختیك)	«
باباسنکو اندخویی	«
باباسیدگل دپکلی	۴
باباشوریده هروی	۵
باباعبدل دهکی غزنوی	«
باباعلیشاه هروی	٦
باباعلی هروی	٦
باباولی کندهاری	«
بابای برق	۱۸
بابا سرپلی	«
بابا(ظهر الدین محمد)	۱۹
بابر خان کاکړ	۴۱
بابك صاحب	۴۱
باب صاحب	۴۱
بابو	۴۲
بابو جان بابی	۴۲
بابو جان لغمانی	۴۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
باتکی کاکړ	۴۹
با جوړی	۴۹
باجوړی	۴۹
بادر	۵۰
بادشاه‌گل (حکیم)	۵۴
بادشاه میر	۵۵
بادو ابر یدی	۵۵
باران آخوند	۵۶
باران ینگزی	۵۶
باران سنځرخیل	۵۶
بارپکشاه لودی	۵۷
بارح هروی	۵۹
بارع پوشنگی هروی	۵۹
بارك نیکه	۶۰
بارو	۶۱
بارو خان نورزی	۶۱
باره خان چهر هاری	۶۲
باره خو بابا	۶۴
بازار کاکړ	۶۴
باز بهادرسور	۶۵
باز توخی	۶۶
باز جنګ خان	۶۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بازجوگیزی	٦٨
بازخان بنگبش	٧٢
بازخان ننگرهاری	٧٢
بازرخان خوگخیل	٧٣
بازگل لغمانی	٧٣
بازگل (ملا)	٧٣
بازمحمد کاکړ	٧٤
بازمحمد کندهاری	٧٤
بازمحمد کندهاری	٧٥
باز (ملا)	٧٦
بازو نخوگخیل	٧٦
بازید	٧٧
بازیدخان افغان	٧٧
باسطی کابلی الاصل	٧٨
باشانی هروی	٧٨
باشنانی هروی	٧٨
باشهیدنیکه	٧٩
باصر حاکم شاه	٧٩
باطنی بلخی	٧٩
باعوف سیستانی	٨٠
باغون مسه‌خیل	٨١
باقر ذوالکمالین هروی	٨١

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
باقر شاه	۸۲
باقی بالله کابلی	۸۲
باقی بلخی	۸۴
باقی مجددی	۸۵
باقی هروی	۸۵
باکو راو غانی	۸۶
بالخوازی نیکه	۸۶
بالون آخون	۸۶
بالیث طبری	۸۷
بانو بی بی	۸۹
بانو سیستانی	۹۰
بانو کشپ	۹۱
بانی محاکی	۹۱
باوری (آخوند)	۹۲
بایتگین زمین داوری	۹۲
یاتیگین غزنوی	۹۳
بایتوز بستی	۹۴
بایخان	۹۵
بای خان	۹۶
بای خان حافظه	۹۷
بایزید افغان	۹۷
بایزید پورانی هروی	۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بایزید پیر روښان	۹۹
بایزید دوری هروی	۱۴۴
بایزیدلودی	۱۴۵
با یسنغر میرزا	۱۴۶
بایسنغر میرزاعادلی	۱۵۲
با یقرا هروی	۱۵۲
بایی‌خان‌توخی	۱۵۳
ببرخان سواتی	۱۵۳
ببن شاهو خیل لودی	۱۵۴
ببو جانه	۱۵۵
ببون منګل	۱۵۶
ببی‌یا بیبنه‌بي	۱۵۷
بجلی چارسدی	۱۵۷
بخت‌خان‌جنرال	۱۵۸
بختك‌هلمندی	۱۶۲
بخت‌ناك‌خان‌ختك	۱۶۴
بدایعی بلخی	۱۶۶
بد خشی	۱۶۷
بدخشی	۱۶۹
بدرالدین غزنوی	۱۶۹
بدرالدین هروی	۱۷۰
بدرحاجب غزنوی	۱۷۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بدرطر خان بامیانی	۱۷۲
بدری غزنوی	۱۷۳
بدل خان	۱۷۳
بدل خان یا بدی خان	۱۷۴
بدیع الدین جوینی	۱۷۴
بدیع الزمان خراسانی	۱۷۵
بدیع الزمان میرزا	۱۷۵
بدیع الزمان هروی	۱۷۷
بدیع اندجانی	۱۷۸
بدیع بلخی	۱۷۹
بدیعی سجزی	۱۸۱
بدیع هروی	۱۸۵
بدیعی هروی	۱۸۶
بدیل ابو بکر هروی	۱۸۶
براست	۱۸۷
براهیم	۱۸۸
برت نیکه	۱۸۹
برخوردار پاشمولی	۱۸۹
برخوردار خان اڅکزی	۱۹۱
برخوردار فراهی	۱۹۲
برکت خان	۱۹۲
برم خراسانی	۱۹۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
برمك بلخی	۱۹۳
برسکی	۱۹۴
برو ردهٔ بلخی	۱۹۵
برها تکین	۱۹۶
برهان الدین	۱۹۶
برهان الدین ابولحسن غزنوی	۱۹۷
برهان الدین بلخی	۱۹۸
برهان الدین خاوند شاه بلخی	۱۹۹
برهان الدین عطاأله هروی	۱۹۹
برهان ادین لاغربدخشی	۲۰۱
برهان الدین محمود بلخی	۲۰۲
برهان الدین هروی	۲۰۳
برهان بلخی	۲۰۳
برهان خان	۲۰۴
بریانګر غزنوی	۲۰۷
بریم خان	۲۰۷
بړسکوسوسی جان	۲۰۸
بزرجمهر قاینی	۲۰۸
بزرګ خواجه بدخشی	۲۰۸
بزګر علی محمد	۲۰۹
بزرګ (میا)	۲۰۹
بزم کابلی	۲۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بزمی خراسانی	۲۱۰
بزمی کندهاری	۲۱۱
یسالمی غزنوی	۲۱۲
بسام سیستانی	۲۱۲
بسام کوردخارجی	۲۱۳
بستان بریخ	۲۱۴
بستان خان پوپلزی	۲۱۷
بستی	۲۱۸
بستی	۲۱۸
بسطامی بلخی	۲۱۹
بسکی	۲۱۹
بسمچی هروی	۲۱۹
بسمل بدخشی	۲۲۰
بسمل جلال آبادی	۲۲۱
بسملی سبزواری	۲۲۳
بشار بستی	۲۲۳
بشار تخاری	۲۲۳
بشارت سنځرخیل	۲۳۰
بشار مرغزی	۲۳۱
بشاری پوشنگی	۲۳۳
بشیر بلخی	۲۳۳
بصیر سیستانی	۲۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بصیر سکرم	۲۳۴
بغراجق	۲۳۴
بغوی	۲۳۴
بغوی	۲۳۵
بقای بدخشی	۲۳۶
بقایی	۲۳۷
بقایی هروی	۲۳۷
بکتاش بلخی	۲۳۸
بکتغدی غزنوی	۲۳۹
بکتگین چوگانی	۲۴۰
بکتگین حاجب	۲۴۱
بکیر خراسانی	۲۴۱
بگل	۲۴۲
بگی خان باسیزی	۲۴۲
بلال بن ازهر سیستانی	۲۴۲
بلبل	۲۴۳
بلبل کابلی	۲۴۴
بلکاتگین غزنوی	۲۴۵
بلکایگینی غزنوی	۲۴۶
بلند خان سدوزی	۲۴۷
بلو خان	۲۴۸
بلوشخ خان اشکزی	۲۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بلوڅ خان خدرزی	۲۴۹
بلوڅ خان کاکړ	۲۴۹
بلو صوفی	۲۵۲
بله نسته قندهاری	۲۵۲
بم نیکه	۲۵۳
بنارس	۳۵۳
بنائی کابلی	۲۵۴
بنائی هروی	۲۵۴
بندر شاه	۲۶۰
بنگل خان کاکړ	۲۶۰
بنگی الینگاری	۲۶۵
بولعجب کابلی	۲۶۶
بو سعید کابلی	۲۶۷
بو علی شاه	۱۶۸
بو علی هروی	۲۶۹
بلوک نیکه	۲۶۹
بو لی بلند	۲۷۰
بهاء الدین بلخی	۲۷۰
بهالدین سام غوری	۲۷۱
بهاء لدین عمر هروی	۲۷۱
بهاولدین (ملا)	۲۷۴
بهاو الدین نوربخش	۲۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بهزاد کابلی	۳۱۴
بهزاد هروی	۳۱۵
بهشتی هروی	۳۳۶
بهکت بابا	۳۳۶
بهکهاری خان پرملی	۳۳۷
بهلول لودی	۳۳۷
بهلول نیکه	۳۶۶
بهیکن لودی	۳۶۶
بهیم	۳۶۶
بهیم پال	۳۶۷
بیاض دسوابی	۳۶۷
بیاض گل (قاضی)	۳۷۰
بیانی خراسانی	۳۷۱
بیاضی بلخی	۳۷۱
بیبک خراسانی	۳۷۱
بیبوبکوائی	۳۷۲
بیبو بلوڅه	۳۷۴
بی بی ایمنه	۳۷۵
بی بی تاج	۳۷۵
بی بی زینب	۳۷۶
بی بی زینب هوتکی	۳۷۷
بی بی ستی	۳۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بی بی ستی هروی	۳۸۰
بی بی ستی کاسی	۳۸۱
بی بی شمسو روشانی	۳۸۱
بی بی صاحبه	۳۸۲
بی بی صاحبه بریخه	۳۸۲
بی بی گله	۳۸۳
بی بی گله شنغری	//
بی بی گنجانی	۳۸۴
بی بی مبارکه	۳۸۴
بی بی مستو لودی	۳۸۵
بی بی میر کوهره	۳۸۸
بی بی نوره هروی	۳۸۸
بیت نیکه	۳۸۹
بیخود هروی	۳۹۳
بیخود بلخی	۳۹۴
بیخودی فراهی	۳۹۴
بیدار نیکه	۳۹۴
بیدل اشنغری	۳۹۵
بیدل بلخی	۴۰۳
بیدله هروی	۴۰۳
بیدلی لنگ هروی	۴۰۴
بیدلی هروی	۴۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بیدم افغان	۳۰۴
بیرام خان خانخانان بدخشي	۳۰۵
بیربل	۳۰۸
بیرنگ پشاوري	//
بیقیدی بدخشي	۳۰۹
بي قیدی بلخي	۳۱۰
بیکر نیکه	//
بیکس(دسوابی)	//
بیکسي سجاوندی غزنوی	۳۱۱
بیکسي هروی	۳۱۲
بیگ محمد	//
بیگ محمد لغماني	۳۱۳
بیگی هروی	۳۱۴
بي نشان پیښوري	//
بینوای بدخشي	۳۱۵
آدم	۳۱۶
آدم	//
آدم	//
آدین	۳۱۷
آزاد	//
آزادخان ختک	۳۱۸
آزادخان ساپي	۳۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
آزاد کوهاتی	۳۱۹
آزادگل (سیا)	۳۲۰
آصف خان جندو لی	۳۲۱
آفتاب پری (پیشوری)	۳۲۲
آنخون ختیک	//
آیتی هروی	//
آبا	۳۲۳
ابابکر کندهاری	//
ابراهیم	۳۲۴
ابراهیم خیلیل	//
ابراهیم شاه کالو خانی	//
ابراهیم متی زی	۳۲۵
ابن یمین شنواری	//
ابواحمدبستی	۳۲۵
ابو بکر جامی	۳۲۶
ابوبکرمحمد بلخی	۳۲۶
ابوبکرسیا	۳۲۶
ابو الحسن هراتی	۳۲۷
ابوعبداله محمد بلخی	//
ابوعلی حسن بلخی	//
ابوعلیشاه (سید)	//
ابوعلی شقیق بلخی	۳۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
ابو علی عبدالله بلخی	۴۲۹
الفتح النبی غزنوی	//
ابو القاسم عبداله بلخی	۴۳۰
اتکړمولانا-یا-ارکړ مولانا	//
احسن	۴۳۱
احمد تراهی	۴۳۳
احمدتیراهی	۴۳۴
احمدجان خاخی	۴۳۵
احمد(ملا) الینګاری	۴۳۶
احمدجان (سمک)	۴۳۶
احمدجی	۴۳۷
حمدخان	»
احمدداودزی	»
احمد (شیخ)لو دی	»
احمدغوری	۴۳۸
احمد کندهاری	»
احمدګل تکړی	»
احمدګل سلیمانخیل	۴۳۹
احمد نور آهنګر	»
احمدی عبیدالله	۴۴۰
اختر محمدشینواری	۴۴۰
اختر (ملا)	۴۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
اکرام آخونزاده	۳۶۲
اکرم نیازی	۳۶۳
التفات خان	۳۶۳
الکو نیکه	»
الهداد (شیخ)	۳۶۴
الهیار الیسه خیل	»
اله ویردی	۳۶۵
الو لالا	۳۶۵
الهداد (میا)	»
الهیارخان نواب	۳۶۶
الیاس (مولانا)	»
امام الدین (شیخ)	۳۶۷
امان ترین	۳۶۸
امان گواتی	»
اسامی هروی	۳۶۹
امیر اصلاخان جوانشیر	»
امیر خان ننگرهاری	۳۷۰
امیرخان هجری	۳۷۱
امیر خلیل هراتی	۳۷۴
امیر شاه کویتی	۳۷۵
امیر (ملا)	»

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
امیری هروی	۳۷۶
امین	۳۷۷
امین اله راجایی	»
اناار	»
انارگل لغمانی	۳۷۸
انځرگل	۳۷۸
انعام خطاط	۳۸۰
انګوخان یاسیزی	/
انمرځول خیل	۳۸۱
انورشاه (سید)	»
اورکزی روښانی	۳۸۲
اول خان رڅړی	۳۸۳
اول ګل ننګرهاری	»
اوسی کتوازی	۳۸۴
ایاز لنډی	
ایوب خان	»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب

۱۳۶۰- باباجان (امیر): دسلطان بدیع الزمان میرزاله امیرانو څخه و. په ۹۱۱ ه ق کال چې بدیع الزمان په کندهار کې و ،محمدخان شیباني پر میمنه او فاریاب باندې یرغل وکې، نو دبدیع الزمان میرزاله خوا امیر باباجان دخواجه جلال الدین میرکي زوی چې په هغو سیمو کې او سید دمحمد قاسم میرزا او امیر شیرم جلایر په ملگرې دمحمدخان شیباني دیرغلگر و دمخنیوی دپاره و روو ت، جگړه و نښتله، او ز یکانو بری و مو ند اودبدیع الزمان دري سره امیران په جگړه کې و وژل سول، او دهغو ولایتو داو سیدو نکو ژوند گڼو نو سو ، او ژیاتره فراره سول.

خواندمیر په خپل کتاب «حبیب السیر» کې داپیښه داسې لیکې:

«دراوایل سنه احدی عشر وتظعمائه که سلطان بدیع الزمان میرزادر ولایت قندهار تشریف داشت درممالک بلخ وتوابع حاکمی صاحب وجود که بدارائی سپاهی و رعیت قیام تواند نمود نبود و محمدخان شیبانی که همواره همت عالی نهمتش بر سرانجام امور کشورستانی مقصور بود متعاقب و متواتر جنود جلادت مآثر بدینجانب جیحون میفرستاد تالوازم قتل و غارت و تخریب شهر و ولایت ظاهر میگر دانیدند و در میدان خالی بچوگان اقتدار گوی مراد بهوا گاه مقصود می رسانیدند و در پائیز سنه مذکوره جمعی کثیر از آن لشکر برق اثر تاولایت میمنه و فاریاب تاخته بنهب و تاراج فرق عباد پرداختند و اموال بسیار غنیمت گرفته رایت استیلاو تسلط بر افراختند و لدامیر ابوالقاسم ارلات محمدقاسم میرزا ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

باتفاق امیر شیر م جلایر و امیر باباجان و لدخو اجه جلال الدین میر کی که‌در آنحدو د اقامت داشتند متو جه دفع آنجماعات گشتند و بین الجانبین غبار جنگ و شین ار تفاع یافته او ز بکان ر اصو رت ظفر و نصرت ر و ی نمو دو آن سه‌سردار بعز شهادت فایزشده لشکر یان‌ایشان‌ر وی‌بصوب فر ارآو ر دند...»

مأخذو نه:

۱ــ حبیب‌السیر ــ۳ خیام‌د کتابتو ن‌خپر و نه ــ م/۵ ۱ ۳مخ

۲ــ دد هخدالغتنامه ــ د«ب»ر دیف ــ ۶۸مخ.

۱۳۶۱ــ بابا جان هروی ، ملاباباجان ددری‌ژ بی‌شاعر و ، په‌هر ات کی او سید، ښه‌طبع یې در لو دله، او «عشر تی» تخلص کاو ه،دامطلع دده‌دې:

رو ز فر اق یار که باصد ند امت است

رو ز فر اق نیست که‌رو ز قیامت است

مأخذو نه :

۱ــ مجالس النفائس ــ دښاغلی علی‌اصغر حکمت په‌سمو ن ــ م ۶۱ مخ

۲ــ دد هخدالغتنامه ــ د«ب»ر دیف او ــ ۶۸مخ

۱۳۶۲ــ باباحاجی هر وی: دهر ات دنهمی هجری پیړی له‌مصو ر انو څخه و ،چې‌دسلطان حسین‌بایقر ا په‌در بار کې‌یې ژ و ند کاو ه .

په‌انځو ر او تصو یر کښلو کې یې‌لوی‌لاس او پو خ قلم‌درلو د، او په‌ټو ل خر اسان کې‌دنقش په‌طرح کې‌یې بې‌سارې و .

دده دژ و ند نو رحالات په‌لاس ر انغلل.

مأخذو نه:

۱ــ دپښتو آر یانا دائر ةالمعارف ــ م/۹۶ ۲مخ.

۲ــ صو ر تگر ان و خو شنو یسان هرات‌درعصر تیمو ر یان ــ ۱۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳— دکابل مجله— ۶ کال— ۱۱ گڼه— ۷۲مخ .

۱۳۶۳— بابا خان محمد مجذوب: دپروان دولایت دکوهستان په سیمه زیږیدلی دی، دامیر دوست محمدخان په وختو کی عسکرو، او دانګریزانو دتیری په مقابل کی یې په جګړه کی ګډون درلود، او ځنګه چې یې له زلمیتو په دصوفی ګری خواته میل درلود، نو هغه لاره یې پسی ټینګه کړه خو چې دعمر په پای کی مجذوب بیت ته ورسید، اوعوام خلکوو رته زیاته عقیده درلوده په ۱۳۴۵ ه ش کال د ګلبهار په کلی کی مړ او په هغه کو ته کی ښخ کړه سو، چې ده ژوند په کی کاوه.

ماخذ:

پښتو آریانا دایرةالمعارف — ۳/۹۶ ۲مخ.

۱۳۶٤ — بابادل (ختك) : دپښتو دنوميالی او خوږ ژبی شاعر عبدالقادر خان ختك دخوشحال خان ختك دزوی لقب دی، چې د(۱۰۶۳ ه ق) کال دذی الحجې دمیاشتی په پنځه ویشتمه زیږیدلی دی او دده پلار خوشحال خان ختك د«بابادل» په لقب داسی یادوی:

ښه زوی د«بابا دل» دی

تل دی ژوندی په جهان (۱)

(دعبدالقادرخان ختك دژوندنو رتفصیل دی ددې کتاب د«ع» په ردیف کی د«عبدالقادر ختك» ترعنوان لاندی و لوستل سی)

مأخذ:

دخوشحال ختك کلیات— دکندهار چاپ — ۱۹۵ مخ.

۱٦۳۵— بابا سنګو اندخویی: په اندخوی کی یو مجذوب درویش او ملنګ و، چې ځینی کراماتو نه ور ته منسوب دی— مثلاً په ۷۸۲ ه ق کال کی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر تیمور گورگان دخراسان دنیولو په نیت ترآسورا پور یو وت نو په‌اند خوی کی یې د«باباسنکو» سره ولیدل، بابا سنکو دجذبی په‌حال کی د سینې یوه ټوټه غوښه دامیر تیمور گورکان خوا ته وزغورځوله ، امیر تیمور کار پر ښه‌فال ونیو ، او و یو یل :

«خدای‌تعالی دخکی سینه چې خراسان دی ماته راو با خښه » او هغسی هم سوه .

باباسنکو داو وسوه‌او خواتیاهجری قمری کال په‌شاو خوا کی په‌اندخوی کی‌سړ،او هملته ښخ دی.

مأخذونه:

۱ــ حبیب‌السیر ــ دتهران دخیام‌چاپ ــ ۳/۳۴ ۵مخ .

۲ــ رجال‌حبیب‌السیر ــ ۶۳مخ .

۳ــ ددهخدالغتنامه‌د«ب»ردیف ــ ۷۰مخ .

۴ــ ازسعدی تاجامی ــ ۸ ۰ ۲مخ.

۱۳۶۶ــ بابا سید گل دپکلی: دپښتوژبی‌اولسی‌شاعرو،اود(۱۲۰۰ هق) کال په‌شاو خوا کی دپیښور دسیمې د«پکلی» په«بپه» ځای کی او سیده،عمر یې ترسلو کالو تیر سوی و .

دده اولسي بدلی تراوسه دخلکو په‌خولو کی‌جاری‌دی او په خپلو نظمو کی‌یې دامیر دوست‌محمدخان نوم د«گیدړ پور» دیوه‌مشهور خان «جمعدار» دنامه‌سره راوړی لکه‌چې وایی :

په‌گیدړ پور کی‌جمعدارچې تازه‌تل اوسی
لکه‌امیر دوست‌محمدخان‌چې‌په کابل‌اوسی
بل هر عاشق اوعشوقی‌ته‌په‌بو رجل‌اوسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بس که‌چی‌نن‌تری سیدگل سوی ځگر لا ړشو

ددی پو ر تنی بدلی دسر بیت (کسر) دادی:

په‌ژ ړاسرې ستر ګې و لاړ یمه دلبرلاړ شو
لکه آفتاب په شغله پر دماز یگر لاړ شو

او بل بندی دا دی :

لکه آفتا ب په شغله پر د یار صو رت و ینم
ساه‌سي لو ګی په‌سر ت لمبه په‌ځان قیامت‌وینم
دچاله خو ږه سی‌په‌زړه د غم خنجر لا ړشو

مأ خذ :

پښتانه شعر ا ـــ ۲/۳۵۷ مخ .

۱۶۳۷ـ بابا شوریده هروی : ددری‌ژ بی شاعر او په‌قصیده و یلو کی یی‌شهر ت درلو د، دامیر علیشیر نو ایی په‌و ختو کی په‌هر ات کی او سید. ښه طبع یې در لو دله او تل دخو ش طبعانو سر ه سلګری و . دبو ډاتو ب په‌باب کی یی و یلی دی :

قدم شد چو ن کمان و عمر شد شست
جو انی همچو تیر از شست من‌جست

مأخذ:

مجالس‌النفائس ـــ ۸۶، ۲۶۰ مخو نه .

۱۳۶۸ـ بابا عبدل دهکی غزنوی: د خپل و خت نومیالي رو حا نی عالم و، دغز نی ددهك د کلی شمال خوا ته ښخ دی او مزار یې د هغه ځای په‌خلکو کی‌شهر ت‌لری ـــ دژ و ندنو رحالات یې په‌لاس را نغله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذ:

دآريانا پښتو دائرة المعارف—٥/٩٦٦ مخ .

۱۳٦٩— **بابا عليشاه هروی** : دنهمی هجری پیړی لەنو میالیومشایخو څخەو ،دشاهرخ میرزالەو ختو دسلطانحسین میرزاترو ختوپەهرات کې اوسېد او خوارق‌عادات څینې نقل سوی‌دی‌او عجیب او غریب کاړونه یې دەته منسوب کړی‌دی—او دشیخی سرەیی پەدری ژبە‌شعر هم وایە .

مأخذ :

تاریخ نظم‌و نثر در ایران— ۳۲۸/۱مخ دسعیدنفسیی تألیف .

۱۳۷۰— **بابا علی هروی** : د ا میرعلیشیرنوا یـی له لښکری نو میالیو سالارانوڅخەو ، چې‌پر هرات باندی پەدېر دیودتیری په وخت کې د تیری کوونکو د مخنیوی د پاره دلښکر سره وراستول کېده .

مأخذونه:

۱— حبیب‌السیر— ۲۲۱،۲۱۷/۳، ۲۳۸ مخونه .

۲— ددهخدالغتنامه- ۷٦مخ د « ب » ردیف .

۱۳۷۱— **باباولی کندهاری** : سیدحسن‌ابدال مشهورپه«باباولی» دکندهار لەنو میالیو روحانیونو،ولیانو او سترسیدانو څخەتیرسوی،چې دکندهار د ښارشمال لوېدیځی خواته شپږکیلو متره لیری‌دارغنداو پرغاړه پریوەغرکې باندی ښخ دی، پەکندهار کې په ښه روحانیت او کراماتوشهرت لری او ډیرخلك یې‌زیارت تەورځی او ارادت ورته څرگندوی .

لوسړی دخراسان پەسبزوار کې او سېد،خودگورگانی شاهرخ میرزااو اوملکې گوهرشادبیگم پەبلنە لەسبزوارەهرات تەراغی، او بیا هغه وخت چې شاهرخ دکندهارلەلاری‌هندتە تئی، دی یې هم دځانه سره رارهی کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوچې کندهار ته راورسېدل- دلته نودوه روایته دي: یوروایت داسې دي‌چې: دشاهرخ میرزا پرباباولي صاحب نوردسفرو پرونه، نه لورېده‌نو ځکه یې‌له هغه‌ځخه هیله وکړه چې‌په کندهار کې‌پاته‌سي،او دی‌هم دارغنداو د«لنګر» په کلي میشته،او هغه وخت چې‌شاهرخ میرزا بیرته له هنده راو ګرځېد، دی‌وفات سوی ودارو ایت د مرحوم سیدمحسن آغا کندهاري دی چې‌په‌خپل‌منظوم کتاب «د کندهار دسیدانو مزاوات» کې‌راوړی‌او داسې‌وایي:

د بابا صاحب بیان کړم
کراماتبه‌یې عیان کړم

توفیق غواړم له‌سبحانه
دیز دان دپاک فیضانه

خلاصه داو لیأ دی
نقاوه دا صفیا دی

دبڼکي دباغ بلبل دی
درسول‌دګلزار ګل دی

دلاهوت داوج همای دی
دناسوت منزل یې ځای دی

لنګر داره لکه غر دی
پرآسمان دعزت نمردی

په‌عمده وکی عمده دی
دولیانو سرکرده دی

تمام تن‌یې په‌اذکار کې
داذ کارو په انوار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ر انی و ، سر تر سر ه
صفا یی یې و ه اظهر ه

سلسله یې ر حما نی و ه
طر یقه یې حقا نی و ه

د ده نو م سید حسن و
په «سو ز و ا ر » کی یې و طن و

دحضر ت ر سو ل او لادو
د حضر ت علی احفاد و

دحضر ت حسین فر ز ند و
دا بد ا لو او ر جمند و

دده کسب ز ما و ر و ر ه
دبر اهیم ادهم له کو ر ه

پادشاهان عظیم الشانه
خادمان دده و و ، جانه

دشا هر خ پادشاه مخدو م و
د افتا ب په دو د معلو م و

چی تار یخ دنه صد یا ر ه
دهجر ت تیر شو ه هسپیار ه

شا هر خ شاه و یل ز ما پیر ه
ز ما نیت د ی تر کشمیر ه

تا له ځا نه سر ه بیا یم
ستا په دید سر ه ز ه پایم

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ و یل‌چی‌ای امیره
رب‌دی‌تانکړی دلگیره

په‌ځای چی دی گذ ردی
زما هغه خو اته سفر دی

قند هار ته رارهی شو
کل‌عالم په‌ده‌راضی شو

په‌جو فان کی راتی‌د له
په مزلو مز لو پخپله

شاهر خ شاه په‌ده‌شادان‌و
په زرویی خادمان و

له‌هراته رار وانشه
قند هارپه‌ده تابان شه

بادشاه و ویل‌نو ربس‌دی
زما دغه قدر هوس دی

هندوستان لیری وطن دی
دغی خواته زما رفتن دی

ته‌یې شیخ د غه دی ځای دی
زیاتی‌سه خه‌روی دخدای دی

د سړو قول‌د ریاب دی
دریاب خه‌لاردرناب دی

زهیر یده دی همبری بس ده
تمنا سی یو په لس ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې دعاوی به کوې ته
فیوضات به رالېږی ته

ستا پر قول زما باور دی
مقصد دا قدر سفر دی

له اردو څخه جدا شه
په «لنگر» کې یې ماوا شه

ارغنداب یې کړ روښانه
لکه نمر هسې تابانه

عام و خاص ترې فیض موندلی
و مقصود ته رسېدلی

ای زما د زړگی نوره
رب دی تا کاندی مسروره

څو شاهرخ له هندوستانه
شورا ستون تر خراسانه

دده روح و پرواز کړی
و جنان ته رسېدلی

گوره خو دبه سری انسان و
چې عاجزه هم ناتوان و

قدسیان ټول له مسروره
احبا ټول له بې نوره

نور یې ښخ کړ پر غره باندی
کاعالم شو تر ده لاندی

پادشاهان ټول زماورو ره
تل راځی دده ترگوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتباس يې دانوار کړی
مقاصدو ته انبار کړی

ټول رواشي دم تر دمه
يقين ټينګ کړه اې همدمه

کرامات يې ترحدتېر دی
څو يې نمايم لاسی هېر دی

فيوضات يې نمايان دی
تاثيرات يې صدچندان دی

ښه مسجد عمارتونه
رنګارنګ ښايسته ګلونه

فوارې ،حوض و اشجار دی
چهارجوی او قاف بسيار دی

دغه ټول له شاهرخ دی
شاهرخ و فرخ دی

په سيرو کې بيان دی
ښه واضح او ښه عيان دی (۱)

بل روايت دادی چې باباولی صاحب دشاهرخ ميرزا سره هند ته ولاړ، او چې بېرته له هنده راستون سو، نو کندهار يې د اوسېدو دپاره خوښ کې او دلته پاته سو، دا روايت د محمد معصوم نامی دی چې خپل ځان دحسن ابدال اولادې ته منسوبوی او په خپل کتاب «تاريخ سند» کې ليکی :

«ايشان ازسادات صحيح النسب سبزوارند ، ودرمبداحال که ايشان راذوق دست داده سفرحجازاختيارنمودند وبزيارت حرمين شريفين وارض مقدس

(۱) دکندهار دسيدانو مزارات - قلمی . ۲ مخ د پښتوټولنې نو دبين المللی مرکز په کتابتون کې خونددی . خو مأخذ يې نه دی ښوولی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرف شده چندسال در آن نواحی گذرانیدند، و در زمان سلطنت میرزا شاهرخ ولدارشد حضرت صاحب قرانی ازدیار روم و حجاز مراجعت نموده به سبزوار تشریف آوردند و شاه رخ میرزا نسبت ارادت و حسن عقیدت که به بابا حسن ابدال داشته درسفر هندبابار انکلیف نموده باخود بردند و در حین مراجعت در موضع لنگر قندهار رحل اقامت انداخته با مریدان و معتقدان خود اظهار نمود که ازین زمین بوی محبتی بمشام من میرسد. تا آخر عمر در آن منزل گذرانیده همانجا آسوده اند. خوارق ایشان بسیار است ...

و در پیش استانهٔ ایشان گنبدی است رفیع مخروطی شکل که از سنگهای ناتراشیده هریک بوزن پنج من قندهار بوده باشد، بی گچ و آهک و گل ساخته اند. میگویند که چله خانه باباحسن بوده است (۱)

د محمد معصوم نامی دارو ایت و «گلزار قندهار »د کتاب مؤلف شیخ محمدحسن مولوی قندهاری هم تائیدوی او دباباولی د مزار په باب څه نور مطالب هم زیاتوی، او هم دباباولی له خولې ښوخبری لری چی دلته یې کټ مټ رااخلو- دی لیکی:

«سرحلقهٔ سالکان طریق حق جوئی و پای بند شریعت غرای محمد(صلعم) باباولی رضوان الله علیه اسم مبارکش سیدحسن ابدال از سبزوار خراسان است که باستدعای شاهرخ میرزای گورگانی ملکهٔ مکرمه گوهرشاد بیگم بانی مسجد جامع معروف مشهد مقدس از سبزوار بهرات تشریف آورده و ازانجا بقندهار عرورودارزانی سفری در هند تشریف برده اند بهرجائیکه چندفرصتی بیتوته نموده اند و مشغول عبادت شده اند هما ن موضع شرف و نورانیتی بهم رسانیده و بعداز هندتشریف بردنش زیارت گاه عمومی شده باسم «باباولی» .

زمانیکه از هندقندهار آمده اندقریهٔ لنگراز جملهٔ قرای جلگه رود ارغنداب ر برای عبادت وریاضت حقهٔ خود انتخاب نموده و میدانستند که مزارمبارکش باید درقندهار محل فیض رسانی اهل آن ولاباشد، کرامات متواتراز ان جناب ظهورو بروز نموده تل بلندخاکی مشهور به تپهٔ اسیر رانقب کنده سردابی برای آرام گاه

---

(۱) تاریخ سند ۳۳ ۱- سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدن سبارک خوددرست نموده، و وصیت نموده که: «در وقتی که از دنیا رفتم بعداز غسل و کفن قبای سبزم را بربدنم بپوشانید و سرار وی سریری که دایما خواب میشدم بخوابانید و عصای سبز که سرعصا نقره کارشده پهلویم بگذارید و برای سرداب دری کوچکی قراربدهید بدنم خاک نمیشود غسل جمعه شرعی اترک نکرده‌ام، حافظ قرآن شریفم و در قضاوت عدالت محض نموده‌ام، لحاظ احدی را نکرده‌ام و این هرسه صفت سبب سلامتی بدن بی روح میشود» همان طور به وصیت عمل نموده‌اند و مدت یکصدسال جمیع مردم از زیارت بدن مبارکش استفاضه نموده‌اند وبعدبواسطهٔ رفتار غیرمشروعی که در سرداب مذکور واقع شده در بسته و در نتیجه باتل یکی شده صورت قبرمبارک و لوح بزرگ تاریخی که حالا بالای سطح تپهٔ امیر زیارتگاه عمومی است محاذی سربدن آن جناب بام سرداب شمرده میشود، و آن جناب حسینی نسب و به پشت یازدهم به حضرت سید الساجدین امام علی بن الحسین منتهی میشود» (۱)

په «گلزار قندهار» کی داهم لیکلی سوی دی چی د حضرت باباولی در یاضت او عبادت دري ځایه مشهورو، یو په خپله د باباولی په کلی کی هغه زیرزمینی چی اوس دد ی ټبرهم هلته دی، او بل د «لنگر» په کلی کی، او دریم چی د ټبرخاص ځای و، او حتی دده سریدان او خپل منسوبین یې لا هم نه‌سو، و رتلای او هغه د جبه دار په کلی کی دده یوخالصه باغ و (۲)

اوهم زیاتوی چی: جناب باباولی سیدحسن حسینی از علمای متبحر و خاصه درعلم اخلاق یگانهٔ عصرخود بوده ...

و از بس در هدایت و ار شاد خلق نظربلند و جدو جهدی زیاد داشت در هندو قندها ر نفو س زیادی از بو دا ئی ها و بر همن های هنود و آتش پر ست ها را مسلمان نمو د، و نفو ذ کلمه او خیلی ممتاز بود

---

(۱) گلزار قندهار - طبع مطبعه - النعمان النجف الاشرف - ۹ مخ

(۲) گلزار قندهار - ۱۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمای رسمی طو ایف مذ کو ر را با ستد لال و مناظر ه و مر تاضین شان را که از راه ریا ضت نفس کمالی درعلو م غر یبه و نیر نجات و تسخیرات وسا یر علو م غر یبه بد ست آو ر ده بو دند از همان طر یق راه را ـ بر ایشان سد نمو ده و کما لات دام غر و رآنهار اختثی نمو د ه غالب آنهار ابشر ف دین اسلام مشر ف می نمو د ند. (۱) بابا و لی صاحب په (۹۲۰ ه ق) کال کی مړ دی او دد ه پر قبر یو ه لوحه ولا ړه د ه چی پر دواړوخو او یی دده په باب لیکنی ستة ، پرلو مړ ی مخ یی دباندی خو ا ته لیکلی سوی د ی :

«هو الحی القا یم القیو م سبحان الملک الحی الذ ی لا یمو ت له الحکم وله الحمد وله الکبر یا و الجبر وت .بر لو ح ضمیر زا ئر ا ن روضه ادراک و خاطر خطیرعا کفان خطهٔ خاک ظا هر و پید او ر و شن وهویداخواهدبود که خلاصی ازمضایق ایام و رستگاری ازمز لت اقدام بز یارت ار باب قبو ر و استعانت از اصحا ب حضو ر منو ط و مر بو ط ا ست چنا نچه کلا م خجسته فرجام حضر ت رسا لت پناه علیه من الصلو اة ا فضلا و من ا لتحیا ت ا کملها خبرا زا ین معنی میدهد (اذا تحیر تم فی الا مـو ر فا ستیعنوا ا من ا هل القبو ر) کا شف این حکایت وشا هد این ر وا یت است اسعاف حا جات و انجا ع مهما ت زائر ین این مشهد مقدس و معتکفا ن مـر قد منو ر است اعنی مر قد سلطا ن ا لطر یقة و بر ها ن الحقیقته قطب فلک الهدا ایت مر کز دایره و لا یـت مهبط انوا رالهی ، مظـهر اسر ار

---

(۱) گلز ار قند هار ــــ ۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتناهی، قدوة الواصلین، زبدة الکاملین،
سرحلقهٔ ارباب وجد وحال، بابا حسن ابدال نورالله مرقده
عطر مشهده که درعالم طریقت کسوت وخرقه از حضرت سلطان
الاولیا، وبرهان الاتقیا ... فی العالم سلطان ابراهیم ادهم داشته اند
وبه نیل سعادات ورفع درجات فایز وفایق.. ومجذوب سالک بوده
اند وخوارق عادات از خدمت ایشان بظهور می انجامیده چنانچه
درافواه والسنه جاری است وارباب ملک وملت واصحاب دین و
دولت روی نیاز وابتهال بدین درگاه که کعبه آمال وامانی این دیار
است آورده، مقصود می یابند.
چون کعبهٔ قبلهٔ حاجات خلق گردید، نهند روی بدرگاهت از دیار
بعید وحضرت خاقان مرحوم مغفور شاهرخ میرزا از روی اخلاص
وارادت درین مقام ملاقات کرده آنچه از خدمت باباشنیده بودند
برای العین مشاهده آمد واین موضع که موسوم است بقریه
« لنگر » برسم ذکات وقف حضرت بابا فرموده ازمالیه وکل
تکالیف معاف ومسلم داشته اند ودرزمان حضرت سلطان
ومشارالیه بفحوای مصدوقه (المومنون لایموتون بل ینتقلون الی)
از دار فنا به دار بقا رحلت فرمودند وچون زمان سلطنت منتقل
بحضرت سلطان مرحوم مغفور ابوالغازی سلطان حسین بهادر گشت
اهل بغی وعناد در بلاد سر بفتنه برآورده وگردنکشی آغاز کرده
بودند، ورعایا متضرر ومتفرق گشته از اوطان خود جدا
میشدند هرچند که فرزندان کامگار ومردان نامدار می فرستادند
این دیار قراری پیدا نمی کرد، برین تقدیر حضرت امیرکبیر عالمگیر المؤید من
السما المظفر علی الاعدا افتخار الاعاظم الامیر المرحوم المغفور

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر شجا ع الد ولته و الد ین ذو النو ن بهادر بر د الله مضجعه رادر ین ولااز ولایت ما ورا النهر.... شا ن اتفاق افتاد ودر ا هل شر و فسا ددفع و. . . عالی‌بنام مبارک حضر ت مشا رالیه شر ف صد ور یا فت آ نحضر ت با بر ادر ان نا مد ار و فرزند ان کا مگار و چند ی از خا صا ن واردا ین حدو دگشتندبعو ن‌عنایت الهی‌و یاری دولت ناستناهی،بضر ب‌تیغ‌آبدار این‌دیار را ازشر مفسدان باغی‌پا ک وصا فی گر دانید دران. . . از کنارآب سند تاخط کابل و ازبلخ تاناحیت دارا لسلطنه هر ات وا زسر حد سیستان تاداسن . . .درقبضئه تصرف پاد شا هانه درآو رده لوای عدالت و شفقت دراین اقلیم ...سلطان غازی سلطان محمو دسبکتگین نو رالله مر قده ازصفحه خاطر جهانیان واهل زمان محو هستی گر دیده »(۱)

دډېر يني لو حې پر دوهم مخ دا لیکنه ستده :

«و بحمد ا لله تعالی که این دولت ابد پیو ند ولدار جمند عا لیحضر ت مشا رالیه و هو حضر ت امیر روشن رای ما فی ضمیر عا لیجا هما لک پناه عد الت دستگاه النیر الفلک الارتفا مبا رزالد ولته والد ین شا ه شجا ع خلد ا لله دولته الی یوم الد ین اهل ا ین دیار و بلاد.:. بفرا غ دل وحضور روز گا ر میگذ رانند واو قات برسر می بر ند ظل خلیل مر حمت و عا طفت ا ین حضر ت ا لی یو م‌التنا د برسرسکا ن... عبا د آفا ق گیر باد وهذ ا.... فا صلاح

---

(۱) د کند ها ر مشا هیر - ۱۱٦ مخ ــ هغه ځا یو نه چی ټکی ا ينبوول سوی دي اصلي تو ري يي نه ويل کيږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الاصناف مشار الیه ... کافه رعایاو بر ایا ابنیه عالیه معروف و معطوف است ارکان و اعیان حضرت ... مساعی جمیله بظهو رسی رساندند در این ایام خجسته فر جام توفیق رفیق حال فرخنده حال حضرت کوکلتاش مشار الیه و هو جناب رفعت مآب امارت پناه شجاعت دستگاه امیر عاقل کامل عادل باذل امیر ناصرالدین فاضل ایددولته بر لوح عرش فرسای ... عالی ... توفیق یافت والحمدالله علی التوفیق (۱)

لکاتبه :

میر فاضل یادگاری ماند در عالم زخیر باد با قی دولت او تاجهان فانی است

چونکه در ماه ربیع الثانی شدا تمام او سال تاریخش همین ماه ربیع الثانی است

و تاریخ سند نو میا لی مولف محمد معصوم ما سی خپل ځان د همدي بابا ولي صاحب اولادی ته منسوبوی او د خپل کتاب په مقدمه کی لیکی : « اما بعد راقم این صحیفه محمد معصوم المتخلص به نامی» بن سید ...صفائی الحسینی الترمزی اصلا و البکری مسکناو مدفناو المنتسب الی سید شیر قلندر بن حسن ابدال السبز واری مولد او االقندهاری موطنا ومر قداً »

ماخذونه :

۱- تاریخ سند ۳۳ مخ

۲- د کندهار دسید انو مزارت -قلمی -۰۲مخ

۳- گلزار قندهار دبغداد چاپ ۹۶۹ مخو نه

۴- د کندهار مشاهیر -دمباغلی زلمی لیکنه -۱۳ مخ تر ۱۸ مخ پو ری

---

(۱) د کندهار مشاهیر -۱۸ مخ -تیش ځایو نه چی تکی ایښوول بسوی اصلی تو ری نه لو ستل کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- آریانا مجله ـ ۷۰ گنه ـ ۲۰ مخ د ۱۳۲۷ کال دلړم دمیاشتی ـ

۱۳۷۲ـ بابای برق : داسیر عبدالرحمن‌خان‌دو ختو دسر کاری‌شاطرانو دشرواوخننګه‌چی‌دیر ګړندی‌و ، نو ځکه‌یی « بابای‌برق» باله‌وایي چي‌یووخت‌دآس په‌سپرلی په‌دروشپو کی له‌هراته کابل‌ته‌ورسیدپه‌دي‌توګه‌چی‌له‌هراته‌تر کابله‌په هرپړاوکی یویوایدک آس‌ور ته‌ولاړو ،چی‌ده په‌هر پړاو کی آس‌الیشاوه .

داسیر حبیب الله‌خان‌په‌و ختو کی هم‌دغه‌پړوا ک‌او اختیارخاوندو، حتی‌وایی‌چی دغړ غړه کولو صلاحیت یې‌هم‌درلود،او دکابل‌په‌ښارکی زاړه‌ګمرک ته نژدی یوه‌غړ غړه‌خاص دده په‌ناسه‌ولاړه وه ، اوداسیرحبیب‌الله‌خان په‌و ختو کی هم د سرکاری شاطرانو مشرو.

ماخذ :

دانیس ورځپاڼه ـ ۳۳۴۳ کال دکب ۸ ۲نیټه ـ

دښاغلی‌محمد صادق دسترګو لیدلی حال .

۱۳۷۳ـ بابا سرپلی : میر بابر ددری ژبی شاعر او د سر پل له‌سا داتو څخه و ، او دا بیتونه دده دی :

بشام غمت دودآهی که دارم
ازآنست روزسیاهی که دارم

بدعوی عشقت چنان سر بلند م
که‌بر عرش شاید کلاهی که‌دارم

زبیداد خوبان بداد دلم رس
تو ئی در جهان پادشاهی که‌دارم

طریق وفاپیشه کردم چو «بابر»
همین استسوی تو راهی که‌دارم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د میر چوچکه علمی ورورو

مأخذونه:

۱ـ مجمع الفضلا ـ خطی ـ ۳۴۳مخ

۲ـ تاریخ افغانستان

درعصر گورگانی هند ـ ۲۲۷

۱۳۷٤ـ بابر (ظهیرالدین محمد) (۱):

ظهیرالدین محمد بابر دعمرشیخ زوی، دسلطان ابوسعیدمیرزا نمسی، دمحمدمیرزا کړوسی، دمیرانشاه کوسی اوداميرتیمورکودی دکابلستان اوهندوستان او خراسان له ډیرونو میاليو پاچیانو څخه تیر سوی دی چې سی د (۸۸۸هـق ـ ۱۴۸۳م) کال دمحرم دمیاشتی په شپږمه اود فروری په ۱۴دماوراالنهرپه فرغانه کې زیږیدلی او د(۹۳۷هـق) کال درد یمی خور (جمادی الاولی) په پنځمه د دوشنبی په ورځ په هندکی دجمنادسیندپرغاړه په «باغ زرافشان» کی مړاوهم هلته ښخ کړه سوـخو په (۹۳۷هـق.

۱۵۴۰م کال دبابر ددوصیت سره سم دبابر یو سفری ماند ینی بی بی مبارکی دده مړی له هغه ځای څخه کابل ته راووړ اود کابل د شیر دروازه د غره نویدیځی لمنی په هغه باغ کی یی ښخ کی چی تراوسه دده په نامه د«بابر باغ یا دیری» او هغه وخت یی په قدمگاه شهرت درلود.

---

(۱) دظهیرالدین محمد بابر دژوند دی پښتوزیاتره برخه د پوهاند عبدالحی حبیبی له هغه کتابه په پښتو را اړولی سوی ده چی په (۱۳۵۱هـش) کال دنو سوړی پوهاند له خوا دظهیرالدین محمد بابر شاپه نامه په دری ژبه لیکل سوی وی

د بابر مور «قتلق نگار خانم» نوميدله او د مغولستان مشر دوا کمن يونس خان لور وه، او بابر د مور له خوا په پنځلسو او سطو چنگيز خان ته رسيده.

د بابر د نيکه سلطان ابو سعيد ميرزا د پاچهي ارتوراليي له آذربايجان څخه د هندوستان ترسرحد او بيا له مکران څخه د تاتار تر ريگستان رسيده نو په (۸۷۳ ق = ۱۴۶۸م) کال چي د بابر نيکه ابوسعيد ميرزا مړسو د ده د پاچهي هيواد د ده د زامنو تر منځ و ويشه سو مشر زوی يي سلطان احمد ميرزا د سمرقند او بخارا او کمن سو او د استرآباد سيمه سلطان محمود ميرزا و اخيستله او کابل او غزني د الغ بيگ برخه سوا و د کندهار او گرمسير دوا کمني وا-گي سلطان مراد ميرزا په لاس کي واخيستلي او د فرغانه حکومت د بابر پلار ته چي د سلطان ابوسعيد ميرزا څلورم زوی وو پاته سو او بابر په همدغه فرغانه کي وزيږيد او د حپل پلار تر سيوري لاندي د يوه شهزاده په توگه وروزل سو او د پلار پرروزلو سربيره د ده په روزنه کي د ده د پلار د دربار نوميالي و پوهانو هم لوی لاس درلود چي له هغي جملي څخه پخپله بابر د شيخ «مزيد بيگ» او بابا قلي بيگ او خدای بيردی بيگ نومونه اخلي او د هغو عالمانو له منځه چي بابر ورته عقيده درلوده او څان يي د هغه شاگرد باله يو هم خواجه قاضي مولانا عبدالله د سلطان احمد قاضي زوی و چي بابر يي داسي ستايي «اوستاد و پير من خواجه مولانای قاضي باشد ... نسب او از طرف پدر بشيخ برهان الدين قليچ فتهي مي شود و از جانب مادر بسطان ايلک ماضي ميرشد در ولايت فرغانه اين طبقه مقتدا و شيخ الاسلام و قاضي شده اند مريد خواجه عبيدالله بود از ايشان تربيت يافته بود درولي بودن خواجه قاضي مرا هيچ شکي نيست عجب کسي بود ترسيدن درو اصلا نبود... اين صفت هم دليل ولايت است(۱) د بابر پلار عمر شيخ ميرزا چي ۸۹۹ ھ ق = ۱۴۹۴) کال د روژي خلرسه او جون نهمه د دوشنبي ورح د آخشي په کلا کي

---

(۱) بابرنامه ۵ مخ د ظهيرالدين محمد بابرشاه د پوهاند حبيبي د تاليف برحواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په داسې حال کې چې کوتري يې الوزولې د يوې ودانۍ له پاسه خندق ته ولويد او ډېر سو نو د فرغانې د دربار اميرانو زلمي د ولس کلن شهزاده بابر د هغه ځای د پلار پر تخت کښېناوه. په دغه وخت کې د ده اکا سلطان احمد ميرزا د سمرقند حکمران او ماما يې سلطان محمود ميرزا قندوز او بدخشان کې حکومت کاوه چې دا دواړه د بابر سره دښمنان وو خو ده يې په مقابل کې ټينګ مقاومت وکاوه او د خپل پلار د دربار د ځينو اميرانو او خورو په سلا تړلي د (۹۰۳ هـ ق) کال (۱۴۹۷ م) کال چه لوړې خورنو سبر له خپل کاکا سلطان احمد ميرزا څخه سمرقند ونيو سګر څنګه چې د ده ورور جهانګير مرزا «دا ند مان» نيولو ته پارا وه نو بابر سلو ر څو حکومت وروسته د رجب مياشت سمرقند پريښوو او د اندجان خواته وخوځېد خو هغه ښار هم د بابر تر ور رسيدو د مخه سقوط وکی او د ده طرفداران لکه مولانا قاضي او نور ورل سو بابر چې د خپل پلار پايتخت او سمرقند او اندجان بايلل نو تر ډېرې مودې پورې لالهانده ګرځېده څو چې تاشکند ته ولاړ او وه اته سوه تنه يې پر ځان راټول کړه پر فرغانه يې يرغل وکی او بيا اندجان ځانته وګټله او د (۹۰۵ هـ ق کال د ذيقعدې په مياشت يې د خپل ورور په سلګرۍ د سمرقند د نيولو تکل وکی او په (۹۰۶ هـ ق ۱۵۰۰ م) کال يې هغه ښار له شيباني خان څخه ونيوه دی پخپله وايي «من جوان نزده ساله ور - ليب من شيباني خان مرد پر تجربه و پير کار ديده يی بود باوجود اين هم بياری د وست و چهل تن شبانه بر سمرقند تاختيم و از راه پل مغاك بر حصار بر آمده و شهر را ګرفتيم و شيباني خان با هفت و هشت هزار سواريکه داشت هزيمت يافت و بسوی بخارا پس نشست»

بيا هم شيباني خان پر آرامه کښېنوست د بابر د هغه د ماما سره چې د تاشکند حکمران و ډېر جنګونه وکړه څو چې د (۹۰۸ هـ ق=۱۵۰۳ م) کال ذوالحجې او جون په مياشت يې تاشکند د بابر او د بابر له ماما سلطان محمود څخه ونيو. (۹۰۹ هـ - ق - ۱۵۰۳ م) کال بابر بيا لالهانده ګرځېده، او د خان د پاره د ديوه ټاټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بی پەلتون کړ و،څو چې د(۹۱۰ ه ق = ۱۵۰۴ م) کال پەمحرم او جون او چون کې له فرغانې څخه دخراسان پەنیت د حصارو لایت تەراغی او پەدې وخت کې دده سره تر دروسو و تنو زیات کسان و رسره نەوو ،چې هغه هم زیاتره پلی وو، چاروغی یې پەپښو او لکړې یې پە لاس کې وې، او یو ازی دوې خیمې یې در لودلې، پەداسی حال کې تر ددغه‌نژدی د آسو دسیند د«یو تاج» لەگودره دافغانستان خاوری تەراپوریو وت، او د «کهمرد» او «باسیان» سیمو تەراغی چې دلته دباقی زوی احمدقاسم د خسرو شاه خوریی و اکمن و .

بابر چې یو داعیه غوښتونکی او فعال سړی و ، پەکندزاوایبك او دوشی او آجر کې یې دخسرو شاه لښکریان او نور خلك ځانته جلب کې او د(۹۱۰ ه ق) کال پەلوسړی خوردانداراب تر او بو پوریوت او پەدوشی کې کښېنته سو ،او دخسرو شاه‌ټول خلك او لښکر بابر تەاپل سول او خسرو شاه ددهانهٔ غوری لەلاری خراسان تەولاړ ،او د ده ټول پیسې او وسلی د بابر پەلاس ورغلې او بیانو تر هندوکش راواووښت او ددوهمی خورد سیاشتی پەپای کی یې د کابل ښار ونیوه .

خراسان او عراق او چین او روم او هند ترمنځ لوی‌تجارتی مرکز و ، اولکه‌پخپله چې‌بابرلیکي دکابل مالیات دلغمان سره هغەوخت اته سوه‌زر شاهرخی وې .

پە(۹۱۱ ه ق =۱۵۰۶ م) کال یې‌دغزنی اوگردیز او کوهات او بنو او تهل اودگوسل ددرې نیولوته ملاو تړله او خپل ورور جهانگیرمیرزا یې دغزني حکومت تەوگماره .

دکابل او نورو پورتینو سیمو تر نیولو وروسته د(۹۱۲ ه ق) کال‌دمحرمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سیاست د شیباني خان له حملو څخه د هرات دژغورلو په نیت دغور بند او شیبر او بامیان له لارې هغې خواته وخوځیدا و ځان یې په بادغیس کې د هرات تیموري شهزاګانو ته چې دشیباني خان د حملو د مخنیوي د پاره د سرغاب د سیند پرغاړه سره راغونډ سوي و، ورساوه، او دخلرمې خور په شپږمه ددوشنبې په ورځ د «ګل باغان» په سیمه کې ورسره یو ځای سو، چې بیا د بدیع الزمان په بلنه هرات ته ولاړ ..

خو په کابل کې دده ترتګ وروسته محمد حسین میرزادوغلت او د ننګرهار حاکم سلطان سنجر پرلاس یو څه مغولان چې په کابل کې پاته وو، دځانو سره ملګري کړه او د بابر دا کاکازوي خان میرزا یې د کابل په پاچهۍ وټاکه او د بابر طرفداران لکه ملابابای ساغرچي او خلیفه محب علي قورچي او احمد یوسف او احمدقاسم یې د کابل په کوټ کې کلاپند کړل. بابرچې ددې پیښې خبر په هرات و او ریدنو د (۹۱۲ ه ق) کال د برات دمیاشتې په او ومه د بادغیس او غرجستان او چخچران او یکه‌او لانګک او بامیان او غوربند له لارې بیرته د کابل پر خوا راهي سو، او دژمي په ډیرو سختیو کې یې ځان کابل ته راورساوه، او داښار یې د کوچني اختر په میاشت بیا ونیو خان میرزا یې کندهار او محمدحسین میرزا دوغلت یې دفرا او سیستان خواته پر پښو ول چې ولاړ سي .

بابر تر هغه وروسته دخپلو عسکرو داعاشي او خپل مصرف د پاره په (۹۱۳ ه ق = ۱۵۰۷ م) کال غلجي او مومند قبائل چور کړه، مل زره پسونه ځینې بوتلل او د کتو از تر حدو دو پسي ورسېد، او هغه بندیانو چې په دې چور او چپاو کې په لاس ورغلل ټول یې ووژل او د هغو له سرو څخه یې کله منار جوړ کې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې د (۹۱۳ هـ ق) کال د محرم په میاشت شیباني خان هرات ونیو او له هغه ځایه د فراه او ګرمسیر خوا ته پر مخ راغی نو بابر د هغه د مخنیوي د پاره د غزني او کلات له لارې د کندهار او زمیندا ور خوا ته وخوځېد د کندهار ښار ئي ونیو او د کندهار حکمران شاه بېګ د شال او مستونګ خوا ته او د هغه ورور محمد مقیم د زمینداور لور ته وتښتېدل.

بابر د کندهار ښار خپل ورور ناصر میرزا ته وسپاره او پخپله د ډېرو ولجو سره د کابل خوا ته را رهي سو — خو تر څو میاشتو وروسته شاه بېګ او محمد مقیم د شیباني خان په سلا بېرته کندهار ونیو او د بابر ورور ناصر میرزا د کابل خوا ته وتښتېد. شیباني خان کندهار شاه بېګ او محمد مقیم ته چې دوی ارغون ذوالنون زامن وو، وسپاره او پخپله هرات ته ولاړ چې په دې وخت کې محمد مقیم وسړ او کندهار یوازې شاه بېګ ته پاته سو.

د (۹۱۳ هـ ق = ۱۵۰۷ م) کال په دریمه خور د جمادي الاولی کې بابر د خورد کابل له لارې د افغانستان په ختیځ کې د ننګرهار آدینه پور ته وخوځېد لغمان او ننګرهار او کونړ یې ونیول او عبد الرزاق میرزا ته یې وسپارل، او پخپله یې د (۹۱٤ هـ ق = ۱۵۰۸ م) کال د سي په میاشت د مومند و پر قبیلې یرغل وکی. په دې وخت کې کله چې هم د عبدالرزاق میرزا په پارونه په کابل کې د بابر پر خلاف یوه دسیسه منځ ته راغله، خو بابر هغه له منځه یووړه او عبدالرزاق میرزا هم ووژل سو.

بابر په (۹۱۵ هـ ق = ۱۵۰۹ م) کال بدخشان هم د خپل اکا د زوی خان میرزا په واسطه تر خپل واک لاندې کی، او د هغه ځای حکومت خپل همدې د اکا زوی ته وسپاره چې تر (۹۲۷ هـ ق = ۱۵۲۰ م) کال پورې هلته حکمران و، او په دغه کال هم هلته مړ سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(۹۱۶ هـ ق ـ ۱۵۱۰ م) کال‌د برات په ۲۶ او ددسمبر په دوهمه د جمعی په ورځ چې شیبانی‌خان په‌مرو کې دصفو یانو دلښکر سره‌په‌یو دلو یه او سخته‌جګړه دلسو زرو او زبکو سره ووژل‌سو، نو خان میرزا له‌بدخشانه بابر ته و لیکله او هغه‌یې دفرغانه دنیو لو دپاره تشو یق کی، بابر هم فرصت غنیمت وګاڼه او د همهغه کال د کو چنی اختر په‌میاشت تر هندو کش و رواو وښت او کند ز ته‌ورسید، له‌شاه‌اسماعیل صفوی څخه‌یې‌مرسته و اخیستله او له بدخشانه‌دخان میرزا عسکری ملاتړ هم ور ته ورسید نو دشپیتو زرو عسکرو سره د آمو تر سیند و رپورېو وت او دحصار(او سنی تاجیکستان) سیمی یې و نیو لې، او د (۹۱۷ هـ ق ـ ۱۵۱۱ م) کال په رجب‌او اکتو بر کې یې د سمرقند ښار هم د دریم‌ځل دپاره و نیو ۀ او له هغه ځایه ئې خپل ورور ناصر میرزا دکابل په حکومت وګماره، خو په(۹۱۸ هـ ق ـ ۱۵۱۲ م) کال عبیدالله‌خان او زبك بابر ته‌ماته ورکړه او دهغه کال دروژې په د رېیمه او دلو سبر په ۱۲ د آمو تر سیند پور ته د افغانستان خاورې ته راپورېو وت او په (۹۲۰ هـ ق ـ ۱۵۱۴ م) کال کابل ته را ورسید .

په (۹۲۲ هـ ق ـ ۱۵۱۵ م) کال بابر له‌کابله د کندهار نیو لو ته ملاو تړ او په (۹۲۳ هـ ق ـ ۱۵۱۶ م) کال یې هغه ښا رونیو.

په(۹۲۵ هـ ق ـ ۱۵۱۹ م) کال‌بابر دهند وستان‌خو اته لښکری وایستلې ـ دی په خپله په‌بابر نامه کی لیکی‌چې :

«در تاریخ ۹۱۰ که ولایت کابل مسخر شد از آن تاریخ تاحال همیشه هوس هندوستان کرده می‌شد. ګاهی‌ازجهت‌سستی رائی امرا،ګاهی‌از همتائی برادران،یورش‌هندوستان میسر وممالك او مسخر نمی‌شد. آخر اینچنین موانع نماند»

بابر (دده په خپل قول) تر پنځو لښکر کښیو وروسته د هند پر نیولو بریالی سو، خو دده د لومړي لښکر کښی د نېټې په باب د مورخانو نظر سره توپیر لري

د اکبر د دربار د مورخ ابو الفضل علامي په قول د بابر لومړی لښکر کښی د هند خواته د (۹۱۰ هـ ق) کال په برات کې، او د دوهمه لښکر کښی یې د (۹۱۳ هـ ق) کال په دریمه خور، او دریمه لښکر کښی د (۹۲۵ هـ ق) کال د محرم په اول کې وه — خو محمدقاسم فرشته پر هندوستان باندې د بابر لومړی حمله د (۹۲۵ هـ ق) کال په سر کې، او دوهمه حمله د (۹۲۵ هـ ق) کال په پای، او دریمه حمله په (۹۲۶ هـ ق) کال کې گڼي، او د څلرم او پنځم یرغل د نېټې په باب د نورو مورخینو نظر یو شان دی.

خو پخپله بابر لیکي چې ده لومړی یرغل د (۹۲۵ هـ ق = ۱۵۱۹ م) د محرم په اوله او د جنورۍ په دریمه د دوشنبې په ورځ وکړ، چې د بر کونړ او جندول له لارې باجوړ ته ولاړ او د پښتنو د دلازاک د قبیلې سره تر سختې جگړې وروسته یې د محرم په پنځمه د باجوړ ټینگه کلا ونیوله، دری زره تنه د کلا ساتونکي یې ووژل او ډېر یې هم بندیان کړه، د وژلیو سرونه یې کابل او بدخشان او بلخ ته واستول او هم یې هلته پر یوې غونډۍ باندې کله منار جوړ کړ.

د محرم په ۹ یې د باجوړ واکوالي خپل یو امیر خواجه کلان ته وسپارله او دی پخپله د سوات خواته روان سو.

څنگه چې د سوات سیمه زیاتره د یوسفزیو پښتنو په لاس کې وه او مشر یې هم د ملك سلیمانشاه زوی شاه منصور و، نو ځکه بابر وغوښتله چې د یوسفزو سره خپښي وکړي او بیا د یوسفزو د دوستۍ له لارې د هندوستان خواته د خپل لښکر لار پرانیزي، هغه و، چې د شاه منصور لور «بی بی مبارکه» یې ځان ته وغوښتله او په دې توگه یې د یوسفزي قبیلې د خان سلگري کړه، او د همدې کال

د صفري په شپاړسمه او د فرورۍ په اوولسمه د پنجشنبې په ورځ د سند تر
«نیلاب» سیند پورې یووت او د لومړي ځل دپاره یې د هند په خاوره کې پل
کېښود، او د پنجاب د «بهیره» ولایت یې ونیو. بیا د څلورسوو زرو شاهر
خۍ (چې تقریبا شل زره ستر لنګ پونډه کېږي) په مقابل کې یې د هغه ځای خلکو
ته امان ورکړ او د لومړۍ خور په پنځمه د دوشنبې په ورځ یې د بهیره ولایت
هندو بېګ ته، او د چناب ولایت یې حسین اکبر ته وسپاره او پخپله د لومړۍ خور
په یوولسمه او د مارچ په دیارلسمه د یکشنبې په ورځ له بهیره څخه د کابل خوا ته
راروان شو، او د پېښور د خیبر او ګندمک له لارې د لومړۍ خور په اوله چې د اپریل
هم لومړۍ نېټه وه د جمعې په ورځ د کابل ارګ ته داورسېده، او په عیش و نوش بوخت
شو. خو یوه میاشت و دوه ورځې وروسته د هندوستان پښتانه او د بهیره د ولایت زمینداران
سره یو ځای شول او د بابر ټاکلی حکمران هندو بېګ یې له هغه ځایه وشاړه او بابر
ته یې ځان راورساوه، او هم د پېښور د سیمو یوسفزي چې د کابل د سیند پر غاړه
پراته وو، بابر ته پورته شوه. ځکه نو بابر وروسته تر هغه چې د ګردېز پښتانه
یې وځپل، ډېر آپي وزول او د هغو د سرو څخه یې کله منار ودراوه، د (۹۲۵
ه ق = ۱۵۰۹ م) کال د روژې په ډېر لسمه او د سپتمبر په اتمه د خیبر له لارې د
پېښور او لاهور خوا ته وخوځېد، اشنغر یې د ډېر علي شر ونیو او غوښته یې
چې پر بنګښ ولاړ شي مګر په دې وخت کې ورته خبر راورسېده چې سلطان سعید خان
له کاشغر د بدخشان خوا ته راځي نو بېرته کابل ته راوګرځېد او د خپل ورور
نمسی میرزا محمد سلطان و پس د هغو رزوی یې د څلورو زرو سپرو سره د لاهور
خوا ته ولېږه او پخپله د کوچني اختر د میاشتې په پای کې او د اکتوبر په شلمه
کابل ته را ورسېده.

خو ښکه چې په لاره کې د سلطان سعید په بېرته ګرځېدو خبر شو، نو د هغه د راتلو

پښتنو پر تېر يې چې د خپلې آزادۍ د ساتلو د پاره پاڅېدلي وو، يرغل وکړی او هغه يې چور کړه.

د (۹۲۶ هـ ق ۱۵۲۰ م) کال په پای کې بيا د پېښور له لارې د پنجاب خواته رهي سو، د سندتر سيند پورې ووت، او په بهيره کې يې هغو کسانو ته درنه سزا ورکړه چې د بابر کارداران يې له هغه ځايه شړلي وو، او هم يې د سيد پور د سيمې خلک چې د ده په مقابل کې يې لاسونه وسلو ته وروړي وو، قتل عام کړه، مالونه يې ولوټل او ښځې يې بنديانې کړې. په دې وخت کې بابر ته خبر ورسېد چې د کندهار حکمران شاه بېګ ارغون د بابر پر متصرفه سيمو تېری کړی، غزني او کابل ته يې خطر پيدا کړی دی، ځکه نو بابر بيرته کابل ته راغی، او څنګه چې په دغه وخت کې د بدخشان واکوال خان ميرزا مړ سو، نو بابر په (۹۲۷ هـ ق) کال خپل مشر زوی همايون د بدخشان واکوال وټاکه او پخپله د کندهار خواته وخوځېد، شاه بېګ يې په کندهار کلابند کی، شاه بېګ له صفوي شهزاده طهماسب څخه چې د امير خان له خوا يې په خراسان حکومت کاوه مرسته وغوښتله امير خان هم بابر ته د کندهار پر پرېښودلو پيغام را ولېږه خو بابر ونه مانه او شاه بېګ مجبور سو چې بابر ته شيخ ابو سعيد پوراني هروي په ننواته د روغې د پاره ولېږي بابر هم روغه ومنله او پر دې يې روغه وکړه چې په راتلونکي کال کې به کندهار بابر ته سپاري.

هغه و، چې د (۹۲۸ هـ ق - ۱۵۲۲ م) کال د کوچني اختر د مياشتې په ۳ او د سپتمبر په ۶ له شاه بېګ د کندهار د ښار کلي د حبيب السير د مؤلف خواند مير د کړوسي مير غياث الدين په لاس د بابر دربار ته وسپارلې او پخپله د شال (کوټې) ولايت ته ولاړ او په سيوي کې کښېنوست. او بابر د کندهار واکو-

الی خپل زوی کامران ته وسپارله او د بابر دواکمنی لمنه تر هلمنده پورې ورسیدله (۹۳۰ ه ق ـ ۱۵۲۴ م) کال بابر څلرم وار د هند خوا ته لښکر و یوست پر لاهور یې یرغل و کی، کله چه ئې د پنجاب واکوالو او مقتدرو پښتنو لکه بهار خان او مبارک خان لودی او بکمن خان لوانی د لاهور په شپږ کروهی کې د بابر سره جګړه و کړه، خو د پښتنو مشرانو د بې اتفاقی په سبب بابر و ر باندې بری و موند، لاهور یې و نیواو و یې سوځاوه، خو ورځې وروسته یې دیبالپور هم و نیو او خلک یې قتل عام کړه ـ لاهور یې میر عبدالعزیز او سیالکوټ یې خسرو کوکلتاش او د دیبالپور یې باباقشقه مغول او کلانور یې محمدعلی تاجیک ته ورسپارل، او پخپله د کابل خوا ته راهی سو. په دې سفر کې بابر ته سرهنده پرسخ و لاړ.

د (۹۳۲ ه ق ـ ۱۵۲۵ م) کال د صفری په اول له د نومبر په اوولسمه بابر پنځم وار له کابله د هند د نیولو په غرض و خوځید ـ کابل او کندهار یې خپل زوی شهزاده کامران ته پر ښود، او پخپله د خیبر او پېښور له لاری د لومړی خور په اول له د دسمبر په شپاړسمه د شنبې په ورځ د سند تر سیند پوریو وت او د لومړی خور په څوارلسم د جمعې په ورځ یې د «چناب» د سیند په ختیځه خوا کې سیالکوټ او بیا یې د «ملوت» کلا و نیوله او د لودی دولت خان د زوی غازی خان ټول مالونه او خزانې او لویه کتابخانه یې ضبط کړه، او بیا یې د لاهور او سرهند تر منځ کلاوی هم و نیولی، او د همغه کال د رجب او اپریل په میاشتو کې پانی پت ته و رسید، او د سلطان ابراهیم لودی سره تر یوه ډیر خونړی جنګ وروسته چې سلطان ابراهیم په همغه جنګ کې د نژدې پنځوس زرو افغانی جګړنو سره و وژل سو، بابر بری و موند او د (۹۳۲ ه ق) کال د رجب په دوولسمه د سه شنبې په ورځ د دهلی پر تخت کښیناست او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دګوورګانی سلطنت بنسټ یې په هند کې کېښېود، او بابر د هند د شهنشاه په حیث و پېژ انده سو.

د بابر شهنشاهي تر بنګاله پوري وغځېدله او په هند کې یې هرلو ر فتوحات وکړه (چې د هغو فتوحاتو او په هند کې د بابر د نو ر و کار نامو مفصلې یادونې په هغو مأخذو کې ر او ړ ه سوې دي چې په دې کتاب کې د بابر دژ وند پېښو په پای کې ښو و لې سوې دي، محترم علاقه لر و نکي هغو ته مر اجعه کولای سی دلته یو ازې هغه ځر االخلو چې په افغانستان پو رې اړ ه و لري او هغه داچې:)

بابر د هند د شهنشاهۍ د چار و تر سنبالو لو و ر وسته چې د هند په «اګر ه» کې تاتو بې و نېو، نو بیایې افغانستان ته توجه ر او و ښتله او افغانستان ته یې د اوډ ا فغا نستان ځپل د ر بار نو میالي امیر انر او استول، چې یوله هغو ځخه د ده ډېر باو ري او لوی سپه دار «خو اجه کلان» و، چې د بابر له خو ادغز نې ا و ګر دیز په و ا کو یې او حکومت و ټا کل سو، او هغه هم تر هغه و ر و سته چې د ه هلې دیوې و دانې پر دیواله یې په دریز به دا بیت و لیکه چې.

اګر بخیر و سلامـــت ګذارسند کنم سیـــاه روی شوم ګرهوای هند کـــنم د (۹۳۲ هـ ـ ق) کال د ذیحجه د میاشتې په شلمه د پنجشنې په و رځ له ډهلې ځخه د کابل خو اته ر اوخوځېد.

همدار از بابرد (۹۳۳ هق) کال د رجب په نهمه ځپل زوی شهزاده همایون د کابل او بدخشان په حکمرای وټا کڼه، چې همایون بیا په (۹۳۴ هـ ق) کال په بدخشان کې سلطان و یس دځان سلګرې کې او دځلو ښېت ز رو تنوسره د سمرقند خوا ته و خوځېد، خوځنګه چې په هند کې لا د بابر په سخ کې مشکلات و و، نو همایون ته یې فرمان و لېږه چې د ماو ر اءالنهر د حکمرانا نوسره ر و غه و کړي، هغه و چې هما یو ن یو کال و ر و سته د بدخشا ن حکومت ځپل یوه ځپښ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه سلطان ولیس نو مید ، وسپاره اوپه خپل د کابل د لاری با بر ته ورغی په کندهار کی هم دبابر له خواشهزاده کامران وا کوله وچی بیا یی کندهار خپل ورور شهزاده عسکری ته وسپاره .

بابردو دانیوپه و دانولواو دباغوپه جوړولو کی پهذوق درلود، دهرو اندلستالف دباغ دو یالو کښلی او دخیا بانو سمول دده په وخت کی سوی دی . کهځه هم د استالف باغ ترده دمخه «الغ بیگ میرزا له خلکو څخه غصب کړی و ، خوبابر خلکو نه ده غه باغ بیه ور کړه لبنه تی پی پکښی ویستل او خیابانونه یی سم کړه .

همدا رنگه یی دخواجه سیاران په سیمه کی نویوه غو نډی یوه گردی صفه جوړه کړې او د هغه ځای له چینو څخه یی یوه نوي ویاله ایستلې وه ، چی د ایستلو نیټه یی د «جوی خوش »له کلماتو څخه د(۹۲۵ ق) کال راوتلی دی .

بابر په کابل کی دآلو بالو دنیالگیو ایښودل تعمیم کړه اود هند وستان ترنیولو وروسته یی دخواجه کلان په وسیله دغزنی د سلطان بند دبیاو دانولو دپاره دیر زر راولیږل .

سربیره پردې بابر پخپله بابرنامه کی ددې باغونو مونه یا دوی چی دده په وخت کی ودان او دسیل ځایونه وو :

باغ نورو زی ، بو ستان سرای ، چها رباغ ، باغ بهشت ، باغ بنفشه ، باغ نور ، باغ گل کنه ، باغ خلوت ، باغ صورت خا نه ، باغ حیدر تقی .

دعبدالحمید لاهوری په قول بابر په کابل کی څو نور باغونه هم دشهرآرا ، چار باغ ، جلوخانه ، اورته باغ ، باغ صورت ، باغ مهتاب ، باغ آهوخانه او سه با غچه جوړ کړی اودیوالونه یی پر را گر ځولی وو . په کابل کی د بابردوخت له ودا ینو څخه یوهم تخت بابر دی چی د کابل دروددمجرا پر جنو بی غرم بانده ي یي دصنفي په شکل جوړ کړی دی او هلته یو گرد ی حوض هم دشر بو د پاره کینلی و

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هندې دوه منه شراب یې نیو ل او هلته کتیبه هم سته چې پر هغې باندې لیکې سوی دی:
تختگاه پادشاه عالم پناه ظهیرالدین محمدبابر ابن عمرشیخ گورگان خلي الله ملکه
فی سنه ۹۱۳ ه» دبابر کروسی نورالدین جهانگیر لیکي چي: دې دبر ینې صفی
په تخت شاه شهرت درلود او بابر پر هغې وکښېناستی او شراب یې چښل.
او هم جهانگیر وایي چي دشهر آرا باغ ،دبابر ترور شهربانو بیگم و دان
کړی و چي دجهانگیرله خوا ییاجوان آرا و باله سو .
په کابل کې بله ودانی چې د بابر په وخت کې ودانه او د استوگنې
ځای و د ارگ کلا (قلعه ارگ) وه چي اوس یې بالاحصار بولي بابر
داو دانې ستاینې اولیکي چې د ا عجیب ارگ پر یوه لوړه پروت دی
چي ډیره ښه هوا لري اولاندې یې داو یو لوی ډنډ (کول) او د ر
وخو او ته یې سمسو ره شنیلی دی او د شما ل لو ر ته یې کوزونه دي
او ملاطالب معمایي ددې ارگ په ستاینه کې بدیع الزمان میرزا ته دابیت و یلی و :
بخور در ارگ کابل مې بگرد ان کابل سته یې در یي
که هم کوه است وهم دریاوهم شهر است وهم صحرا
د بابر د وخت بل مشهور ربن د ننگرهار
پهسود وته نیږدې باغ صفا و ،چې د شاه جهان تر وختو یې هم شهرت درلود،
اوابوالفضل دا باغ داسې ستایي آنر ابهار چمن آرایش طرب افزای خوا طر وصفا بخش
رنگامستان بوواطن توان گفت که نزد یک جلال آباد بود (۱) اوعبد الحمید
په قول د صفا باغ له بگرامې څخه پر سمه کې ر ۳ ر کر ولیری وه،
باغ و ډېر صفا او رنگین (۲) چې هم د ا اوس دجلال آبا د لو ید یزی

---

(۱) اکبیر نا مه - ۳ / ۳۲۱ مخ د پوهاند حبیبي په حوا له
(۲) پاد شاه نامه -۲/۳۰۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو اتەشل گیلومترەلری دوری رود په او لسوالی کی دباغ صفاپه نامه یو گلی ستته اود باغ صفا د و مبت کارند وی دی وچوارباغ صفا هم په هغو حد ود دو کی پر[پ ب دی (۱) همدا رنگه په دی نامه دپنجاب پەایالت کی د بهیر ؟ نوسی ځای ځخه لس کر وه لیری د بهیر ه اوجود د غره تر منځ د چینهپرغاړه د با بر له خوا یو بڼ جو ړ سوی دوفاباغ : په ۹۱۴ هق = ۵۰۸ هم کال بابر له کابل څخه د جنوب خو اته د یا رلس فر سنگه لیری پر یوه لو ړه با ندی یو جو ړ کړی واچی رودآی په منځ کی بهیده اودبن په منځ کی یوه غوندی وه چی بابر هته خیاباناو نه ا وحو ضو نه جو ړ کړی وواو دنار یرنیج او انارو و نی یی کښینو لی و ی د ا بن د سپین غر ه په لمنه کی و ، خو واود ه هلتەنەاو ر ید له، او خنگه چی د کا بل ا وننگر هار دلا ری پر سر و نوبا بر بەدیبنتەو رتی‌او د ۹۳۲ هق =۵۲۵ ام کال د صفر په ۱۷ چی بابر دخپل و روستی جنگ د پاره دهند دفتح په نیت هغی خوا ته تی دغه بڼ تەو رغلی او هلته میشته سوی و(۲) او ا کبر هم په (۹۹۸ ه ق ۱۵۸۹ م) کال کابل تەدتگ پر و خت څه سو د ه په باغ وفا کی پا ته سوی او د هغه شاوخو اته یی ښکار کړی و (۳) لکه بابر چی لیکی د وفا باغ ، د جوی شاهی اوگند مکڅ تر منځ پر و ت و، ا و د کابل لار له باغ وفاڅخه د سلطانیپو رخوا ته تله .

---

(۱) بابر نامه - ۲۳۸،۱۴۲ مخو نه

(۲) اکبر نامه - ۱/۹۳ مخ

(۳) " " ۹۷۰/۲ "

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابر لیکي چې : بسیار بصفا باغی واقع شده، هر کس بچشم خریداری ببیند خواهد دانست که چطور جاییست صفا ولطافت آن بی نظیراست (١)

ابوالفضل هم وباغ وفا ستوی ده د گندمک او کوشکک ترمنځ ښیي .

او اوس: اخلای د جلال آباد لوېدیځ پلوته لس کروه لیری د «باغواني» د کلي سره پروت دی ، او د بابر « آدینه پور» هم دلته و ، اوابوالفضل لیکي چې :

«باغ وفانزدیک آدینه پور از آثار بابر است»

په کندهار کې هم دسر پوزې

دغره پرخوکه «چهل زینه» دبابر په امر و دانه سوی ده چې محمد معصوم یې پخپل کتاب تاریخ سند کې د «عمارت پیش طاق» په نامه یادوی او لیکي :

«بفرموده بابر پادشاه در کوه یکه مسوم به سر پوزه است از سنگ بر یده اند و آن طاقیست در غایت ارتفاع و در مدت نه سال هشتاد نفر سنگتراش هر روز در انجا کار کرده با تمام رسانیده اند — الحق جای نفیس و فرح فز است و در آنجا کتابه یی بنام بابر پادشاه و میرزا کامران و میرزا عسکری و میرزا هندال که صاحب اهتمام بوده اند نوشته اند»

خو پخپله بابر یوازې دو مره لیکي چې: «در بیني گاه کوه قندهار عمارتی ساخته ام» دچهل زینې و دانی په (٩٣٠ هق) کال سوې او په (٩٥٣ هق) پای ته رسیدلې ده، او په (١٠٠٠ هق) کال چې داکبر پاچا نظامي منصبدار میرمعصوم کندهاری کندهار ته راغی نوپه خلورکاله کې یې د بهکر د بېرو تو رو نکو

---

(١) باپرنامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په واسطه یوه بله کتیبه دهما یون او اکبر په نامه هم دچهل زینې پر پخوانۍ کتیبه زیاته کړه او داکبر دشهنشاهۍ دتبولو ښار و او ولایاتو نومونه یې هلته ولیکل .

په دې توگه بابر په افغانستان کې ډیر ځایونه و دان او ډیر باغونه جوړ کړل چې له هغو څخه دافغانستان سره دبابر زیاته علاقه او مینه څرگندیږي او دده دزیاتې مینې یو څرگند دلیل دادی چې ده دمړینې پر وخت وصیت وکړ چې ددهمړی دې کابل ته یوړه سي اوهلته دې ښخ کړه سي ، هغه وه چې دبابر داو صیت دده ښکیالي پښتنۍ ماندینې یو سفزۍ «بي بي مبارکې» پر ځای کړ ، اودده مړی یې کابل ته راووړه او دلته دشیردروازه دغره پهلو یدیځه لمنه » کې ښخ کی چې هغه وخت یې په «قدمگاه» شهرت درلوداو اوس یې «دبابر باغ بولی .

عبدالحمید لاهوری داهم لیکلی چې بابر وصیت کړیو ، چې دده پر قبر دې ودانۍ نه جوړیږي، ځکه نولوسړی دده قبر ډیر سادهو ، خو په(۱۰۱۶ ه ق) کال د جهانگیر پاچا په امر یې د سپینو سرو یا شناخته(لوحه) پر قبرو درو له سوه چې یو نیم متر یې لوړ و الی او نیم متر یې پسو ردی او پر یوه سخ یې په ډیر ښکلي نستعلیق خطایکي سوی دی:

لو مړی لیکه : یاسبحان یاسلك یافتاح یاعدل یاقوس

۲ الله اکبر

۳ــ لااله‌الله محمدر سو ل الله

۴ــ پادشاهی کز جبینش تافتی نو ر الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- آن ظهر الدین محمد بو دبابر پادشاه

۶- باشکوه ودولت و اقبال و عدل و دادو دین .

۷- داشت از توفیق و فیض و فتح و فیروزی سپاه

۸- عالم اجسام رابگرفت و شد روشن روان

۹- بهر فتح عالم ارواح چون نو رنگاه

۱۰- : شد چوفرد وس مکان ، رضوان ز من تاریخ جست

۱۱-: گفتمش «فردو س دایم جای بابرپادشاه» -۹۳۷ هـ

د شناختی پربل مخ لیکلی سوی دی :

۱- لیکه: یاالله یانور یافیاض یاغفار یا رحیم

۲-«: یاارحم الراحمین

۳-«: از فیض عنایت بیغایت الهی

۴-«: وقتی که بزیارت روضهٔ منورهٔ

۵-: حضرت فردوس مکانی

۶-«: ظهیرالدین محمد بابرشاه

۷-:« غازی ابوالمظفر نور دین محمد

۸-«: جهانگیر پادشاه ابن حضرت

۹-«: عرش آشیانی جلال الدین محمد

۱۰-«: اکبرپادشاه غازی کامجو گرد ید ند

۱۱-«: این لوح فرمودند سنه ۲ جلوس .

۱۲-«: جهانگیری سطابق ۱۰۱۶ هجری دبابرپه هدیره کی دده دکور نی داقبر ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

همستیه :

۱-دبابرد نمسی دهمایون دزوی محمد حکیم قبرچی د(۹۶۰ هق)

کال ددربمی خور په ۱۵ ز یږیدلی او د(۹۹۳ هق) کال دبرات په اوله دجمعې

په ورځ مړاو دبابردقبرښې خواته ښخ دی .

۲-دبابر دزوی هندال قبرچی د(۹۵۸ هق) کال دذیقعدی په ۲۱ په چپرهارکی

وژل سوی او دبابردقبر کینې خواته ښخ دی

۳-درقیه سلطان بیگم قبرچی دمیرزاهندال لوراو دجلال الدین اکبر پاچاساندینه

وه اوپه (۱۰۳۵ هق) کال دهندپه اکبرآباد کی مړه سوې وه اومړی یې کابل ته

راوړ سوی اودباغ په پنځلسمه مرتبه کی ښخه ده، او دجهانگیر پاچا په امردسرمر

وچپوتره و رباندی جوړه سوې ده .

عبدالحمیدلاهوری په خپل کتاب «پادشاه‌نامه» کی لیکی دبابرباغ پنځه سوه گزه

اوږدو، او پنځلس مرتبې یې درلودلې چه دهری مرتبې لوروالی دیرش گزه و، او دشاهجهان

په وختوکی هم دې باغ دېربنه رونق درلود، یوو اریې پنځلس زره روپۍ او بیا یې دخپل

جلجیوس په نولسم کال په (۱۰۵۶ هق) کی دوه لکه او پنځوس زره روپۍ دبابر په روضې

اودکابل په نورو باغوخرڅی کړی چی دهغوله جملې څخه یې دبابرترقبرپه لاندی

مرتبه کی یو کوچنۍ مسجد دمرمرو له ډبرو څخه په دوه کاله کی دځلوېښتو زرو

روپیو په مصرف ودادن کیء، اوهم یې په دې باغ کی دوو لس آبشارونه دډنډو

سره دکابل له سرمرو ډبرو څخه جوړ کړه .

دبابرشخصیت اود ده علمی او ادبی استعداد:

دسور خانوپه اتفاق بابردلوړ شخصیت خښتن او دعلمی او ادبی استعداد خاوندو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده‌دپخاله زوی میرزا حیدر دوغلات دکاشغراو کشمیر حکمران دبابر شخصیت داسی ستا یی .

«پادشاهی بود بانواع فضایل آراسته بخصایل حمیده پیراسته، از ین همه خصلت شجاعت و مروت او غالب بود .در شعر ترکی بعد از میر علی شیر کس مقدار او نگفته - دیوانی دارد ترکی در غایت عذوبت و «مبین» نام نظمی ساخته در فقه بغایت رسالهٔ مفید است و مقبول خلایق، و عروض ترکی نوشته که پیش از وی کسی عروض ترکی را بآن لطافت ننوشته و رسالهٔ والدیهٔ حضرت ایشان (دلیکونکی خواجه عبیدالله احرار دی)نظم کرده و قا یعی که نام تاریخ ترک (دارد) در غایت سلاست و روانی و عبارت پاکیزه منقح قریب الفهم.. بفضایل او پیش از وی در دودمان او غالباً کس نگذشته است و واقعات غریبه و جنگهای عجیبه دست داده که بتحقیق از ابنای او کس را دست نداده .... »

دموسیقی په علم او په شعراو انشاءاو املاء کی یې ساری نه درلود، د خپلو پاچهی پیښی یې په ترکی ژبه و لیکلې چې دبیرم خان زوی عبدالرحیم خان‌خانان بیا هغه داکبرپاچاپه وخت کی په پارسی ژبه را واړولې .

د فرشته په قول بابر یو عیاش اوسی پرست سړی هم و ، خوسره له هغه په حنفی فقه هم خبرو ،رو ژه یې نیوله او نمونځ یې کاوه .

په شعر کی یې ناز که او بدیعه طبع درلودله، او هم یې یو دول خط اختراع کړی و ، چې «بابری خط» یې باله او پخپله بابرد (۹۱۰ هق) کال په پیښو کی یوه دا خبره هم لیکلې چې ده دا خط په کابل کی اختراع کړی دی او ددې خط په باب تفصیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دخط نمونه یې د پوهاند حبیبي د «ظهیرالدین محمد بابرشاه» د کتاب په ۷۵ مخ کې تر ۷۸ مخ پورې راغلې دی .

دبابر مشهور تالیفات دادي :

۱- بابرنامه : چې دتزک بابري- یا- و اقعات بابري په نامه هم یادیږي ، او په انگریزي ، الماني ، او فرانسوي ژبو هم ترجمه سوې ده .

دا کتاب بابر په توري کې ژبه لیکلی او ددرو تنوله خوا بېل بېل په پارسي اړول سوی دی . لومړی ترجمه دعبدالرحیم خان خانان له خوا په (۹۹۸ هق) کال ،او دوهمه ترجمه دشیخ زین الدین خوافي وفائي له خوا چې (په ۹۴۰ هق کال کې سوې دی)او دریمه ترجمه دمیرزا اپاینده حسن غزنوي له خوا په (۹۹۴ ه ق کال کې)

۲- دعروض رساله : دا رساله بابر د ترکي اشعارو پر اروض په (۹۳۳ هق) کال کې لیکلې ده .

۳- دبابر دیوان : دبابر د ترکي اشعار و دیوان دی چې پارسي اشعار یې هم پکښې سته او په (۹۴۲ ه ق) کال ترتیب سوی دی .

۴- مبین : دا کتاب بابر د حنفي فقه په مسائلو کې په ترکي ژبه منظوم کړی او نظم یې د (رمل مسدس محذوف) په بحر کې دی او په (۹۲۸ هق) کال پای ته رسېدلی دی چې یوفصل (کتاب الزکوة) یې په (۱۹۶۰ م) کال کې داو زبکستان دعلومو داکاډیمي داقتصاد د موسسې په مجموعه کې خپور سوی دی ۵- دو الدیه درسالې نظم : دا رساله چه دخواجه ناصرالدین عبیدالله احرار تألیف و په (۹۳۵ ه ق) کال بابر په ترکي ژبه نظم کړې وه بابر په ترکي ژبې تر بېره په پارسي هم ښه شعرو ایه داخلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریزه‌دده ده

درو یشانر اگر چه‌نه از خو شیا نم

لیک ا ز دل و جان معتقدا یشانم

دو راست‌گوی‌شاهی‌ازدرویشی‌شاهیم

ولی بنده‌درویشانم داسطلع هم دده ده هلاک میکندم فرقت‌تو دانستم

وگربه رفتن از این شهر می‌توانستم

وایی‌چه په کابل کی‌یی‌دتخت‌شاه‌ددبرین حوض برخنه دابیت کیند لی‌و :

نورو ز نوبها ی‌وسی ودلبری‌خوشست

بابربعیش کوش که عالم د و باره نیست

مأخـــذ و نه :

١- ظهیرالدین محمد بابرشاه - دپوهاندحبیبی تألیف - دکتاب‌له‌ز یاتری برخی خخه استفاده سوې ده .

٢- بابرنامه - پارسی ترجمه - دبمبی چاپ - ٢ مخ او نورمخونه .

٣- اکبرنامه- ١/٨٦مخ او نور مخونه

٤- منتخب اللباب -١/٢١ «

٥- تار یخ‌فرشته -١/١٩٣« او نور مخونه

٦- مفتاح التوار یخ- ١٥٦«

٧- طبقات اکبری -١/٢٧« او نور مخونه

٨- تار یخ افغانستان در عصرگو رگاني‌هند - له‌دو هم مخ خخه‌تر٣٣مخ پوری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۷۵-بابرخان کاکړ: دلسمې هجري پېړۍ په سر کې د پښتو ژبې ليکوال، او د«غرغښت نامې» د ناظم دوست محمد کاکړ پلار و، چې پخپله دوست محمد کاکړ په خپل کتاب کې ليکلي دي: «چې زما پلار بابړ خان هم يو کتاب په شعر کښلی و، چې نوم يې و «تذکرهٔ غرغښت» او هغه وخت چې بابړ خان وفات سو، او زه پر کور نه وم، نو هغه کتاب ورک سوی و، او چا ضايع کړی، زه چې راغلم د خپل پلار په ماتم هسې و ير جن نسوم، لکه چې کتاب ورک سوی و. ما خو د هغه کتاب خبرې او رېدلې او په وار و وار و ويلې وې، او هم سې يو څه له هغو څخه په يادو يې، نو ما پر خدای توکل وکا، او هغه قصې او روايات مې بيا په شعر و ويل، خدای تعالی دې زما پلار سعې مشکور ه کا»

مأخذ:

پټه خزانه -د کابل لومړی چاپ -۸۷ مخ

۱۳۷۶- بابك صاحب: دخپل وخت يو روحانی سړی او په ختهٔ نادیزی سيدو، او کويټې دګلستان دعنايت کاريز ته نژدې په غره کې ښخ دی عالم خلك زيا ته عقيده ورته لري او زيارت ته ورځي

مأخذ:

مزارات-دسيال کاکړ ليکنه ۲۶ مخ

۱۳۷۷باب صاحب: نوم يې ملامحمدجان-يا-سيد محمدجان او مشهور په بابك صاحب د خپل وخت نوميالی روحانی عالم و، ډېر مريدان يې درلودل چې تر اوسه يې هم زيارت شهرت لری او ډېر عوام يې زيارت ته ورځي. دی په خته سيدو، په فقه، حديث او تصوف کې يې لوی لاس درلود، ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

متشرع، زاهد او پرهیزگار سړی و، ژوندیې زیاتره دخدای په عبادت تېر او او په طریقت کې د نقشبندی سلسلي پیرو و، په ۱۲۳۵ هـ کال د کندهار په پهسوین بولدک کې مړ او هم هلته ښخ دی - لنګر یې تراوسه چلیږي.

مأخذ:

د کندهار مشاهیر - ۱۸۳ مخ.

۱۳۷۸ - بابو: دباز یدزوی د پښتنو دبابوزوی دقبیلي مشرنیکه و، په قبیله سیدو، سرسرداری، ګلوګرام، کو کړی، بتوده سپل باڼړی، شیر اترپ، او سلام پورسیمو کې اوسی

مأخذ:

حواشي - تواریخ حافظ رحمت خاني - پهار دو ۶۳۵ مخ.

۱۳۷۹ - بابو جان بابی: د کرم خان زوی دهوتکو ددورې د پښتو ژبې نوموړي شاعر، او دملي قائدمیرویس نیکه ننګیالی ملګری و. دزابل داتغر په سیمه کې اوسیده و دهغه وخت دآزادی ساتلو په میروجګلو کې یې برخه اخیستې وه.

هغه وخت چې میرویس نیکه دصفوی دولت دتیری په مقابل کې ملاوتړله، او په کندهار کې دصفوی دولت ارمني ظالم حکمران ګرګین وواژه کېدمبابوجان بابي دخپلو جنګیالیو زلمیانو سره د«ماشور» دکلي لهخواد کندهار پرزاره ښار یرغل وکی، او ښار یې دګرګین لهستمګرو او زورو جګړنوخته و نیو، او بیا د میرویس نیکه لهخوا د کلات (زابل) دسیمې حکمران و ټاکل سو.

دمیرویس نیکه ترمړینې وروسته هغهوخت چې شاه محمود، هوتک د اصفهان لورته لښکرویوست بابوجان بابي ددوو زرو تنو جګړنو سره د کندهار ښار ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغی او د شاه محمود دلښکر سره یوځای سو.

دپټي خزانې مؤلف محمود هوتک لیکي چې: «په کال (۱۱۳۴) سنه هجری، چې شاه محمود پادشاه دپادشاه دوران شاه حسین و رو دلښکرو کاوه او اصفهان ته یې دیرغل عزیمت وکا، بابوجان بابی سره له خپلو غښتلو ځوانانو، چې درې زره تنه هوتک و، او توخي او ترکي او ځینې آکا خیل راغلل کندهار ته او دشاه محمو دسره و لاړل اصفهان ته، په جنګو کې بابوجان بابی هسې میړانه وکا، چې رستم دوران یې هیر کا».

دتاریخ سلطاني مؤلف سلطان محمد لیکي چې: بابوجان بابي په ایران کې دشاه محمود هوتک او شاه اشرف هوتک داستیلا په وخت کې دلار و بندر» حاکم و، او په ایران کې دهوتکو دشهنشاهي تر ختمیدو وروسته بابوجان بابي کندهار ته راغی، او هغه وخت چې نادرشاه افشار له هراته دکندهار پر خوا یرغل راوووړ، او امام ویردی بیګ دکرمان حکمران یې د ګرشک او بست دکلانیو لوټه وګماره، نو بابوجان بابی دشاه حسین هوتک په امر دښتنو جنګیالیو سره دهغه مقابلې ته وروو ت او دویردی بیګ لښکر ته یې ماتې ورکړه.

بابوجان په پښتو ژبه خواږه شعر و نه هم ویل، او په (۱۱۲۹ ه) کال یې د «شها او ګلان» قصه په پښتو نظم کړه، او هغه یې «قصص العاشقین» په نامه یې و باله، او په هغه قصه کې دعشق داسی ستاینه کوی:

عشق یو هستی تور یالی دی — چې پر هر ځای یې بری دی

دعشق اور هسی سوزان دی

چې سوځلی یې جهان دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه بې‌عشقه کله زړه دی
چې بې‌عشقه زړه دسړه دی
نه‌دی عشق په‌یوه رنګ
کله‌صلح ، کهې جنګ
پښتانه کاندی ستل
چې‌دی خوږ ترشات ، عسل
چې «بې‌عشقه‌سر کدو دی.»
تش بې مغزه یو لادو دی
زړه بې عشقه په‌کار نه دی
هم‌هر زړه سز اوارنه دی
چې‌د عشق و کا خبری
کړی په‌غوږ د اسر غاړی
دپاکانو عشق‌سزادی
امانت دا ، دسو لادی

مأخذونه :

۱-پټه‌خزانه-۳۳ مخ ۲-تاریخ سلطانی-۸۵مخ
۳-جهانکشای‌نادر-۱۲۱ مخ. ۴-دپښتو آریانا دایرةالمعارف ۴/۴۰۳.

۱۳۸۰- بابوجان لغمانی: دپښتو ژبې نوی‌یالی شاعرو، چې‌داشعار وبشپړ دیوان یې‌درلو د او دده ددیوان یوه‌برخه مشتر راورتې په‌خپل کتاب «ګلشن روه» کی را اخیستې‌ده، اوجارج راورتې لوسړی سړی‌دی چې دبابو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان د اصل او نسب په باب یې دپښتو ګراسر دسقدسې په دری دپر شم مخ کښی لیکلی دی :

«بابو جان دبلو رستان (۱) لهسیاه پو شو کافرو څخه و مسلمان سواو دخپل علم او لیاقت له امله یې پهمسلمانانو کې‌نبه نو مو ګاته ـ بابوجان په یو سفرو ښخ دی او خلک یې زیارت تهو رځی».

قاضی سیراحمد شاه رضوانی (۱۲۷۹-۱۳۵۳ هق) پهخپل کتاب « شکرستان افغانی» کیدراو تی دغه خبری رانقل کړی او دایی هم پر اضافه کړی‌دی‌چی :

«بابو جان لهتورو کافرو څخهیوه ملایو سفزیوته راوستلی و ، پخپله بابو جان د لغمان و»

«پهو رکهخزانه» کی‌دراو رتی دغی‌خبری تهچی بابو جان په اول کښی سیاه پو ش کافرو ، د شک پهسترګه کتل سوی‌دی ، ددغه کتاب دلو سړی تو ک په ۲۱۱ مخ کی کښلی‌دی:

«نهشی و یل کیدای چی داسعلو سات راو رتی لهکومه راوړی دی ، لیکن تر کومه چی دبابو جان او سرو کافرو تعلق‌دی، نو که بابو جان پهرښتیا دبلو رستان سور کافر و ، نو داخبره دعقل او قیاس نهلری ده چی د بلورستان‌یو سړی چی پښتو دهغه سور نی ژ به نهوی دو سره ژ ر دی پکښی کمال تهو رسی او بیاشاعری دی پکښی هم و کړی ، او بیاپه هغه ز سانه کی ـ البته داکیدای شی‌چی دبابو جان پلار نیکه بهپه اسلام تر سشر ف کیدو نه پس چپرته دپښتنو علاقې ته راغلی‌وی او بابو جان هلته پیداشوی وی . بابو جان کهسسلمان‌شوی و

---

(۱) بلورستان د کونړاو الینګار ددرو شمال ته پروت دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ نو کم اژ کم پهداسې عصر کښې پهوی چې د کفر او اسلام تر منځ دبه او بد فرق بهیې کو لای شو ، دبه او بدو دا فر ق کم از کم انسان دهپر شو کلونو پهعمر کې کولای شي ـ ددېرشو کالو یو سړی چې په یوه غیره ژ بې کې شاعري وکوي هغه فرق دبابوجان په شاعری کې نه محسوسېږي»

پو هاند عبدالشکو ر رشاد د «گلشنِ روه» په سر یزه کې چې ۱۸۵۲ م هش کال په کابل کې چاپ سوې لیکي چې: «باغلي همیش خلیل خو په پښتو ژ به کې دبابو جان بشېړي او صحیح افادې او بیا د شاعرۍ تر عهد ی په تو کم سره و تلو دې ته ارا یستلی دی چې درا و رتې خبره و نهمني او یاد سمو ن کو م ضعیف تاو یل و لټوي.

ـ مگر زه وایم چې دبابو جان په عربي، پارسي او هندکو ژ بو پو ره او صحیح پو هېدل هم دراو رتې خبره ماتوي او ددې ادعا شواهد دبابو جان په کتاب کې دېږدی »

پو هاند رشاد لیکي چې: بابوجان دفکر و ذکر او سلوک و عرفان له مخې د دپیر بابا «سیدعلي غواص تر مذی »(۹۰۸-۹۹۱ هق) دمسلک او مشر ب پیرو دی.

دبابو جان دژ و ند انه دزماني په باب دپښتانه شعر ا دلو سړی تو ک پـــه مقد مه کې لوی اوستاد پو هاندحبیبي لیکلي دی چې باباجان تر (۱۰۵۰ هق) و روسته ژ وندی و ، او همیش خلیل دو ر کې خو انيمؤ لف یې دمیرزاخان او رمړ چې په (۱۰۴۰ هق) کال مړدی او ددو لت لو انی (۱۰۶۸ هق) دزماني زماني شا عر بو لي .

پو هان ر شا د لیکي چې : دبابوجان داشعارو په مجمو عه کې پداو ر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نگزیب عالمگیر (۱۰۲۸-۱۱۱۸ هق) ستاینه داسی چی بابوجان تر ۱۰۲۸ هق کال و روسته هم څه موده ژوندی و.

دبابو جان دنظمو نو مجموعه په بشپړ دول تر اوسه نه ده چاپ سو خو خطي نسخې یې ډیرې دي. د لندن په اندیا آس لائبریري کي یوه نسخه سته چي د لوی احمد شاه بابا د پاچاهۍ په څورلسم کال (۱۱۷۴ هق) کښل سوې ده او رامپور درضا لائبریري نسخه د اندیا آفس لایبریري تر نسخې یو کال وروسته (په ۱۱۷۵ هق) کي لیکلې سوې ده. دبابو جان سریاني قصیده په ۱۸۴۷ کال دپری روفیسور دورن په پښتو منتخباتو کي له ۳۷۴ مخ څخه تر ۳۸۴ مخ پوري چاپ سوې ده، او وراوروستي د ګلشن روه په منتخباتو کي دبابو جان د کتاب یوه برخه را اخیستې د ه څو دنشر ګمان یې پر کړی دی حال داچي دیوان ټول په نظم دی. په هر حال د بابو جان د کلا وي نمو نې دادي:

—۱—

سینه ستا کړه د دنیا مینې لتاره
د دنیا له مینې هسې مبدل شوی
محرمان مستحقان دي نامحروم کړه
هغه مال به دي بلاشي سیاه سرخه
تا به پیاسو سي په دوسره ډیر عالم کې
په مکر و نو به دي اخلي يو تر بله

د زړه مینه دې تمامه پسې لاړه
څه دروغ الابلادي کړه په غاره
دحرام بو بنتنه نکړې هر څه نغاره
لکه څوک چي پر پانګه وزي له بڼاله
ستا بشر به په سو سو نو کړی لتاره
هیڅ ذیره به دی پرې نږدي دې پې ګذاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دنیا دی همه واره سره یاسپین وی — هره تنګه به دی داغ کاندی له ناره
په صورت به دی داغونه کاله اوره — په عذاب به دی بشره کا ګرفتاره
انبیا له بخیلا نو روی ګردان دی — عرض به نه کا د ظالم بخیل دیاره
د بخیل په باب راغلی آیاتونه — عذابونه به ډیر سخت کاندی دو باره
د یا بوجان په بیانونو باور نکا — دهوچی بر خه شوی ده له ناره
(۲) دحاتم نوم به جاری وی تر قیامته — دا زل بهره یی وه له سخا وته
حاجتمن به نا امیده تر ینه تلو — ورکول یی وبی اجره بی منته دسوالی
زړه یی په روغ په مر حبا کړ — کاپل نمه و فقیرانو له خد بته
هر سوالی چی به ده پهور رحاضر شو — غه رنځور به فارغ روغ شوله
زحمته په شارونونی نوم ولاړ دسخاوت شو — پادشاهان یې په غصه شو شهرته
همت د خدای له خزانو دی بابو جانه — همتیا ک دی خښتن نه کا بی همته

ماخذ ونه:

۱ـ پښتانه شعرا ـ ۱/۹۱۹، ۲۱ مخونه
۲ـ د ګلشن روه سریزه،
کابل چاپ ـ د پوهاند رشاد لیکنه له ۱۳ مخ څخه تر ۲۳پوری
۳ـ شکرستان افغانی ـ ۳۳مخ دلاهور چاپ
۴ـ ورکه خزانه ـ ۱/ ۳۱۳
۵ـ پښتو آریانا دائره المعارف ـ ۳/۳۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۱-بابه تکی کاکړ :

دانګرنزانو د استعمار د زمانې يو مبارزاو ننګيالی پښتون و، چې د کاکړو ستان د بوري د سيمې د «مير ان» په کلي کې اوسېد.

ډيري مجادلې يې کړي او په کاکړي غاړو کې ستايلې سوې دي، لکه چې وايي :

د بابه تکې بيري چليږي

ناخوږ پرزې ولاړ يږي

انګريز سترې سوي په پښتو نسې بابه تکې په جهاز و

ماخذ :

کاکړي - د سيال کاکړ رساله - ۴۸ مخ

۱۳۸۲-باجوړي :

پښتو ژبی شاعرو، او د پښتونخوا د سوات په سيمه کې اوسيد، د سوداګري کسب يې کاوه او د ديوان بې نظير په نامه يې د پښتو اشعارو يو ديوان درلود او هم يې يو بل اثر د بهارستان په نامه چاپ سوی دی دا بيت دده دی :

باجوړي چې د افسوس غزلې وايې په فرياد يې د اسمان لمنې سرکړي

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبيات پښتو - ۶۵ مخ

۱۳۸۳-باجوړي :

اصلي نوم يې معلوم نه سو خو د حبيب الله رفيع د ليکنې سره سم يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنرمند شاعر وه چې د(١٣٠٠ ه ق) په شاوخوا کې يې په پښتو رکې ژوند کاوه او په شعر کې د پښتو ژدنو روزمشهور شاعر دادبي سبک پير وه

ددې ديوی بدلی سر دادی :

مه کوه وړوکيه ! هو سره ظلم بې نيازی

داظلم اوستم به خيری ستانشي روزی او دپای بيت يې دادی:

چاری د نقد پرشوی باجوړی وته را پښې نن

چېرته باجوړ ا و پښو روا پوزی

ماخذ :

کابل مجله - ١٣٥٦ ه ش

١٣٨٤ - بادر :

پښتو ژبې اولسی شاعر و ، او دده يو چار بيته د ار ستتر په خپل کتاب دپښتو نخواد شعر هار وبهار کې راوړی ده ، او له هغې څخه څرگنديږی چې بادر په داسې اولسی شعر جوړولو کې لوی لاس درلود .

په دې چاربيته کې يې د ديری فقير بابا ياد کړی دی او دهغه خوديو سفرو په سيمه کې د ياگانو د پرمشهورکانی دی، نوداسې اټکل کيدای سی چې دی هم ديو وسفرو د سيمې و، او داچار بيته يې سوال او حواب په ترتيب ويلی د :

پېگا دی يم و هلی سحبو با په کتار

و درسته شپه شو گيرو در ته ناست يمه پر کاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېگا د ی یم و هلی محبو با شو م زحمتی
اوس گر زم تهمتی
نری نر ی فریاد کړ ی زما زړ ه لکه تو تی
شو م په سر و لنبو ستی
په هر ځای کی زما شور دی ..
ستا د تو ر و ستر گو په ما بیا راغله قاتی
چی د ی و ا غو ست بنا تی
شاه او ر بل دی په نخ خوز دی
بی هو شه لیو نی شو م مدام گرځم په دېر و
شو م خورا ک د منز ر و نری ر نځ می شه تر کاله
بېگاد یم و هلی ....
نری ر نځ خودی ز یاتیږی خله گرځم پر بیابان
چیری و به کړی ارمان راشه کښینه په پالنگ
له خیاله می ز نگیږی په سینه با ندی زلفا ن
په جبین باندی سهر ان
لکه ته سی شوي ملنگ
پر ا ته سی په د لبار کی ستا په شان ډېر ملنگان
شه زلمی د قبر ستا ن
دی و لاړ زما په ځنگ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دا سی نا مسلم دی ورته کښېنه په زارو
عمر تېر که په خوارو
آخر در به می کړی تا له
یېګادی یم و هلی ...

که دادادی نا مسلم دی وزنه یم زوی د خوشی کار
زړګی مې دی پرهار
مدام څاڅی تر ینه وینی
څو ر لی ښاسا را نو یم زیړوت وستا په دلبار
چړ او دی په سازار
رو غ به نشم ګل رنګینی
له دره خو دی نه ځم که سی و وسېځی په نار
نه سر پیرم په ګفتار
په مجلس د نا ز نینی
سترګی دی چنغخ خوله دی تو پکک ډک له چرو
شین خال دی په ابرو
سپینه خوله دی راکړه ساله
یېګادی یم و هلی...

سترګی سی چغنخ خوله سی تو پکک و کړه ترې پام
چې را نه شي ساښا م
پند یوا ن به شی د کور

(c) ketabton.com: The Digital Library

پەخپلە سیخور کړی دی دتورو ځنو دام

چری تەبە شي پدنا م

بل ستی بە شي پەاو ر

داتالەوی ساتلي نری ژ بە خولە اینام

در کو م بە يي شا سدام

پە تا وشە ظلم زو ر

راغلی سیوطن لە مسافر دجز یر و

ژو ندی شخ پە اد یرو

خو ك يي نشتە دفی الحالە

بیگادی یمو هلی....

راغلی یم دیدن لە مسافر دبل وطن

پەمطلب ستا دد یدن

بیلتانە سی کړه سلاسا تە

«دوړی» فقیر بابار او رسبړي پەچستن

ز سا نە کیږ ی ر فتن

د ا سوال کو م و تاتە

جلی راغیء ستالەغمەپەساو خت دځنکدن

نەبەروغ شم پە بد ن

نەبە خلاص شم لە پسا تە

«بادرشو» قلندر پی پسی تیپ ځی د سورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شا ن يې نشته د مسر و

نن به ځي د کلا خو اله

بيگادی يم و هلی ..

مأخذو نه :

۱ ـ پښتانه شعراء ـ ۲ ر ۳ ۹ ۵ مخ ۲ ـ د پښتنو خوا د شعرها ر و بهار ـ ۱ ۰ ۲ مخ د کابل چاپ

۱۳۸۵ ـ بادشاه گل (حکیم): حکیم بادشاه گل د حاجی فیض گل زوی په خته نیازی یو نانی طبیب او د پښتو ژ بی شاعرو.

«په (۱۸۸۴ م) کال د پیښور په ښار کی زیږ یدلی، او د ینی علو م یې د کوهستان د ملا صاحب څخه لو ستلی و و ، په یونانی طب او حکمت هم پوهیده .

لو سری په پیښور کی د «انجمن بزم پښتو» سکریتر او بیا د هغه انجمن ر ئیس و تیا کل سو ، او د ژ وند په پای کی په یو نانی طب بوخت و ، او په (۱۹۵۰ م) کال کی مړ سو .

دده اشعار و عشقی او اجتماعی بڼه درلوده او خو ادبی آثار یې هم چاپ سوی چی مشهوره یې دادی :

۱ ـ او ښکی د عشق

۲ ـ فراق نیازی

سوز نیا ز ی

او دابیت دده دی :

په دیر خیال چی د رومی دا گلعذار څو کېدي ، سر و قد غنچه د هن پر یوار څو کېدي

ما خذ :

فر هنگ زبان و ا دبیات پښتو ـ ۶۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۶ـ بادشاه میر : د پښتو اولسیي شاعروا و پر اولسي او زانو یې شعرونه ویل .

په (۱۲۹۸ هش) کال د پکتیا د خوست د سیمې د پیا نور اسماعیل خېل په کلي کې زیږیدلی و ددهٔ اشعار او پهٔ عوامو کې ښهٔ شهرت او مقبولیت درلود او په (۱۳۳۸ هش) کال کې مړ دی ـ دا بیت ددهٔ دی .

ښهٔ خو به درته پایم بې دیدنه شپې ګلونه دي

دپر و ښتورو سپینی لیچې با لښتونه دي

ما خذ

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ـ ٦٦ مخ

۱۳۸۷ـ بیا دواړ یدی : دپښتو ژبې اولسی شاعرو ،او شعرونه یې پراولسی وزنو ویل .

دننګرهار په په ګردي کڅ کې اوسیدا وچو بانی یې کوله .

ددهٔ ژوند (۱۲۰۰ هق) کال پهٔ شاوخوا کې اټکل کیدای سی او په (۱۲۵٦ هق) کال دیوی دلی غلو له لاسه وو ژل سو، اودز کندن په حال کې یې هم څونی بیتونه ویلی وو چې په عوامو کې د پر شهرت لری او یوه توته یې د داده :

نصیب می نه ود محبت دغوا اورګوکې	با د و بې مړ کړ
وینه مې ګرځي د بدن توـلوړ ګوکې	با د و بې مړ کړ

ما خذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ـ ٦٦ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٣٨٨ـ باران آخوند:

ملا باران آخوند په ختهٔ خوستي دکو يتي په پښتنو کي د ښه نامه خاوند وسزاريږي، په کچلاغ پوري دی، ښځي ييخي ديري ورځي . دغه زيارت دعوامو په عقيده دکو شينانو د ديو لړناروغيو دپاره ښه بلل کيږي .

مأخذ :

مزارات ـ دښاغلي سيال کاکړ ليکنه ـ ١٦ مخ

١٣٨٩ـ باران يلکزی :

دپښين د بازارګي دايکلزيو دکلي اوسيدونکی په ختهٔ تورترين ايکلزی پښتون دخپل وخت له‌نوميالیو غازيانو اومبارزانو څخه و چي په (١٨٤٢م) کي دانګرېز دجنرال ايګلهيند دپوځ سره په مړانه وجنګيد ، او دملي مبارزينو په کتار ولاړو .

مأخذ :

پښتو او پښتانه په سهيلي پښتونخوا کي دپروفيسر سيال کاکړ ليکنه ـ٣٠٣ مخ

١٣٩٠ـ باران سنځرخيل:

دکاکړستان دبوري د روماني سيمي د ختکي نومي کلي اوسيدونکی په ختهٔ سنځرخيل کاکړ دپرنګيانو د استعمار دزمانی يو ننګيالی او نوميالی پښتون وا و په کاکړي غاړو کي يي ستاينه موی ده چي وايي باړان سړ مهتر زمړی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارن سړ مهتر زهیر دی
نن پرګرد سرمه خیل ویر دی
تور په کوته کی دی بندی
اومن په بیتو ګر ځي ژوبی

مأخذ

کاکړی دسیال کاکړ - ۳۳م مخ

۱۳۹۱- بار بکشاه لودی:

شهزاده مبارک خان مشهور په (باربکشاه) د سلطان بهلول لودی زوی و سو ریي بی بی شمسی ، یا بی بی شمسیه ، یابی‌بی‌شمسو‌نومیدله او ماما یي قطب خان لودی و.

په (۸۸۳ه ق) کال چی دده پلار سلطان بهلول جو نپور ونیو نو مبارک خان یي دهغه ځای پر تخت کښینا وه ، ختیز ی سیمی یي ور وسپارلي او د باربکشاه ، خطاب یي ور کړی چی تر هغه ورو سته په‌همدی خطاب مشهور سو ،او تر (۸۹۸ه ق) کال پوری چی د سلطان سکندر زمانه وه باربکشاه پر شرقي تخت ناست و باربکشاه په ډیر وجګرو کی د خپل پلار سلطان بهلول دلښکر و مشر و اوهم د وسلطان بهلول مشر زوی ګڼلی سوی دی ځکه نو د سلطان بهلول د ژوند پر وخت ځینو پښتنو امیرانو دی دولیعهدی دپاره تر نظام خان ،خو ښاوه او په (۸۷۶ ق) کال چی سلطان بهلول دملتان دپناه وروری پاچا شیخ یوسف ، په سرسته د پنجاب حاکم تاتار خان پر ملتان دبرید دپاره وګماره دلښکر مشر توب یي

(c) ketabton.com: The Digital Library

با ر بکشا ه ،ته و سپاره ، خو د سلطان بهلو ل تر سره ینی و ر و سته دلمر ختیز و سمیو

جا گیر دارا ن با ربکشاه ته پو رته سو ل او خپلو اسمر انو ر داد سلطا ن سکند ر تحر یک و با له ا و باربکشاه یې دسلطان سکندر مخالفت ته وپا راوه نو سلطا ن سکند رهم د (۸۹۵ ه ق) کا ل په پای کی د لمر ختیز - و سیمو وا ک خپلو غبتلوامیر انوته وسپاره اودجونپور په در بار کی یې هم خپل معتمدان وگمارل مگر با ربکشاه د اونه زغملای سو ای او د پر ژرسلطان سکندرته پو ر ته سود « پټیالي حا کم عیسی خان اودبهر ایچ حا کم شیخ محمد پر ملی کا لا پهار هم و رسر ه مله سو ل عیسی خان د سلطا ن بهلو ل تر بو ر او شیخ محمد پرملی دسلطان بهلول تربور اوشیخ محمد پرملی دسلطا ن بهلول خو ریې و . سلطان سکندرچی خبر سو نو هغه آن یې دلو انی اسماعیل خان په مشری یو تکړه لښکرجونپورته ولیږه او پخپله دیوه لوی لښکرسر ه د پټیالي خواته و خوځید ، د عیسی - خان لښکر یې مات کی او پخپله عیسی خان یې و باد خپه د پټیالي حکو مت یې سلطان رای کهین ته وسپاره او تر هغه و روسته یې لوانی اسماعیل خان د رو غی د پاره باربکشا ه ته ولیږ ه خو نا کامه راستو ن سو ، نو سلطان سکندرد جو نپو ر لو ر ته لښکری و لیږ د ولی له هغی خو ا با ربکشا ه هم دخپلو فو ځو او دشیخ محمد کالا پار دفو ځو سر ه مخ پر قنو ج روان سو قنو ج ته نژ دی د وا ړ ه لښکری سر ه مخامخ سوی جنگ و نښت ، د جو نپو ر لښکر و ماته وکړ ه او باربکشاه بدیون ته وتښتید ، سلطان تر شا به پسی واو هلته یې کلابند کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابرکشاه مجبور سو چې وسله کښېږدي سلطان چې پر خپل وروربابرکشاه بری وموند بیرته یې خوشا له یې کی ، په یو وناز اوه جونپور ته یې بوت او بیرته یې د جونپور او لمر ختیز وسیمو واک ده ته پرېښود خو په دربار کی یې خپل معتمدان ورسره وګمارل .

مأخذونه :

۱- لودی پښتانه

دپوهاند رشادتالیف - ۳۱۱مخ اونورمخونه .

۲- تاریخ فرشته - ۲/ ۳۲۶

۳- سیر المتاخرین - ۱۳۷

۴- خورشید جهان - ۷۹ مخ.

۵- تاریخ فرشته - ۱۷۹/۱ مخ

۶- مخزن افغانی - قلمی - ۱۲۰ مخ

۱۳۹۲ بارح هروی :

احمد دبارح زوی د هرات له نوميالیو محدثینو څخه و، چې د پلار په نامه باد یده .

ماخذونه :

۱- د دهخدا لغتنامه (ب) ۲۹۳ مخ

۲- منتهی الارب

۱۳۹۳ - بارع پوشنگی هروی: د خپل وخت له نوميالیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پو هانو او فاضلانو څخه و، او د« طرائف الطرف » کتاب دده تألیف دی .

ددهخدا په لغتنامه کې دانوم دوه واره راغلی دی ، یو وار د«بارع پوشنجي» او بل وار د«بارع هروی» په نامه ـ خو څنګه چې په معجم الأدبا کې دا دواړه نومونه په یوه مخ کې راغلي دي نو داسي اټکل کېدای سي چې دادواړه یو سړی دی ، ځکه چې پوشنج هم په هرات کې دی او نوم هم یو دی .

مأخذونه :

۱ـ معجم الادبأ ـ۲/۱۷۳ مخ. ۲ـ لغتنامه (ب) ـ ۳۰۳ مخ .

۱۳۹٤ ـ بارك نیکه : د بارکزو د ټبرلوسړی نیکه ، او د سړبن د ابدالیو ښاخ ته منسوب دی چې د کندهار له جنوبه ترفراه پوری اوسی،او دافغانستان د«محمدزی» طایفه دهمدې بارك او لاده ده.

بارك نیکه د(٦٧٠هـ) په شاوخوا کې ژوند کاوه چې دنسب سلسله یې سړبن ته داسي رسېږی :

بارك دسلیمان (زیرك ـ ٥٧٠هـ) زوی، زیرك د عیسی زوی ،عیسی د رجړ زوی جړ داو دل ـ یاابدال زوی (چې ابدالیان یې اولاده ده اوډ ٤٠٠ هـ پهشاوخوا کې یې ژوند اټکل سوی دی) او او دل د ترین زوی (چې د ٣٥٠هـ په شاوخوا کې ژوندی و) او ترین د شرخبون زوی (چې ژوندیې د٣٠٠هـ په شاوخوا کې اټکلولی سوی دی) او شرخبون د سړبن زوی و.

مأخذونه :

۱ـ حیات افغانی ـ۲۳۹ مخ

۲ـ دنوای معارك تعلیقات د کراچی چاپ ـ۷۹۰ـ۷۹۳ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۹۵ - بارو : دتولربـاـتـوران زوی او د باباغلځی نمسی دغلځیو پښتنو له زومیالیو نیکه ګانو څخه و. دده نیکه «باباغلځی » د غلځیو پښتنو لوړی نیکه و، چی غلځی پښتانه و رته منسوب دی، او دبا روزوی «بابا هوتک» بیاد هوتکو دټبر لوړی نیکه و، چی د هوتکو ټبر د ده او لاده ده.

مأخذونه :

۱-حیات افغانی- ۲۰٦مخ .

۲-خورشید جهان -۲۰۱مخ .

۳-پټه خزانه -۷مخ.

۱۳۹٦ بارو خان نورزی : داحمدشاه باباد وختونو سیالی خان او زړورمجاهدو، چی داحمد شاه بابا سره دبلوچستان او هند وستان په لو یوجګړ و کی سلګری و او د«عمله باشی سر کار خاصهٔ شریفه» منصب یې درلود، او د «تاریخ احمدشاهی» مؤلف یې داحمدشاه په جګړو کی څو ځایه نوم یاد کړی دی، مثلاً یو ځای لیکی: «حسب الفرمان قضاجریان خان جان خان وزیر پادشاه تائید سپاه تیمورشاه و انزله خان نسقچی باشی و بار وخان نورزی و جمع دیګراز خوانین اخلاص شعار بافوجی ازعساکرنصرت مأثر بطریق سرعت ایلغار کرده خود رابشاه ولی خان وزیر رسانیدند» بل ځای لیکی:«د روقتی که فرمان ده بحرو بر تماشای آن معرکهٔ فیروزی وفرسی فرمود بارو خان عمله باشی سرکار خاصهٔ شریفه که از برای استخبار احوال هر طرف تردد بمیدان میکرد و دسته های افواج ظفرنمون را بهر جانب که ضرورسیشد بموجب حکم همایون بجنګ سپرد آسده عرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمو د که‌از طرف کفار زو ر بر سمت سیمنه بسیار است اعلیحضرت قدرقدرت
امیر خان چنداو ل باشی که سر کر ده ا یل جوا نشیر و د رصغر سن جنگ آو ر
بیهمال‌وفایق بر سعر که‌آر ایان کهن‌است بادسته‌چندا ولان‌اسر باطفای‌نائرهٔ شورش
کافر ان نمو ده سقر رفر سودند کلا .... »

مأ خذ :

تار یخ احمدشاهی ـ دمحمود الحسینی المنشی تألیف د مسکو چاپ ۲/۷۸۰
ا و نو رمخو نه .

۱۳۹۷ـ باره‌خان چپرهاری : دپښتو ژبې‌او لسې‌شاعرو،او دننګرهار په‌چپرها
کې اوسېد، دههم پر او لسی و زن او هم پر عروضی و زن شعرو نه و یل .
داسې اتکل‌سوی دی چې باره خان د(۱۳۰۰ هق)په‌شاوخوا کې ژ و ندی‌و.
دده له و ینا څخه ښکاری چې علمی زده کړه یې لکه څنګه چې یې زړه غوښته
نه وه کړې څکه چې په یوه شعر کی وا یی :

کاشکې‌و ړو کتوبه ! په‌سایوځلی‌راغلی‌وی ساخولړو ډېر سبق په‌خپل‌عمرویلی‌وی
زیړه سی‌شوه‌سپینه‌غاښ‌سی‌وواته کندام‌شوسه نه‌به‌وسه‌داسی که‌سی‌پند‌دچاسنلی‌وی

تش شعر به څه کړم چې دنو رو پیروی کوم

نسوی کو ر (۱) به ما لکه « تو کـل » څا ن ته سو ندلی وی د د ه
د ا شعارو د ړې نو ری نمو نې داد ی : (۱)

ستا غمو نو لیو نی لکه مجنون کړم
بې له تا به لیلی نو رڅنګه ژ و ندون کړم

---

(۱) کو ردلته دو زن او بحر په‌معنا استعمال سوی د ی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاپه‌داسي غشي نه يم‌سوري کړ ی　چې‌علاج يې‌په دو اد افلا طو ن کړ م
ستاسودا را باندې هسي شو ه غالبه　د آهو په څېر حيا ت په سېږ تون کړ م
دغه‌پېتې‌دې‌تر داسې‌حده دروند دی　چې‌يې ژ و ندې‌په‌ځمکه‌ښخ‌لکه‌قا ر ون کړم
باره خانه! داشنا غمو نه ډېر شو　چې‌اخته‌يې‌په‌خپل غم‌اوجگر خون کړ م

(٢)

سترگې دې ډ کې‌تمانچې‌دې‌بانه‌غشي‌لرې
که‌يو خطا شي‌په کمان ر اته‌دو يم‌سوروې
ز ه به‌دستا کمه نادو د ه ز ړه ته‌وزنيسمه
په‌غرغر ه سې‌دښمو ر غو ندې دايم سوروې
په‌دو ه خالو دې لاځما دقتل سو د ه نشي
ز ساد قصده لاپه دې دو اړو در يم سوروې
دخدای دپاره په‌خپل لاس سې خو ن بېلې‌درته
رقيب و لاړدی ساپه د ار دل وجانم سورو ی
دباره خان و يل که هر خوسره‌ساده‌ښکاريږی
ساده غز له ته‌په ز خم ښه سلهم سوروې

-٣-

چاربيته

په‌سرو لبانو دې پېزو ان و هې ټا لو نه کښه
زلفې چا لو نه کښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر گی دی توری جلی زلفی سمسوری جلی
ستاپه تندی کی عجب خوندکه شنه خالونه کنه

زلفی جالونه کنه

وخت دبهاردی جلی وطن گلزاردی جلی
راځه چی دواړه دباغچو وکړو سیلونه کنه

زلفی جالونه کنه

بی تاسی تاب کله وی په سا کی آب کله وی
ساپه شاکړی ستا غمونه غرونه غرونه کنه

زلفی جالونه کنه

د باره خان خبری دروسرجان خبری
زساد شعرنه قربان شه نورشعرونه کنه

زلفی جالونه کنه

مأخذ :

پښتانه شعرا -٢/٣٣٣ مخ.

١٣٩٨ -باره خوبابا : نوم یی ملک باره خان دموسی بابای زوی دبا ئیزو دقبیلی یونوسیالی شیخ وچی د کلپانی استیشن په سیمه کی د کلپانی دروړ پر ختیځه غاړه ښخ دی او زیارت یی د«باره خو بابا »په نامه یادیږی.

مأخذ :

حواشی -تواریخ حافظ رحمت خانی-پهارد و٦٣٨ مخ.

١٣٩٩-بازار کاکړ : حاجی بازار کاکړ دبلوخستان د«ږوب» دسیمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامي شاعرو » او په پښتو ژبه يې پراولسي او زانو شعرونه ويل .

دی په(١٩٧٠م)كال كې مړ دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو -٦٨/١ مخ دكسپي لمنې پښتانه ليكوال د دوهم ټوك په حواله .

١٤٠٠ - باز : دپښتو نخوا د «پكلي »دسيمې نوميالی او لسي شاعرو، چې دهغې سيمې دذوق دخاوندانو اوس هم دده شعرونه په ياد دي .

دی د(١٣١٠ هش) كال په شاو خوا كې مړ دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو -٦٧مخ .

١٤٠١ - بازبهادر سور: بايزيد د شجاعت خان سورزوی مشهور په سجاول خان دهند په مالوه كې د شيرشاه سوري له خوا سپه سالارو .

په ٩٦٢ ه كال كې د پلار پر ځای كښېنوست او په ٩٦٣ ه كال كې يې خطبه په خپل نامه وويله او ټوله مالوه يې تر لاس لاندې كړه ،خو په پای كې په عيا شي بوخت سو ، او څنگه چې يې د موسيقۍ په فن كښې لوی لاس درلود او داستادی مقام ته رسېدلی و ، نوخپل ټول همت يې هغې خواته وگماره ، او پر يوې ښكلې سندرغاړې چې « روپمتي »نومېدله مين سو ، او د هغې په مينه كې يې ډېر شعرونه ويلي او د ددوی د مينې داستانونو په هند كې شهرت درلود .

په ٩٦٨ ه كال چې ادهم خان كوكه د نورو اميرانو سره د اكبر پا چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وختو کی دسالوه نیولو ته وگمارل سو، نو باز بها در د سارنکپور په دوه کروهی کی ورسره وجنگېد خوسات سو، مگر خه سوده و روسته یې بیرته سالوه ونیوله.

دی په اچین کی دده دمعشوقې «روپ ستی» تر څنگه پر یوې غونډی ښخ دی.

مأخذ:

مأثر الامرا ۱/۳۸۷ مخ

۱۴۰۲ - باز توخی: ملاباز توخی دهوتکوددورې دپښتو ژبې نوميالی اوبديهه ويونکی شاعرو، په ۱۳۰۱ هق کال دزابل د«اتغر» په سیمه کی اوسېد.

دهغه وخت ستدا وله علوم یې په هندوستان کی لوستلی وو، او په تېره یې بیا په فقه کی لوی لاس درلود او دمنطقو او حکمت تدریس یې هم کاوه.

د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک یې نژدې ملگری او همرازو، او هغه دده په باب کی داسې لیکي:

«ملاباز توخی په اتغر کی اوسی او په اصناف داشعارو کی ادستادی، غزل او رباعي وایي او دشاعرانو انبازدی، او زما چې محمدهوتک یم همرازدی کله چې قندهارته راسي، زسوپر مجلس په تودوی او یاران دده له لطافته د طبع ممنون، ملاباز ستادی دعلوسولو لوستی، او په فقه شریف کی تیاردی، کله منطق او حکمت لولی او خپلو شاگردانو ته یې درس ورکوی، دمخه په ابتدأ دځوانی تللیو، او په هندوستان یې له استادانو لوست کړی»

بیانو د«لطیفه» تر عنوان لاندی دده یوه تو که چې دده ذطبع ظرافت او بدیهه ویلو ښه څرگند یېزېد اسې راوړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لطیفه

«کله له کلاته ملاباز راغیءاو په قند هار کی زماپلمه سو ، دستی ماچرگ حلال کا، او طعام می تیار، چی دستر خوان راغی ملاباز همی شعر و وایه:

پر کورو یې رسې کر زی	د باز بر خه یوچیچی دی
د باز ښکار وی د غرخنو	او س‌سی‌بس‌ها سپینکی‌وری دی

ماژر هغه سپین و ری هم حلال کا، او دسپامه سپلدستیا ته‌سی پوخ کا»

ملا باز پر او لسی و زن شعرونه ویل، چی‌یوه بدله‌یې داده :

راسه پر خنگ، راسه لیلی، ته‌سی‌نږدې سه‌له‌د ل
یمه زخمی چی‌سی و نه‌نجتې په‌خوږ زړه سنگو ل

راسه پر خنگ ، راسه لیلی، و لی‌له ما کړې بېلتو ن
داستا له‌غمه سی‌زړ کی دی ، په‌سرو و ینو گلکو ن
که‌هر څو تېز تم نه‌پر یږ دی سی ستا د عشق شوا خو ن
زه نه‌خلاصیږ م له‌غمازم په لږدنه په‌تلل

راسه پر خنگ،راسه‌لیلی، چی‌دی په‌زړه کم ملهم
داستاپه عشق کی‌سی‌تر شاکا ددنیا و اړه غم
حساب کتاب مجلس سی‌و اړه کاستا سینې بر هم
لاروړته نسته چی دی کښېنو م درون په کوگل

راسه پر خنگ ،راسه‌لیلی، چی‌دی په‌زړه کم پوری
کجل درو اخله دو اړی سترگی به دی زه کم توری

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیدل به ستاد سخ کوم ، اند یښني په نه کم نو ری
په کارسی نه دی ستا بې مخه د جنت ز یړ گل

را سه پرخنګ ، را سه لیلی، چی سره و کړو خوا له
پر تا سپین یم بې له تا سی نسته هیڅ آ نـد ښښه
زه دغړ و «با ز »و م ، تا بندی کړ سه قفس کی پر خه؟
یو وارې خلاص که، چی باز دد کړم دو ز ر خپرو ل

مأ خذ :

پټه خزانه -۵۰ ۱ مخ .

۱۴۰۳- باز جنګ خان :

دلوی احمد شاه بابا له خوا د پنجاب دخلو رو و لایایتو حکمرا ن و ، چی د « تاریخ احمد شاهی » مؤلف یې خوځایه یا دو نه کړی ده او د ډهلی دباچادو ز یر غازی الدین او دجیو نسیکک سر ه یې د هغه جګړې او سبار زلیکلی دی .

مأخذ:

تاریخ احمدشاهی-دمحمو دالحسینی المنشی تالیف-دمسکوچاپ ۱/ ۱۵۶۱ر ۶۰ ۱مخ.

۱۴۰۴ - بازجو گیزی :

با زخا ن د محمد نو ر زوی ، د مرغی لمسی او د ا سحا ق کړو سی په خته جوګیزی کا کړا و په جوګیزو کی علی زی سنځر خیل د کا کړ - ستان د«غو ثی» نو سی کلی او سیدو نکی له هغو سبار زانو څخه و ،چی د پر نګی نو کری (سیجری) یې پر ښوو له او د پر نګی استعمار چیانو داستعمار پر ضد یې ملاو تړ له، افغانستان ته ر افر اره سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې په تېرو له پېړتو نحوا کې دافغانستان داستقلال په باب د پرنګيانو پر ضد مبارزې پيل سوې نو بازجوګيزي هم په (۱۹۱۹ع) کال دانګرېزانو سره په سرانه و جنګېده.

پروفيسر سيال کاکړ ليکي چې :

«په دغه شپو کې د کلاسيف الله تحصيلدار يا په بله ژبه ولسوال سردار جعفر خان محمد زيو، هغه دوروګلوي پر اساس بازجوګيزي ته يو خو دياشتې وړاندې لاخبر تياور کړي وه، چې غورځه پرنګيان دي وژني بازپه ځان پوره تياري يې ونيوله، خپله اسپه يې نه وه پريوه بله اسپه سپور سو، څه وخت چې ښه رڼ ته ورسيده، نو له روه پر خپله اسپه سپور سو، خو له بده مرغه، داسپې شاشئى نه وه او له بلې خوا په بازجوګيزي پسې دانګرېزانو رساله وه په دغه ساتين کې اسپې سلې سبار زتس کې، چې په نتيجه کې د هغه اد و مغوته مات سو - په دې باب فولکلوري اشعار جوړ سوي چې د بېلګې په توګه دلته وړاندې کيږي:

باز دنه يو وړ ترتا که (۱)
پښې دې ساتي سه بوراکه

پښې دې ساتي سه خار پايه
«باز» دې نه يو وړ ترځايه

څه وخت چې دبازجوګيزي ورون مات، سو نورساله بيرته وګرځيده، البته دغليم له خوا يو چاتيکري و رواهه

۱- تاکه تکه دو يش په معنا .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي سندی مه و اهه راسه - خپل ارمان پوره که »

د دې خبرې په اوریدلو سره د بازجذ بات انقلابي سو ، تو پنگچي ته يې لاس کې، چې په نتيجه کې يو سيك سردار او دوی اسپي سړې سوې، او بازجو گيزی پخپله په همدغه وار پخپل کلي پوري پر کمکي ډگر باندې په (۱۹۱۹ ع) کال کې د پرنگيانو دلاسه په حق ورسيد.

بازيې سړ کې سر ه غرسه ده

پر روب پنهه سليشه ده

د پښتنو دملي استقلال مبارز عسکر بازجو گيزی پس له سړ يني د «خو سنوب» په اديره کې خاو رو ته و سپارل سو .

په پای کې د ښتيالي فرزند بازخان جو گيزی په باب يو شمير فولکلو ری غاړی چې ما د خلکو له خولو څخه راټولي کړې او دلته د کتاب پاڼو ته سپارل کيږي:

پر شرع دنبي -

«باز» و « شير ک »و زني گو ر کې

بازيې سړ کې سيك په زو ر کې

سپين شير ک به و لا ت نو ر کې

با زيې سړ کې په سيکا ن

زرغون يايي و رو رمه دې ديوا

چې د با زپر و ينو ورسي .

په پټ« سخ مامدخان » ترسی (۱)

---

(۱) تپرسی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

با ز یی سړ کی لا سې پرې دی
جنګ پر غاړه د ویلې دی

بازتیې دی‌ورو ن یې پرېدی
جنګ پر غاړه د لو ړې دی

و ړسی راله دسیک سکاڼه
اوس لنډی (۲) کاږه با ز خانه

باز دنه و رلی(۳) ته‌ځایه
پښې دی ساتی سه‌چار پایه

دچرګی (۴) کو لمې دپرې کې
بازه لاندی رسا لې کې

و ردنه وړی ته‌توپکه
پښې دی‌و لو ږه‌چابکه

غاښی سپین‌خو نکې سرې
دباز په‌ر نګ‌نسته جو ړې

با زه وله تو پنچې
دو تر دو او ښتئی ا و س سرې

بازیې سړ کی عمی (۱) کښېنه
ا سېل را وړه دروا زې له

---

(۲) تو پنګچه .

(۳) و رو ړی .

(۴) اسپه .

(۱) دباز خان‌دما ندینې نو م و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د بې زاړې ناو کې

تر باز دسرو و زې گو لې»

مأخذ:

پښتو او پښتانه په سهیلي پښتو نخوا کې د پرو فیسرسیال کاکړ اثر —۲۳۷ مخ.

۱۴۰۵ ـ باز خان بنگښ :

باز محمد مشهور په « باز خان » د سردار محمد مظفر زوی ، په خته بنگښ د پښتو ژبې شاعر و ، چې په (۱۳۴۰ ه ش) کال په تیرا کې زیږ یدلی او په (۱۹۱۷م) کال په هنگو کې مړ دی .

دی مجاهد شاعر و ،او په جهاد کې یې برخه اخیستې وه،داشعار و یو دیو ان یې درلو د او دشعر و نو یوه مجموعه یې او س هم شته— دابیت دده دی:

باز خان هیڅ سیالي دشعر له چانه کا

دی تابع د شاعرۍ له رحمن راغی

مأخذ:

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو —۹۶ مخ.

۱۴۰۶ ـ باز خان ننگر هاری :

د پښتو ژ بې او لسی شاعر و ، شعرونه یې د اولسی آهنگو سره سم ویل، او تر(۱۳۳۰ ه ق) کال دمخه دننگرهار په سیمو کې ا و سید .

دیوې بدلې دوه بیتونه یې دادي :

زخمي مې دزړه سر دی بانه د شاه شتې دې نا

اغوستې یې رنگین دی زلفان یې گو ړ گو تې دې نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بند کې د مو زې دې چا پېر ځینې څو کې دې نا
با ز خان پسې ز هیر دې خو انې يې خاو رې کېږې نا

مأخذ:

فر هنګ زبان و ادبیات پښتو -۹۶مخ.

۱۴۰۷ -باز ر خان خوږ خېل:
دسهیلي پښتو نخو ادسر انېودخول خیلو دتېر یو نو سیالي غازي و ،چې د«و لوست» په کلي کې اوسیدا و د پرنګیانو په استعماري دوره کې ئې په سلي سبارزو کې برخه اخیستلې

مأخذ:

پښتو او پښتا نه- دسیال کاکړ- ۱/۳۸۲مخ.

۱۴۰۸ - باز گل لغماني : د پښتو ژ بې شا عرا و د شیخ ا حمد خا ن (۱۲۰۰ ه ق) شا ګر دو ، د لغما ن په سیمو کې او سیداو پر ا و لس و ز نو يې شعر و نه و یل . شیخ احمدخان يې دخپلو شا ګر دانو په کې ډله داسي یـادوي :

بلـې با ز ګل دې چې سدام کې چپاو و نه
په ز ړه سې او رې ستا غمو نه اسبا ر و نه

مأخذ:

فر هنګ ز بان و ادبیات پښتو- ۹۶ مخ.

۱۴۰۹- بازګل (ملا): سلا بازګل اخو نز اده ددیني علو سو عالم او د یوناني طب طبیب او د پښتو ژ بې نو سیا لی ناظم و.
دد یر لسمې هجرې پیړۍ په سر کې په پښتنو نخوا کې او سیده، اویو کتاب ئې په یخو اني طب کې دشافع الاسر اض په نامه په پښتو نظم کړی و ، چې د پای دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیته یې دا دی :

دانسخه شو له تما مه

در ته و ایم نیک فرجامه

له دسته د« بازگل »

په همز و کی دی گل

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو—۶۹ مخ .

۱٤۱۰ —**باز محمد کاکړ** : دپښتو ژبې شاعر او پهخته سر دانزی کاکړو ، د کندهارد ښارد پو پلز و په کوڅه کی ا و سید .

دینی علوم یې لوستی و و ، او دقرائت پهعلم کی بهمعلومات درلو دل، او په(۱۳۰۶ هش) کال یې یوه رساله دتجوید پهعلم کیو لیکله .

دده شعر و نه د کندهار پهخپرو نو کیخپاره سوی او دا بیت دده دی :

هر صنعت یې نا تمام د ځ له بیا نه

ځکه نن باز محمد خو بن په اختصار دی

مأ خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو — ۶۸مخ.

۱٤۱۱ — **باز محمد کندهاری** : د پښتو ژبې شاعر اوپهخطاطی کی د نو میالی خطاط غلام جیلانی پیښو ر ی شاگرد و .

په کندهار کیزیږیدلی خو په پیښو ر کی او سید ، اوددیر لسمی هجری پیړی دپای لهشاعرانو څخه گڼل کیږ ی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیت دده دی:

سره لمبه ده په بازار کی چی بلیږی

هر سړی چی ورنژدې شی دی سوځیږی.

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو — ۶۸ مخ .

۱۴۱۲ - باز محمد کندهاری : دپښتو ژبی شاعر اوخطاط و،له کندهاره بهرته او له هغه ځایه بیا پیښور ته تللی و — دخو شنو یسی زده کړه یې د پیښور په ښار کی له مولانا غلام جیلانی څخه کړې وه،او په ۱۲۸۷ ه ق کال یې د پیښور په مطبع مصطفی کی کتابت کاوه اوخو کتابه دده په خط په ډبرین چاپ طبع سوی دی.

څه وخت بمبئی ته هم تللی و ،او هلته یې پښتو کتابونه دچاپ دپاره لیکل.

ده په پښتو شعر هم وایه ، دا شعر دده دی:

سره لمبه ده په بازار کی چی بلیږی

هر سړی چی ورنژدې شی دی سوزیږی

دیر عالم په ور سره اور ته را ارتاو کړی

د هغو په زړه کی سرې لمبی بلیږی

هر سړی چی زه پوښتم دی راته ژاړی

او شهره یې ورځ په ورځ پسی زیاتیږی

په دی وخت کی او س خبری په پیسو شوې

بې پیسو جواب وچا ته نه ردیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوهغه چې بیا کم‌ذات وی په دنیا کښي
چې پیسه په لاس و رځی په هوا کیږی
باز محمده که ایمان دی سلامت شی
په‌عقبې بدی‌هم دی‌یو په کار یږی

مأخذ:

تېر هېر شاعران — م . ۲ مخ .

۱٤۱۳ – باز (ملا):

ملاباز په خټه سالارزی د پښتو نخوا په« جندول » سیمه کی او سید ،
او د پښتو ژبې اولسی شاعر و ، او په اولسی اوزانو یې شعرونه ویل .
د دینی علوم په‌سبادیو هم پوهیده او په‌عوام کی یې په«باز ملا»شهرت
درلود، او د(۱۳۱۵ هش) کال په‌شاوخوا کی مړدی، دایې دیوې بدلی سردی

یا ها رستا د گردن دی
یا مر دی یا بریښنا ده
یا توره د پولادو
یا سترگه د لیلا ده

مأخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو — ٦۷ مخ.

۱٤۱٤– بازون خول خېل:

ملابازون په خټه‌خول‌خېل ، رانی‌دسهیلی
پښتونخواده غل کوټ‌نومې او سیدو نکی‌دخپل‌و خت مبارز شخصیت تېر سوی‌دی.
څه وخت چی پرنگیانو مرتضی خان اوبه خپل غازی په‌خند کیو و خوږ، نو
ده رانی‌یو مشرتوب ملا بازون خول خپل ته وسپارل سو- داهغه ورځی وې‌چی‌د پر-

(c) ketabton.com: The Digital Library

نگیانو یرغلگرو د«درازنده»سیمه ترخپلو استعما ری چمبولاندی راوستلي وه.
سلابازون دسرتضي خان سلي سنگر«خوړ بيني»ته ولاړ، او دمرانيوشا زلميان
يې سره رايوځای کړه ،خوله بده سرغه پرنگيانو دشپې دسلي سجا هدينوپرسنگرراو
گرځېدل او سلابازونيې ونيو ، او په ولسی سند رو کې د اسې يا دسو:
سرې سترگی دبازدی لندی ځنی له غوړوسره رالئی سپين بازون لکه زسری له ځنځيروسره
بيا وروسته پرنگيانو سلابازون او يوشمپرنورسراني مجا هدين د« خوړ»
کلاته بوتلل او هلته يې بنديان کړل .

سأخــذ

پښتو او پښتانه دسيال کاکړ-۱-۳۷۳ سخ

۱٤۱٥ - بازيد :

د پښتنو دبائي زی قبيلی لوسری نيکه وچی دری زامن بيتون سهيل سليمان
او بابو» يې در لودل ، او ددې درو سروزامنو په نوسوبېل بېل خپلو نه شهرت لری.

سـأخـذ: حواشي-تواريخ حافظ رحمت خانی -په اردو ۶۳ سخ

۱٤۱٦- باز يد خان افغان :

د سلطان خان زوی په هندستان کی له نوسيالييو افغا نا نو څخه ؤده په ۹۸۰ ه ق
کال کی دپلار تر سړينی وروسته د هند د«بهار» دحکو ست واگی په لاس
کی و اخيستلی او په پای کی ديو بل افغان په لاس چی دده سخالف ؤ ،ووژل سو

سـاخذ ونـه:

۱-تاريخ بهار-۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۵، ۱۹۳، ۱۹۷ سخونه

۲-دهندپه تاريخ او سدنيت کی دافغانانوبرخه(خطی) - ۸۶ سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۱۷- باسطي كابلي الاصل:

بنده علي خان باسطي چې سوريې د شيرافگن خان كابلي لوروه په هندكې اوسيداو ددرې ژبې شاعرو. څنگه چې دده پلار دكابل له غتانو څخه و، نوده هم لوسړې «شيرافگن» تخلص كاوه- خوو روسته چې د لكهنو په ښاركې دشيخ عبدالباسط سريدسو، نوخپل تخلص يې په «باسطي» واړاوه، اود «تذكرهٔباسطي» په نامه يې يوه تذكره هم وليكله، اوپه شعركې دشيخ محمد علي حزين لاهيجي له شاگردانو څخه گڼل كېده، او دادوه بيته دده دي:

آن گلرخ شوخ دلستان را آريد و آن لاله عذار نو جوانرا آريد

يا در قدم او برسانيد سرا يابر سرم آن سرو روان راآريد

مأخذ:

۱- دد هخدالغتنامه (ب) ۳۲۳ مخ ۲- قاسوس الاعلام تركي- ۲/۱۱۹۷«

۱٤۱۸ - باشاني هروى :

ابوسعيد ابراهيم دطهمان خراساني زوى دهرات دباشان دكلي و اود تابعانو يوه ډله يې ليدلې وه چې يو له هغو څخه عمر و بن دينا رو او په (۱٦۳ هـ ق) كال په مكه كې سړ دى .

مأخذ :

دد هخدالغتنامه(ب). ۳۳ مخ

۱۳۱۹- باشناني هروى :

ابو عبدا لله محمد داحمد زوى د عبدالله باشناني نمسى دخپل و خت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفسر انو څخه و ، اود هرات د باشنان کلی ته منسوب دی څو دا «باشنان شایسی په په اصل کی باشان» وی .

ماخذ :

ددهخدا لغتنامه (ب) ۲۳۶ مخ

۱٤۲۰ ـ باشهید نیکه :
په ختیه ملا زی سنحرخیل کاکړ روحانی سړی وچی د کاکړستان د «هرنائی» په سیمه کی د خوکالی په هدیره کی ښخ دی، او خاص وعام یې زیارت ته ورځی

مأخذ

مزارت دښاغلی سیال کاکړ لیکنه ـ ۵۸ مخ

۱٤۲۱ ـ باصر حاکم شاه : دگلزار زوی دپښتو ژبی شاعر و چی په شعر کی یې باصر ، تخلص کاوه په (۱۹۱۹م) کال په (لوارگی) کی زیږ-
ید لی او په (۱۹۵۰م) کال کی مړ دی .
په شعر کی یې روانه طبعه درلوده هم یې پر کلاسیک طرز او هم یې پر اولسی او زانو شعر وونه ویل ـ دده دیوې پسر لنی بدلی سر دادی
نن بیا په گلستان پسر لی شو لو خندان نن بیا په گلستان .

ما خذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ـ ۷۰ مخ

۱٤۲۲ـ باطنی بلخی :
ددری ژبی شاعر و ، په بلخ کی اوسید .

امیر علیشیر نوایی په مجالس النفاس کی لیکی چی باطنی ساده او فقیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سړی و حج ته هم تللی و دابیت ده د ی :

بسکه داری تنگ دل ای غنچه خندان مرا
جان ز دل آمد بتنگ و دل گرفت از جان مرا

ماخذونه

۱ ـ دجفنا المی یس ـ ۲۵۶،۸۲ مخونه
۲ـ دد هخدالغتنامه (ب) ـ ۶۳۳ مخ
۳ـ قاموس الاعلام ترکی ـ ۲/۱۱۹۹
۴ـ صبح گلشن ـ ۵۰ مخ

۱۴۲۳ ـ باعوف (۱) سیستانی:

دعبدالرحمن زوی او دبزیع نمسی دسیستان دخوارجو نوسیالی مشر و چی د(۲۱۵ هق) کال په خلرمه خور (جمادی الاخر) کی چی دخوارجو بل مشر ابو اسحاق دخوارجو له منځه وتښتید نو خوارجو داباعوف سره بیعت وکی ـ ده هم دسیستان دخپلواکی دساتنی دپاره دعوبودعمالوسره سخت جنگونه وکړه.

ماخذ

تاریخ سیستان ـ ۱۸۰، ۱۸۲، ۱۸۳ مخونه.

---

(۱) دانوم یو ځای اباعوف ،هم لیکلی سوی دی،خو نور ځایونه دباعوف په شکل راغلی ،مگر ملک الشعر ابهار دتاریخ سیستان دکتاب په فهرست کی ابو عوف ، راوړی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۲۴ـ باغون مسه خیل:

د کاګړ و د مسه خیلو یو پیاوړی نو میالی و ، چې د بوري د تلسیل سپه خیل د سیر دازی په کلی کې او سید د پلار نو م یې زدو ن واو د هغه ځای په پښتنی ، غاړ و کې یادسوی ، دی چې وایې :

نا صر ی یتکـی تر سر   با غون د ګړ د مسه خیل سر

تو پکـ نه دی ګنج مشین دی   خانه و زنی د باغون دی ،

ماخذ :

پښتانه د سیال کاکړ ۱ ـ م ۳۱ خ

۱۴۲۵ـ باقر ذوالکمالین هروی:

د میر علی هر وی پلار او د نهمی هجری پیړی له نو میالیو یو هانوښخه و ، چې د ابو القاسم رفیعی بهر آبادي د «خط وخطاطان» د مؤلف په قول یې په عقل او فضله علو مو کې ساری نه درلو د ، او د فضل او کمال پر آسمان یو ځلیدو نکی ستو ری و . د ښه خط په لیکلو کې د خپل و خت له استاذانو څخه پلل کیدو او په تیره یې بیا د خط په قو انینو او ضو ابطو کې لوی لاس درلو د .

د میو کتاب د خو اجه نصیر الد ین طوسی د هغې شرحې په ر د کې لیکلی دی چې هغه د شیخ الرئیس ابو علی سینا پر اشارات لیکلی وه .

یو و خت له هر اته هندو ستان ته و لاړ او هلته د لا هو ر حکمر ان جیپال چې د ده په کمالاتو او فضایلو خبر سو ، نو یې ډیر و ناز او ه ، او خپنی و غو ښتل چې یو ه ښکلی مرقع ورته و لیکی ، ده هم و منله او ډیر ه ښکلی ا و نفیسه مرقع ورته ترتیب او بشپړه جیپال ته یې و ړ اندې کړ ه ، جیپال یې په لیدو خورا ډیر خوشال سو ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خلو ر زره طلا وی يې و رو بخښلی ، خو د ده لو ړ همت هغه صله و نه منله، اوپه اوو ماتيا کلنی کی مړ سو.

ماخذ:

۱- پيدايش خط و خطاطان دحاجی میر ز اعبدالمحمدخان ايرانی تأليف -- ۱۳۵ مخ.

۲-خطو خطاطان- دابو القاسم رفيعی مهر آبادی تأليف --۳۲۱مخ.

۱۴۲۶- **باقر شاه** - د پښتوژ بی غز ل ويو نکی شاعر او دمطيع الله پیر ه خيل معا صرو ، د (۱۲۰۰ ه ش) په شاوخوا کی یې ژوند کاوه.

ماخذ:

فر هنگ ز بان و ادبيات پښتو -- ۷۰مخ.

۱۴۲۷- **باقی بالله کابلی**:خواجه باقی با لله کابلی دلسمی هجری پیړی له نوميالیو پو هانو او روحانيو نو څخه و ،چی په (۹۷۱ ه ق) کال دقاضی عبدالسلام لەصلبه په کابل کی ز يږ يدلی دی چی و ر وسته پەطريقت کی د نقشبندی سلسلی له ستر و ز بر گانو څخه سو ، او دحضر ت مجدد پیر و .

دی د ۱۰۱۲ هق کال دخلرمی خور په ۲۶ د دوشنبی په ورځ مړاودهند په دهلی کی ښخ دی دخز ينة الاصفيا مؤ لف مفتی غلام سر و ر لاهوری ليکی چی:

«خو اجه محمدباقی نقشبندی از بز رگا ن و قت و مقتدای زمانه واما مان عهدخو دبو د بکمالات ظا هری و باطنی آر استه و بجذب و عشق وصحبت پيراسته و بز هدو تقوی معر و ف و باو صاف کر يمه مو صو ف و نسبت او يسی بخو اجه بهاءالدين نقشبند و نسبت ظا هر بخو اجه امکنگی داشت و از ر و حانيت خو اجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبیدالله احرار فایدهٔ وافر گرفت— د راوا یل از کابل بسمرقند رفت و بعد تحصیل علوم ظاهر کسب علوم باطنی از خواجه ا ه گنگی نمود و صاحب تصانیف و توا لیف شد» .

دده په‌علمی آثارو کی«سلسلةالاحرار» کتاب شهرت لری‌او سربیره پر هغه خواجه باقی‌بالله په‌دری‌ژ به‌شعر و نه هم‌و یل، خو شعر و نه‌یی زیاتره عرفانی او تصوفی بنه‌لری چی‌څو بیته یی‌دخزینة الاصفیا مؤلف د«روضةالسلام» له کتابه رااخیستی او هغه دادی:

من نه همینم که‌وجود من است

جای دگر رقص‌وجود من است

نقطهٔ محراب جماعت منم

دانهٔ سیراب زراعت منم

ابروی چشمانی من دلکش‌است

قطرهٔ نیسانی من آتش است

عقل نمك زیر کباب من است

خون جگر نام شراب من است

شخامه کلید سرانگشت من

گنج دو عالم همه در پشت من

همدا راز سفتی غلام سرور دخزینة الاصفیا مؤلف دده دمړینی‌نیټه په سوییو کی داسی راوړی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو باقی راهی ملک بقاشد
باهل د هر گفت هذا فراقی
ندا آمد ز هاتف وقت ترحیل
بجای ملک باقی رفت باقی

۱۰۱۲ ه

یادا:-

چو شد از عالم فانی مقیم جنت والا
معلی خواجه عالی شه دارالبقا باقی
بخوان قطب زمان مخدوم باقی
سال ترحیلش اگر طلب زمن شد
والی دارالبقا باقی

مأخذونه:

۱- خزینة الاصفیا ٦٠٥ مخ.
۲- تاریخ افغانستان درعصر گورگانی هند ۲۵ ۲مخ
۳- مکتوبات حضرت مجدد د لومړی ټوک .

۱٤۲۸ **باقی بلخی** : په بلخ کی ددری ژبی شاعر و ،دا بیت دده دی:

چو او را تکیه بر دیوار دیدم مردم ازحسرت
که این فرسوده قالب خشت آن دیوار بایستی

مأخذونه:

۱- ددهخدا لغتنامه-د«ب»ردیف-۸۰۵مخ.
۲- قاموس الاعلام ترکی- ۲/۲۰۳ ۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۲۹- باقي مجددی:

حضرت میاعبدالباقي مجددی ددری ژبی ښه شاعرو، دسراج الاخبارداووم کال په ۷ ، ګڼه اونهم مخ کی د ده یوه غزل دلنډی یادو نی سره داسی چاپ سوې ده:

«ازطبع جناب صاحب کامل ولبیب فاضل وادیب آګاه دل، رحیق مکدة فیوضات مجددی راساقي، جناب حضرت میا عبدالباقي صاحب مرحوم.

دوش ازکوی خرابات آن سهی قدمست رفت

ازپی آن دلربادیدم که دل ازدست رفت سینه شداماجګاه ناوك مژګان یار

ګفتم ای جان صرفه کن ګفتا که تیرازشست رفت

تکیه بر طول امل داری نمیدا نی مګر

بر نفس وابسته هستی تا که ګفتی هست رفت

می توان فهمید مضمون کلا مازعکس اصل

بهرتحقیق همین معنی نګین بنشست رفت «باقیا» قید تعلق سنګ راسالك است

مرغ زیرك چون زدام ودانه فارغ جست رفت

مأخذ :سراج الاخبار-پورته یادسوې ګڼه

۱۴۳۰- باقي هروی: ددری ژبی له شاعرانو څخه و، او په هرات کی اوسېد دابیت دده دی:

ما وسخن از کشتن من میکند من بهمین خوش که سخن می کند

مأخذونه:

۱- ددهخدا لغتنامه

د«ب» ردیف- ۱۰۵ مخ-

۲- قاموس الاعلام ترکی-۲/۳/۲۰۱۹ مخ-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۳۱- **باکور اوغانی:** د کرمان دسیمی دیوافغان امیرنوم دی چی دشاه شجاع مظفری له خوا دخواجه مجدالدین قا قم پهسلگری ددو و زرو سپرو سرهدشاه شجاع مظفری دزوی مبارز تهچی په کرمان کی والیو ،استو لی سوی و.

دانوم په حبیب السیر کی« امیر تا کور او غانی» لیکلی سوی دی او دتاریخ کرمان مؤلف بیال یکی چی داامیر با کور اوغانی د«سیور غتمش»دا کازوی اودکرمان دسیمی یو اوغان امیر و.

مأخذونه :

۱- ددهخدالغتنامه (ب) -۹۱٥مخ ۲- تاریخ کرمان ۹. مخ

۳- تاریخ عصر حافظ -۲۱۳ مخ

۱٤۳۲- **بالخوازی نیکه:** د کاکړستان د«هرنایی»دسیمی یو روحانی نیکه و ،چی د«پی» نوسی کلی په هدیره کی ښخ دی.

په خته«پیځی» و ،او په خلکو کیږی پهښه سړیتوب زیات شهرت درلود، چی حتی د کاکړو پهیوه غاړه کیږی هم ستاینه سوی ده ،چی وایی:

و رسپری بالخوازی .

کوتان خلاص کی له پیښی

مأخذ :

وزارت-دسیال کاکړ لیکنه -۹٥مخ.

۱٤۳۳- **بالون اخون :** دبازیدزوی دپښتنودخضرزی قبیلی مشر لار ښوونکی اود خپل وخت نوسیانی لهزبرگانو او شیخانو څخه و.

دخضرزی قبیله دسوات لهسیمی څخه دپښتنو نورو سیمو ته خپره سوی ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبا لو ل اخو ن دری ز ا من پاته سوی چې درې سره رو حانې عا لمان و و ، مشر زوی یې ملاایمل په «اگاری چمله» نومې ځای کې دشیخ ملی دد فتر دو یش په اساس پرخپله برخه مځکه اوسېده، او همهلته مړاو ښخ دی، او دوهم زوی « کیمل » یې په کالـو خان نو مې ځای کې میشته و، او همهلته مړ دی ، دریم زوی « کلو» ، یې چې په « کا لا با با » مشهـو ر و په «شـیـوه» کې ښخ دی ځنګه چې دبالو ل لقب اخو ن و نو ځکه د ده اولا د ه اخو نز ادګا نو ، په نامه یادیږی . داخون بالول یو و رو رشیخ حق نومېده.

مـا خـذ :

حو ا شي ـ تو اریخ حـا فظ رحمت خانی ـ په اردو ۶۲۱ مخ

۱۴۳۴ ـ بالیث طبری :

عوفی په خپل کتاب «لباب الالباب» کی دابوالليث طبری په نامه دی دآل سبکتگین دشاعرانو په دشاعرانو نه ډله کی یاد کړی دی ـ خونوریې هیڅ ده دژوند حالات نه دی راوړی، یوازی یې دده د وبیته ضبط کړی دی اوهم ځینی نوربیتونه یې په مجمع الفصحا اوترجمان البلاغه کی راوړه سوی او هغه دادی:

سنگر معروف شـد بمعرفت تو
هیچ نباشی ز کا رسنگرمنگر

گو یی من ر ب ایمنم که رب رحمیست
خواب تو بینی همی و هم تومعبر

چیست این باژگو نه طبع فلک
گاه دیو یست زشت وگاه ملک

(c) ketabton.com: The Digital Library

زبس این پرگزافه قسمت او
ازحقیقت دلم کشیده بشکک

بی‌خبر زونشسته تکیه زده
زیر دیبای زرش وخز و فتک
با خبر را ازو بخورد وبخواب
زبرش آشتی است وزیرخنگ
گویی او دهر کرده داد و کند
اینچنین دا دگی بود ویحک
درک الاسفل است جای امید
بمرج مرد کی برسد زدرک
نیک بختی چوآب ومن سمکم
اوزمن دورچون سما زسمک
دیر یابست تا کی این گله زو
بجهان دم مزن زلی وزلک
فلک ازطبع برنگردد و تو
بی تکلف گله مکن زفلک

دلم میان دو زلف‌ت نهان شدای مهروی
زبهر آنکه زچشمت همی بپرهیزد
نبینی آنکه چوتوزلف رابشا نه زنی
سردوزلف تودرشانه می درآویزد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ل منست که باشانه کارزار کند
درآن میان که ازو باد مشک می ریزد

همی بترسد کاو را برون برد ز میان
چو دید چشمت زو رستخیز برخیزد

ازآن قبل همه شب مستمند تو بولیث
بهای های همی خون زدیدگان ریزد

وگر بخسبد یک چشم زخم وقت سحر
نسیم زلف تو آن خفته را بر انگیزد

وگر ببیند غماز غمزهٔ تو دلم
هلاک جان بود ارجان ازو بنگریزد

ماخذونه:

۱-لباب الالباب-۲، ۶ ۶ مخ
۲-تاریخ ادبیات درایران-۱/۵۹۸مخ
مجمع الفصحا-۱/۸۲ مخ
۴-ترجمان البلاغه-۹۳ مخ

۱۴۳۵ -بانو بی بی :

دبلو خستان د کلات د مشر میر احمد خان لور او د میر ابراهیم خان نوشیروانی نو میالی او ننگیالی ماندینه وه .

هغه وخت چې د دې پلار د باوز یو د قبیلې سره او ولسمه جگړه کوله نو دې میرمنې هم دناړینه کالي اغوستي او دجگړې په ډگر کې د ناړینه په څیر او په پر او ژه و رسره جنگیدله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر خپل پلار هم ډیره گرانه وه او ددې بې مشورې یې هیڅ کار نه کاوه. او هم ددې میر سنې دمشورې پر کسټو، چې میر احمد خان دپاروزیو سره په اووه لسمې جگړه کې بریالې سو، او دپاروزیو دقبیلې دلنډکر سردار سرزا خان کلات ته دمیراحمد خان دلیدو دپاره ورغی او معافي یې ځینې وغوښتله او لوړه یې وسره وکړه.

ماخذ :

هماری جدوجهد په اردو دعبدالرحمن غور لیکنه ۱۶ مخ

۱۴۳۶ ـ بانو سیستانی :

دسیستان دنو میالې امیر خلف بن احمد اناوه چې خلف ددې نو میالې میر سنې نامه ته منسوب واو «خلف باند» یې هم بالهداخلف دعمر وبن لیث دلور نمسی و، که څه هم دابن اثیر په روایت ځینو دده نسبت دیعقوب نمسی ته هم کړی دی او بدیع همداني بیا په لامیه قصیده کې خلف دواړو پاچهانو یعنی یعقوب اوعمر ولیث ته منسوب کړی او مولانا معین الدین اسفزاری بیا پخپل کتاب تاریخ هرات کې د خلف نسبت داسې راوړی : خلف بن احمد بن محمد بن خلف بن ابی جعفر بن لیث بن فرقد بن سلمیان دسیستان په تاریخ کې راغلي دي چې بانو دمحمد بن عمر ولور وه او محمد بن خلف ته یې ور کړی وه او د امیر بو جعفر مور وه او خلف بن احمد چې خلف بانو بولی خپلې دې اناته منسوب دی.

خو پر چهار مقاله باندې د قزویني په تعلیقاتو کې دابانو دعمر وبن

(c) ketabton.com: The Digital Library

الليث صفاری لو ر بللې سوی د ه .

ما خذ و نه :

۱- تاریخ سیستا ن - ۲۷۵ مخ

۲- چهار مقاله نظامی ۱۷۷ مخ

۳- ددهخد الغتنا مه (ب) ۶۰۲ مخ

۴- حبیب السیر - ۳۵۱/۲ مخ

۱۴۳۷- بانو گشپ:

دسیستان او زابل دنا متو او تاریخي پهلوا ن «ر ستم »لو روه چې په پهلوانۍ اوچالاکۍ کې يې په نا ر ینه و کې هم ساری نه درلو د. دی پیغلې ډیرلوی لوی وا کمن غو ښتونکي درلو د ل لکه دچین فغفو ر او قیصر او خاقان اودایر ا ن کا وس شا ه ا و د هغه خپلوا ن ا ونو ر زړه وران او رستم ته يې سر کې را لیږ لی خو رستم د د وی له منځه د ګو درز «کشو اد کا ن» زوی «ګیو » خو ښ کې او خپله لو ر يې هغه ته و ر کړ ه .

ددی زړه ورې مير مني په باب کې يو مشهو رداستان د«بانو ګشپ نامه » په نا مه ستته چې ظاهر آ دهغه ليکنه په پنځه هجری پیړی پو رې ا ړه لري

ما خذ :

تاریخ ادبیات در ایر ان ۲/۳۶۴ مخ

۱۴۳۸ - بانی ځا ځی :

دپښتو ژبې اولسی شاعر اودپکتیاد ولایت دځاځیو په ګل غو نډی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی اوسید اودځا ځیو دتبر په لیو نی ،طایفې پو ری اړه درلو دله .
په (۱۲۵۷ هش) کال زیږ یدلی اوپه (۱۳۴۷ ه ش) کا ل کی مړ دی .
دادده دیوی اولسی بدلی کسر دی :

تا چی ساته کړی خه شیرین گفتا ردی نا   یو ځلی راشه صنم ز ړه نا قر ار دی نا

ماخـذ :

فر هنگ زبان وادبیات پښتو - ۷۰ مخ

۱۴۳۹ - باوری(اخو ند)

دپښتو ژ بی مجلسی شاعر و ، دپښتو نخوا دسو ا بی دتحصیل په « پنج پیر »
نو مې محله کی اوسید ، د(۱۳۰۵ هش) کال په شاو خو ا کی مړ دی
او دده شعر و نه دذو ق دخاو ند انو په یاددی ،د ابـیت دده دی :

په مخ باندی دی توری ز لفی ا و یز اند ی
گلاب دپر خی د کڼدی پکی ایښی اثر ی دی

ما خذ :

فر هنگ زبان وادبیات پښتو - ۷۱ مخ

۱۴۴۰- با یتگین زمینداوری:

دسلطان محمو د غز نوی له خو ا دهیلمندپه زمینداور کی والی و ،په
(۴۰۱ هق) کا ل چی سلطا ن محمود غز نو ی دغو رخو اته ولا ړ خپل دوه
زا من امیر مسعو داو امیر محمداو خپل ورو را میر یو سف یې په زمینداو ر
کی د همد ی با یتگین په کو رکی پر ښوو ل چی د و ا ړه شهزاد-
گان څو رلس کلن اویو سف اوو لس کلن و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو الفضل بيهقي ليکي چې :

«وايشان راآنجابدان سبب ماند که زمين داور را مبارک داشتی ، که نخست ولايت که امیرعادل سبکتگين پدر ش رضی الله عنه وی را دادآن ناحیت بود» «۱»

او هم ليکي چې زمينداوری بايتگين پرسلطان محمود ډيرگران واو هغه وقت چې سلطان محمود پرسيستان يرغل وکی او سيستاني «خلف» ته يې ماته ورکړه همدا بايتگين ورسره و ، او تر هغه بری وروسته بايتگين يو سل او دير ش نر او ښځې طاوسان له سيستانه زمينداورته راوړه - وايي چې هغو طاوسانو به د کورو په گنبدو کې هگۍ اچولې او چوچيان به يې ايستل و شهزاده مسعود او شهزاده امير محمد چې هلکان وو ، پرډيرا سوبه په طاوسانو پسې ګڼغا ستل .

بيهقي ليکي چې زمينداوری بايتگين يو ډيره پارساو کاريگر سړی ؤ دلوولډ چې دسلطان مسعود دشهزادگی په وخت کې يې د هغه سلطان ډير خدمت کړی و ، او چې سلطان مسعود پاچا سو ، نو د هغې سړسنې يې دخپلې ورپه شان احترام کاوه ، او هغې سړينې به هم سلطان مسعود ته دده دکوچينوالی کيسې کولې او د سلطان مسعود به هم ډيرې خوښيدلې ،

ماخذ

تاريخ بيهقي - ۱۱۱ ، ۱۱۲ ، ۱۱۳ مخونه

۱۴۴۱ بايتگين غزنوی :

دسلطان محمود غزنوی د دربار دمشر دبيرابو نصر مشکان يو زړو راو باتدبير سړی و ، چې ابوالفضل بيهقي يې داسې ستايي :

«۱» تاريخ بيهقي - ۱۱۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

«این بایتگین بجای استسردی جلدو کاری و سوار بشوار نیدن همه‌سلاحها استاد، چنانکه همبا زندارد به بازی گوی واسروزسنه احدی و خمسین واربعما ئه‌که تاریخ را بدین جای رسانیدم خدمت خداوندسلطان بزرگ ابوالمظفر ابراهیم انار الله برهانه میکند خدمتی خاص‌تر و آن خدمت چوگان و سلاح و نیزه و تیر انداختن و دیگر ریاضتهاست و آخر فرو شکوه و خشنودی استادم وی را دریافت تاچنین پایهٔ بزرگ‌هٔوی را دریافته آمد.»

همدابایتگین و،چی د سلطان مسعود غزنوی په‌وختوکی یې دکندوز «مشهو راو غبنتلی باغی علی کندوزی» یې په‌کو زگانان کی‌له غره ځخه را-کبته کی‌او سلطان‌مسعود ته یې‌راو وست(ددې کتاب د«ع»په‌ر دیف کی‌دی د «علی کندوزی نامه‌ته او یادتاریخ بیهقی ۵٦۱ مخ‌ته‌رجوع وسی)

مأخذ:

تاریخ بیهقی-۵٦۲،۵٦۱ مخونه.

۱٤٤۲ بایتوزبستی:

د سلطان محمود غزنوی د پلار سبکتگین په وختوکی د بست له‌نومیالیو مشرانو څخه‌و، او د بست‌امیر طغان ته‌پورته سو،امیر طغان یې وشاره او دبست دخپلواک والی په‌توګه یې دهغه ولایت دچارو واګی‌په لاس‌کی و نیولی، او دده ملګرو او طرفدارانو ته بایتوزیان وویل‌سوه.

امیرطغان‌غزنی ته‌ولاړ،سبکتګین ته یې‌پناه‌وروړه اوله‌هغه‌څخه یې‌په‌دی شرطو‌رسته وغوښتله‌چی که‌سبکتلیګن دبست په‌نیولو کی ددمره رسته‌وکړی‌اوبست‌ونیسی‌نو:

لوړی به‌غزنی دافغانستان دنوی دولت‌دپایتخت په توګه و پیژنی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بست مالیات به هر څو سره چې سبکتگین و ته کې هرکال دغزني خزانې ته رسوي دو هم هر وخت چې خارجي خطر پېښ سي‌او یاسبکتگین وغواړو چې پر دیو یرغل وکړي طغان‌او دهغه سلګري به هیوادساتي‌او دسبکتگین سلاتړ به کوي دريم هر کال به داسیرطغان یو زوی دغزني په‌دربارکي اوسي.

سبکتګین دده غوښتنه و منله او یوځله ديولوی لښکرسره له‌غزني‌څخه‌دبست خواته وخوځېد، دبایتوز سره‌یې جګړه وکړه، بایتو زاو بایتوز یان‌یې‌مات کړه، بست یې‌و نیواو امیرطغان‌یې‌بیادبست‌و الي‌و ته که،خو څو ورځې وروسته امیرطغان له‌خپل ترون‌څخه‌غاړه وغړوله او دسبکتگین په‌مخالفت یې‌لاس پورې کړ،خو چې یوه‌ورځ یې‌پر سبکتگین دتوري‌واري‌وکړ، دسبکتگین‌یو لاس‌یې ټپي کړ او هغه په‌دابل‌لاس‌طغان په‌توره ووواهه، ټپي یې کړ او ددوار‌وخوا ولښکر سره ونښتل‌او تر سختي‌جګړې‌و روسته امیرطغان‌ماتې وکړه، اودبایتوز سره دکرسان خواته وتښتېد، او دبست ولایت دغزني دپاچهي‌یوه‌برخه‌سوه.

مأخذونه:

۱-تاریخ بیهقي -۳۰۲، ۵م مخونه.

۲-تاریخ سیستان ۳۳۳،۳۲۶، او ۳۳۹مخونه

۳-ددهخدالغتنامه (ب)۱۶۶۰مخ م- سلطنت غزنو یان -۷ مخ .

۱٤٤۳ بایخان :

دپښتو یو پخواني شاعر او دخوشحال خان‌خټک‌معاصرګڼل‌سوی دی.

په‌پښتانه شعراء کې دمستوراو رتي په‌حواله لیکي‌چې بایخان دبونیرو ،اود مولاناجامي لیلی او مجنون یې په‌پښتو نظم اړولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده یوه غزله شاغلی رفیع دښلابنایسته خان لهجونګه په خپل کتاب «ادبی ستوری» کی راوړی او هغه داده .

بخره سی فراق شوه چی اشنا له دانه بیل شه باغ وه دګلونو پری دهجر آتش بل شه

ماخځه توتی وه، توتی ګشت کاوه په ګلو اوس له ګشته پریوت چی په دواړو خانګو شل شه

باغ وه، دګلونو بلبلانو پری شطرنج کړ او س بلبلی ژاړی چی دګلو رنګ بدل شه

باغ وه، دګلونو بلبلانو پری چغارکړ باد دخزان والووت تاړپه تار دګل غندل شه

لاړه دمجلسی یاران له دانه بیا به رانشی پر بوتل ګلونه په خاورونه ملګځی ل شه

شه وایی ناصحه ! چی دصبر نصیحت کړی او س یی صبر نشی په ما اورد یار س بل شه

دوردی غریری «بایځانه» جلوم تیر شه (۱) چی لاندی تری دخاورو دلیلی دخیال وربل شه

او په پښتانه شعرا کی یی دابیت راغلی دی .

مأخذونه :

۱-پښتانه شعرا ۱-۲۵٦/۱ مخ ۲-ادبی ستوری-۷ ٦ مخ

۱٤٤٤ بای خان :

د پښتو ژبی شاعر و، او دده ژوند د (۱۱۰۰ ه) کال په شا و خوا کی اټکل سوی دی .

عبدالرحیم هوتک د کندهار دسیمی د پښتو ژبی شاعر چی د(۱۱٥۰ ه) کال په شاو خوا کی ژوندی و ، په خپل یوه بیت کی د«بای خان» داسی یادو نه کوی :

که سی ناړی دښاتیری کړی تر ستونی پیر کامل به د ختک او دبای خان سم

(۱) ځینی پښتانه په عامه اصطلاح کی (مجنون) ته «مجلوم» وایی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستر راورټي دخپل گرامر مقدمه کې ليکي چې «بای خان» دبونيرو، او دمولانا عبدالرحمن جامي ليلی ومجنون يې په پښتو نظم رواړولي دی دا کتاب اوس ورک دی او داسې ښکاري چې نوموړي مستشرق يې نسخه ليدلې وه راورټي دخپل گرامر په پنځوسم مخ دبای خان له ليلی او مجنون څخه يو ازی دا يو بيت راوړی دی چې وايي :

له دی خپلی بدی بخری

چاته ژارم په چاد اد کړم

نور اشعاريې په لاس رانغله .

ماخذ ونه :

۱- پښتانه شعر ا ۱ر ۲۵۶مخ

۲- دراورټي دپښتو گرامر مقدمه د ۱۸۵۶م دکلکتې چاپ .

۱۴۴۵ -بای خان حافظ :

حافظ بای خان دپښتو نستان له اولسي شاعرانو څخه و اودکنډ و په سيمه کې اوسيد .

شعر ونه يې پراولسي طرز باندې ويل او په شعر کې دحافظ عظيم گنډ اپوري (چې په ۱۳۲۱ه ش کال کې زيږ دی) پير وو .

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبيات پښتو ۱۷۰مخ

۱۴۴٦- بايزيد افغان :

دگورگاني عالمگير ددوری له نوميالېو شيخانو او پوهانو او زاهدانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خفه وه چې په شیخ بایزید افغان یې شهرت د رلو د .

دخافی خان په قول له په ریاضت اونفس وژلو او د بی و زلو او محتاجانو په غم خوړلو کې د وسره مشهـو رسوی وچې دزیاتر و مسلمانانو او هند وانو او د هر قو م دمحتاجانو سر جع گرځید لی و او د ده دژوند زیات وختو نه دمحتاجانو د حاجتـو پـه پـو ره کو کی تیـر ید ه دی ډیرصریح لهجه سړی وچی غتانوا وپاچهانوته به یې دحق دخبروتبلیغ په ډاگه کاوه .

مثلاً یو ه و رځ یې په مسجد جامع کې او رنگزیب پا چاته وو یل چې:

((هر گا ه سید کو نین (ص) د ختر خو د را کد خدا نمو د ه باشند تو که پادشا ایند یار باشی دختر ها را چرا کد خدا نمی نمایی ؟))

ما خذ و نه :

۱- منتخب اللباب -۲/۵۵۲ مخ

۲- تا ریخ افغانستان

در عصر گو ر گانی هند - ۲۲۵ مخ

۱۴۴۷ -بایزید پورانی هروی :

د خپل و خت ښه هنرمند شا عر و نستعلیق خط یې دملاظهر پر روش دیر ښه لیکه او د هرات په «پو ران کلی کی او سید بخاراته هم تللی او هند ته یې هم سفر کړی ا و تر (۹۰۰ ه ق) و ر وسته د ((تهته)) د ا رغو نی امیر انو د ر بارته یې لار مو ند لې وه، او هلته په ډیر ه درنه سترگه ورته کتل کید ل ،او دا کو رنی په سند کی دثقافت او ادب اوهنر دخپرو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو زانګو سوه داپښتو نه ددې :

از ره دیر میمسجد زاهدی نا ګاه برد سن نمی رفتم بدانجا او مرا از راه برد

نه آن خشتست بر هم قبرهای درد مندان را قضا بریکد ګرچیده است دفترهای هجران را

وایي چې په ابتدا کې ژوندون چندان ښه نه و، خو وروسته تر هغه چې په سیاحت پیل وکې ډېر وشتو او مالو خاوند سو، او دنیاشته او اسباب دومره وتهتول سول چې دده خرڅ دپاچهانو له خرڅ سره څه توپیر نه درلود.

ماخذونه :

۱- مذکر احباب - قلمي - ۱۱۸ مخ

۲- تاریخ افغانستان درعصر

ګورګانی هند - ۲۲۶ مخ

۳- پښتو آریانا دایره المعارف ۳/۳۵۸ مخ

۱۴٤۸ - بایزید پیر روښان :

شیخ سراج الدین بایزید دقاضي عبدالله زوی او دشیخ محمد لمسی په ختنه اورسړ پښتون دخپل وخت لوی مفکر، دټولنې اصلاح کوونکی، دخارجي او پردی تسلط کلک مخالف او داو لسی مبارز و لار ښوونکی او په عین حال کی ستر مذهبی مبلغ دی چې په «پیرروښان» باله، او متعصبو مخالفینو د«پیرتاریک» په نامه یاداوه.

مور یې بی بی امینه(۱) نومیدله اودحاجي ابوبکر لور وه، چې د پنجاب په جالند -

---

(۱) په ځینو ماخذو کی دبایزیددمور نوم «بیبن» امینه لیکلی سوی دی، چې ښایی «بیبن» د «بی بی» غندی شکل وی.

هر کي او سپدله، او بایزید هم هلته په (۹۳۱ هـ ق=۱۵۲۴ م) کال کې وژل سو.

و ایي چې د بایزید نیکه گان له کندهاره د وزیرستان د «کاني کورم» یا «کاني گرم» سیمې ته تللي و، او د بایزید د سکه نیکه «شیخ محمد» چې د وزیرستان په کاني کورم کې اوسېد، دوه ولس زامن درلودل، او په دې دوو ولسو زامنو کې «عبدالله» د بایزید پلار په فضیلت مشهور و، او قاضي توب یې کاوه (۱)

دا چې د بایزید پلار څنګه په جالندهر کې د حاجي ابوبکر لور په نکاح کړه د پښتو فاضل او محقق لیکوال مولوي محمد عبدالقدوس قاسمي د هغه «خیر البیان» په سریزه کې چې د پېښور د یونیورسټي د پښتو اکیډیمي په ۱۹۶۷ م کال کې چاپ او خپور کړی دی داسې بیانوي چې: د بایزید نیکه شیخ محمد خپل یو بل زوی ته د حاجي ابوبکر جالندهري لور «بي بي امینه» غوښتې وه، خو څنګه چې حاجي ابوبکر هم دا یوه لور درلودله نو پر شیخ محمد یې دا شرط کېښېښود چې دده زوی به له وزیرستانه جالندهر ته ورځي او دده لور به وزیرستان ته نه بیایي، هغه و، چې د شیخ محمد زوی هم جالندهر ته ورغی خو هلته ځوانیمرګ سو، او بي بي امینه کونډه پاته سوه، نو د هغه وخت د پښتنو الي دود او دستور و، چې د یوه پښتون کونډه باید کونډې د مېړه ورور او یا نورو خپلوانو کړي وای، ځکه نو شیخ محمد د خپل مړه زوی کونډه «بي بي امینه» خپل فاضل او عالم زوی عبدالله ته ور په نکاح کړه او ددې دوهم مېړه د پاره هم هغه شرط و، چې باید جالندهر ته ورسي، او قاضي عبدالله سره له دې چې په وزیرستان کې یې بل واده هم کړی و، چې ماندینه یې «فاطمه» نو

---

(۱) صراط التوحید ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپدله اویوزوی يې هم ځینی درلودچی «یعقوب» نومېد، بیا هم مجبور سو جالندهر ته
ته ولاړ سي، هلته یو دوه کاله پاته سو، خو چی په (۹۳۱ هـ ق—۱۵۲۴م) کال د بی بی —
مینی له نسبه د عبدالله زوی پیداسو، او نوم يې ور باندی «بایزید» کښېښود.
تر هغه وروسته ځنګه چی عبدالله په وزیرستان کی له یوې خوا د پلار پر ځای ناست ،
او د بل پلوه د هغی سیمی قاضی بالله کېده نو نوریې نه سو ای کولای چی په جالندهر
کی پاته سي، او بی — بی امینه يې هم په دی راضی کړه چی دا په جالندهر کی د خپل
زوی سره پاته سي او پخپله قاضی عبدالله وزیرستان ته ستون سي ، او بیا به په کال
کی خو میاشتی جالندهر ته هم ورتلی قاضی عبدالله کانی گرم ته راغی، خو دا هغه وخت
و، چی هند سیاسی حالات ور ځ په ور ځ بدلېدل، دلودی پښتنو پاچهي په هند کی پای
ته رسېدلې وه او د پښتو پر سیمو ظهیر الدین بابریر غلو نه پیل سوی وه.
دقاضی عبدالله زړه په ښځه او زوی پسی کېماندو، خو جالندهر ته يې د تللو لار پرا
نیستی نه وه.
دده یو بل ورور «شیخ خداداد» په بیره (خوشاب) کی اوسېد، چی د بابر یرغل هلته ور
ورسېد نو هغه له هغه ځایه جالندهر ته ولاړ، او بیا چی د بابر فوځونه جالندهر ته ور
غلل نو د هغه ځای پښتانه د «بهار» خوا ته وکوچېدل مګر هلته هم آرام ژوند د
پښتنو په برخه نه سو، ځکه نو شیخ خداداد د خپل تبر، او د بی بی امینی او د بایزید سره
د نیهه سوه اووه دیرش (۹۳۷ هـ ق) کال شا وخوا کی له هند کانی ګرم ته راغی او د خپل
ورور قاضی عبدالله سره یو ځای سو. خو کوم مشکل چی قاضی عبدالله ته پیداسو،
هغه د دوو بنویو ځای سا تل او ګزران کول و ، او بی بی امینه چی په خپلوا ک ژوند عادت وه
د فاطمی مشری کی ورته ژوند تیرول دیر ګران تمامېده ، نو هغه وچی ترڅه مودی وروسته

چې لارې سمې شوې - بي بي امينې د قاضي عبدالله څخه ځان خلاص کې او خپلې پلارګنۍ (جالندهر ته) ولاړه او زوی یې بایزید د رواج او شرع سره سم قاضي عبدالله ته پرېښود. بایزید چې تر ډېره وخته د خپلې مور په مهربانه غېږ کې روزلی شوی و او یا یې د خپل مهربان تره شيخ خداداد شفقت ليدلی و، یوازې نامهربانې مېرې او کم لطفه پلار ته پاته شو، ځکه چې مور یې جالندهر ته ولاړه، او تره یې د دوړو سيمې ته - او دا خود پښتو متل دی چې: «مور مېره سي پلار پلندر کېږي» نو د قاضي عبدالله په کور کې بایزید د یتیم په څېر ژوند تېراوه، که څه هم قاضي عبدالله خپل دواړه زامن (بایزید او یعقوب) خپل یو عالم او اعتباري شاګرد «ملا پاینده» ته وسپارل چې د هغه وخت مروج علوم وروښيي، خو زیاتره به داسې کېدل چې مېرې به خپل زوی زده کړې ته پرېښود او په بایزید به یې د کور کارونه کول، او له دې وخته ده په درا کو مغزو کې د تبعیض او عدم مساوات سره کرکه پیدا شوه، او چې هرڅو مره پوهېده او ځوانېده دا کرکه یې لا زیاتېدله، نو چې ځوان سو، پلار څخه یې د حج اجازت وغوښت او ورته ویل چې هم به حج وکړي او هم به زیارو باسي چې څه علم زده کړي.

خو پلار یې ونه منل او ورته ویل چې: «د حج د پاره توښه ضرور ده - ته خپل مال نه لرې او پر ګدا باندې یې حج نه کېږي، پاته شو علم - هغه دلته په کور کې هم کولای سې» د بایزید څخه چې د علم لار نمېګړې پاته سوه نو د طریقت او تصوف لارې ته یې مخه کړه، شپې به یې په ذکر رڼولې، او کله کله او به روحي جذب دومره ورباندې غالب سو، چې د رقص او سرود په مجلس کې به له ډېره شوقه د مجلسیانو سره په ګډا هم سر سو - دده د جذب دا کارونه دده پر پلار چې مشهور عالم او قاضي و ښه نه لګېدل او د ځان بدنامي یې ګڼله، خو څه چاره یې هم نه سوای کولای، که یې شاړه بدنامېده او که یې ساته رسوا کېده، او له بلې خوا د بایزید زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ په ورځ د میری د بدی گذاری اسله له خپله کوروسره یده ،
اولوسړی یی د خپل پلار اوخپلی میری د استبداد په مقابل کی سر
پورته کی او پلارته یې په ډاګه وویل چی: « نور نو زما گذران
دمیری سره گران دی ، ماته د خپل جاید اد څخه څه برخه رابیله کړه ،
چی زه په خپله په بوخت سم ، او ځانته خپل گذران په وکم »

که څه هم پر پلار یی د اخبره ډیره درنه پر یوتله خود زیاتی رسوایـی
له بیری او دخلکو له شرمه یی دخپل جایداد څخه برخه وربیله کړه
او بایزید له پلاره بیل سو، او دخپل یو تره «شیخ حسن» لور «بی بی شمسو»
یی په نکاح کړه .

دده او دپلار دخپگان یو بل سبب داهم و، چی دده تره شیخ خدا داد
په جالندهر کی خپله لور د بایزید په نامه کړی وه خو کوم
وخت چی دقاضی عبد الله وشیخ خدا داد منا سبات سره خړ پړ سوه
نو قاضی عبد الله د شیخ خدا داد لور بایزید ته ونه غوښتله .
په هرحال بایزید د یو کا مل پیر په لټون کی سو ، چی دهغه په رهنما یی خپل
باطن صفا اوخپل روحا نیت تکمیل کړی ، خو دده فطرت جدت پسند و ، مقلد
پیرا ن یی نه خوښیدل ، ځکه چی د هغه وخت زیا تره مقلد پیرا -
نو د ځان په اغراضو او د نفسا نی خوا هشا تو په لوشو کی دومره ډوب و ،
چی د خلقو خد مت ته یی هیڅ فکر نه و ، حال داچی بایزید
غوښته د روحا نیت او مذ هب له لاری د خورا نو خلقو د هنو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنویر کړی او هغوی د ژوند په حقیقت و پوهوي او دا یې خپله انساني وظیفه بلله ده به ویل: «که یو ځل په پېروداسې کوټه کې بیده وي چې یې له یوې لارې بله لار و نه لري، او کوټه اور واخلي نا څاپه له هغې ډلې څخه یو سړی بیدار سي نوایا ددې سړي داوظیفه نه ده چې هغه نور بیده خلک راویښ کړي؟ »

بایزید تر ډېر تلاش وروسته د خپلې هیلې سره سم یو جدت پسند پیر پیدا مو ندی، او هغه د ده د تره شیخ خداداد زوی شیخ اسماعیل و، او نیت یې وکی چې د هغه لاس و نیسي، خو چې پلار یې خبر سو، پر هغه داخبره هم ډېره بده ولګېده له چې د قاضي عبدالله زوی د شیخ خداداد زوی مرید سي، او بایزید ته یې مشوره ورکړه چې: د شیخ بهاءالدین زکریا ملتاني له کورنۍ څخه دې فیض و مومي ـ خو بایزید ته سربېره پردې چې دا فرمایشي پیري مریدي د خنداور ښکار بده ده توجه یې د کورنیو او تربورګلوی تضادو ته هم واړه وه له چې یو تربور خپل بل تربور د ځان سیال نه ګڼي او حتی د علم او معرفت په لاره کې هم نه غواړي چې د یو بل تأثیر و مني .

بایزید د خپل ژوند د دغې دورې حالات په خپل کتاب حر اطلا ایتو حید که په دري ژبه و فصل لیکلي چې هلته یې لنډیز رااخلو ـ دی لیکي :

« از یک کسی شنیدم که معرفت حق بر آدمی فرض عین است و آن بی پیر کامل حاصل نمی شود ـ چون چنین شنیدم، پرسش کردم، دیگر عالمان نیز چنین گفتند که پیر کامل طالب را در ریاضت درسی آورد و بذکر و فکر حق شاغل میگرداند تا باخدای تعالی موحدو یگانه گردد، و از شرک جلی و خفی خلاصی یابد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چون چنین شنیدم بعده درطلب پیر بر آمدم و پرسش میکردم ، چون کسی از جانب خراسان یا هندوستان یا جانب دیگر می آمد بعضی راپرسش میکردم تامرا کسی ازمرشد کامل خبر دهد ، کسی مرا از مرشد کامل خبر نمی‌داد ،و به ناقصان یقین نمی کردم ...

درین طلب بودم که یک درویشی درآن دیه پیداشد ،عیوی شناختن حق آغاز کرد ،بعضی آدمیان به‌وی اعتبار کردند و بعضی ازوی منکر شدند بعده یقین من‌نیز سوی وی پیدا شد ، که بدست این درویش توبه کنم ،تامرا سوی طاعت و عبادت و ذکر حق درمجاهده و ریاضت دارد ، تا از صفات ذمیمه من چیز بصفات حمیده بدل گردد آن درویش نیز انصاری بود ، و بر دارزاده عبدالله قاضی بود ، دران وقت من‌بحد بلوغ رسیده بودم و خودراگناه‌گار و بدکارسی شمردم ، یک روزعبدالله را گفتم که :

اختیارمن بسوی تو به پیدا شده است ، و یقین من بخواجه اسماعیل اکثر شده است ، که بدست وی توبه کنم ، تا ازوی راه یابم »

عبدالله ریش بدست خود بگرفت وگفت :« ریش من ترا شیده میشود ، و نام من بدمی شود ،اگر بدست وی توبه کنی» ، وعبدالله پسر محمد گفت: «که محمد دوازده پسر داشت ، من درایشان بعلم فاضلتر و بهتر بودم و نام من بلندتر است، اگر بدست وی توبه کنی ،درولایت خبر خواهد شد ، که پسر عبد الله بدست‌پسر خدایداد توبه کرد ، باین سبب ریش من ترا شیده و نام من‌بدمی‌شود ،زینهار که بدست وی توبه نکنی ، اگر بکنی درخانه من باشم یا تو، و من ازتو ناخوشنود باشم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

من گفتم :«چون درحالت مراهقی سوی کعبه گذاردن وعلم خواندن رفته بودم، نیز بسر من آمدی ومرا گرد انیدی ،اکنون در حالت جوانی که اختیار توبه کنم نیز مرا سوی پیر نمی گذاری»

وی گفت :» باسلسله شیخ بهاالدین قدس سره درآیم، اگر توبه کنی سوی سلتان برو وبخانواده شیخ بهاالدین توبه کن ،تو شئه راه وشکرانه پیر نیز بدهم تاازتوخشنود گردد ازانکه طالبان بعضی آینده ورونده‌اند ، بعضی آرنده اندو برنده اند ».

من گفتم : «مردمان سوی آن چیزی برده اند،وازنجا کلاه ، یا شجره، یاثمر یاکمر بند بایشان دیگر آورده اند ،ولیکن ازذکر وفکر، ازشناختن حق خبر ندارند، من مشتاق ذکر وفکر وشناختن حقم ،اگر خوب کنی برای الله مرا اجازت کن، تا بدست وی توبه کنم »هر چند که میگفتم ، مرا اجازت نمیداد پس دل خود راستفتی کردم ،ودل من برمن این فتوی داد که :«قرآن را اسام کن» به پیر وی آن اقتدأ کن وخواجه اسماعیل یاران خود رابه کم خوردن وکم گفتن وکم خفتن و بعزلت بودن میفرسود ، من نیز اگر این کارتوانم بمقدار خود بکنم ،پس کم وخشک خوردن اختیار کردم ،چون چندگاه کم خشک میخوردم عبدالله بر من گفت :«چرا کم وخشک میخوری ؟... اکنون جوانی بسیار بخور ،هر گاه که بحالت پیری برسی کار دین محکم کن !»

من گفتم که :« چه دانم که به پیری برسم یانه رسم ؟ تراچه شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مرا بکاردین نمی گذاری ؟ اول مرا از راه کعبه با زگر دانیدی، دوم آنکه مرا ازمرشد بازگر دانیدی ، سوم آنکه مرا سوی ریاضت نمی گذاری ! »

پس دردل گفتم که : درقرآن نگاه کنم ، هر چه قرآن فرماید آن بکنم - چون درقرآن نگاه کردم، این یت نوشته دیدم (قوله تعالی ! ووصینا الانسان بوالدیه حسنا وان جاهدك لتشرك بی مالیس لك به علم فلا تطعهما) پس عبد الله راگفتم که : « این سخن تو نخوا هم شنید...» پس من درآن اربعین درخواب یکشب دیدم ...» (۱)

نو په دی توگه دبایزید دژلمیتو ب دوره شروع سوه ، خو لکه څنگه چې دتبعیض اوعدم مساوات څخه کرکه د میری د ناوړی رویی له اسله د بایزید سغز وته لارسوندلی وه د پلار دی سمانعت د تربور گلوی په اتضاد هم و پوهاوه ، څکه یې نو د پلار فرمایشی مریدی ته غاړه نه کښیښوه وله او اراده یې وکړه چې دعرفان او سلوك پهلاره کې خپله روحانی نیمگړتیا دریاضتو له لاری بشپړه کړی- شپه او ورځ یې پر ځان یوه کړه ، چلی یې ویستلی، خوب اوخوراك یې لږکې- په دغه وخت کی دی وایی چې: مایو ورځ خواجه خضر په خوب و لیدچی لاس یې راکړ، او زماسره یې خپله طریقه شریکه کړه، او زه یې په خپلو مریدا نو کی شامل کړم»

---

(۱) د صراط التوحید له ۱-۲ مخو څخه لنډ یز- د پښتو ادبیاتو تاریخ ۳۶۳/۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپایز ید روښان پیر وانو د دغه خوب ورځ د خپلې طریقې د اختر وګڼله ،په دغه ورځ یې روژه نیوله او خوښی بې کو له (۱) په دغه توګه پیر کاسل لـه لتمون څخه هم فارغ سو ،او دی وایې چې : «ما درې مرحلې تیرې کړې :

اول : کو چینیواله چـې داسم القرین دوره وه یعنې داسې اورویدلی و چې خدای واحد لاشریک دی ، نو سې د خدای په نامه یقین کړی و.

دوهم : دسرا هقې پـه وخـت کـې بې لوستـلی وه، چې خـدای واحد لاشریک دی ، او دهر شي هستې د ده له هـستې څخه ده، نو هغه اعتقاد چـې پخواو هم او خیال و او س بې په عـلم الیقین بدل کړ

دریـم : چې څـو ان سو م نـو سې د او سنله چې بـې له خدایه بله هستې یقیني نسته او نوری هستې په هلاکت کې دی ،زمـا هستې او د تو لوسو جو دا تو هستې، او د ټو لو ذرا تو هسیتې د خدای له هستې څـخـه ده ،او دقـــو له تـعـالـی« قل انـمـاادعـو اربی / و لاشر ک به احداً »سعنې را ته ښکـا ره شو ه ، او دعین الیقین سر تبې ته و ر سیدم (۲)

تر هغه وروسته یې کله په خو ب کې او کله دالهام په واسط دسلو ک هغه اتـه منا زل :

---

(۱) دپښتو د ادبیا تو تا ریـخ ۲۹۷/۲ مخ د پو هاند حبیبي تالیف

(۲) صراطالتوحید ۹، ۱۰ سخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت ، طریقت، حقیقت، معرفت ، قربت ،وصلت ،وحدت او سکونت(۱) چې ده په خپله ځانله پیدا کړی وو، ټول طی کړل اوخپل ځان یې د «بایزید مسکین» په لقب یاد کی او دایې دسلوك او توحید د مراتبو وروستنی پوړی وګڼله، ځکه چې دده په فکر چې یو سالك وصل سی او په دغه وصل کی بیا یګانه سی «نو مسکین سی یعنی دبشریت له صفاتو څخه خدایی صفاتو ته میل وکی (۲) وایې چې ده پر خپل مهر باندی هم «بایزید مسکین» کښلی وو او دده نو میالی شاګرد او خلیفه «دولت» د بایزید په پیروی د «سکونت» دمقام اوچتوالی او دغه ارتباط د مسکین سره په دوو بیتو کی داسی بیانوی:

سکونت بلند مقام له وارو پاس دی نور ده دپاسه نشته مقام ونه

دمسکین په رضا واړه چاری کیږی په هرهریوه کی کاندی خپل حکمونه(۳)

بیا نو دخپل پیر «بایزید مسکین» په باب وایی:

هر طالب که عمل کا مقصود به موی چې مرید د وروړ بایزید مسکین شه

داچې بایزید به دعرفان او سلوك د منازلو په طی کولو کی خو نی سوده تیره کړی وی په څرګندا و یقینی توګه نښکاره نه ده، خو دومره څرګند یږی چې په دغه وخت کی بایزید د تجارت او سیاحت او دعلم دپاره او هم کامل پیر په لټون پسی سمرقند ترکستان ،هندوستان او کندهار ته سفرونه کړی دی ،

---

(۱) صراط التوحید - ۴۷مخ (۲) صراط التوحید - ۱۷ مخ

(۳) ددولت لوانی دیوان -۳مخ دکابل چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دترکستا ن اسان یې د تجارت د پا ره هندوستان ته بیولی، او په هندوستان کی یې د «یوگیا نو» عقا ئد، او د تناسخ او دتجسیم دعقیدې دخاوندانو افکارمطالعه کړی او دهغو پر افکارو یې غور کړی، او هم یې دسلاسلیمان کالنجری سره کتلی او له هغه څخه یې علمی استفاده کړې ده، او د خپل شخصیت دتکمیل دپاره یې زیارو نه ایستلی دی . بایزید کندهار ته دخپل یوه سفر داسی یادونه کوی :

«چندماه درخلوت ، روزه وعزلت اختیارکرده بودم ، پس جفت شریعت (زن) مرا گفت: که تو اول تجارت و کار میکردی ، نفقهٔ خانه و مهمان از آن حاصل می‌شد ـ اکنون نیز تجارت و کار کن تابرای نفقه چیزی‌حاصل شود ـ چون بسیا رمیگفت سوی قندهار برای تجـار رفتم ، و نیت چنین کردم مگر کسی سوحدبیابم تاباوی مشاغل باشم ، کاروان بقندهار رسید، دیگر کاروانیان ا زخرید وفروخت وسود وزیان میکردند ، من اول پرسش پیر کامل کردم، درآن ولایت نیز پیرکاسل نیافتم ...دران وقت درقندهار یک‌امیر بود نام‌او بیرم‌خان بود،برای کاروان ظلم کرد... پس وارثان بعضی جمع شدند برای فریاد کردن مرانیز باخود روان کردند ...

گفتم :امیران و پادشاهان‌حق‌تعالی ازعدل‌خواهدپرسید، و یک‌ذره‌عمل کسی ضایع نگرداند، بروی بنماید که: فمن یعمل مثقال ذرة‌خیر آیره... پس‌بیرمخان‌قبول کرد و گفت، تفحص‌سال بکنم، و لیکن تفحص‌نکرده، بر وعده مخالفت شد » (۱)
قندهار ته دبایزید دغه سفر ښایی چی د (۹۶۰ ه ق) کال‌په شاوخوا کی و

(۱)صراطالتوحید۱۰ ۲مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې بیرم خان په دغه وخت کې دهمایون له خوا په کندهار کې حکمران و ، او په (۹۶۱ ه ق) کال کې همایون دې له کندهاره دځان سره کابل ته بوت (۱)

په هر صورت دبایزید روښان داسفر ګټور نه و ، ځکه چې له یوې خوا یې کاسل پیرو نه وو ند ، او له بلې خوا یې دنیا هم په لاس ورنغله، او داچې یو حاکم ته یې دعذر سرټیټ کړی او پرزنګنو سوی و، ډیر یې ځان شرمنده باله دی وائي چې :« کاروانیانو له ساوغو ښتل چې زه هم له دوی سره دهغه ځای حاکم بیرم خان ته ورسم، دوی چې حاکم، ته ورغلل دتعظیم دپاره زنګنو شول ، زه هم مجبور شوم چې په زنګنو و دریږم حاکم وویل چې: زه به بازخواست وکړم، مګر ده خپله وعده په ځای نه کړه، او له دې خفه چې یو حاکم ته سر ټیټ کړی و ډیر شرمنده وم »(۲)

او له دې وخته بایزید ته دظالموحاکمانو سره دسبارزې جذبه راوپارېدله، په تیره بیا هغه وخت چې ده یوه ورځ یوه پښتنه سپرس ولید له چې ستجاو زو ظالمو حاکمانو یې د سر ویښتا ن دژرندې دپله سره تړلی و، او چې ژرنده په ځرخېد له هغه سظلو سه پښتنه به هم ورسره چورلېدله (۳) د ده ویني په جوش راوستلې او اراده یې وکړه

---

(۱) دپښتنو دادبیاتو تاریخ- ۲/۲۷۳ مخ دتاریخ فرشته او اکبر نامه په حواله

(۲) دروښان یاد -۲۱ مخ . دخیرنوال روهي څیړنه .

(۳) دپښتنودادبیاتو تاریخ -۲/۲۷۱ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دظالمانو اوزوراورو سره په کلکه ښکاره مبارزه پیل کړی ـ خوسنګه چې هغه وخت ټولنیزه او خلقي مبارزه یوازې دمذهب په بڼه کې سنځ ته راتلای سوه او خلقي قوتونه یوازې دمذهب په نامه پر یوه سرکز را غونډېدلای سوه نو بایزید هم نیت وکیء چه له مذهبي لارې څخه عام خلك دظالمانو، غاصبانو ستجاوزانو مبارزې ته را وپاروي او په مذهبي تبلیغاتوکې مظلمو خلکوته دوبهوالي درس ورکړیء هغه و ،چې له کندهاره سترې ستوسانو او تاوانې کورته ستونو،او بیایې ریاضتو ته ملاو تړله .

دحالناسې مصنف لیکي چې : «چون کارو انیان بدیره آمدند ازحضرت عزت بر پیر دستګیر ندا رسید :

یابایزید ! ملوك الدنیا مخلوق ـ و لاینبغي للموحد ان یخدم المخلوق لاجل شئی من الدنیا ـ

پس ترابایدچون بخانهٔ خود برسي پنج سال بیرون نروی ،و باخلق آمیزش نکني، اګر درین پنج سال بکار دنیا مشغول شدی ترا به غضب خود مبتلاګردانم (۱)

بایزید په کورکی په چله ایستلو پیل وکیء، تر دې وخته دده ټول ریاضتونه دځان دتکمیل دپاره و، ګو یادی کامل سوی و، خو مکمل نه و ـ څه کال نیم چې یې چله و یستله نو:

---

(۱) دخیر البیان سریزه ـ دسخ د مولوی قاسمي لیکنه ـ دحالناسې پهحواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته‌خدائی الهام وسو، چې: که‌یو رشتونی طالب درته راسی او په‌صدق ددې حال(طریقې) طلب درخخه‌وکړي نو هغه په‌حال (لار) پوه کړه، چې دیوې ډیوې څخه څو ډبوې بلې‌سی او رونیاپه زیاتیدوسی (۱) :

تر هغه ورسته یې خلکوته دخپلی طریقې تلقین شروع کیء،او هرڅوک چې‌به‌یې سریدسو، نو دهغه دپاره یې دااووه صفتونه لازمی گڼل :

لومړی: له‌حرام‌وخان ساتل دوهم: په‌خوړلواوچښلوکی استراف نه کول.

دریم: په‌نرمۍ لږلږخبری کول، او له نا وړو خبرو څخان ساتل.

څلرم: لږ خوب، او په ویښه‌او خوب کی د خدای یادول .

پنځم: دنیکانو سره صحبت کول او له بدانو لیری کیدل .

شپږم: تل او په پټه د خدای یادول.

اووم :دخدای د توحید سندلو په لاره کی‌تل زیار ایستل (۲)

وایی‌چې بایزید دروبنان تر ټولو لومړی دخپلی طریقی تلقین خپلی ساندینی ته‌و کیء، او هغه‌یې په‌خلوت کې کښېینو له‌او دسعرفت دلاری دپېژندلو درس یې‌ورته ییل کیء- بیادکانی‌گرم څونورکسان همدده سریدان‌سول ، هغوته ته‌یې‌هم‌امر وکیءچې‌په خلوت کی کښېنی-خو داخلوت‌هم دده په‌کورکی، و، او دوودی خدمت‌یې‌یې ددده‌ساندینی کاوه، دبایزید پلاراو کورنی‌یې‌په‌دې ډېر خواشینی‌سول‌چی د بایزید ښځه دنورو خدمت کوی، او له‌دې‌څخه بایزید

---

(۱)دخیر البیان -سریز م- ۱ مخ دپېښور چاپ-دمولوی محمدعبدالقدوس قاسمې لیکنه-دحالنامې په‌حواله .

(۲) صراطالتوحید - ۸۴ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته‌دا انتباه پیداسوه چی ښځو ته باید په اجتماعي چارو کې زیاته برخه ورکړه سي، ځکه نو دده په مریدانو کې نراو ښځې دواړه شاملېدل او بایزید په یوه مجلس کې د ښځو او نرانو ګډون رواج کیء.

اخوند درویزه چی د بایزید روښان سخت مخالف و، دده دا کار داسې غندی :

«سکه بایزید یو حکمتي و، ده په بېله آشنایی کړه له عورتو، لکه عورتې شوې ګمراهی، داسر دان یې هم همراه شوه دغلطو، دې بایزید و بله تول کړه د عورتو دزلمیو مجلسونه ، چی راځي سره کښېني د ښه خدای بولیء ذکرونه» (۱)

بایزید روښان د خپل طریقت د پاره ښځو او نرو ته یو راز تبلیغ کاوه، او په دې توګه یې د ښځو د حقوقو دثبوت د پاره زمینه برابروله او دا هغه وخت یقیناً یو مترقی اجتماعی اقدام و بایزید نه یوازې په مذهبی چارو کې ښځو ته د نرو سره د ګډون اجازه ورکړې وه بلکه دهغه وخت د ملایانو د فتوې پر خلاف یې د سرود او سماع په مجلسو کې هم ګډون کاوه او ویل یې چی :

«ماته الهام شوی دی چی: السماع علی ثلاثة انواع حرام ومباح و حلال - من سمع الصوت من شئی بمحبته الدنیا سمع حراماً و من سمع الصوت بمحبته الجنته فقد سمع مباحاً و من سمع الصوت من کل الصوت بمحبته الله فقد سمع حلالا» .

یعنی سماع (سرود) په دری قسمه دی : حرام ،مباح او حلال - که چا دیو شی آواز د دنیا په مینه اورو بدسمع یې حرامه ده، او که چا د جنت په مینه آواز اورو بد سمع یې مباحه ده، او که چا د خدای په مینه آواز اورو بدنو سمع یې حلاله ده .

۱- د روښانیان د ۰ ۸ ۲ مخ د خطی حالنامی (۱۳۳) مخ په حواله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولوی عبدالقدوس قاسمی لیکی چې: د دې خبرو نتیجه دا شوه چې د بایزید سره د کانی گرم د علماؤ مخالفت پیداشو - کله‌دی د قاضی عبدالله زوی نه‌وی - نو اول به قاضی عبدالله او وروسته نو رو په ده پسی هڅه کړې وه - خو دلویی کورنی په وجه ورته نه‌دنو رو لاس رسیدو او نه پرې د پلار داو رڅ پېرزو وه چې دی دنورو دلاسه آزارشی - ځکه نوده مخالفت‌او رلوګید و خولمبه یی نه کوله .

قاضی عبدالله او دهغه ملګرو او د کانی گرم نورو خلقو چې هر څه وېل‌خو بایزید ځان له وروورو دوره حلقه پیدا کړه چې‌دده پیری پرې‌جوړه شوه - دخپلو مریدانو په‌نظر کی دی د زمانی یو کامل پیرو ، چې دزمانی دهدایت دخلکو دلارښوونی وظیفه یی په‌غاړه اخستی ده: او باطن یې دخدای په‌تجلی روښانه و ، او ځکه دحالنامې مصنف وایی چې مریدانو یې د غیب نه‌آواز واورېدو ، چې‌بایزید ته‌دې دپسه «پیر روښان» وایی ، او هم ددې الهام په‌وجه بایزید ته دې لقب ملقب شو (۱) .

په‌دی ورځو کی خواجه اسماعیل وفات شو - دهغه وروره محمدپلار پر ځای په‌دوړو کی دیره و ؛ دو رو ر په‌غم کی دشر یکیدو دپاره کانی گرم ته‌را غلو اود بایزید‌سره یې ملاقات وشو - دبایزید صحبت په هغه هم‌اثرو کړو ، او هغه دبایزید په‌مریدانو کی شامل شو - بایزید هغه‌ته د نورو مریدانو نه زیاته‌مرتبه ورکړه، اودهغه لقب یې« محمد کمال » کیښود - دهغه‌په‌برکت دبایزید پیری

---

(۱) ددې لقب په وجه تسمیه کی نوری قصې هم لیکلی شوی‌دی - خو دا وجه پکښې زیاته موزونه لیده کیږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلقه تر دو رو خوره شو ه محمد کمال به په دو رو کی خلقو ته اجازې و رکولې او خلق به یې د پیر رو بنان په حلقه کی شاملول .

چې دبایزید حلقه خوره شوه حوصله یې زیاته شوه، محمد کمال یې خپل پلار قاضي عبدالله ته واستولو چې و رته ووایه چې: «بایزید ته خدای د خپل معرفت نعمت و رکړی دی-دا نعمت ستا کورته راغلی دی-دا نعمت وګڼه او دهغه په مریدانو کی ته هم شامل شه » .

بایزید او محمد کمال خپل فرض ادا کړ لخو په خبرو یې د پلار غوږ خه و نه ګرید و خه نو ده پس بیا د محمد کمال ته وو یل چې :

«عبدالله مې پلار دی او یعقوب مې و رور دی - داحیف راځی چې دحق له پیژند ګلو او د توحید له علمه بې برخې دی-باید یو ځل بیا و رشې او رته و وائې چې: که په دې جهان دحق له پیژندګلوو (معرفت) نه بې برخې شوی، نو سبا به دقیامت په ورځ دپروردګار له دیداره بې برخې شی- حق تعالی ستا زوی د معرفت او توحید دعلم خاوند کړی دی چې توحیف دی چې دهغه د وجود سره سره تاسی دخدای دمعرفت نه بې برخې له دنیا لاړ شیء »

اوچې هغوی دمحمد کمال خبره وانه وریده(۱)نو بایزید محمد کمال ته و و یل چې :

«اې محمد کماله! دوی په علم او نسب مغرور دی ، هیڅکله به یقین او

---

(۱)- خبره په دې کی پا ته و ه چې بایزید به و یل چې دی او ل زما سر یدشي بیا به زه د خپل کرامت یوه پته نخښه و روښیم ، او پلار یې و یل چې : اول دی نخښه و ښیی بیا به یې زه مرید شم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتقاد رانه وړی، او دوی دخپلو وخت هامانان فرعونان، هامانان او قارونان دی. ملایانو ورپسې دلې راوستې، مناظرې یې وړسره وکړې، خو بایزید خوله وراو هوښیار و، چا په بحث کې غلې کولی نه شو - او غلی کول یې په دې هم گران و، چې معاشره داجتماعي خرابیو نه ډکه وه او بایزید به دهر چا عیب هغه ته ورمخکې کولو - بل طرف ته دده مریدان اگر که په شمار کم وو، خو په خپل پیرخان قربانولو ته هر وخت تیار وو - دکلي مشرانو هم دانه غوښته چې دد وی په منځ کې دې خونریزي وشي، ځکه نو علما دده په علاج کې ډېر بې وسه وو، یوځل خو یې خلق ورپسې راپاڅول چې و یې نیسي، خو چې مریدان یې په مرسته ور دربدل نو دکلي مشران تر مینځ ګډ شول او په دې یې خلاصی وکړو چې:

«ای دوستانو! په دې ښار کې خو سره هندوان، قلندران، نیکان او بدان سته په دوی کې دی یو لېونی بایزید هم وی. تاسو دهغه سره مه لېونی کېږیء!»

بایزید چې ځان په حقه لیده او خپلې حقې لارې ته یې نورخلق په کلکه رابلل نو دده لهجه دهر منکر په حقله سخته وه. په عالمانو، پیرانو، ملکانو، خانانو، پادشاهانو هرچا باندې دهغه دتنقید توره بې واره چلېدله. دهغه «حق و ینا» دهر چا د پاره ښکاره وه، او په هیڅ چاپې اسره نه کوله. دکلي مشرانو ته یوځل راغلل چې دعالمانو سره چې ستا کوم بحثونه دي په هغو کې سوځه غرض نشته، خو ستا دخولې نه خو خبرې ناسناسبې سو نېراوړو، که مهرباني وکړې او داخبرې و نه کړې. نو په دې بایزید په جواب کې ورته وویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ناحقه‌خبره» نه کوم، خو چې تاسې په‌گمراهي او په‌تیاره‌او په شرک کې و نیم، نو غوارم چې دخدای خلق له‌دې‌تیارې او شرک‌څخه راوباسم او ددین گټه‌ورورسوم»

دبایز یدداسحتی تردې حده رسیدلی وه‌چې هر کله چې ځنې کسان ورته کافران او ځنې ورته منافقان بنکار یدل نو چې په لار به‌تلو دوی ته‌به‌بې‌سلام‌هم نه اچولو.

دحالناسې مصنف وایی چې‌یوه ورځ بایزید دقبرستان طرف ته‌روان‌او، یوسړی‌وفات شوی‌و، خلق‌دهغه قبرته جمع‌وو، بایزید‌په‌هغه‌لار تېرشو، سلام وروانه‌چولو-چاو یل لیو نی‌دی، چاو یل گمراه‌دی-بایزید‌ددوی خبری‌و اوریدې، او دځان سره یې‌جواب‌ور کړو چې :

«ان ربك‌هواعلم‌بمن‌ضل‌عن سبيله و هو اعلم بالمهتدين» (دالنحل سورة-۱۲۵ آیت) یعنې:(بې‌شکه‌ستاپرو ردگار‌ښه پوه دی چې څوک‌دهغه له‌لارې‌نه‌گمراه دی او هم هغه‌ښه پوه دی په‌لارسو ندونو باندې)

خو چې لږ شان سخ کې‌لاړنو د و رته‌خدائی‌الهام و شو او ددې‌آیت مطلب ور په یادشو چې: سلام قولاً‌من‌رب رحیم(سلام دپرو ردگار مهربان‌و یناده-دیسین سورة-۵۸ آیت) او و رته و و یلی شو چې ددې دپسه‌خلقو ته‌سلام‌اچوه او داسې خبری مه کوه چې‌خلق‌در نه‌خفه‌شی-چنانچه دی چې و اپس په هغه‌لاره تیر یدلو نو په دله‌یې سلام و اچو لو-خلقو ترې‌تپوس‌و کړو چې‌څو کاله‌واهیسې دې خلقو ته سلام‌نه اچو لو-نن‌څه و جه‌ده چې سلام‌دې و اچو لو-ده‌و ر ته‌جواب ورکړو چې‌نن را ته‌دخدای دطرفه دا آواز و شوچې:«خلقوته سلام‌اچوه، او داسې

خبرې سه کوه چې خلق در ته په آزار شي» یو کس ورته وویل چې: «بیانو تا ته په کار دي چې یو څو خبرې پرېږدې: یو دا چې دا دعوا یه چې ما ته جبریل راځي، بله دا چې دا دعوا یه چې زه مهدي یم، دریمه دا چې دا دعوا یه چې خلق منافقان دي»

بایزید جواب ورکړو چې «زه دا نه وایم چې ما ته جبریل راځي، زه خو وایم چې ما ته الهام کېږي، او زه دا نه وایم چې زه مهدي یم، زه خو وایم چې زه هادي یم (خلقو ته د حق لار ښیم) او دا نه وایم چې ټول مخلوق منافقان او کافران دي، دا وایم چې خدای څوک منافقان کړي دي دي هغه منافقان دي، او چې خدای څوک کافران کړي دي هغه کافران دي»

بایزید چې په خپله رویه کې دوسره ترمیم وکړو، نو د کانیګرم عامه قضاد ده په حلقه ښه شوه - او خلقو په ده کې څو ښې خبرې هم لیدلې لکه دا چې د مریدانو خیر خیرات به یې نه منلو، او په امامت به یې اجرت نه قبلولو - د دې وجهې ته د ده څو ورځې په کانیګرم کې ښې تېرې شوې .

چې له کندهار نه دواپسې او په خلوت کې د کښېناستو څخه پنځه کاله تېر شو د حالنامې په بیان «بایزید ته الهام وشو چې ده دې بایدله کوره ووځي او جنګ دې د خدای پېژندنې ته راوبولي او د توحید علم ورزده کړي ....»

بایزید چې د خلوت نه راووتو، نو د کانیګرم نه په څو میله فاصله کې یوه بله آبادي وه «سنګتوی» هلته ولاړ-خو هلته دده او د هغه ځای د یو بل پیر «شیخ اوریا» تر منځ جوړه رانغله بیرته خپل کور ته ولاړ، او د کلي د خلقو په صلاح یې څو ورځې د پلار سره یو ځای تېرې کړې، خو دی د خپلو خپرو نه، نه اوریدو او پلار یې زړه لاړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه پریښوو له. آخر چې یې پلار ډېر په تنګ شو، نو ورا راده یې وکړ چې د ده د لاسه کاڼي ګرم پر ېږدي. اما بایزید په دې پوهېدو چې: «که پلار مې زما د لاسه کوږ پرېښود نو بیا زما هم په کاڼي ګرم کې خیر نشته» ځکه تو ده په خپله کاڼي ګرم پر ښېښو و، او د وړو تهرا غلو. د دوړ وعلاقه د بایزید د دعوت خور بدلو د پاره خه قدري زرخیزه ثابته شوه. د سرېد انو حلقه یې ډېره خوره شوه. خو بیا و رته په خوب کې داشاره وشوه چې دوړو نه «سړبن» ته لاړ شي، نو خپل یو خلیفه یې چې هغه هم «بایزید» نومېد تیراته و استولو، او د تیرا په ورکیزو اپریدو باندې د ده دعوت ښه اثر وکړو، که څه هم د ده خلیفه په ورکزو کې د مغلو د لاسه بې ګناه و وژلی شو خو بایزید رو ښان ته یې دوسره خبرورکړو چې د اعلاقه د دعوت د پاره ښه سوزونه ده. نو څه موده پس چې حاجي ګدای نومې یو سړبن پښتون د غلو رو نورو ملګرو سره د بایزید روښان لاس نیوی وکړو، او دی یې خپلې علاقې ته و باله. بایزید هم د دوړو نه د ننګنهو په لار تیراته و رغی، په ننګنهو کې یې هم د دعوت دائره خوره کړه، او د تیرا اوړکزي اپریدي او تیراهي خویې داو له د ده د خلیفه په واسطه سریدان شوي وو، لکه د حالنامې څا وند چې لیکي:

«اکثر پیشتر آمده قدم بوسی پیرد ستګیر قد سره کردند و شادیها نمودند. برهرده که سیګذشت اکثر زنان آن ده سبو از آب پر کرده برسر ګرفته از ده برسی آمدند و نقش سی خواندند، و در نقش صفت پیردستګیر سی کردند» خوو رځی یې د تیرا په مستوره کې تیری کړې، بیا د خپلو علاقې ته و لاړ، د «سکمك شاني» کردېره شو، سلکث شاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلیلو خان وو، چې د هغه خاندان دده سریدان وو.

په خلیلو سند و اوداؤ دزوکی یې د پیری آو ازه خوره شوه اوورو رو چارچا پیر ترګګیا نړو، یوسفزو، توی اوصافی قبیلو ورسیده.

دحالنامې بیان دادی چې: «دبایزید ددعوت په خور یدو دنا قصو پیرانو په زړه کی دحسد اور لمبې وکړې او دوی دخلیلو یوزیل مشرملک حبیب ته په فریاد ورغلل چې دا نوی پیرراغلی دی خان ته سهدی وایی، که ژر یې علاج ونه شی او خلق ورسره راغونډشول نوتوره به په لاس کړی او بیا به یې علاج ګران شی»

شنګه چې په هغوورځو کی پیښور په کابل پوری ملحق و، او اکبر په هندوستان او محمد حکیم مرزا په کابل کی حکمرانان وو او جانس خان د محمد حکیم مرزا دطرفه په پیښور کی صوبه دار وو نو دحالنامې مصنف وایی چې ملک حبیب جانس خان ته ورغی ویل چې: «زمونږ نه دو ولس زره روپی واخله او داسړی وو ژنه»

خو جانس خان ددې رشوت په قبلو لو رضانه شو و یل یې چې: «زه بیا د محمد حکیم مرزا جواب نه لرم نا سوهغه ته لاړ شیء» ملک حبیب هغه روپی کابل ته یووړې او د محمد حکیم مرزا په صلاح کاراتو یی و و یشلې چې داوفرمان صادر شي چې بایزید دی هم هلته و وژلی شي ـ خو محمد حکیم مرزا خپلو صلاح کارانو دی ته آماده نه کړی شو او فرمان داو شو چې بایزید کابل ته راولی چې حال یې معلوم کړو.

بایزید په ډیر عزت دیوځو لوستو مریدانو دار دل سره کابل ته روان شو ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌لاره کې یې‌هم خپل دعوت خورولو — د حالناسي مصنف وايي چې په لارکې دتوی قبیله وه، دهغوی مشر عبدالکریم د ډیرو سلګرو سره دبایزید د ارادت په‌حلقه کې شامل شو — بایزید هغوی ته‌خپل‌یو خلیفه وروپیژندو اوپه خپله کابل‌ته‌لاړ — چې دربارته و رسید محمدحکیم سرزایي ډیر تعظیم وکړ او وورته یې وویل :

«یاشیخ! خلق ستاپه حقله قسم‌قسم‌خبرې کوي — ته‌قاضي خان‌ته (یعنې مشر قاضي‌ته) ورشه او دهغه سره علمي خبرې اترې وکړه — هغه څه چې هغه ستاپه حقله و وویل په‌هغې به‌زه‌عمل وکړم »

بایزید دقاضي خان ځای ته لاړ — هلته یې‌عزت وکړ او بیایې ترې نه د مسلک تپوس وکړو ، که‌دحالناسې په‌بیان اعتبار وکړو (اوپه کارده چې وې کړو ،ځکه چې اخوند درویزه هم داخبره په‌نیمګړې خوله منلې‌ده) نو بایزید هلته دخپل مسلک صفائې داسې پیش کړلا چې ټن هم سونردا صفائي دده په‌حقله‌ښه کافي ګڼلې شو » (۱)

---

(۱) تردې‌ځایه دسولوي محمدعبدالقدوس قاسمي‌لیکنه وه چې دخیرالبیان دپیښور چاپ دسریزې له ۱۲ مخ څخه‌تر ۲۳ مخ پورې رااخستې سوې‌ده — خو په نورو مأخذو کې دبایزید او قاضي خان پوښتنې اوجوابونه داسې خلاصه سوې‌دي :

قاضي: ته‌ځان ته مهدي وایې ؟

بایزید: زه‌مهدي نه‌یم هادي‌یم . *

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوی محمدعبدالقدوس قاسمی خپلی لیکنې ته داسی ادامه ورکوی :

«الغرض قاضی خان دده صفائی پېش کړه او سرزاحکیم بیاپه ډېرعزت‌وا پس کړ وـــ دهغه‌ځایه پېښور ته راغلو، خوپه‌دې پوه شوچې په‌خپلو کسی‌زما گذران گران دی ـ نو دهغه ځایه د هشنغر مهمند زو ته لاړ، او هلته دیره شو.

هلته یو بل پیر «تانی» نو می دیره و، هغه یې هم په اخلاصمنو کې شامل‌شو دوی دواړو دسرو دشوقیان واو ، په دې‌وجه یې آوازه نوره هم خوره‌شوه ددې نه‌پس بایزید په‌مهمندزو کې خپلوی‌و کړی :

دیو خان، پاینده‌خان زوی علی‌خان ته‌خپله لور«کمال خاتون» ور کړه ، دبل خان، بهادرخان لوریې خپل مشر زوی « شیخ عمر » ته‌و کړه دیو بل سپین ړو بی « مه‌خان» لوریې خپل بل‌زوی«جلال‌الدین»ته‌و کړه، او یوه شځه «دنی» نو می یې سریده شوه او پر هغي یې‌په‌خپله نکاح و تړله...او د مهمند زو په‌مشرانو کې لانور هم مغز زشو، خلفأ او ساذ و نان یې په‌علاقو خواره کړل چې خلقو ته دعوت ورکړی او دپیر کامل په‌لاس دتو بې کولو تلقین ورته وکړی‌یو خلیفه یې چې «سودود » نو میده کندهارته واستولو، هلته یې کاسې ،بریخ او څه هم تریڼا ن سریدان شول، بیا هغه‌خلیفه دبلوچستان

---

* قاضی: ته‌وایی چې‌پرماوحی نازلیږی؟ بایزید :ماته‌الهام کیږی

قاضی: ته‌څه‌پو هیږی چې داالهام رحمانی دی که شیطانی ؟

بایزید: کوم الهام چې دقرآن او سنت سطابق وی‌د منلو وړدی.

(دروښان یاد— دکابل چاپ— م ۱۳سخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاړ سند ته راغلو، په سید پور کې یې دیره ونیوله او د بایزید څو تکړه او مخبوط سریدان هلته پیدا کړل یو کس دوو ته یې خلافت هم وسپارلو.

بایزید خپل یو خلیفه «دولت» ته د صراط التوحید کتاب ورکړو، او دا کبر باچا دربار (هندوستان ته) ولستولو، د حالنامې بیان داری چې اکبر خلیفه دولت ته داو ویل چې:

«من شیخ را به پیر قبول کردم و هر خدمتی که بفرماید بجاآرم بعده چیزی هدیه برای پیر دستگیر فرستاد و خلیفه را نیز خلعت بخشید»

بل خلیفه «یوسف» یې د بدخشان میرزا سلیمان ته واستولو، او «خیر الطالبین» رساله ورکړه چې میرزا ته یې ورسوي، میرزا سلیمان خو عالمان دربار ته وغوښتل د خلیفه سره یې بحث وکړو، او چې تسلي یې وشوه نو د خلیفه په لاس یې یو جوابي کاغذ او یو آس او پوستین تحفه بایزید ته واستول، په کاغذ کې یې دا لیکلي و، چې: «ما په خپلو میریدانو کې شمار کړه او چې څه خدمت رانه اخلې را ته وې سپاره — خپله مې هغه طرف ته د درتلو خیال شته که در غام نو خدمت ته به حاضر شم» خلیفه ته یې هم یو آس ورښلو.

«ارزاني» شاعر هم دده خلیفه و، چې د حالنامې د مؤلف په وینا بایزید دی هندوستان ته ولیږلو چې هلته خلقو ته دده د لارې تلقین وکړي.

اخوند درویزه وایي چې په دغو ورځو کې د بایزید یوه دعوت نامه د «پیر بابا» په نامه هم ورسیدله، خو پیر بابا چې هغه ولوسته او ډیر ځواب یې ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخوند درویزه وایي چې: پیر باباسره دیوې ورځې (چې اخوند درویزه هم پکښې و) و رپسې هشنغر ته لاړل- بایزید و رته وویل چې :

«ستاسو په علاقه کې نور گمراه پیران شته- دهغوی علاج ضرور دی ، تاسو هغوی ته هیڅ و نه ویل او په ما پسې راغلې- داولې؟ »

پیر باباو رته په جواب کې وویل چې : «هغوی سو په بحث کې لاجوابه کړې دي،او زسو نور فرض ادا شوی دی- و ژلې بې نه شو ، دا د پادشاه کار دی - که ته هم خپله گمراهي سنې نو سو نور د رنه واپس کیږو ».

اخوند درویزه وایي چې : « بایزید به کله دبحث او کله دچلول خو بې خبرې کولې- خو سا پرې دو سره دسو الو نو جوابو نو باران و کړ و ،چې بنه لا جوا به شو خو نفساني خواهش پرې غالب و ، مسلمان نه شو (۱) .

او بیا اخوند درویزه وایي چې :

«زما استاذ حاجي الحرمین ملا محمد چې په ملا زنگی پاپیني مشهو رو ، په دې و رځ ددهنوم» پیر تاریک » کېښو د» (۲).

خود دی و چ تعصب او سخت مخالفت سره سره بیا هم اخونددرویزه دبایزید رو ښان له ذکاوت او هوښیارۍ څخه سترگې پټې نه کړای سوې او و یل چې:«بایزید پر په عقل پروء ددنیا عقل یې ډیرو،وښیارۍ اوز یرکي یې ډیره زده وه ... سکه بایزید یو حکمتي و ... (۳)دلته باید داهم و ویل سي چې دبایزید روښان

---

۱ - تذکرة الابرار ۱۵۲ - مخ

۲ - دخیر البیان سریزه ۲۷ - مخ دپېښو رچاپ .

۳ - مخزن داخوند درویزه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره داخوند درویزه مخالفت یوازې دمذهبي تعصب پربنه نه درلوده، بلکه د پردې شاته د هند دمغولي حکومت داستعماري سیاست پارونې هم ملاتړ کاوه ، او دخپلو استعماري ګټو دپاره یې په پښتنو کې د مذهبي تعصب اور ته لمنې وهلې، او څنګه چې اخوند درویزه دسید علي ترمذي (مشهور په پیر بابا) مرید او خلیفه، و او پیر بابا د هغې دمغلولي حکومت سره دوستانه روابط درلودل،او بایزید روښان پر پښتنې خاورې باندې د هند د مغولي حکومت د تیري سخت مخالف و ، نو ځکه اخوند درویزه دانسته یاندانسته پدې اختلاف کې لوی لاس درلود.

خودې اختلاف دبایزید روښان دمبارزې په عزم کې څه خلل پېښ نه کړای سو ، بلکه خپله مبارزه یې لاپسې تیزه کړه او د معنوي تلقین سره یې پښتنې توره هم ترملا کړه، او عملاً یې سیاسي مبارزو ته ملاوتړله او د هند مغولي ستمګر حکومت ته په ډاګه پاڅید.

لوی استاد پوهاند حبیبي لیکي چې :

«د مغولو له خوا سیدعلي ترمذي او اخوند درویزه د پښتنو په منځ کې هغه خلق وو ، چې دوی دمغولو سره قدیمه خپلوي او نژادي علاقه هم درلوده، او د دوی دحکومت طرفداران هم وو ـ نو طبعاً داخلق د روښان مقابلې ته و پاڅول شول، او پښتانه ځینې د روښان پرخوا، او بله ډله داخوند درویزه پرخوا ودرېدل، او ددوی په منځ کې داخلي جنګ تود شو . په دې جګړه کې په زرونو پښتانه سره شول، او هغه مقصد چې د مغلو حکمدارانو درلود په ښه حاصل شو ،علاوه پر هغو مسلحو جګړو چې مغولو د روښان سره کولې، د درویزه او نورو ملایانو له خوا ددوی سره علمي او جدلي مقابلې هم جاري وې، چې داټوله د سیدعلي ترمذي شاګردانو او ارادتمندانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمغلو دحا کسانو په لمسون ددې دپاره کسولې، چې روښان پښتنو ته په بې دينۍ او الحادبدنام سي، مګر روښان له دې نه لوسره په خپل علمي تبحر او فصيحه ژبه ..بله کړ له، لکه چي دده علمي خبرنې او مناظرې دملاز کر ياسره مشهوري دی، و ايي چې ملاز کر يابايزيد روښان ته وويل :

«ته د کشف القلوب او کشف القبور دعوی کوې، نو زسادزړه حال راته ووايه که دي راته و وايه نو زه به دی په يقين سره مريدسم -» روښان ورته وويل: «که ستاپه سينه کی زړه وی نو زه به يې حال درته و وايم، خوستاپه سينه کی زړه نسته » .

ملاز کرخلکو ته و ويل: «او لساس کړی که زماپه سينه کی زړه و، نوبايزيد و ژنی- او که نه و ، نودی ايله کړیء (۱) روښان و ويل: «دازړه چي ته يې يادوې هر خراو پسه او آس يې لری سګردسومن زړه بل دی، لکه چي رسول الله صلعم فرمايلی دی: قلب المؤمن اکبر من العرش واوسع من الکرسی، و القلوب مع القلوب يشاهد يعنی: دمؤمن زړه تر عرش لوی اوتر کرسی پراخ دی ، او زړه نه دزړو سره وينی» او د کشف القبور په باب بايزيد ملاز کريا ته وويل چي : « کشف قبور هم داسی کار نه دی چي په ظاهر وحواسو يې ته و وينی بايد په کلو کلو دنفس

---

(۱) داجمله داستاد حبيبي په ليکنه کی نسته-داستاد خام له ليکني څخه راواخستل سوې ده .

تصفیه وکړي: نو هله به دي قابل شي، چې داسې اسرار و لیدلای شي» (۱)

تر هغه وروسته نو بایزید د هند د مغولي حکومت د تجاوز پر خلاف په ښکاره د جنګ اعلان وکړ، او خپلو مریدانو ته یې هدایت وکړ چې د مغلو له اسارته ځانونه وژغوري، د مغلو پر سرکاري قافلو یې یرغلونه پیل کړه، او د قافلو شکایتونه مغلي دربار ته ورسېد، مغلي دربار په کابل کې والي محسن خان او په پېښور کې خپل حکمران معصوم خان ته امر وکړ چې د بایزید پر آزادي غوښتونکو او خپلواکي غوښتونکو باندې لښکري وباسي او بایزید ونیسي. دغه وخت بایزید او ملګري یې په «مهمندزو» کې اوسېدل، او چې د مغلو د لښکر د لوی بېرید خبر یې وارویدنو له هغه ځایه یوسفزو ته ولاړل او د یوسفزو په «کلپاني» کې دېره شول، معصوم خان هلته پسې ورغی، بایزید د خپلو ملګرو سره غره ته وخوت، معصوم خان غر محاصره کې بایزید پوه شو چې بې له جنګه چاره نشته، نو ده او د ده آزادي غوښتونکو ملګرو تورې له تېکو رووېستلې او ځانونه یې جګړې ته چمتو کړل د حالنامې مصنف د دې جګړې په باب داسې لیکي:

«جمله یاران که آنجا حاضر بودند سه صد و سیزده تن بودند بعده پیر دستګیر قدس سره وضو ساخت و دو رکعت نماز خواند و دست بدعا بر داشت و یاران آمین کردند»

مولوي محمد عبدالقدوس قاسمي لیکي چې:

«د مغلو سره مخامخ شو او حمله یې وکړه خدا بریال کړل، خه مغل ووژلي شول،

---

(۱) د پښتو داد بیاتو تاریخ- ۲/۸۳ مخ د ائمه تلبیس- د ابو لقاسم رفیق دلاوري د تألیف د ۳۵۸ مخ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پیښوو ته را و تښتید ل» (۱) او بیا د حا لنا مې د مصنف له قو له لیکي:

«بعده پیردستگیرقدس سره آن جنگ جا را «آغاز پور» نام نهاد ـ یعنی د ران سر زمین آغاز شمشیر گرفتن کرد ، و آن یاران که در ان جنگ حاضربودند آنهارا «آغاز پوری» لقب کر د ند ، و یک حصه از غنیمت ایشان از یاران دیگر زیاده می یافتند »

و ایې چې بایزید تردی بریالی جګړې و روسته د تیرا خواته و خوځید، افضل خان خټک تیرا ته د بایزیدراتګ داسی لیکی :

« بیاله توتی و تیراه ته ورغی، ایریدی، و ر کزی دا عالم یې همسر یدشه ـ داعیه یې د مغل سره د بدی و شوه، و یل به یې چې مغل ظلم پیشه دی ، په دا پښتنو باندی ظلم تر حده زیات کا ـ په هغه آوان په تیراه کی ډیراولس وه ـ اتمـانخیل هم په ځنګ و خت و رته میشته و ه ـ او ل په «چوره» راغیء په هغه و خت و سله په هغه عالم کی کمه و ه، د چورې د ر و مي په سختی مشهوری دی ـ مریدانو ته یې و و یل چې دا دو رمی پرې کوی، سرو نه یې تبروی ـ جنګ یې و کړ د مغل سره ـ نقل کاچی هغو دو رمو به د نیزو کار کاوه » (۲)

بایزید رو ښان تیراته راغیء او د تیرا ننګیالی ایریدی یې د خان ملګری کړل او هغو ته یې و و یل چې: «دا تیراهی قبیله په پټه د مغلو سره لار لری باید دوی له تیرا څخه و نیستل سی» او تیراهیو ته یې و و یل چې: «تاسو په باطن د مغلو سره یاستیء ـ د ماله طریقې مردو دالطریقه شوی ـ اوس بویه چې دوا ړه لاسونه پخپله و تړیء راشیء چې د تـاسو تـو بـه هم د غه د ه . هغو یاله اعتقاد ه چې په د ه یې و ه ،

---

(۱) دخیر البیان سر یزه ـ ۳۰ مخ د پیښو ر چاپ ـ

(۲) تاریخ مرصع ـ د پیښور چاپ ۲۳۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پالهوېرې تیرسو کسو لاسونه و تړل و رلروراغلل، تیرسو و اړه یې جداجدا مړه کړل-
یوډېل نه خبرنه شول - هغه باقي یې تاراج کړل - تیرا ه یې له تیراهي خالي کړه
اپریدو و ر کزو و نیو» (۱) تر هغه و روسته بایزید روښا ن د پرپښتانه پرڅان راټول
کړه او هغوته یې وویل :

«تاسي یو قوم واست چي ترډهلي پوري سو پاچهي درلودله ، او س د مغلو سریان
سواست ، او ددوی ظلمونه گا لی ء ؟ !
و لاړسی-او د اغلامی کړی له غارو و باسیء ! » (۲)

دې ډ غ په زرو پښتانه راو پارول او د ستجاو زینو په مقابل کی سرښندنی ته
چمتو سو ل ، او د ننگرهار پرخو ار او خوځېدل چي لوړی له افغانی خاو ری څخه
د پردیو مغلو پښې و باسي او بیا دهند خواته هغه و کړی -لکه اخون درویزه چي
د پیر روښان له خولې لیکی :

«لښکرې به کړم بنیادی، هند وستان به و نیسمه، آوازې یې کړلې گډی ، هر چی
آس لری ء راځی ء -آس په ساپوری باسیء !
دا کبر بادشاه تنگې و اړه زسادی ، دوه گونه به در کوم دغه بنادی » (۳)

هغه و ،چي بایزید روښان له تیراڅخه د «بړو» سیمی ته راغیء ، هغه سیمه یې
ونیو له او هلته د یر ه سو .

په کابل کی د مغلولو واکو ال محسن خا ن چي لاد مخه د بایزید په راخوځېد و،

(۱) تاریخ مرصع-۲۳۹ مخ
(۲) د پښتو د ادبیاتو تا ریخ - ۲/۲۸۷/
(۳) د اخون درویزه مخزن -۱۳۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبر شوی و، د خپلو خوښوارو لښکرو سره له جلال آباده د شینوارو خوا ته د بایزید د مخنیوي د پاره ورووت او د «تور راغه» په سیمه کې د بایزید روښان د لښکر سره مخامخ شو، سخته جګړه ونښته – په پای کې د بایزید لښکر ماته وکړه او په خپله بایزید روښان هم مړ شو.

خو په ده د مړینې او د مړینې نېټې په باب څو روایته شته:

یو داچې بایزید روښان د جګړې په ډګر کې مړ او په اشنغر کې ښخ دی؛ بل داچې په خورا توده هوا کې پلی په غرواو غو کې له لښکره بېل پاته شو، او په لار کې جل وواهه، چې اشنغرته ورسېد په «کلپاني» نومې ځای کې وفات او همهلته په اشنغر کې ښخ کړ شو، او وروسته یې زامنو هډوکي را وایستل په صندوق کې یې د ځانه سره ګرزول – وایي چې د یو سفر په جنګ کې بیا هغه تابوت اباسیند ته لاهو کړه شو – دریم روایت دادی چې په وزیرستان کې ښخ دی او هلته د ده په نامه قبر شته – څلرم روایت وایي چې بایزید روښان په جنګ کې تپي شو، نو اشنغرته ولاړ، او په ساسون زي کې چې د اکبرپورې د کلوزي سره نښتي دی مړ او هلته ښخ کړه شو، او یوه لوړه ګنبده هم پر جوړه کړه شو، چې تراوسه شته – خو زامنو یې د ده تابوت له هغه ځایه یووړ، او اټک ته یې لاهو کی – (۱) پوهاند د مؤلف بیا لیکي چې:

---

(۱) تذکرة الاولیا – د میر احمد شاه رضواني د لاهور چاپ – ۴۰ مخ او: د پښتو د ادبیاتو تاریخ – ۲/۲۸۷، ۲۸۸ مخونه – د پوهاند حبیبي تألیف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

« دافغانستان دغرو په سلسله کې د«بته پور پرغره د روښان قبر دی » (۱)

دحالنامې مصنف بیا وایي چې :

په (۹۸۹ هق) د روښان اخلافو دده تابوت په «بته نگر» کې ښخ کړ ، چې دغه ځای له کانې گوړم څخه دریو ورځې لار مسافه لري (۲) او اوس په کانې گورم (وزیرستان) کې یو مشهور هدیره د «میان پیر و لی» صاحب په نامه مشهوره ده او خلک یې د پیر روښان دخاندان مقبره او یوه کورنۍ پیران هم هلته سته چې ځانونه روښان ته منسوبوي (۳)

همدارنگه دبایزید روښان د مړینې دنیټې په باب مختلف روایتونه سته :

۱ - ۱۵۸۵ میلادی = ۹۹۳ هـ ق کال :-

زیاتره څیړونکي پوهان او هغه ښاغلي خبرو نکي چې دهغو پر پله روان دی داکال دبایزید روښان دمړینې کال گڼي، لکه ډاکترجان لایډن ، جارج ابراهام گر برسن، پروفیسر جارج مارگنسترن ، ښاغلی قیام الدین خادم او نور ...

حال داچې د (۹۹۳ هق) کال د میرزا محمد حکیم په مړینه د جلال الدین اکبر دخبر پدلو کال ښوول سوی دی ـ نه دبایزید روښان دمړینې کال (۴) او ددې تېرو تنې سرچینه ددبستان مذاهب غلطه انگریزی ترجمه ده،

---

(۱) ائمه تلبیس ـ ۳۵۶ مخ دپښتو ادبیاتو تاریخ د ۲/۲۸۸ مخ په حواله

(۲) حالنامه ـ ۱۵۶ ، ۸۳ ۴ مخونه

(۳) دامعلومات پوهاند حبیبي ته له خنید ولو ښاغلی عبدالقیوم لیکی وچې د دغې کورنۍ یو غړی و. تاریخ ادبیات پښتو ۲۸۸

(۴) پردې موضوع باندې پوهاند عبدالشکور شاد مفصله څېړنه کړې ده ، چې « د روښان یاد» د کتاب په ۳۱۷ مخ کې تر ۳۴۳ ری مخ پوا غلې ده، هلته دې رجوع وسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په(۱۸۱۰م=۱۲۲۶هق) کال ده اکثرو جانو لاید ن له خوا سوې وه او بیا ورو پسې تعقیب کړې ده .

پوهاند عبدالشکور رشاد لیکي چې: «د پیرروښان مرګ په ۱۰۸۵ ع کال بلل یوه داسې تېرو تنه ده چې زسا د معلوماتو له مخې اتلس کاله پخواد لرې پښتونخوا دیوپښتانه خپرونکي ښاغلي مولانا حافظ عبدالقدوس قاسمي و ر ته پام سوی دی او لیکي: «د بایزید دوفات کال اکثر مضمون نګاران سن ۱۰۸۵ ع (سن ۹۹۳ هـ ق) بیانوی خو دا سن غلط دی ، ځکه چې ا بو الفضل پخپل کتاب اکبر نامه کې لیکي چې په ۹۹۰ هق کې د اکبر فوځونو د جلال الدین سره د خیبر په غرونو جنګونه کول ،نو دجلال الدین د جنګونو او دبایزید د مرګ تر مینځه د شیخ عمر په یوسفزو پادشاهي، بیا مخالفت ،بیا په جنګونو کې دنورو ورونو مرګ او دجلال الدین بیاد جلال الدین روښاني اکبر بادشاه ته و رسپارل او بیاد هغه د ملازمت نه ددې را تښتېدل دواقعات تو یوه لو یه کړی ده چې په یوه کال کې دننه دننه دا ټول واقعات تقر یبا ناممکن دی،او ددې غلطۍ اصلي وجه دادہ چې د « دبستان مذاهب» مصنف چې د میرز احکیم په دربارکې د بایزید د حاضرۍ قصه لیکلې ده نو متصل یې و رسره دا بیان کړی دی چې دمرزاحکیم د مرګ خبراکبر ته په ۹۹۳ هـ کې را غی (۱) او بیا و روسته جخت لیکي چې «دبایزید قبر په بهته پور کې دی، ددې نه د بایزید یو انګریز سوانح نګار دا غلط فهمي و کړه چې دادبایزید دوفات سن دی او نوراکثر مضمون نګار هم دهغه په قدم روان دی . . . . . (۲)»

---

(۱) په دبستان مذاهب کې اربع تسعین و تسعمائه ر اغلی دی.

(۲) د پښتو ر د پښتو مجله — د ۱۳۷۷ هـ ق لومړی ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه داسی وه چې په (۹۸۹ ه ق)، کال چې اکبر بادشاه له کابله بیرته هند ستونیده، بایزید روښان وفات سوی و، او دده او لادی په یوسفزو کې پا چهی جوړه کړې وه.

۲— د ۹۸۰ ه ق = ۱۵۷۲ م کال: —

دحالنامې د کتاب مصنف چې د بایزید روښان او دده د کورنۍ او خلیفه گانو حالونه یې لیکلي دي دبایزید روښان د مړینې کال همدا ۹۸۰ ه ق کال بللی دی او داسې لیکي:

«بعد از آغاز نمودن (جنگ) یعنی شمشیر گرفتن پیر دستگیر دو نیم سال، بتاریخ هجری نهصد و هشتاد رسالت پناهی بوصال دوست پیوست» (۱)

پروفیسر ډاکتر محمد شفیع لاهوری هم په «اسلامي دائرة المعارف» کې دبایزید روښان دمړینې کال (۹۸۰ ه ق) ښودلی دی چې دده دغه خبره ددېرو ښېرو نکو مأخذ دی (۲) دغه راز د لاهور په اورنټیل کالج میگزین کې ډاکتر جهانگیر او دوړ کې خزانې په دوهم ټوک کې همیش خلیل دبایزید روښان دمړینې نیټه (۹۸۰ ه = ۱۵۷۲ م) کال بللی دی (۳)

---

(۱) دحالنامې د پنجاب پوهنتون قلمي نسخه — ۳۷۲ مخ.

۲— داسلامي دائرة المعارف دوهم چاپ لومړی ټوک ۲۳ ، ۱ مخ دپوهاند رشاد دلیکنې په حواله.

۳— دپیښور دپښتو مجله — د ۱۹۵۷ م کال داکتوبر گڼه — ۵ مخ — اوورکه خزانه دوهم ټوک — ۱۳ مخ — دپیښور چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳— د ۹۸۰ هاو ۹۸۹ ه ق کلو ترمنځ :

ځینې خېړونکي د بایزید روښان د مړینې کال ۱۵۸۵ م نه منی او په ټینګه یې ردوي، او هم دحالنامې روایت (۹۸۰ ه ق) کال ته دشك په سترګه ګوري، چې یو له هغو څخه حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي دی، او دی لیکي :

« وایي چې بایزید په ۹۹۳ ه ق کې وفات شو او د حالنامې مصنف وایي چې دی په کال نه سوه اتیاکې وفات شوی دی، د صراط التوحید په پای کې لیکلي دي چې دا کتاب په ۹۷۸ ه ق کال کې لیکلی دی او بیا هم دحالنامې بیان دی چې دتوری اشتو نه (جنګ آغاز بورنه) دوه نیم کاله پس دی وفات شوی دی—داتاریخونه خپلو کې سمون نه خوري.

که بایزید په صراط التوحید په کال ۹۷۸ ه ق کې لیکلی وي نو روستو د دې کتاب کبیر ته رسیدلی او بیا د خلیفه و اپس راتلل، بیا د د ه جنګونه شروع کېدل (داټول هر څه په شپږ میاشتې کې) او بیا دوه نیم کاله تېر پدل او په کال (۹۸۰ ه ق) کې دده وفات قیاس نه منی . . . .

(اګر که) دحالنامې د مصنف بیان نامنکن خو نه دی، خو ظاهر هم نه دی —هم په دې بنا ما دپښتو په مجله کې دا ښکلي وو، چې تر څو چې داخبره ښه واضحه نه وي تر هغه سو پورې صرف دا ویلی شو چې « بایزید » د کال (۹۸۰ ه) او کال (۹۸۹ ه ق) ترمنځ څه کال کې وفات شوی دی (۱)

---

(۱) د خیرالبیان سریزه —۳۱ مخ دپیښور چاپ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هاند حبیبی دبایزید روښان دمړینې کال (۹۸۸ هـ ق) کال ګڼلی دی (۱) تقویم الحق کاکاخیل بیا په خپل اتکل د حالنامې قول ته نژدې دبایزید روښان دمړینې پیښه په (۹۸۱-۹۸۲ هـ ق) کې بولی (۲) خو پوهاند زښاد دخپلی مفصلې او ژورې څیړنې په پای کې دبایزید روښان د مړینې د کال په باب داسې نتیجه اخلې چې لیکی :

«دپیر روښان دمرګ دنیټې په باب له دغې او ډېرې څیړنې او زیاتو اقتباسو نو څخه دانتیجه راوزی:

۱- د ۱۵۸۵ عیسوی سنه (۹۹۳-۹۹۴ هـ ق کلونه) دروښان دمرګ نیټه بلل یوه مردوده نظریه ده ، د روایت حکم کوی چې د پیر روښان مرګ باید هرومرو تر (۹۸۹ هـ ق) کال پخوا وی.

۲- د ۹۸۰ هـ ق سنه دپیر روښان دمرګ کال بلل دحالنامې روایت دی چې په څو کتابو کې رانقل سوی دی د پیر روښان دحالاتو په باب حالنامه تر ټولو ثقه مأخذ دی .

څینی محتاط څیړونکی چې دمراطالتوحید دتألیف (۹۷۸ هـ ق) او په حالنامه کی دپیر روښان دمړینې کال (۹۸۰ هـ ق) تر منځ د واقعاتو دپرېښت تـه ګوری دا بېره ورپیدا کیږی چې نه چې دحالنامې پـه لاس ته راغلی متن کی تر (نهصد و هشتاد) وروسته کوم عدد پاته وی له دغه اسله نو دوی دعلمي احتیاط له مخې دپیر روښان مرګ ند (۹۸۰ هـ ق) او (۹۸۹ هـ ق) ترمنځ په کوم کال کی بولی ...

۱- تاریخ افغانستان درعصر ګورګانی هند- د کابل چاپ- ۹۳ مخ .

۲- د روښان یاد .۴۳ مخ ......

(c) ketabton.com: The Digital Library

سگر زما خیال دادی تر څو چې دحالناسي کوسي بلې نسخې (چې له بده مرغه يې تر ا وسه پوری څر ک نسته) ددغه عددي اسقاط گمان په باو ر نه وي بدل کړی۔ یا پخپله په حالنامه کې د پیر ر و ښان دسر گ د کال په باب د(۹۸۰ ه ق) سنې کو م نقیض قو ل نه وي پیدا سوی —او یا د رو ښانیانو په باب تر حالناسي بل ثقه ساخذ دحالناسي دغه خبر ه نه وي ساته کړي— دحالناسي دقول د رنسبت پرځای دی(۱)

دبایز ید ر و ښان آثـار : —

دبایز ید رو ښان له هغـو آ ثـارو څخه چې ا و س سته داسي څرگند یږی چې بایز ید پـه عـر بی او اسـلاسـي عـلو سـو پوه و ، پـه تفسـیر او حـدیـث او فقه کې يې سطالعه درلو دله او په تصو ف کې يې نظر اً او عملاً لوی لاس درلو د او هم ثابیتږی چې بایز ید په څلو ر و ژ بو (پښتـو ، فار سي، عر بی او د پنجابي په یو ه لهجه) پو هید ه، ویلای او لیکـلای يې سو ه د پښتنو د پاره يې په پښتو سو ز و۔ نی خبری جو ړو لی او پا ر سیانو ته په پارسو ، او هند یانو ته په هند کو — ددهد لیکلو سو یو آثار و څخه تر او سه دغه آثار سعلو م دی :

۱— د پښتو رسم الخط :

پو هاند حبـیبی لیکي چـې : « د ا سـي ښـکـا ر ی چـې پـیر رو ښـا ن د پښتو ژ بې ځینې حر و ف چې سخصو ص اصو ات لری ؟ او دعر بی او فارسي حر و فو له اشکالو څخه هغه اصو ات نه ز ده کیږی په یو ه سخصو صه ر ساله کې تر تیب

۱— درو ښان یاد — ۱۳۴، ۲۴۳ سخو نه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوتوضیح کړل او دهغو دلیکلو شکل یې وتړاکه— اکه دروښان شاګرد او دپښتو شاعر دولت چې وایي :

افغانی لفظ مشکل و لوست کو ینی نشته
و رته وشوه کښنده دیار لس حرفونه(۱)

۲— صراط التوحید: دا کتاب بایزید په(۹۷۸ ه ق) کال لیکلی او (۱۱۵) چاپی مخونه لري، او د کتاب په پای کی یې کښلی دی : « تصنیف این رساله بایزید مسکین انصاری قدس سره العزیز درسنه ثمان و سبعین و تسعمأ و نامش « صراط التوحید» نهاده، هر که بخواند و بآن عمل نماید بعلم توحید بهره مندشود و مسعودگردد اگر جای سهوی وخطایي افتاده باشدباید که برای آنکه این مسکین بظاهر علم (نه) خوانده است (عفو گردد)» دحالنامې مؤلف لیکي چې روښان ددغه کتاب یوه نسخه دا کبرپاچادربار ته هم استولې وه(نورتفصیل یې«دپښتو ادبیاتو تاریخ» ددوهم ټوك په(۲۹۳) مخ کی تر(۲۹۸) مخ پوري راغلی دی)

۳— حالنامه: ددبستان مذاهب مؤلف لیکي چې:« و حالنامه کتابی دارد که در انجا احوال خود را بازگذارده» (۲) خو پخپله له حالنامې څخه چې په دری ژبه ده داسې معلومیږي چې ، اصلي مؤلف یې علي محمد مخلص د ا بابکر کندهاری زوی دی-نو ښایې چې دحالنامې لومړنۍ برخه روښان لیکلې وي او بیانو

۱— ددولت لواني دیوان — او ددې موضوع نور تفصیل « دپښتو ادبیاتو تاریخ» ددوهم ټوك په(۲۹۰) مخ تر (۲۹۳) مخ پوري راغلی دی.

۲— دبستان مذاهب — ۲۵۱ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی محمد مخلص و ر پسې بشپړه کړې او دده او لادې حالات یې پکښې ز یات کړی وی (۱)

۴- مقصود المؤمنین:

دبایزید روښان بل اثر دی چې په عربې ژبې دخپل مشر زوی عمر په غوښتنه لیکلی دی او د روښان دپلې اصول بیانوی. ددې کتاب دوې قلمي نسخې ستهیوه په لاهور کې دار واښاد ډاکتر محمد شفیع خیشکي سره وه او بله دحیدر آباددکن په آصفیه کتابتون کې (نور معرفی یې د پښتو ادبیاتو تاریخ ددوهم ټوک په (۳۰۰) مخ کې راغلی ده.

۵- فخرالطالبین:

دا رساله یې دبدخشان د حکمران میرزا سلیمان په نامه هغه وخت ولیکله او ورو یې لیږله چې ددې سیمې زیاترو پاچهانو ته یې دخپل مسلک دتلقین او تبلیغ لیکونه استول ددې اثر یادونه په حالنامه کې شوی ده خو نسخه یې لا تر اوسه لاس ته نه ده راغلی ۶- خیر البیان: دبایزید روښان تر ټولو مهم او مشهور کتاب دی چې دپښتو په ادب کې خورا ارزښتناک مقام لري. دا کتاب بایزید په څلورو ژبو د پښتو عربې فارسي او پنجابي (لیکلی چې فقط یوه نسخه یې تر اوسه په دنیا کې پیدا شوی ده او هغه نسخه یو وار په ۱۹۶۷م په جون کې د حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي د عالمانه تحشیې او سریزې سره په پېښور کې د پښتو اکیډیمۍ له خوا چاپ شوی ده او بیا په (۱۳۵۳ هـ ش) کال په کابل کې دادبیاتو او بشري علومو پوهنځۍ له خوا عین نسخه عکاسي شوی او خپره شوی ده نو ددې کتاب د زیاتې پیژندنې د پاره ددواړو چاپي نسخو سریزو ته رجوع وشي په تیره بیا د پېښور د چاپي نسخې د سریزې (۵۱) مخ ته تر (۹۲) مخ پورې

---

۱) نور تفصیل یې «د پښتو ادبیاتو تاریخ» ددوهم ټوک په (۲۹۸) مخ کې راغلی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷-دبا یزید روښا ن یوه نوسور کی رساله :

د کابل دخطي نسخو په کتابتون کی یوه مجموعه ستة چی په جیبی قطع یوځو قلمی رسالی پکښی راغونډی سوی دی، اویوی رسالی څو پاڼی دبا یزید مسکین په نامه ستة چی د عربی اوفارسی لیکنی بڼه یی هم دبا یزید روښان نوروتالیفاتو ته ورته ښکاری خونوم یی معلوم نه دی مگرپه یوه پاڼه کی یی: لیکلی سوی دی چی «قال با یزید مسکین» او هم په دی جملو ختمیږی: «قال با یزید مسکین ابن عبدالله: راحت روح کان وصف الله وعزا به صفة البشریه فکل راحت یهلک عن الانسان بغیر وصف الرحمن . این رساله مختصر کردم تمام عاملانش امن یا بند جاودان تمت تمام شد کار رسن نظام شد، امید و ارست با لطف باری همدان این شیخ نیعمت (کذا) مریده یا روښان انصاری... تحریرفی تاریخ ۱۷ شهرشوال ۱۰۴۳ (۱۰۴۳ ه ق) (۱)

۸- مکتوبات : دا کتر جهانگیر په خپله یوه مقاله کی لیکی: «پیر روښان کی مکتوبات مین هی که ابراهیم دانشمند مدینه کی رهنی والی تهی (۲) خوخدای ته معلومه ده چی د پیرروښان دا مکتوبات دده دلیکنو مجموعه ده او که کوم بل اثردی.

۹- و اجیه د ی شلوک :

د پنجابی یو منظوم کتاب دی چی «او نکار ناتهه» ترتیب کړی دی او پیښو ر چاپ دخیرا لبیان مصحح او محشی مولاناقاسمی یې یادو نه کړیده او لیکلی چی : «دځنی خلقو داخیال دی چی دا هم دبا یزید دی او دانظمونه دده دی» (۳) . ۱-د

---

(۱) دخیرالبیان سریزه -(۳۲) مخ کابل چاپ

(۲) اورنیټل کالج مگزین -(۱۹۵۵ فبروری-۹۳ مخ

(۳) دخیر البیان سریزه - ۵ مخ - دپیښو ر چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبایزیدروښان شعرونه : که څه هم د بایزید روښان پښتو عروضي شعرونه لاتر اوسه لاسته نه دي راغلي، خو د ځینو قراینو او شواهدو له مخې ویلای شو، چې بایزید شعرونه ویلي دي. مثلاً اخوند درویزه لیکي :

«و آن...بزبان افغاني شعر میگفت ... و شعر های لا یعني بافغانان می نمود...» (۱)

پوهاند عبدالحی حبیبي هم دپښتو ادبیاتو په تاریخ کې د « معارف » په حواله لیکلي دي چه : «میرزا محمد حکیم پیر روښان په سیاه چاه کې قید کړی و، مګر پس له څه وخته چې یې وکتل دي هلته ژوندی و، او ډېر اشعار یې په دغه تورزندان کې ویلي وو ... » (۲) د حالنامې مصنف هم په صراحت سره وایي چې :

بایزیداو لسړي وچې، پښتو قصیدې، غزلې، رباعیات، قطعې و مثنوي یې جوړې کړې دي (۳) په دې توګه نو دبایزیدروښان په اشعارو کې څه شک نه پاته کېږي بلکه ځینې پوهان خبرونکې لادخیرالبیان متن هم یو ډول شعر بولي او ښېرني یې پر کړي دي (۴)

۱۱-دبایزید سرودونه :

دحالنامې دلیکنې له مخې بایزیدروښان دپښتو موسیقې په بر خه کې هم لوی خدمت کړی دی او هغه داچې په پښتو موسیقي کې یې دسلوک او رزم سرودونه جوړ کړل او حالنامې دده له خوا داشپږ جوړ کړل سرودونه یاد کړي :

---

(۲) مخزن - قلمي نسخه

(۲) دپښتو ادبیاتو تاریخ-۲/۲۷۲ مخ

(۳) حالنامه، روښانیان دمغلو تاریکیان ۳۵ ۱ مخ، پښتو مجله ۲ کال ۴ ګڼه ، د روښان یاد -۱۷۲ مخ (۴) دخیرالبیان سریزه ۱-۸مخ دپوهاند رشاد لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ناسری(دهناسری) پنځهپر دې، خلو ر پر دی،دريپر دې،دجنګ آهنګ دشهادت مقام »(۱)

دپایز یدر و ښان‌او لاد :

دپایز ید ر و ښان‌دريماندینی وې:

«بی‌بی‌شمسو ،تو ری ادی،دنی »چی له‌بی‌بی شمسو څخه یی‌پنځه زامن :

«شیخ عمر ،نو ر الدین،خیر الدین، کمال‌الدین‌او جلال‌الدین»در لو دل،اوله‌توری ادی‌څخه‌يې يو زوی«دو لت» او دمیر من دنی‌څخه‌یو زوی«الله‌داد» در لو د.

یوه لو ریي « کمال خاتو ن » نو میدلـه‌چـيدپاینده‌خـــان‌ز وی‌تـه‌یــې و ر کـــړې و ه ، او د نـــو رو لـــو نـــو پـــتـــه يـــې‌معلـو مـــه‌نـــه ســـو ه‌چـــی در لـــو دلـــی يې: که‌نه (۲) .

مأخذو نه :

۱ـخیر البیان ـدپښتو ر یو نیو ر ستی‌د پښتو ا کیډیمی چاپ ـ په۱۹۶۷م کی‌ـ دحافظ محمدعبدالقدو س‌قاسمی تر تیب تدو ین‌او حو اشی‌ـ ددیباچې له لو مړی‌مخ څخه‌تر ۹۲)مخ پو ری

۲ـ خیر البیان ـدکابل‌عکسی چاپ‌په ۱۳۵۳ ه ش‌کال کی‌ـدپو هاندعبدالحی‌حبیبی سر یز ه‌ـله لو مړی مخ څخه تر ۴۳ مخ پو ری، او دپو هاند عبدالشکو ر رشاد لیکنه ـ۸۱ مخ

---

(۱) درو ښان‌یادـ۱۷۳ مخ د ښاغلی رفیع لیکنه

(۲)دپایز یدداو لادمفصله شجر ه‌او ددوی‌سیاسی‌مو قف‌دپښتو رچاپ‌دخیر البیان‌دـ سر یزی‌په (۳۳)مخ کی‌تر (۴۸)مخ پو ری‌دمو لاناقاسمی په‌قلم لوستلای سئی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د روښان یاد- د پښتو ټولنې چاپ چې په ۱۳۵۵ هـ ش کال د بایزید روښان دنړیوال سمینار دمقالو مجموعه ده .

۴- دپښتو دادبیاتو تاریخ :

دپوهاند حبیبي تألیف چې په ۱۳۴۲ هـ ش کال دپښتو ټولنې له خوا چاپ سوی دی دوهم ټوک له ۵۰۲ مخ څخه تر ۳۶۸ مخ پوری .

۵ - حالنامه -دعلي محمد مخلص تألیف، قلمي نسخه -چې د هند دعلیگړ په ختیځ کتابتون کې په (۲۹۰/۳۷۰) نومره خوندی ده او ۵۲۶ مخونه لري .

۶- صراط التوحید :

دبایزید روښان اثر چې په (۹۷۸ هق) کال یې لیکلی او په (۱۹۵۲ م) کال په ۱۱۶ مخو کې په پېښور کې چاپ سوی دی .

۷- ددولت لوانې دیوان :

چې په ۱۳۵۳ هـ ش کال دپښتو ټولنې له خوا په کابل کې چاپ سوی دی.

۸- تذکرة الابرار و لاشرار :

داخوند درویزه تألیف -چې په (۱۰۲۱ هق) کال یې لیکلی او په (۱۳۰۹) کال په هند و پریس مطبعه کې چاپ سوی دی .

۹- مخزن الاسلام: داخوند درویزه مشهور تألیف چې قلمي نسخې یې خورا زیاتې دي .

۱۰- تاریخ مرصع :

دافضل خان خټک تألیف- چې په ۱۹۷۴ م کال د ښاغلي دوست محمد کامل په مقابله ، تصحیح اوتحشیه په پېښور کې چاپ سوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱ـ تذکرةالااولیا ـ دمیر احمد شاه رضوانی تألیف ـ دلاهور چاپ .

۱۲ـ دبستان مذاهب :

دمحسن فانی کشمیری او یادسو بدشاه زردشتی تألیف .

۱۳ـ اسلامی دائرةالمعارف دوهم چاپ ـ لومړی ټوک ـ ۱۲۳ ۱ مخ .

۱۴ـ پښتو مجله ـ دپېښور ـ د۱۹۵۷م کال دا کتوبر ګڼه ـ ۵ مخ .

۱۵ـ ورکه خزانه ـ دښاغلی همیش خلیل ـ دپېښور چاپ ـ ۲/۳۱ مخ ،

۱۶ـ تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند ـ دکابل چاپ ـ ۹۴ مخ دپوهاند حبیبی تألیف .

۱٤٤۹ بایزید دوری هروی :

د میر نظام زوی چې تخلص یې «دوری »او مشهور په «میر دوری » و ، د خپل وخت له نومیالیو خطاطانو او شاعرانو څخه بلل سوی دی .

څنګه چې یې خپل ځان د امیرانو له اولادې څخه بالـه نو د خپل نامه په سر کې یې د«سلطان »کلمه راوړه او داستاد میرعلی هروی د لومړی درجې له شاگردانو څخه و چې دغه استادورته زیاته توجه درلوده دله اودی یې د «فرزند » په خطاب یاداوه اوهم د میر علی د لیک په ځینو ټوټو کې داسې لیکلې سوې دی :

«بجهته فرزند عزتمند مولانا سلطان بایزیدشهیر بدوری» له هراته هندوستان ته تللی او هلته داکبر پاچا (۹۶۳-۹۳۷ﻫ) په ملازمانو کې شامل سوی و چې د طبقات اکبری مولف یې د اکبر پاچا د دربار له شاعرانو څخه گڼلی او لیکلی چې ده ته داکبرپاچا له خوا د « کاتب الملک» خطاب ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی و. د ژوند په پای کی دحج دپاره مکی ته ولاړ، او په (۱۹۶۸) کال په او بو کښی ډوب او مړ سو .

په نستعلیق لیک کی یې لوی لاس درلود ، او دهند وستان د کپور دریاست په کتابتون کی د امیر خسرو ددولر انی او خضر خانی مثنوی یوه نسخه دده په جلی ښکلی لیک سته چی په دی جمله تمامیږی « الفقیر الحقیر المذنب سلطان بایزید بن میر نظام مشهور بدوری بتاریخ شهر محرم الحرام سنهٔ ۹۷۶ »

یوه بله سرقعه توته دده په ښکلی لیک داستانبول د خزینهٔ او قاف په کتابتون کی سته چی په پای کی یې داسی لیکلی شوی دی :

« الفقیر المذنب سلطان بایزید دوری غفر ذنو به ... »

دده د لیک یوه بله شکلی توته یې په مکه کی لیکلې چی د خانم پروین شیبانی په خصوصی مجموعه که سته او پای یې داسی دی :

« العبد کاتب الملک المشتهر بدوری غفر ذنوبه فی تاریخ شهر شوال سنهٔ ۹۸۵ هـ تحریراً فی مکه المشرفه »

مأخذ :

احوال و آثار خوشنویسان - ۱ ر ۹۵ مخ

۱۴۵۰ـ بایزید لودی :

خواجه بایزید لودی دسلطان بهلول لودی زوی و، چی مو ریې «شمسو» یا « شمسیه » یا « شمسی » نو میده .

په (۸۵۴ هـ ق) کال نوی زلمی و ، چی پلار یې سرهند او دیپالپور ته ولاړ او د ډهلي نیابت یې ده او خانجهان لودی ته پر ینښود ، بیا چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «بدایون» سیمه سلطان بهلول ونیوله نو دی یې د هغی سیمی واکمن وټاکه خو چی د سلطان د ژوند په وروستیو کلو کی د خپل نو کرلـه لاسه ووا ژه سو .

دده دیوه زوی نوم اعظم همایون په تاریخو کی راوړه سوی دی چی د نیکه په ژوند د کالپی د سیمی واکمن و . او د سلطان بهلول د مړینی په وخت کی ځینی پښتانه امیران دې ته ټینګ و ، چی دی دی ولیعهد وټاکل سی او د سلطان سکندر په وختو کی د «لکهنوتی» کی واکمن وټاکل سو .

ماخذونه :

۱ـ لودی پښتانه

دپوهاند رشاد لیکنه - ۱۱۲ مخ

۲- مرقع افغان - ۷۰ مخ

۳- تاریخ سلطانی

۱۴۵۱ـ بایسنغر میرزا :

د شاهرخ میرزاد ریم زوی او دامیر تیمور کورګانی نمسی په هرات کی دګورګانی سلاطینو دکهاله ډیر نومیالی هنرمند او هنرپالو نکی اوفاضل شهزاده و ، چی د (۷۹۹) کال د ذیحجې دمیاشتی په یوویشتمه د جمعی په شپه (۱) او یا په

---

(۱) حبیب السیر - ۳/۳۳ مخ لنت التواریخ

-۱۹۱ مخ دیحیی قزوینی تالیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل روایت په (۸۰۲ ه ق) کال کی (۱) زیږیدلی دی ، او سوریې د افغانستان د نهمی هجری پیړی نومیالی ملکه گوهر شاد بیگم ده .

څنگه چې بایسنغر میرزا د گورگاني شهزادگانو په منځ کی د ښه ذکاوت او لوی استعداد خاوند و ، نو په (۸۱۷ ه ق) د خپل پلار شاهرخ میرزا له خوا د طوس او مشهدا وابیورد او شملقان او چرسغان اوخبوشان او مازندران او استرآباد او شالسمان او کبود جامه د ولایاتو او دجرجان دسیمو حکومت ده ته وسپارل سو او څه موده وروسته چی شاهرخ میرزا ته دخپل زوی عقلمندی او په کار پوهنه او دخلکو سره ښه رویه لا ښه څرگنده او ثابته سوه ، نو په (۸۱۹ ه ق) کال یی د خپل وزارت چاری وروسپارلی چی رتبه یی د اوسنیو تشکیلاتو له مخي دصدراعظم او رئیس الوزراء درتبې سره سمه وه .

سربیره پر اداری چارو د بایسنغر میرزا ستر امتیاز او صفت ده دهنر پالنه وه ده گورنه یوازی د فضلا وا وهنرمندانو دروزنی او پالنی تاتوبی و بلکی دی پخپله هم لوی هنرمنداو درازراز فضایلو او کمالاتو خاوندو په تیره بیا په ښه خط لیکلو با لخاصه په ثلث خط کی د « پید ایش خط و خطاطان» دمولف په قول «یگانه زمان اونابغه دوران» و ، لکه چی

---

(۱) تذکره دولتشاهی سمرقندی - ۳۵۰مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

و یلی سوی دی چی خلو رتنه د خطو طو د ساتی خلورستنی وی؛ لو مړی بایسنغر دثلث په خط کی، دوهم میر عما دد نستعلیق په خط کی، د ریم میر احمد نیر یزی د نسخ په خط کی او څلو رم درویش عبدا لمجید تالقا تانی په شکسته خط کی.

د هنر پالنی په باب یې همد ایو ه خبره بس د ه چی مو رخان لیکی چې ده په هرات کی یو کتابتون جوړ کړی و، چی په هغه کی به تل څلو یښت تنه خو شنو یسان د کتابو په استنساخ او استکتاب بو خت وو، سربېره پر هغو یو شمیر انځورګرانو نقاشانو، رسامانو، تذهیب کارانو او صحافانو به د کتابو دنقاشی، رسامی تذهیب جدول کشی او تجلید کار و نه سرته رسول ده د شاهانه د بد بی او برم او جلال سره سره هیڅکله د فضل دخاوندانو په باب خپل احترام نه سپماوه، او په خورا نما نځنه او شاهانه بخښنو به یې د خط او تذهیب د پسر لو سیالی استادان دځان سره ساتل او هغه به یې حمایه کول؛ دمثال په تو ګه هغه وخت چی احمدلر د هرات په مسجد جامع کی پر شاهرخ حمله و کړه او هغه یې ټپی کړی نو د هغه د ملګری په تو ریو نو سیالی خطاط مولانا معروف هم تو رن شو او نږدی وچی اعدام کړه شی، خو د همدی بایسنغر میرزا په واسطه له اعدامه و ژغو رل شو.

مو لا نا جعفر خو شنو یس دده د کتا بتو ن درئیس حیثیت در لو د چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه په پاسلرنه د خطاوتـذ هیب نو میا لیـو استا دانو د بایسنغرمیرزا دباره ډیر ښکلي او نفیس آثار منځ ته راوړل چې اوس لاهم د جهان په مشهورو موزیمو او لویو کتابتونو کې د بایسنغرمیرزا د کتابتون دښکلو خطي کـتابو نسخې سته .

حافظ ابرو خپل لـوی تاریخ د بـایسنغر پـه نامـه ولـیکه چې په «زبـدة التواریـخ» مشهور دی او فصیحي خـوافي یې «مجمع التواریخ سلطاني» بولي ،چې ظاهـراً په (۸۲۹ هیا ۸۳۰ ه) کال بشپړ سوی دی دده پـه امـر د فـردوسي پرشـاهنـامه یـا ندی یوه مقدمه هم لیکلـی سوی ده چې ملک الشعرا بهار د خپل کتاب «سبک شناسي» ددریم ټوک په ۱۹ مخ کې وربا ندي تنقید کړی لیکي چې : سو رګوهرشاد بیګم په مسجد کې ښخ دی . دولتشاه سمرقندی دده د مړینې پیښه او نیټه داسې لیکلې ده : «شبي ازفرط شراب بفرمان رب الارباب بجوار ب کران فتا ګرفتار شد و سکتهٔ هرات سبب آن وفات و اسکته پنداشتند وقوع این واقعه در دارالسلطنه هرات در باغ سپید بود در شهور سنه سبع و ثلاثین و ثمانمائه (۸۳۷ ه) و عمرا و سي او پنج دل بوده (۱) »

دهغه وخت یو بل فاضل د بایسنغرمیرزا د مړینې نیټه داسې په نظم کړې ده :

سلطان سعید بایسنغر سحرم گفتاکه بگو باهل عالم خبرم

«سرتاسر خلاف حقیقت و خلاف منطق و برضد تاریخ سي باشد» .

---

(۱) په نورو تذکرو کې یې عمر ۳۸ کاله ګڼلی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر حال بايسنغرميرزا په خراسان کې په ښکلي خط ددېرو ښکلو کتابو د ليکلو باني او مؤسس ګڼل کېدای شي .

سربېره پر دې بايسنغر ميرزا ددري او ترکي ژبې ښه شاعر هم و، دولتشاه سمرقندي په خپله تذکره کې ليکي :

«جمالي داشت باکمال ... و از سلاطين روزګار بعد از خسرو پرويز چون بايسنقر سلطان کسي به عشرت و تجمل معاش نکرد ، شعر ترکي و فارسي را نيکو ګفتي و فهميدي، و به شش قلم خط نوشتي.... »

ددري ژبې ديوې غزل مطلع يې دا دی :

من رفتم و تاريخ وفا تم اينست «بادا بجهان عمر درا ز پدرم» (۸۳۷)

خو اميرشاهي سبزواری په دې خلوريزه کې پر ځولو بريالی ښکاري چې و يلي يې دي .

درماتم تو دهر بسي شيون کرد لاله همه خون ديده ه درداس کرد

ګل چست قبای ا يرو اني بدريد قمري نمد سياه درګردن کرد

بايسنغرميرزا درېنې پروخت يې پلار ژوندی و ، او دده درې زامن : ميرزا رکن الدين عـلاءالدوله، ميرزا سلطان محمد، ميرزا ابو القاسم بابر پاته سول .

او دده ددربار مشهور شاعران داوو :

بابا سودائی، مولانا يوسف اميری ،

نديدم آن دورخ اکنون دو ماهست ولی مهر ، بسی درجان ما هست

او مقطع يې دا دی :

غلام روی او شد بايسنقر غلام روی خوبان پادشاهست

او دا مقطع په بل ځای کې داسې راغلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

گدای کوی خوبان پادشاهست   گدای کوی او شد با یسنقر

بایسنغر میرزا د موسیقی سره هم زیاته مینه درلوده، او دده په مجلس کی به نو میالی

سندر غاړی لکه خواجه یوسف اندکانی چی پخپل وخت کی بی په سطر بی او

سندرو کی ساری نه درلود او نور حاضر وو، وایی چی د بایسنغر میرزا ورور

سلطان ابراهیم میرزا چی په شیراز کی و، خوواره له خپل ورور څخه د خواجه یوسف

سندرغاړی غوښتنه وکړه چی شیرازته یی ور واستوی خو بایسنغر میرزا دا بیت ورو لیږه:

مایوسف خو نمی روشیم   تو سیم سیاه خود نگهدار...

بایسنغر میرزا سره له دی چی لوښو او صافو یو عیاش زلمی و، او خوچی یی

کولای سوه خپل ژوندیی په عیش او عشرت تیراوه او په عیش او عشرت

کی د همغه افراط په نتیجه کی په ځوانه ځوانی کی د (۸۳۷ هق) کال د دریمی خور

(جمادی الاول) په اوومه د سه شنبی په سهار د هرات د بناریه «باغ سفید»

کی مړ سو، او په مشهد کی د خپلی امیر شاهی سبز واری، مولانا کاتبی او امیر

الدین نزل آبادی.

ماخذونه

۱- حبیب السیر -۳/۶۲۳ مخ.

۲- مجالس النفائس -۱۲۵ مخ.   ۳- سبک شناسی - ۳/۹۱ مخ.

۴- تذکره دولتشاهی -۳۵۰ مخ -   ۵- پیدایش خط و خطاطان -۱۳۲ مخ

۶- دهخدا لغتنامه (ب) ۶۲۲ مخ   ۷- ازسعدی تاجامی -۱۳۴ مخ

۸- صورتگران و خوشنویسان هرات در عصر تیموریان -۶۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۴۵ـ بایسنغر میرزا عادلی :

د محمود زوی ، او د احمد نمسی او د ابو سعید گورگانی کړوسی دی چی له (۸۷۹ هق کال څخه بیاتر ۹۰۰ هق کال پوری) یې په بدخشان کی حکومت کاوه ، دخپل وخت له نوميالیو فاضلا نو او خوشنو یسا نو څخه و ، چی دفضل او پوهی سره یې دصورت ښکلا هم درلو دله ـ شعر یې و ایه او په شعرکی یې «عادلی» تخلص کاوه . ښکلی نستعلیق خط یې لیکه چی دمجالس النفائس دخاوند په وینا سلطانعلی مشهدی خو واره دده نستعلیق خط ستا یلی دی .

دده له آثا رو څخه یوه یوه ټوټه د بهرام میرزا په مرقع کی د استانبو ل دخزینه اوقاف په کتابتو ن کی ستهچی په پای کی یی لیکی دی :« مشقه العبد بایسنغر »

یا دونه :

ددی بایسنغر او د شاهرخ دزوی او امیر تمیو ر دنمسی بایسنغر میرزا سره باید اشتباه ونه سی ، څکه چی هغه په ۸۳۷ هق کـال کی مړدی

ما خذ :

احوال وآثارخو شنو یسان - ۱/۹۶ مخ

۱۴۵۲ بایقرا هروی :

دسلطان حسین میرزامشهو ر په «خاقان منصو ر ، معز ی السلطنه او ابو الغازی» دهـرات دتمیو ریانو د وروستی پـاچـالقب دی چـی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند پېښې به يې د «سلطان حسين ميرزا» تر نامه لاندې ددې کتاب د «س» په رديف کې راوړو.

۱۴۵۳- بابي خان توخی :

د سلطان ملخي توخي (دمير ويس نيکه ده موري نيکه) زوی وچې د پلار تر مړينې وروسته يې پر کلات او د کلات پرنورو سيمو حکمراني کوله، او داود ترنک د رود پرغاړه د جختران په کلاکې اوسيد، او په پای کې په کوسه جګړه کې ووژلی سو.

ماخذ ونه :

۱- پټه خزانه - تعليقات ۲۵۸ مخ

۲- تاريخ سلطاني - ۶۰ مخ

۱۴۵۴- ببرخان سواتی :

د پښتو ژبې يو سواده اواسی شاعر و، شعر و نو يې عوامو اسی ښه در لود له او پراولسی آهنگو يې سم غزلې جوړولې. د (۱۳۱۶ ه ق) کال په شاوخوا کې سر دی - او دا سر و کې دده دی :

يو شی می دی لېدلی په دنيا کې برادره — نه پښې لری نه سر

چالاک دی بی اندازه سبک ښکاريږی له نظره — په منده ګرندی

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبيات پښتو - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵۵ ـ ببن شاهوخیل لودی :

میاببن شاهو خیل لودی دمیا عطازوی دلودی پاچهی له امیر انو څخه و،او په هند کی یې د سر هند حکومت د رلو د .

په (۹۳۲هق) کال دسلطان ابراهیم تر مړ ینې وروسته یې تیتواو پرکی پښتانه پرڅان راغونډ کړ ل او «سنبهل» یې کلابند کی،د سنبهل واکمن میا قاسم سنبهلی له ظهیر الدین بابر څخه مرسته وغوښتله بابر هم د بابا قشقه او هندو بیګ تر مشری لاندی لښکری ور ولیږد وا لې، خو پښتنو ماته وکړه .

په (۹۳۳ ه ق)کال چی بابر په » بیانه» کی دسلطان محمود او را ناسنګا په جګړه بوخت و، میا ببن پر لکهنو بریدوکی ا و د مغولو امیرانو له لاسه یې وکیښ؛ بابر چی د بیانې له جګړی بریالی وزګارسونویو لوی لښکر یې د محمد سلطان میرزا تر مشرتابه لاندی د «ببن» دځپلو د پاره وګماره دالښکر چی تر ګنګا ور پوریووت دبا بر په قول «ببن» لکهنو خوشی کړ .

په (۹۳۴ه ق) کال چی په هند کی پښتنو امیرانو جرګه وکړه او سلطان محمود یې پاچا کړ ،«ببن» هم په د غه جرګه کی ننلی غړ ی و.

په (۹۳۴ هق) او په (۹۳۵ ه) کال چی سلطان محمود لودی دبابر سره جنګیده، دی یې له لویو حربی ارکانو څخه و؛ د(۹۴۲ ه ق) کال په شاوخوا کی د پښتون شیر شاه سوری مل سو .

په (۹۴۶هق) کال لاژوندی و، او شیر شاه ته یې دتخت کښیناستلو سلا ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه:

۱- لودی پښتانه - ۲۹۸ مخ

۲- بابر نامه - ۱۷۱ مخ

۳- خورشید جهان - ۱۰۶ مخ

۴- شوکت افغان - ۲۵۰/۳ مخ

۱۴۵۶- ببوجانه :

میرمن حلیمه مشهوره په «ببوجانی» دعتیق الله خان لور ، او د میر واعظه له اولادی څخه وه چی د پلار له خواسیده او د مور له خواد امیر دوست محمدخان لمسی وه.

ببوجانه د امیر عبد الرحمن خان میر مه وه باندی گرانه ماندینه وه، چی په هوښیاری او ښکلا یې شهرت درلود ،او هم یې له خلکو سره ډیره ښه رویه لرله، سخی او میړه مخې میرمن وه، او تر اوسه په لوړو کورنیو کی په ښه نامه یادیږی .

دی میرمنی کله کله په دری ژبه شعر ونه هم ویل چی د ښځو په مخصوص اخبار «ارشادالنسلو »ان کی چاپ شوی او ساته یې یوازی دادری بیته د سرحوم محمد سرور گویا په واسطه لاس ته راغلی دی چی دلته یې د نمونی په توگه وړاندی کوم .

استقلال

از بهر ای خدا بلند کنید | بر سر خود لوای استقلال
باد شیرین دهان ملت ما | یارب از میوه های استقلال
سیکشم بعد از این بدیده خود | سرمه از خاک پای استقلال

وايي چې يو وخت امير عبدالرحمن خان د نرگسو يوه گېډۍ ورته وليږله چې د ده مېرمنې دا بيت ورواستاوه:

نرگس صدبرگ ازدست شهنشاهم رسید برسرخود ماندم وبرچشم تر مالیدمش

داهم وايي چې دا مېرمن پر امير عبدالرحمن خان ډېره گرانه وه چې امير وويل: «ماتر اوسه شعر نه دی ويلی خو د ډېر جانی دپاره يې وايم" او دا دوه بيتونه يې د هغې په ستاينه کې وويل:

مهدعلیا، صدر کبری بی بی عفت شیم زانکه ازعزت شهش خوانده لست عیال محترم

الحق ازمادر نزاده دختر همزاداو صاحب علم و حیا ماوما یه جود و کرم

ماخذ:

پښتني مېرمنې - ٥٢ مخ دپښتو ټ. اثر - د کابل چاپ

١٤٥٧- ببون منگل:

د پښتو ژبې تېرو کې اوبزمې شاعرو، شعر ونه يې پر اولسي اوزانو ويل.

ده ژوند د (١٣٠٠ هـ ش) کال په شاوخوا کې اټکل شوی دی - د پکتیا د منگلو د سیمې په «لژه» کې اوسېده، او د ده د تو کواشعار په هغه سیمه کې شهرت لري.

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو - ٧٣ مخ

۱۴۵۸- ببی یا بیبنه :

د موسی جان او ولی جان په شفاهی کیسه کی د موسی جان د مینی (گلمکی) خور «ببی» وه چی د سهیلی خان ماندینه وه.

کله چی سهیلی خان دولی جان د رخکی په دعوه کی د هغه پر حق تیری وکی، نو ببی ولی جان وتښتوه او خانته یې ماندینه کړه.

دولی جان زوی «میر ولی» چی د سهیلی خان سره په جگړه کی مړ ی د ببی له نسه او دولی جان له ملا څخه و.

دا میر من د ببیبنی په نامه هم یاده شوې ده.

ما خذ :

له «ملی هینداری» څخه ودښاغلی محمد ابراهیم عطائی یاد داشت

۱۴۵۹- بجلی چار سدی :

عبد الحنان دپښتو ژبی میار ز شاعر و، او دپښتونستان د «خدایی خد متگار» دسیاسی تحریک سره ئې اړه درلوده، او خپل اشعارئی زیا دتره دخپل وطن دآزا دی دپا ره ویل، جذا به او له سوزه ډک شعر ونه یې ویلی و، په (۱۹۷۷ م) کال کې مړ دی او دپښتو نستا ن دچارسدی په سیمه کی او سیدو دابیت دده دیوی بدلی سر دی :

سری غیرتی ښکاره شوی دگلا نونو په سرونو کی نښی د پسرلی دی دو طن په سم و غرونو کی

ما خذ :

فر هنگ زبان وادبیات پښتو - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۰ـ بخت خان «جنرال»:

دنواب عبدالله خان او د هند په سلطانپور کې نوميالى پښتون و، لويږي د پرنګيانو په تو پخانه کې نوکر سو، او په لږ موده کې داو چتو افسرانو په قطار کې وګڼل سو .

دبخت خان په خټه کې اسلام او پښتو دواړه ځنګ پرځنګ ځلېدلي راغلي و، ځکه نو پر ده دپر تګيانو سخ شه نه لګيدل دعالمانو مجلسو، دغزا او جهاد د جرګو د پښتنو د تېر تاريخ مطالعې او د پښتولۍ نوم بخت خان دې ته تيار کړ، چې دپرنګي پر نوکرۍ لعنت ووايي او د ځان لپاره بله لاره خوښه کړي .

په (۱۸۵۷م - ۱۲۷۳ه ق) کال چې له «ميرټ» څخه ترکلکتې پورې په هندوستان کې د پرنګي خلاف دآزادۍ جنګ ونښت بخت خان دروهيلکهند په «بريلي» ښار کې و، له خپل پير حضرت سرفراز علي صاحب نه يې اجازت وا خيست او دآزادۍ په غزا کې شريک سو .

دحافظ رحمت خان نمسي د(نواب خان بهادرخان بړيڅي) د بخت خان په بخت او تدبير پر «بريلي» قبضه وکړه او چا پيره ملک د هغه په اولکه کې راغي، بخت خان د «بهادرشاه» لقب ورته ورکړ «سوبها رام» يې ديوان (دفتردار) نياز محمد خان يې جرنيل او مدار علي خان يې سپه سالار وټاکه؛ لويږي «بدايوان» ونيو بيا ترفرخ آباد تېر سو، په بلبه کړ هور وخوت، دلته دبهادر شاه (نواب خان بهادرخان بړيڅي) سکه جاري سوه .

خو غدارانو په پلمه، جاګیر او انعام انګریز له میدان صفا کړ، نواب خان بهادر خان یې په خپل مقصد کې ناکام کړ او بیا ګرفتار او په بریلي کې پانسي سو.

ډهلي د ټولو هنګامو مرکز و، بخت خان د زمري په شان د (۱۸۵۷م – ۱۲۷۳هق) کال د جولائی په دوهمه ډهلي ته ورسېدی، یوازې نه، بلکه د څورلس زره روهیله فوځ، توپو او ډېرو وسلو سره جرنیل بختخان په ډهلي ورننووت. د بخت خان او د بریلي غازیانو ډهلي ته د رسېدو خبر شهزاده مغل میرزا خپل پلار بهادر شاه ظفر د ډهلي پاچا ته ورکړ، بهادر شاه ظفر په ډېر اخلاص د جنرال بختخان هرکلی وکه، او د «فرزند» خطاب ئې ورو باخښه، یو ښکلی ډال او د جواهرو ډکه توره یې ورعنایت کړه، په ټول ډهلي کې اعلان وسو، چې د ټول فوځ اعلی افسر جنرال بخت خان وټاکل سو.

جنرال بختخان خپل فوځ د فتر بېل جوړ کړی، او د خپل شخصیت د انتظامي استعداد او قابلیت په وجه یې د فوځ په حیثیت کې ډېر زیاتی راووست. د جولائی په و ـ د چڼګابن په ۷ ر جنرال بخت خان د لس زره فوځ سره پر انګریزي فوځ حمله وکړه او په «تیس هزاري» میدان کې یې ورته ماته ورکړه، آسونه، توپونه، وسلې او ډېر څیزونه د غازیانو په لاس ورغلل.

بیا د غازیانو د فوځ دوې پلټنې د پنځوسو وسپرو، شپږ و توپو او د ډېرو جنګي اسبابو سره د جنرال بخت خان په حکم «باغپت» ته رواني سوې چې انګریزانو ته د پله جوړولو موقع ور نه کړي. سربېره پر هغه یو لوی فوځ د جنګي ساز او سامان سره «علي پور» ته ولېږل سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې غازیانو لوېه سوبه وکړه او چې دا دې سوبې خبر جنرال بخت خان ته ورسېد په ټول ډهلي کې جوش او خروش پیدا سو، او د غازیانو حوصلې لا زیاتې سوې .

فوځ، عالمانو او عام اولس د جنرال بخت خان په مشرۍ د ځان او مال قربانۍ ته لا نور هم حاضر سول .

سربېره پر هغو سلو عالمانو چې د جنرال بخت خان سره له «بریلي» او د بریلي له شاوخوا څخه راغلي وو، نور ډېر عالمان له ټونک، جیپور، بهوپال، هانسي، حصار او اګرې څخه هم راورسېدل، او د هندوستان په هر ځای کې چې هغه وخت دانګریزانو پر خلاف د آزادۍ چیغه او انقلاب را پورته سو د هغه مشر توب جنرال بخت خان کاوه، ځکه چې د هندوستان د بېلو بېلو ځایو دانقلابي فوځو سپهسالارانو به له جنرال بخت خان څخه هدایتونه اخیستل.

ډهلي ښار ته رسېدلو او ښار ته د جنرال بخت خان په لاس کې و، خو له بده مرغه چې د جنرال بخت خان په لاره کې لوی خنډ شهزاده مغل میرزا و، ځکه چې بهادر شاه ظفر خپل زوی «مغل میرزا» ته چې بې تجربې، بېکاره او د دښمن له چل او فریب څخه بېخبره و، د ټولو فوځو سپهسالاري ورکړې وه ، او بل داچې د شهزاده مغل میرزا خسر « میرزا الهی بخش» لوی بې ایمانه او ډېر نګې تالی شخص و، نو د هغه په لمسون د هند وانو هغو بنیاګانو چې بخت خان ته یې دده د فوځ دتنخواه دپاره پور ورکاوه، هغه پور یې پر جنرال بخت خان بند کړ. له بلې خوا د غازیانو د با روتو او د ټوپک د ګولیو جوړولو ځای ته (چې د بیګم ثمرو کور و) د حکیم احسن الله له خوا دانګریزانو په تحریک اور واچول سو، چې او سوه سنه ګولۍ او باروت او ډېر کاریګران پکښې وسوځېدل او دې کار د جنرال بخت خان داوړه و پښتو زړو سپاهیانو وسلې بېکاره کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپادشاه «بهادرشاه ظفر» خو لاله‌او له‌زړه ختلی‌و، او بیانو الهی بخش څه داسی جادو، وړباندی پوکړچی پادشاه له کلا څخه دهمایون مقبرې ته‌دپناه وړلو دپاره وتښتید.

نو جنرال بخت‌خان هم‌مجبور سو دهلی پرېږدی، او دمخه تر پرېښوولو یې بهادرشاه ظفرته په‌ډېر تأثر وویل:

«سره ددی چې پرنګیانو د دهلی ښار ونیو، خو زموږ ډېر څه تاوان سوی نه‌دی، ټول هندوستان زموږ سره دی، پادشاه دې بې تردده له‌ماسره روان‌سی، زه به‌په غروکی داسی سورچې‌جوړی کړم‌چې‌دپرنګی شیطانانو ته به‌هم د هغه‌ځای پته و نه‌لګی، دهلی پایتخت دی خو فوځی کلانه‌ده، په‌دې‌جنګ کی لویه خرابی داوه چې‌شهزاده مغل میرزاد فوځ سپهسالارو، او دی د جنګ له فنه‌بې خبره‌و، دانه‌وه ورته معلومه‌چی بې سرفوځ څنګه‌په‌قابو کی ساتل کېدای سی، که‌شهزاده زماپه کاروکی اړوپېچ نه‌اچولای نو یقیناً چې ددی خودسره فوځ په قوت به‌هم دوږ انګریزی فوځ‌ته شکست ورکړی‌و، خو اوس هم‌څه تللی نه‌دی، او بیا‌بیا عرض‌کوم چې هیڅ تللی نه‌دی. دهر ریاست دخلکو زړونه‌زموږ سره دی، هغوی له پرنګیانو څخه بیزاره دی. او د هغوی دایقین دی چې انګریزان په‌کراره کراره دهندوستان ټول‌ریاستونه هضمول غواړی. هرکله که‌زموږ پله‌لږ څه درنه‌سوله‌ نو بیا ټول ریاستونه زموږ سرستی ته‌راسېږی. دپادشاه پلار او نیکونو ډېر شکستونه‌او مصیبتونه ګاللی وو، بر بابرشاه او همایون او اکبر باندې تردې زیات تکلیفونه راغلی وو، خو دوی خپله سعیه پرې نه‌ښووله، خو چې په آخرکی بریالی سول ...»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده دې خبر و پر بهادر شاه ظفر باندی هیڅ اغیزه ونه کړه ، او جنرال بخت خان چې د هندوستان بخت و یوځولو ته راغلي و ، بهادرشاه ظفر له و یو ډیر لو څخه انکارو کی او ده ترانکار وروسته نو جنرال بخت خان د خپل و رپلوته فوځ سره له دهلی څخه دلکنهو خواته رهی سو ، او لکنهو ته پیاده هند د جلال آباد ضلعی (هردوی) ته ولاړ .

بخت خان و لیده چې غداران هر ځای و رته پیداسول ، دین خرڅوونکی ، وطن پلرونکی ، قوم بایلونکی په انگریز پرستی کی یو تر بل د مخه کېږی - نو یو ه شپه داسی د اولس له سترګو غیب سو چې تراوسه پې نښانه پیامعلومه نه سوه .

مأخذ !

دپښتو قرائت - ددوولسم ټولګی دپاره - د پوهاند عبدالشکور رشاد لیکنه ۱۳۴ مخ .

۱۴۶۱ - بختک هلمندی :

داتوم دعوا سو په یوه افسانه کی راغلی دی چې په هلمند کی ددغی افسانې سره خلک اشنا دی :

وایې چې دسیستان پاچا خپل جنګی سالار ته چې «بختک» نومید امروکی ، چې د هلمند او ارغنداو دسیندو دیو ځای کېدو په سیمه کی یوه داسی تینګه کلا جوړه کړی چې ماتیدونې دچادلاسه پوره نه وی ، او پاچا ورته وویل چې کلا باید دونی ټینګه وی چې حتی زه یې هم ساته نکړای شم .

بختک راغی ، او دبست کلای جوړه کړه او کلاچې یې کار پای ته ورساوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو پاچا ته يې خبر ورکی چې کلا جوړه سوه، خو ددې کلا واکمن او پاچا زه پخپله يم. پاچا ته ډېر قهر ورغی او د يوه لښکر سره راغی خو هر څه چې يې وکړه کلا وفتح نه سوه ـ پاچا دوه کاله د کلا د ديوالو شا ته تېر کړل ، او کله چې ناکامه پرشا تیٔ نو بختک ته يې پيغام واستاوه چې: «دادی زه و لاړم کلا تا ته درپاته ده، خو دا په ياد لره چې ته نمک حرام سړی وې»

بيا نو بختک پاچا ته حال ور ولېږه چې: «د کلا دروازې دې پر مخ خلاصې دي» کله چې پاچا کلا ته ور ننوتیٔ ، نو وئې ليدل چې بختک خپل سر پر يوه کنده ايښی دی او جلاد توره سر بېره پر نيولې ده .

بختک پاچا ته وو يل: «دادی ستا دا سر سره سم مې داسې کلا جوړه کړه چې حتی تا لا هم ستا ته نه کړای سوای ـ ستا دا خپل کار عملاً در وښود ، اوس نو که مې ډېر جسارت کړی وي جلاد ته امر وکه چې سر مې پرې کړي» پاچا سمدستي بختک په غېږ کې و نيو او پر مخ يې ښکل کیٔ او رتبه يې لا ور لوړه کړه .

اوس هم د بست په سيمه کې د «خشکاوې» پر سردار غنداو دروډ پر غاړه د بختک د کلا په نامه د يوې زړې کلا کنډوالې سته چې د« زختر کلا» يې هم بولي او د «بختر کلا » په نامه هم يادېږي .

مأخذ :

د ښاغلي محمد ابراهيم عطايي ياد داښت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۲ـ بخت ناک خان خټک :

دخوشحال خان خټک نوسیالی زوی و ، چی پر خوشحال خان ډیرگران و ، او څو ځایه یې په خپلو اشعارو کی یاد کړی او ستایلی دی ـ لکه چی وایی :

بختناک هغه زلمی دی
نشته بل دده په رنگ

او (په ۹۷ . ۱ هـ ق) کال چی بختناک خان مړ سو ، نو خوشحال خان یې داسی ویر کوی :

مړ کال چی دغواص دی (۱)
په هرلوردی تبجن ډیر
«بخت ناک» په دوه هفتې شه
تر فانی جهانه تیر
ژوندی و ، درویشت کاله
زلمی توب شو باندی زلیر
په رنگ د چنبې گل و
چې ترې تیل شي داجمیر
په خوبی لکه سلک و
په تقوی په طاعت ډیر
دپلار په زړه یې سرگ دی
لکه زخم د شمشیر

---

(۱) غواص = ۱۰۹۷ ه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که ډېر و ، نور غمونه
په دا غم شول وا ړه هېر

دخدای سره جنګ نه شي
که هر څو وي څوک دلېر

دخوشحال له نورو اشعارو څخه ښکاري چې بختناک خان دو باره نساروغی سړی ؤ لکه چې وايي :

د غواص د کمال و با
خدايې سره راوله بيا

« بختناک خان » سي پکمښې و سړ
سو ر يې ، هم بو ته قضا

يو هلک يې و ، راپاتو
و رپسې شه ژر فنا

دبختناک خان سور دصاحب خان لور، ديوچه خان نمسی او د ملک باره مهمند زی کړو سی و ه ،چې پلار او نيکه يې دپېښور په نو ښار کی او سېدل .

ماخذونه :

(۱)- دخوشحال خان کليات-د کندهار چاپ ۳۷۰ ، ۹۵۶ ، ۹۷۳ مخونه

(۲)- تاريخ مرصع - د پېښور چاپ - ۲۵۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۳- بدایعی بلخی:

محمد د محمود زوی د سلطان محمود غزنوی دوختوله نومیالیو شاعرانو ځخه و. هدایت د مجمع الفصحاء و لف دده یاد و نه کړی ده او لیکلی یې ده چې ده د نوشیروان پند نامه په نظم ترجمه کړی ده چې دوه سوه بیته دی او اصل یې په پهلوی ژبه و(۱)

د اشعر د ده دی:

جهان چون عروس است با رنگ و بو
دریغا که داماد خوار است او

چو باشی جوان کار پیری بساز
که اندر جوانی نمانی دراز

ز پنجاه چون موی تو شد سپید
مدار از جوان زن، به نیکی امید

عروس جوان گفت با پیر شاه
که موی سفید است مار اسیاه

همیشه جوان و جوان مرد باش
ز دونی و بی حاصلی فرد باش

که نام جوان مرد اندر جهان
بود زنده نزد کهان و مهان

جوان مردی کارها بهتر است
جوان مردی از خوی پیغمبر است.

ماخذونه

۱ - ریحانة الادب - ۱ ر ۲۳۹ مخ
۲ - تاریخ نظم و نثر در ایران - ۱ ر ۳۵
د سعید نفیسی تالیف

---

۱ - مشهوره ترجمه یې ابن سینا ته منسوبه ده د «ظفرنامه» په نامه سعید نفیسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۴ـ بدخشی :

ملک الشعراء و نامحمددنهمی هجری پیړۍ د دری ژبې نومیالی شاعر او د تیمو ر یانو دشهز اده میر ز االغ بیگ معاصر و ، او میرز االغ بیگ و رباندی ډیر پیر ز و ینه درلوـ دله، دبدخشان په اشکمش کی او سیداو په اشعار و کی یې «بدخشی» تخلص کاو ه . در یاض الشعر امؤلف یې نوم حمیداو وطن یې کندو ز ښو ولی دی او هم لیکی چی ده خپله علمی زده کړه په کندو ز کی بشپړه کړی و ه، په سعما کی یې لوی لاس در لود او پدی فن کی یی یوه رساله هم لیکلی وه دالغ بیگ میر زا په ستاینه کی یې ډیری ا وږ دې قصیدې و یلی دی چی دا د و ه بیتو نه له هغو قصیده وځخه دی :

ای ز لف شب مثال ترا دربر آفتاب　　　از شب که دید سایه که افتدبر آفتاب

زاغی است طر ه تو همایو ن که آشیان　　　بالا ی سر و دارد و ز یر پـر آفتـا ب

په لو مړ ی سر کی بدخشی د الغ بیگ په دربار کی ډیر احترام او عزت درـ لو د خو په پای کی یې کار رند ی ته و رسید ا و د ژ وند طر زیی و گر ځید چی په پا ی بیاپینیمانه سو ، او تو به یې و کښله او په (۸۳۲ هق) کال کی مړ د ی داغزله دده ده :

مشاطه آنکه موی ترا شانه ساخته　　　ارباب عقل راهمه دیوا نه ساخته

از قصه سکندر ودارا مگو له چرخ　　　بسیار از ان حکایت افسانه ساخته

پیمانه گیر و ساغر صهبا طلب که دو ر　　　سر هابسی که ساغرو پیمانه ساخته

درسینه خر اب چو گنجیست مهر تو　　　کار امگاه خو یش بو یرا نه ساخته

تا ساخته سگ تو سر آشنای خو یش　　　از خو یش و آشنا همه بیگانه ساخته

چشم «بدخشی» از پی ایثار مقدمت　　　هر د م هز ار گوهر یکدانه ساخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

داپیتو نه هم دده دی:

خیال خنجرش دردیده بیخواب میگردد
بمثل ماهیی کاندر میان آب میگردد

زبر و زیر گر شود عالم
ای بدخشی چه غم که درگذرست
کاین جهان همچو شیشه ساعت
ساعتی زیر و ساعتی زبرست

ماخذونه:

---

۱ - مجالس النفاس -۹۱،۹۳ مخونه
۲ - اتشکده آذر - ۳۳۵ مخ
۳ - ریحانه الادب ۱-۲۴۰ مخ
۴ - الاعلام - د زرکلی ۱۵۳/۲، مخ
۵ - صبح گلشن - ۵٦ مخ
٦ - حبیب السیر - ۱٦۱/۳ مخ،
۷ - لغتنامه ب -۷۳۸ مخ
۸ - پښتو آریانا دایره المعارف ۴- /۳۷۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۵ـ بدخشي :

ابو اسحق ابراهیم د هارون زوی د حدیثو نومیالی عالم و ، حد یثونه دعیسی د عیسی له زوی سلیمان ساگزی څخه لوستلی ، چې بیا له ده څخه دسعیدزوی علی روایت کړی دی .

ماخذ :

معجم البلدان ـ ۲ ر ۹۳ مخ

۱۴۶۶ـ بدرالدین غزنوی :

نومیالی شیخ او صالح فقیه بدرالدین غزنوی چې په ډهلی کې او سیدد چشتیه له سترو شیخانو څخه وچې په کوچینوالی له غزنی څخه لاهور ته تللی او هلته یې ستد او له علوم د هغه ځای له لو یو پوهانو څخه لوستلی وو ؛ او هغه وخت چې یې واورید ل چې دده په هیواد کې د تاتارو د تاتار او فتنې په سبب دده مور او پلار وژلی سوی دی نو له لاهوره ډهلی ته ولاړ او هلته میشته سو ، چې بیا یې نو په طریقت کې د شیخ قطب الدین بختیار کاکی لاس و یو ، او تر څه مودې وروسته د هغه خلیفه سو ، او تر هغه وروسته د ډهلی په ښار کې د شیخ قطب الدین بختیار کاکی پر سجاده باندی کښېنوست او شیخ فریدالدین گنج شکر به دده د تذکیر مجلس ته ډیرو رتی ـ وایی ـ چې دسپین ږیرتوب په وخت کې هم د سماع شوقی و ، او سازته به د جذب په حال کې گډیده ، ځینو خلکو به د اعتراض گوته ورته یوله چې شیخ په دې سپینه ږیره رقصیږی خود به د هغو دخبرو پر وانه کوله او په جواب کې به یې و یل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«شیخ نه رقصیږی عشق رقصیږی، او هر ځای چی عشق وی دده رقص به هم وی »

هغه وچې په (۶۵۷ هـ ق) کال په ډهلي کې مړ سو او د شیخ قطب الدین بختیار دمزار دپښو خوا ته ښخ دی .

دخزینة الاصفیا مولف دده دمړینی د کال په باب داسی وایی :

بدر دین چون بخلد روشن شد	سال ترحیل آن شه حق بین
کاشف راز اولیا فرما	نیز پیر سعید بدرالدین

ماخذونه :

۱- خزینة الاصفیا ــ ۲۸۵ مخ

۲ ــ نزهة الخواطر-۱/۹۶ مخ ۳- اخبار الاخیار ــ ۵۰ مخ

۱۴۶۷- بدرالدین هروی :

امام بدرالدین د نورالدین هروی زوی دعوفی په قول « نادره گیهان » او «زبده فضلاء خراسان» و. د عوفی سره یې په هرات کې لیدلی، او دعلاالملک ابو بکر جاسجې په ستاینه کې شعرونه لري، او ډیری صلې یې اخیستې دی،

دا ځلورېزی دده دی :

گفتی که بگاز غم سرت برگیرم
چون شمع زآتش رخت درگیرم
تا ظن نبری که دل ز تو برگیرم
از تو نبرم ور برم از سر گیرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ستي دا رم چو کیسه با د تهی
وانگه گو یی مکن سر ا یاد تهی
این پر ده مز ن ورنه کنم ا زدستت
چو ن چنگ دل خو یش بفر یاد تهی

بر روی بتم زباده چو ن رنگ افتاد
زآن روی میان من ودل جنگ افتاد
از چنگ هو ی بازخر یدم د ل را
معشو ق تر انـه زن چو درچنگ افتاد

گه تا ب کمند مشکبا ر تـو کشم
گه غصه جزع پر خما ر تـو کشم
بر دل زنهال صبر یک شاخ نما نـد
آ خر بکدام بر گ بار تـو کشم

ما خـذ ونه :

۱ - لب الالباب-ا. ۲۵سخ ۲- لغتنامه - ب - ۷۳۸ مخ

۱۳۶۸- بدر حاجب غزنوی :

امیر بدر لوی حاجب دسلطان مسعو د غزنوی له خاصو سالارانو ، او دسر ای له حـاجبا نو څخه و .

په(۴۳۰ ه ق) کال دسرخس او په (۴۳۱ه ق) کال دخوجان په ډگر و کې د سلجو قیا نو سر ه په جگړو کې خو را ډ یره مړ انه ښکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه، چې د سلطان مسعود له خوا ډیر خلعتونه ومونده ل .

ماخذ :

تاریخ بیهقي ۵۸،-۵۷۲،۵۸۸،۶۰۳،۶۱۰،۶۱ او نورسخونه ـ

۱۴۶۹ ـ بدرطرخان بامیانی :

بدرطرخان بامیانی د اسد بن عبدالله د خراسان د امیر په وخت کی دختلان خپلواک حکمران و ، هغه وخت چې په (۱۱۷ ه ق) کال عاصم د خراسان له امارته موقوف سو، او د هغه پرځای بیا اسد بن عبدالله کښینوست،نو یو لښکر ئې د مصعب بن عمر و خزاعی په مشری ختلان ته راولیږه او بدرطرخان یې دامان ور کولو په پلمه ځانته ور وغوښت؛ بدرطرخان یو سلیون درهمه پر خپله غاړه و منل،خواسدو رته وویل چې :«ته یو غریب بامیانی سړی یی له ختلانه و وزه! »

بدرطرخان جواب ور کی چې :

«ته خراسان ته دلسو. کوچنیو او ښانو سره راغلی،او که او س له دې ځایه و لاړسې نو ستاه ال به پنځه سوه او ښان هم یو نسی،او ماچې دځپل زلمیتوب و رځې دلته تیرې کړي او داسال سې په تو ره کتيلي دی نو څنګه په ته ې لاس وو زم؟»اسد ده ددی معقول جواب په مقابل کی په خښم سو،او سره له دې چې داسان وعده یی و رسره کړې وه بدرطرخان یی په (۱۱۹ ه ق) کال کی و و اژه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذونه :

۱-تاریخ طبری- ۵/۳۶۳ مخ ۲-الکامل-۵/ ۱۰۱ مخ
۳-افغانستان بعداز اسلام-۱/ ۱۸۵ مخ

۱۴۷۰-بدری غزنوی:

اصلنوم یې څرګندنه‌سو-خو دپلارنوم یې دعوفی په‌قول«احمد» و،په‌دری ژبه یې په وعظاو تنبیه کې اشعارو یل -دار باعی‌ددده:

زین سرتبت و جلال بر دا برد
ایمن منشین زدولت‌گرداگرد
امروزغمان خویش‌خورمرد امرد
زآن‌پیش که‌زینجا بروی‌درد ادرد

مأخذ:

لباب‌الالباب-۲/۶۷مخ

۱۴۷۱-بدل خان :

د پښتو ژبی حماسه‌ویونکی اولسی‌شاعرو، دنولسمی هیسوی پیړی په پای او دشلمی‌عیسوی‌پیړی‌په‌سر کی‌دبلوچستان‌په‌سیمو کی‌اوسیده د ده‌په اشعارو کی دانګر یزانو د استعمار پر ضدمبارزی روحیه ښه‌څرګنده وه‌چې دده د پښتنو الی داحساساتو ترجمانی یې کوله .

مأ خذ :

فرهنګ زبان‌وادبیات پښتو -۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۲ـ بدل خان یا بدی خان:

پښتو ژبې د صرف او نحو لوی استاد و، په هند کې او سېدا و علوم یې له مولوی محمد عیاضي د څخه زده کړي و.

فقیر او قانع سړی او پخپله سیمه کې د نامه خاوند و.

مأخذونه:

۱ـ تاریخ بنګښ ـ د مفتي ولي الله تألیف ـ ۴۴۳ مخ ۲ـ نزهة الخواطر ـ ۷/۰۰.

۳ـ ډ هند په تاریخ او مدنیت کې د افغانانو برخه ـ قلمي ۱۰۸ مخ

۱۴۷۳ـ بدیع الدین جویني :

بدیع الدین اتابک جویني د خپل وخت ښه د فضیلت خاوند او د دری ژبې شاعر و. څو تصنیفونه یې درلودل، او د سلطان سنجر په دربار کې د ښه اعتبار خښتن ؤ. وایي چې وطواطه د سنجر له غضبه ژغورلی و.

دا بیتونه یې د نجم الدین محمد په ویرنه کې ویلي وه:

نجم گردون محمد محمود
زیر ابر اجل جمال نهفت

او چو جان بود جان نمیر دو من
زنده را مرثیه ندانم گفت

مأخذ:

د سیستان څنې پخوانی مشاهیر ـ ۴۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۴ـ بدیع الزمان خراسانی:

ابو الفضل احمد دحسین زوی، دیحیی نمسی او دسعید کروسی مشهور په بدیع الزمان همدانی دخراسان له حفاظو څخه و، په (۳۹۸ ه ق) کال په هرات کې مړ دی. دادوه تصنیفونه دده دي

۱ـ رسائل مشهورة

۲ـ المقامات

مأخذ:

هدیة العارفین ـ ۱/۶۹ خ

۱۴۷۵ـ بدیع الزمان میرزا:

دسلطان حسین میرزا بایقرا زوی او په هرات کې دتیموریانو د کهول وروستی پاچا و، چې په(۹۱۱ هق) کال د پلار تر مړینې وروسته په هرات کې دپاچهۍ پر تخت کښیناست، خو په(۹۱۳ ه) کال داوزبکو پاچا شاهي بیگ له ماوراءالنهر څخه خراسان ته راغی او ددې سره یې جګړه وکړه، په جګړه کې بدیع الزمان میرزا مات سو او استراباد ته ولاړ او له هغه ځایه یې شاه اسماعیل صفوی ته پناه وروړه او هغه دتبریز په غازان کې نظر بند کې، او وه کاله په تبریز کې و.

په(۹۲۰ هق) کال چې عثمانی سلطان سلیم تبریز ونیو، نو بدیع الزمان دهغه سره اسلامبول ته ولاړ او په همهغه کال(۹۲۰ ه) دوباپه ناروغۍ په روم کې مړ سو، او ددې سره دتیمور د کهول دپاچهۍ کمبله هم تول سوه.

بدیع الزمان میرزا دخپل پلار او پاپه څېر د پوهنې پالونکی پاچا و، او هم په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

یی دمختلفو لیکو په لیکلو کی لوی لاس او بنه مهارت درلو د .

حاجی میرزا عبدالمحمد خان پخپل کتاب «پیدایش خط و خطاطان» کی دده شی باب لیکلی چی :

« در جمیع خطوط متداوله خاصه درخط نستعلیق یگانهٔ زمان بلکه اعجوبهٔ دوران بودی» ده په دری او ترکی ژبو بنه شعرونه ویل هغه وخت چی دده زوی « محمد مؤمن میرزا» دشهزاده مظفر سره په جگره کی ووژل سو دهغه په وپرنه کی یی دا بیت وواییه

و زیدی ای صبا بر هم زدی گلهای رعنا را شکستی زان میان شاخ گل نورسته ما را

دا بیتونه هم دده دی :

چو رخسار تو از نوشیدن می لاله گون گردد درون من صراحی وار تا لب غرق خون گردد

مه من بی گل رویت دلم خون گشته چون لاله جگرهم از غم هجران شده پرکاله پرکاله

مأخذونه :

۱- پیدایش خطو خطاطان- ۱۳۶ مخ

۲- خطو خطاطان- ۶۷ مخ

۳- دگلچین معنی -۱۱۴ مخ

۴- مجالس النفائس -۱۲۷ مخ

۵- قاموس - الاعلام ترکی ۲۰ - ۱۲۵۷

۶ -لغتنامه -ب- ۷۷۴ مخ

۷ -صورتگران وخوشنویسان هرات در عصر تیموریان-۶۶ مخ

۸ -پشتو آریانا دائرة المعارف- ۴ - ۲۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۶- بدیع الزمان هروی :

احمد د حسین زوی ،دیحیی نمسی ،دسعید کړوسی او دبشر کوسی چې لقب یې «مهذب الدین »او کنیه یې «ابو الفضل»او شهرت یې«بدیع الزمان»و ،دخپل وخت نو میالی ادیب او فاضل او مبدع شاعر او حافظ او منشي تېر سوی دی-په اصل کې دهمدان و،خو په هرات کې او سېد،او په هرات کې مړ او ښخ دی.

دعربي په نثر او نظم کې یې ساری نه درلود،او دصاحب بن عباد له ندیمانو څخه و .

در یحانه الادب مؤلف لیکي چې :

«شاعری است مبدع نامی ،حافظ کاتب منشی لغوی، از اکابر ادبای اسلام،در نظم و نثر عربی بی نظیر... کلمات او در نهایت فصاحت و بلاغت،در قوهٔ حافظه و بدیهه گوئی یگانه جهان و از اعاجیب دوران بود،قصیده های پنجاه بیتی تا شصت بیتی را بمجرد شنیدن حفظ میکرد و از اول تا آخر بدون تغییر حرفی فرو میخواند،چهار ، پینج ورق از هر کتابی را فقط بایک دیدن حفظ می نمود و عیناً قرائت میکرد ،هرگاه نظم قصیده ای یا انشأ رساله ای را تصمیم میداد در همان دم،بدون تکلف انشا می نمود، بسا بودی،مکتوبی را که نوشتن آن را در نظر میگرفت از سطر آخرش شروع میکرد و بترتیب معکوس می نوشت و باول ش می رسانید ... »

ده د «مقامات بدیع الزمان» په نامه یو کتاب لیکلی چې ډېر شهرت لري-و ایي چې په دی موضوع کې دا لومړی گام و ، چې اخیستی سوی دی، او نورو پوهانو لکه حریری او نورو دده اقتضا کړی ده ،څکه نو حریری دخپل کتاب « مقامات حریری» په مقدمه کې دبدیع الزمان دمقاماتو پر قدامت اعتراف کړی دی .

سربېره پر مقامات یې دشعر یو دیوان هم درلود،او هم دده درسائلو او لیکنو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منشا آتو یو مجموعه د« رسائل بدیع الزمان »په نامه په یو ه‌تو ك کی خوواره چاپ سوی،او د « الامالی » پـه‌نامه هم یـو کتاب د ه ته منسوب دی او ظاهر آ هم‌ئغه دمقامات کـتاب دی .

دابو بکر خوارزمی سره دده ادبی مشاجری او په هغو کی دده بر یالیتوب په معجم الاـ دباا و نو رو کتابو کی راغلی دی .

دی د(۳۷۸- یا-۳۹۸ ه‌ق) کال(۱) دو رو ستی خور (جمادی الاخر) په یو و لسمه دجمعې په‌ورځ په هرات کی‌مړ دی،څو ك‌ئو ایی‌مسموم‌سوی او څو ك‌وایی سکته یی کړی و ه‌او مړ لانه‌و ،خو چی په‌قبر کی یې کښېښه‌و و ه‌پر هو ښ‌راغئی‌چیـغه‌یې و کړ ه خلکو دده ږغ و ارو بد ، غو ښته یې‌بیر ته‌یی‌له قبر ه راو باسی،خو دده زهر ه‌دقبر له بیری و چاو دله ، لاس یې پر ږیره‌نیو لی مړ و. دده‌معاصر و فاضلا نو دده‌پر مـړینه ډېری و یر نی(مرثیې) و یلی‌دی .

مأ خذ :

ریحانه الادب - ۱/۲۳۳ مخ

۱۴۷۷- بدیع اندجانی :

ملامحمد یوسف اندجانی دسلطان حسین میرزا ددربار له‌فاضلانو څخه و ، په معانی ، بدیع عروض او قافیه کی‌بې‌لوی لاس درلو د،په (۸۹۷ ه ق) کال کی‌مړ ، او دا بیـت دده دی .

---

(۱) داکال‌دتأسـل‌او خبړ نی و ړ دی.

(مؤلف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

گر باین آب و هوا کو یت بو دمنز لگهم
نی زلال خضر بایدنی دم روح اللهم

مأ خـذ :

پښتوآر یانادائر ةالمعارف ـ۴م/ ۳۸۰ مخ

۱۴۷۸- بدیع بلخی :

ابو محمدبدیع دمحمدزوی او دمحمو دبلخي نمسی ددری ژ بی پخو انی شاعراو دمنچیک او دقیقی معاصر و ،چی دڅلرمی هجری پېړی په دو همه نیمایی بر خه کی یې ژو نـــدکاو ه.

هدایت پەمجمع الفصحأ کی ددەنو م«بدایعی» لیکلی‌او و یلی‌یې‌دی‌چی دسلطان محمو د غز نوی‌دعصر شاعر و ،او دنو شیر و ان«پندنامه«یې‌پەنظم کړې ده ،خو ډا کتر ذبیح اللەصفالیکی‌چی شایی«بدیعی» او «بدایعی » دوه تنەوی ـځکەچی‌دنو شیر و ان هغه پندنامه چی بدایعی تەمنسو بەدەد پنځمی پېړی اشعارو ته ورته ده ، او باید چی‌ویو نکی یې‌پەغزنوی‌دو ره کی او سیـدلی وی.

هدایت‌دهغی‌منظو مې‌یو ەبر خه پخپله تذ کر ه کی را و ړی ده ، اوشـفر هغەد « راحة الانسان » په نامه په (۳۰۹) بیتو کی‌پخپلوفا رسی منتخبا تو کی راو ړی ، او ښا غلی سعید نفیسی هم هغه دنو شیر وان دپندنامی دپا رسی تر جمی سر ه د« سـهـر» په مجله کی را نقل کـړ ی ده .

دا شعر و نه دده دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو ای روی زمین راشد سطرز
بصافی آب دریای بقر سز
نفیر ابر فر وردی بر آمد
ز بانگ مرغ بانگ رود عاجز
بدان منگر که سی منعیست میخور
لو قت الورد شرب الخمر جایز
نگاری باید اکنون خلخی زاد
بر خسار ه بت چین را سجاهز
بمیدان نشاط اندر خرامد
نبشته بر قدح هل من مبارز
بیاد سید حران عالم
ابو یحیی الذی یحیی به العز
همیشه نام اورا آفرین جفت
همیشه عرض اورا مال محرز
مگر دای چرخ گردان جز بنیکی
برین رستم دل حاتم جوایز
همه اسرارش بکام دل روان باد
همه آهنگ اورا دهر سو جز
بقای او بمعنی قول باری
بقای دشمنان چون بیت راجز

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه پو شی جو شن غفلت که روزی
تو باشی تیر محنت را نشانه
امل باعمرت اندرنه بمعیار
نگه کن تا کجاگر دد زمانه

مأخذونه:

۱- تاریخ ادبیات درایران -۱/۳۲۲مخ
۲- مجمع الفصحا ۱/۱۷۳ مخ
۳- دمهر مجله -۲ کال -۲، ۳گڼه

۱۴۷۹- بدیعی سجزی:

بدیع الدین بدیعی په خته ساگزی په سیستان کی د دری ژبی نوسیالی شاعرو، چی په شپږمه او اوومه هجری پیړی کی یې ژوند کاوه، داشعارو دیوان یې درلود چی لهمنځه تللی دی او په اشعارو کی «بدیعی» تخلص کاوه.

دعرفات العاشقین مؤلف تقی اوحدی لیکی چی:

«حکیم بدیع الزمان الترکویی السجزی مو لدو منشاوی سجستانو تر کو حصاریست که آنرا تر کو هم گویند».

د سیستان د ترکو په کلا کی اوسید، ځکه نو په «بدیع الدین ترکو» هم یادیده او د مکران د حاکم تاج الدین ابو الکارم ستایندوی و، اود هغه په ستاینه کی یې د یوی قصیدی دوه لومړی بیتونه دادی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبحدم ز خواب مستی چون در آمد آن پری   آن جهان جان افزای و آن کمال دلبری
ز رچنان قدری ندارد این قدر باشد از آن   کز جهان بر داشت جود شاه رسم چاکری

او هم دامیر عمادالدین سیما تگین په ستاینه کی قصید ه لری چی لو مړی بیت یې دا دی :

که دارد چو ن تو در عالم زخوبان جهان ای جان
دل از خارا خط از مینا رخ از دیبا لب از مرجان

بله قصیده یې دیمین الدو لته والدین بهرامشاه په ستاینه کی وه چی خو بیته یې دادی :

صبح آمد و بکشود ز مشر در مغلق
دیو ار جهان رخنه زد این سقف معلق
بر سفره اکسون سحر گنبد اطلس
بر داشت ز روی طبق چرخ مطبق
بر تخت افق عالم پیر و زه قا را
گر دون کمر کش کلهی دا شت مغرق
خیل شه روم از طرف هند رسیدند
افر وخته حراقه وافر اخته بیرق
زاد از دل شب صبح سبک روح جهانگیر
چون معنی بکر وسره از خاطر احمق

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا شیشهٔ ا فلا ک به سنگ سیه شب
بشکست وازوگشت روان راح سر وق
چو ن ظلمت باطل دل شب پنبه شد از صبح
صلاح صفت سهر ندا کر دا ناالحق
ای لب شکر پسته دها ن بهر صبو حی
بر زن بر گ چنگ سر ا نگشت چو فندق
در یا فته ای بت چین وقت نگهد ار
چو ن یافت جهان رو نق بستان خو ر نق
آن پیر کهن سال جو ان طبع که دیدست
هم عز ت و هم خانه و هم خو اری را وق
بی زلف مشو ش شده یا ر د ر ین فصل
آ را م نگیرد د ل عشا ق مشو ق
آراست عر و سان طو ی ساق چمن را
نو ر و ز به پیر ا یه تو سا عد ،ر فق
شد حله کحلی بنفشه ز نما نو
شد شقه و ردی شقایق ز صبا شق
بوی سمن ا ز خلق خد او ند خبر داد
اندو د ه بدانست بکا فو ر مستحق
دار ای جهان دار یمین دو ل ودین
کز دو لت او یافت جهان ر تبت و ر و نق

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام شه عادل غازی که بحق اوست
برسلک زمانه ملک و مالک مطلق

در دعوی سافرندهی و ملک ستائی
از جمله شاهان جهان او ست مصدق

تأئید ازل بوده باقبال تو همراه
امداد ابد گشته بادبقای تو ملحق

بحر از کف راد تو فروشد بخود از رشد
آری نشگفتست اگر هست معمق

برخوان جهان مایدهٔ رزق نیارد
بی سعی تو این کاس سیه کاسهٔ ازرق

درگاه ترا چاکر ثابت قدم آید
دایم فلک ثابته ایست مطبق

بنده ز پی شعر عروسان مدیحت
آورده لالی سخنهای مسبق

بر عرصهٔ این لعب شهاسانده پیاده
فرزین معانی سخنهای فرزدق

سعدان فلک باتو مه و سال موافق
از بخت موفا و ز اقبال موفق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده ژوند له (۶۱۲ ه ق) څخه تر (۶۱۸ ه ق) پورې يقيني دي .

داخلو رسيزه هم دده ده:

گل را چودم باد صبا خوار نهاد

از پوست برون آمدو بر خاک فتاد

بلبل چو بدید گفتش ای حورنژاد

بد کردی تو که تکیه کردی بر باد

مأخذونه:

۱- لب الالباب ـ ۹۳ مخ

۲- آريانا مجله ـ د ۱۳۵۰ هش کال ۳ گڼه ۳۵ مخ

۱۴۸۰ ـ بديع هروی :

بديع الزمان ميرزا د سلطان ميرزا خلف او د خپل پلار سارو نوميالو څخه و، او په (۹۲۰ ه ق) کال دو باپه نارو غی مړ سو. په دری ژبه يې شعر هم وايه د الاندی بيتو نه دا دی :

سرا از جوانان شيرين شمائل

بجان منت است آنچه کردند بادل

کند منع ماشيخ شهر از جوانان

چگو ئيم او را که پير يست جاهل

مأخذ :

پښتو آريانا دائرة المعارف ـ ۳/ ۳۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۱- بدیعی هروی :

مولانا یوسف بدیعی اصلاً د سرخس او د دری ژبی شاعر و ـ که څه هم په لومړی سر کې یی دسن د کموالی په سبب په شعر کې خاص درلود له، خو هغه وخت چې هرات ته راغی او د مولانا صفائی سره او سید شعر یې ډیر پوخ سو، په شعر کې یې بدیعی تخلص کاوه، او شوخ طبعانو به ده د حجب له کبله یوسف صفایی باله، او دی به له دی خبری څخه سوراوشین کیده په عروضو او شعری صنعت هم ښه پوهید ـ په سرخس کې د ۰ ۰ او د شیخ لقمان په خانقاه کې ښخ دی. په معما کې یی هم یوه رساله لیکلی وه، او په دی فن کې یې ډیر کار کړی وداء معمایی د (منصور) په نامه ویلی وه :

مرا زان شد منور خانه چشم　　　که آمد دوست در کاشانه چشم

دا بیت هم ده دی :

دری مقصود جو یان مجمع البحرین شد صوفی

که بحری در برست از چشمه هر چشم گریانش

مأخذ :

مجالس النفائس- ۳۸ مخ

۱۴۸۲- بدیل ابوبکر هروی :

د احمد زوی او د محمد لمسی د حدیثونو سیالی عالم و، له هراته بغداد ته تللی او هلته یې حدیثونه له ابی العباس الاصم نیشاپوری، او د حسن له زوی منصور دینوری او د عبدالرحیم قناد له زوی علی څخه لوستلی وو .

مأخذ :

تاریخ بغداد - ۱۳۵/۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۳ - برامت :

د پښتو ژبې اولسي شاعر و، چې نوميالي مستشرق داررستتريې په خپل کتاب د «پښتنخوا دشعرهاروبهار» کې يادونه کړې ده، او داسي اټكل کيداېي سي چې د (۱۲۵۰ ه ق) کال په شاو خوا کې ژوندی و. دابد له دده ده :

د سپينې خولې دې شم قربان

پورته کړه چشمان

مخ دې آفتاب دمهتاب په شان بليږي

بيل دې په پسو زه سور پيز وان

پورته کړه چشمان

زما دلبره شمس و قمره

په مخ را پريږده تور زلفان

پورته کړه چشمان

زه «برامت» چې رنځور پروت يم کړيږم

که يو ځل راشي خپل چانان

- پورته کړه چشمان

البته دا بدله پراولسي وزن ويل سوې ده چې په مجلسو کې داولسي آهنګ سره پرغول کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ :

۱- دپښتنو اد شعرهارو بها ۳۰ مخ دکابل چاپ

۲- پښتانه شعرا -۵۵۲ -

۱۴۸۴- براهیم :

دپښتو ژبې شاعر وچې یو ازې یا دری هیو ز پخپل کتاب « کلید افغان »

کې دده یوه غزله راوړې ده، خونو راشعار یې لاس ته رانغله - هغه غزله داده:

چې دعشق سوداپه سر کړم کله سردیم
سر پریکړې په میدان کې دعشق یزدیم

دعشق نوم ځکه په مابانلدې صحیح شه
وچې شونډې لمدې سترگې گونه زردیم

دیاداشت بهره به بیا سوسم اسیددی
لکه نن چې مشغول شوې په یاد گردیم

که مې سروسال دیار په سینه لاړ شي
خدای دې نه کاچې پرې گرم یا پرې سردیم

تعلق هستی مې دوا ړه پسې شا کړل
جریده دعشق په لارکې روان فردیم

دامن و اخله چې په گرد آلو ده نشي
خسته پروت دستاپه درکې لکه گردیم

بې دردان دعشق له سوزه خبرنه شول
براهیم ځکه سنت یار د اهل دردیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ :

کلید افغانی-۳۸۹ مخ د کابل چاپ -

۱۴۸۵- برت نیکه :

سیدبرت‌نیکه په‌خته‌شین‌غری سیداو په‌پښتنو کی‌دلوی اوښه‌نامه‌خښتن‌و . د کویټی دعبدالله‌خان‌دسیمی په‌لویه‌هدیره کی‌ښخ دی،اوسزارته‌یې‌عام‌وخاص‌ورځی،په‌زیاته بیا ښځی ډیره عقیده‌ورسره‌لری .

دده‌زیارت د«دیسرې»په زیارت‌هم مشهور ردی،دعامو خلکو داعقیده‌دچی دده زیارت دنزلی دپاره یک په یک دی .

مأخذ :

دښاغلی سیال - سزارات - ۲۰ مخ

۱۴۸۶- برخورد اردپا شمولی :

برخورد اپه خته‌ترین د پښتو ژبی اولسی شاعرو اود کندهار دپنجـوایی دولسوالی دپاشمول‌په کلی کی‌اوسید،اود(۱۳۰۰ه)کال‌په‌شاوخوا کی‌یی‌ژوندکاوه. قلندرمشربه‌فقیرسری‌و،او ډیرخوږ او زړه‌وړونکی آوازیی درلود، خوږی له سوزه‌ډکی‌بدلی ویلی، دده دشعراوعشق داستانونه دهغه ځای په عوامو کی شهرت‌لری - دابدله دده د کلام نمونه ده :

د یار د غمه سی پر زړه باندی پرهاردی وای

دیهان په‌و ینو داسی‌رنګ لکه انار دی وای

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیاردغمه د ققنس ناری و همه ـ وای
تر خولی‌به و باسم شین دو دلمبه به سمه ـ وای
کړه به‌دخدای وی زه به‌ستادلاسه‌سرمه وای
آسان یی سه‌بوله‌داداسی مشکل‌کاردی وای

دیاردغمه‌شپه اوو رځ وهم فکرونه ـ وای
اوربه پسی کړم‌ددنیا په روزګارونه ـ وای
زړه راته وایی چه‌مخ و نیسه‌پر غرونه ـ وای
چی‌ستاو صال‌وی هغه‌غرساته ګلزار دی ـ وای

دیاردغمه‌به ناری کمه په زوره ـ وای
که‌خوک‌توسترا باندی وای‌لورترلوره ـ وای
لکه پتنګ‌چی چاره نه لری بی‌اوره ـ وای
که ځان په سل کاله ساتم‌پای سی‌انګار دی ـ وای

ژوندون یی‌سه‌بوله چی تیرسوبی له یاره ـ وای
له‌دی ژوند و یارانو بس‌که برخوردازه ـ وای
حاجت دی پر یږده د بی نیازو دروزګاره وای
هغه‌یار غواړه چی‌دی پس‌له سرګه یار دی ـ وای

برخوردار په‌پا شمول کی‌سړ اوهم‌هلته ښخ دی .
ما خذ :

پښتانه شعرا ۳۰۰/۶۰۰ - ۰بخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۷ـ برخوردار خان اڅکزی :

د احمدشاه بابا د دربار له مخورو او نوميالیو درباريانو څخه و، چې لوړی «دقابوچی باشی» منصب درلود، او د درباری تشریفاتو په دائره کې ډېر مخکښ کار يې کاوه، خو روسته د ټولو محروسه هیوادو د باقیاتو تحصیل هم ده ته وسپارل سو، پر احمدشاه بابا باندې ډېر ګران و او د ګناهکارانو په باب يې د ده شفاعت منله. د (تاريخ احمدشاهی) مولف محمود الحسينی دی په داسی القابو يادوی (عاليجاه رفيع جايګاه رکن الدوله العليه العاليه موتمن السلطنت البهيته القاآينه، مقرب الخاقان برخوردارخان) او د احمدشا بابا سره په ټولو غزاګانو کې ملګری، او د احمدشاه بابا د مړينی په کال هم ژوندی و، او احمدشاه بابا چې ناروغ سو، نو ده مشوره ورکړه چې د استراحت د پاره د توبې غره ته ولاړسی .

محمود الحسینی بل ځای دی :

« رفيع جايګاه معتمد درګاه خلافت پناه و مخلص بلا اشتباه مقرب الخاقان برخوردار خان» په عنوان ليکی .

بل ځای چې دیو چا شفاعت کوی او شفاعت یې منل کېږی په « تاريخ احمدشاهی» کې داسی راغلی دی :

« مراحم شاهنشاهی بپاس جانب خان سعادت نشان که از فدويان خاص حضرت ظل الهی است ملتمس او را بعز قبول موصول ساخته لشکر را از ستيز و آويز منع فرمودند ... »

مأخذ :

تاريخ احمد شاهی ـ مسکو عکسی چاپ ـ ۱، ۲/ ۷۱، ۴۴۷، ۵۳۲، ۵۸۶، ۵۸۶، ۱۲۷۲ مخونه .

۱۴۸۸- برخوردار فراهی:

میرزا برخوردار دمحمود ترکمان فراهی زوی دځپل وخت لیکوال و، یو کتاب یې د «محبوب القلوب» په نامه دځپلو مسافرتو په باب لیکلی دی، او له هغه څخه ځرګندیږي چې ده داتلسمی پیړۍ په پای یا دنولسمی پیړۍ په سر کې ژوندکاوه.

دفراه د«پښتو» په کلي کې اوسېدو ویې کلا کنډو اله لیده کیږي د میرزا برخوردار په نامه یادیږي - په دري ژبه یې شعر هم وایه- دابیتونه دده دی:

الهی بزرگی وحشمت تراست
سرافرازی و ملک و شوکت تراست

توئی روشنی بخش جسم و حیات
توئی ناظم کشور کائنات

توئی بانی بارگاه سپهر
فروزنده مشعل ماه و مهر

تراسی سزد شاهی و سروری
سزاوار ذاتت بود برتری

مأخذ:

دسیستان ځینی پخوانی مشاهیر - ۳۷ مخ

۱۴۸۹- برکت خان:

ددانو زوی دپښتو ژبې اولسی شاعر و، او دځاځي میدان په هاشم خیلو کې اوسېد. شعرونه یې پر اولسي وزن داولسی آهنګو سره سم جوړول چې په عوامو کې یې شهرت درلود. د(۱۳۳۵ ه) کال په شاوخوا کې مړ دی- اودادده دیوې بدلی کسر دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ری دی‌و ریځی سپینه تنده‌دی‌میدان‌د ی لیلا

وی ارمان‌ارمان دی لیلا

مأ خذ :

فرهنگ‌زبان و ادبیات پښتو - ۳ - ۷۳ مخ

۱۴۹۰ - برم خراسانی :

یوسف دابراهیم زوی مشهور په «برم» خلیفه‌محمدمهدی‌ته‌پورته‌سو ، ډېر خلک و رباندی راټول‌سوه،سروالرود،تالقان ،جوزجان او پوشنګ یې و نیول .

خلیفه مهدی دمزید شیبانی زوی‌یزید‌ددهسره‌دجګړې‌دپاره‌راولېږه،یزیدبریالی سو ، برم‌یې بندی‌مهدی‌ته‌ولېږه، او په(۱۶۰ هـ ق) کال‌دخپلو ملګرو سره‌ددجله پرجسر په دار وځړول سو .

مأخذونه :

۱- الاعلام- دزرکلی - ۹/۲۸۰ مخ

۲- لغتنامه -ب- ۹۵۹ مخ

۱۴۹۱ - برمک بلخی :

دهارون رشید خلیفه دمشهور وزیر یحیی بن‌خالدبرمکی‌نوسیالی نیکه و ، چې دده اولادی ته‌په تاریخ کی«برمکیان» یا«برامکه» وایی .

برمک دبلخ یو ډېر زړور او نوسیالی‌مشرو ،چې‌دعبدالملک مروان خدمت ته ورغئی او دلوی ندیم په‌توګه‌یې‌ډېر اعتبار و موندا و دعبدالملک‌هشام‌په‌وخت کی مسلمان سو ؛ بیایې نسل‌ډېر سو ، چې دمجمل التواریخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمؤلف په قول « همه خداوندان عقل وکفا یت بودند »

دبرمکیانو دکورنۍ دنیکه گانو عنوان په اصل کې هغه عنوان او لقب و،

چې دبلخ د«بهار» دبودایي بودتون روحاني مشر ته ورکول کېده.

دانوسیالي برمک دخالد پلار او دهارون رشید خلیفه دمشهور وزیر یحیی

نیکه و.

مأخذ :

لغتنامه - ب - ۱۰۹٦ مخ

۱۴۹۴ـ برمکی :

ابو اسحاق ابراهیم دعمر زوی ، داحمد نمسی، دابراهیم کړوسی، داسماعیل

کوسی او دبهران کودی مشهور په«برمکی» دحدیثو لوی عالم و ،اود بغداد

په«برامکه» محله کی او سېد

حدیث یې دمالک قطیعی له زوی ابابکر ، دماسی له زوی اباسحمد، او دابراهیم

زیبی له زوی عبدالله، او له ابالفتح ازدی موصلی، او دسعدنسوی له زوی اسحاق

څخه اروېدلی، او په فقه کې د امام احمدبن حنبل دمذهب پیرو و.

دی د(۳٦۱هق) کال دروژی په۹ ددوشنبې په شپه زېږېدلی، او د(۴۴۵

هق) کال دذی‌الحجې په اتمه دیکشنبې په ورځ په مکه کې مړ او دباب حرب

په هدیره کې ښخ دی

مأخذ :

تاریخ بغداد - ٦ - ۱۳۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۴ـ پرورده بلخی:

ابو محمد عبدالله د محمد زوی مشهور په پرورده بلخی د دری ژبې شاعر و، او د غزنویانو په وخت کې یې ژوند کاوه

عوفي يې داسې ستاينه:

«از معارف بلخ و صدور خراسان بوده است و در نوبت دولت آل ناصر بتنعم روزگار گذرانیده و او را یک یک فرد است که در نفس خود تمام است و اگر تمام کند از ذوق دور افتد و از لطف بی بهره ماند» دا بیتونه ده دی:

گر بر کشم این فرو شده پای از گل
هرگز نه دهم بهیچ نامردم دل

بی خوابی را بدیده بر بستستم
و از دیدن خواب بیهده رستستم

لولو داری میان یاقوت اندر
ای زنده کنی مردهٔ تابوت اندر

ای خورد گل نیک ندانسته زبد
چندان گرهت ز مشک برلاله که زد

گویند مرا که خواجگی هست کریم
یک برگ کرم به که چنو شست کریم

مأخذ:

لباب الالباب ۲-۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۳ـ برهاتگین :

علامه بیرونی په خپل کتاب الهند کی لیکی چی برهاتگین دتگینانو او مړی پاچاو، چی دیونانیانوتر سقوط وروسته یې په شرق کی دهندوی ځای ونیو، او دتخار او کندو زپه سیمو کی یې حکمرانی درلو دله ، اویـیادده کورنی دهندوکش جنوبی سیموته راغله او دسیلادی اتمی پهوروستی دوهمه برخه کی یې په کندهار اکی یو کوچنی امارت جوړکړ

علامه بیرونی لیکی چی دبرهاتگین لهنسله ترشپیتو تنو پوری حکمرانـان تیرسوی دی ـ

دتگین لهکلمی څخهداهم اتکل کیدای سی چی دغزنو یانـو دسلسلې دمؤسس سبکتگین اسلاف لکه بلکاتگین او البتگین او نور هم دبرهاتگین دکهاله پایخورړ وی

مأخذونه :

۱ـ افغانستان بعداز اسلام ـ ۱/۹۰۱ مخ ۰ ۲ـ کتاب الهندالبیرونی ـ ۹۰۳ مخ

۱۴۹۴ـ برهان الدین :

د پښتو ژبی اولسی شاعر و،او پراولسی او زانو یې جذاب شعرونهویل دابیت دده دی :

برهان الدینه سرومال دی دجـانان دی
که څه هم جانان خپل ځان لهتانـه ژغوری

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۵۰۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۵ـ برهان الدین ابوالحسن غزنوی:

امام برهان‌الدین ابولحسن علی دناصر غزنوی زوی ملقب په «بریانگر» دخپل وخت‌له نومیالیو امامانو څخه و، په بغداد کی اوسېد او دحضرت سنایی غزنوی نږدې دوست و.

هغه‌وخت چی‌دغزنی ظاهر بینو او متعصبو ملایانو دحضرت سنایی پر «حدیقته الحقیقته و شریعته‌الطریقته» کتاب باندی چی‌«الهی‌نامه» یې‌هم‌بولی‌اعتراضونه وکړه نو سنایی مجبور سو خپل کتاب یې خپل‌دی‌لوی عالم دوست« بریانگر» ته ولېږه او له هغه څخه یې وغوښته چی هغه کتاب ددارالسلام پوهانو ته وښیې او سنایی‌دطاعنانو لەطعنه وژغوری

هغه‌اشعار چی‌حضرت سنایی دخپل کتاب سره امام برهان الدین‌ته‌لېږلی‌وو، څو بیتونه یې دا دی:

تـو ببغداد شاد و من نـاشاد — خود نگو یی‌و رارسم‌فر یاد
سال و مه‌تر سناک و اندهگین — مانده محبوس تر بت‌غز نین
این کتابی که گفته‌ام در پند — چون رخ حورد لبر و دلبند
گرچه بسیار دیده تا لیف — هیچ دیدی بدین صفت تصنیف
هرچه‌دانسته‌امز نوع‌علوم — کرده‌ام جمله خلق‌را معلوم
آنچه‌نص‌است‌وآنچه‌اخبارست — وز مشایخ هـر آ نچه آ ثارست
اندرین‌نامه جملگی جمعست — مجلس روح‌را یـکی شمعست

(c) ketabton.com: The Digital Library

یکسخن زین وعالمی دانش　　همچو قرآن پارسی خوانش

این سخن را مطالعت فرمای　　نیک و بد در جواب با زنمای

جاهلان جمله نا پسند کنند　　وز سر جهل ریشخند کنند

وانکه باشد سخن شناس وحکیم　　همچو قرآن نهد ورا تعظیم .

ماخذ :

تاریخ ادبیات در ایران - ۵۶۱/۲ مخ

۱۴۹۶ - برهان الدین بلخی :

شیخ برهان الدین محمود دابی الخیراسعد بلخی زوی دخپل وخت له ستروپوهانو څخه و، او د سلطان غیاث الدین بلبن په پاچهی کی یی په هند کی ژوندکاوه .

دشیخ عبدالحق محدث دهلوی په قول « بوفو رعلم و دانش و وجد و سماع جامع بود میان علوم شریعت و طریقت »

په دری ژبه یی صوفیانه شعر و نه هم وېل - دابیت دده دی :

گر کرمت عام شد رفت زبرهان عذاب　　ور بعمل حکم شد وه که چها دید نیست

دشمسی حوض شرقی پلوته مخ دی او دده دقبر د پښوخاوری یی دخوردی په توگه په کوچنیانو خوری چی علم ته یی ذهنونه پرانیستل سی

ماخذ :

اخبار الاخیارفی اسرار الابرار - ۴۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۷ - برهان الدين خلوندشاه بلخي :

د سيد کمال الدين محمود زوی دخپل وخت نوميالي روحاني عالم و. د پلار ترمړينې وروسته يې په بلخ کې دعلوم زده کړې ته مخه کړه او په لږ وخت کې لوی عالم سو، او بيايي د تصوف او سلوك لاره و نيوله، له بلخه هرات ته ولاړ او د هغه ځای د مشايخو سره يې صحبتونه وکړه، په تير ه بيا شيخ بهاالدين عمر و رسره تر ډېره مينه پيدا کړه چې د مړينې پر وخت يې وصيت وکې چې زما د جنازې لمونځ دې دی ورکړي. د شيخ بهاالدين عمر تر مړينې وروسته سيد برهان الدين خاوندشاه بيرته له هراته بلخ ته راغی او په بلخ کې مړ سو، چې د سلطان احمد خضرويه په هديره کې ښخ دی .

دده دری زامن پاته سوه چې امير خواند محمد، او سيد نظام الدين سلطان احمد، او سيد نعمت الله نوميدل .

ماخذ

رجال کتاب حبيب السير - ۱۳۰ مخ

۱۴۹۸ - برهان الدين عطاالله هروی :

مولانا برهان الدين عطاالله رازي د هرات د زبرګانو له اولادې څخه و، چې د سلطان حسين بايقرا په وختو کې يې ژوندکاوه او د امير علي شير نوايي ملګری و، او د هغه وخت له نوميا ليو فاضلانو او شاعرانو څخه ګڼل کيده، او د هرات د شاهرخ ميرزا په مدرسه کې په تدريس بوخت و، وايي چې دده په ادبي پالنه کې امير علي شير نوايي لوی لاس درلود، او دده هم د امير علي شير نوايي په

ستاینه کی ډیری قصیدی ویلی دی .

هغه وخت چی پاچا امیر علی شیر ته دولتی مهر ورکی نو مولانا برهان‌الدین یی نیته داسی منظومه کړه :

سپر فلک جناب‌علی شیر کزشرف عاجز بودز حد کمالات او خرد
دیوان‌نشست‌خرشعبان بدادعدل از لطف شاه عادل‌والحق چنین‌سزد
چون مهرزد بدولت‌سلطان روزگار تاریخ شدهمینکه «علی‌شیرمهرزد»

او داپېښه د (۸۷٦ ھ) کال د برات په میاشت کی وه، خو عجیبه اتفاق داسی پېښ سو چی لس کاله وروسته چی امیر علی شیر ورورامیر درویش علی ته دولتی مهر ورکړه سو هم مولانا د هغی پېښی د نیتی په باب دا ترکیب جوړ کی :

« درویش علی مهر زده »

بیا یی دامیرعلی‌شیر دامارت نیته (۸۹۲ ھ) داسی منظومه کړی ده :

آن میر علی شیر که دارد اوصاف برون زحد تقریر
چون کرد قبول‌با رامارت تاریخ شود « امارت امیر »

امیرعلی شیر هم په خپله تذکره (مجالس‌النفأس) کی مولانا په ستایلی دی.

مولانا د بابرمیرزا په نامه هم د معما یوه رساله چی«جواهر الاسماء» نوسید له لیکلی وه، چی له هغی رسالی څخه یی دا معمایی بیت د «شاه بابر» په نامه ویلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس از بهار جوانی کشیم آه بحسرت

خزان عمر چو آخر رسید از پی غارت

د «جوانی» له کلمې څخه بې« شباب »اخیستی او د شباب بهار (ش) دی چې و روسته «آه »و رسره سوه نو «شاه »څینی جوړ سو، او د «خزن عمر » آخر «ر» ده چې دشباب له «باب » سره یو ځای سوه « بابر » سو)

مولانا برهان الدین عطاءالله رازی په (۹۰۲ ه ق) کال کی مړدی.

ماخذونه :

۱- مجالس النفائس - ۹۱ مخ

۲- پښتو آریانا دایرة المعارف -۳/۵۰۳ مخ

۱۴۹۹ برهان الدین لاغر بدخشي :

په خپل وخت کې د بدخشان له نومیالیو پوهانو او شاعرانو څخه و، پلار یې میر یوسف علي خان شهید او نیکه یې میر میرزای کلان نومید ل .

پر شعر و یلو سربیره یې په نورو مستظرفه صنایعو کی لکه نقاشی، حکاکی،زرگری او رنګمالی کی لوی لاس درلود ، او په تیره بیا دو ر پنمبین کاغذ په جوړ ولو کی دمهارت خاوندؤ، اوداآثار یې هم لیکلې وو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- آئینهٔ سکندری تفسیر

۲- روضتهٔ النور

۳- جام جم

۴- اخوان المجالس

۵- داشعار ودیوان

په (۱۲۹۱هق) کال کی مړ دی .

ماخذ :

پښتو آریانا دایرةالمعارف -۴/۷۰۶مخ

۱۵۰۰- برهان الدین محمود بلخی :

شیخ برهان الدین محمود دبلخی دابی الخیر اسعد بلخی زوی او د سلطان غیاث الدین بلبن په وختو کی په هند کی اوسید .

ښه لوی عالم و، هم په شریعت او هم په طریقت کی مشهور و.

د مولانا برهان الدین مرغینانی د هدایې خاوند سره یې لید لی و، په (۸۸۷هق) کال کی مړ اوقبر یې په ډهلی کې د حوض شمس ختیزی خواته دی، اوعوام ورته ښه عقیده لری .

ماخذ :

تذکرهٔ علمای هند - ۳۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۱ـ برهان الدین هروی:

برهان الدین حیدر هروی د محمد زوی د ملا سعد تفتازانی له نومیالیو شاگردانو څخه و، چې دخپل استاد پر «شرح کشاف» او «ایضاح المعاني»، او «فرائض سراجیه» یې حاشیې لیکلې دي، او په (۸۳۰ هق) کال کې مړ دی.

ماخذ:

ریحانة الادب - ۲۵۶/۱ مخ

۱۵۰۲ـ برهان بلخي:

علي د حسین (یا حسن) زوی او د محمد نمسی د خپل وخت له نومیالیو پوهانو او لویو حنفي فقها وو څخه و، چې ډیر شهرت یې د رلود، او په «برهان بلخي» معروف و.

فقه یې په بخارا کې د عمر له زوی برهان الدین عبد العزیز څخه زده کړې وه، او په فقه او اصول کې یې لوی لاس د رلود، وروسته یې بیا په دمشق کې تدریس کاوه او په (۵۴۸ هق) کال کې مړ سو.

ماخذونه:

۱ـ ریحانة الادب -۱/ ۲۵۴ مخ

۲ـ فوائد البهیة - ۱۲۰ مخ

۳ـ لغتنامه ـب- ۲۳۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۳- برهان خان:

د نادر زوی دپښتو ردهز اره دضلع د « بغی » اوسید ونکی د پښتو ژبې اولسي شاعراو داعلیحضرت احمدشاه بابا معاصر و.

په (۱۱۷۳هق) کال چې لوی احمدشاه بابا د پانی پت پر ډګر سر هیتاـ نو ته تاریخي ماته ورکړه نو داسي ښکار یږی چې برهان خان هم دغا زیانو په ډله کي و ، ځکه چې د دغي تـاریخي جګړ ی قصه یې داسي په نظم کړی ده لکه دی چې خپل د ستر ګـو لیدلی حـال بیانوی که دا اتکل سم وی نو دده ژوند هم تر ۱۱۷۳هق کال پو ری یقیني دی.

دده اشعار وپه عو امو کی شهرت درلو د ، اوفر انسوی ختیځ پو هاند «جم دارمستتر » دپښتو نخوا په « ایبټ آبا د» کی دده اولسي بد لی مو ندلي او په خپل کتاب «دپښتونخو ادشعر هاروبهار » کی یې را انقل کړی دی اوهم لیکي چې بر ها ن خا ن دخو اص خان ا و افضل خان ختکک جګړ ه اود آدم خان ا و د رخاني قصه هم په پښتو نظم کړی ده چې دهغو نظمو نمو نی یې هم پخپل کتاب کی راوړی دی. دلته دلوی احمدشاه بابا دغزاپه باب دده خو بیتونه دده د کلام دنمونې په توګه ددار مستتر کتاب را اخلو:

احمدشاه باذشاه په جار دا وویله
د غزا په نیت ووزمه له کابله

پښتنی مغلی لاندی کړی کفار و
داخبره سی په زړه وګر ځید له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یابه‌قتل کړم کفار په هندوستان کی
یابه پرې کړمه کله پرېباندی خپله (۱)

امیران وزیران وارِه‌ترې چا پیروو
د غزا په سهم خوبش شوی پوبله

یو دبرش‌ورځی یې‌نیته‌په میښځ کی یښوه
په ورځ نبی‌ورځ یې پیشخانه وویستله

چی‌دبرشمه ورځ پوره‌شوه‌بادشاه‌سورشه
په ډېرواوښویی خزانه ولېږد وله

دبادشاه‌درېلکه لښکرهمه سواره‌وو
دهندوستان‌په‌لاری تله وارِه‌خوښ‌د له

با د شاه‌خوورځی مقام په‌پیښورشه
داخون په زیارت پروت‌دعاغوښتله

او لیا ؤپرې غبر وکه‌روا نېږه
ستاعرضی‌شوله دخدای په درقبوله

با د شاه لارِ په‌خوکنو باندی‌ډیره شه
د میان عمرصاحب پوښتنه‌یې کوله

---

(۱)دابیت په‌پښتانه‌شعراءداسی راغلی :
یابه ننګ دپښتانه بیر ته‌پرځای کړم
یابه بایلم ککری پرېباندی خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان عمر صاحب پرې ډېر ډېر مهربان شه
بادشاه سور پېره مدعا ددې وګټله

د پېښور راولیاو اره درسره شوه
ډېر کټ جنډه دی پورته و ختله

بادشاه کوچ له خوکنو وکړو ان شه
دده له ویری سمه ټوله ولړ زېدله

دا ټکه پېسېند یې دوه پوله تیار کړل
بادشاه پوریوت په مانجه یی میشته کړ له

هر سپاهی یی له بېر یخونه کم نه و
درو تاس قلعه یی بی جنګ واخستله

احمد شاه بادشاه غازی او هم سخی و
ټول جسه یی لکه شمع بلید له

د باهو نه لکه فوځ ور پسی راغئی
شپه او ورځ یې خالی نه وه له مزله

باهو وی پښتو ن زما د جواب نه دی
دده زړه کی لو یی ډېره تېر پدله

مخامخ شو جنګ یی جوړ کړ په میدان کی
دوروخیی تو پخانه و چلوله

سمندرخان مؤمن خان دواړه شهیدان شو
د احمد شاه د زړګی ستن و نړید له

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه‌و رڅی وه تیاره بیارنایی‌شوه   دپاهو تنه په زمکه لغړید له
سر اتبی په لو ردغم ناری سو ری شوی
پښتانه تو ره یی هاله وسنله
باد شاه جنګ وکته هر څو ک پری خو شحا ل شو
بیابر هان یی مدا م ستا یی له غز له
ما خذ ونه :

۱-د پښتنخوادشعر ها روبهار   ۱۰۶۱،۱۰۶۱ مخونه
۲- پښتانه شعر ا-۱/۳۵۵مخ

۱۵۰۴-بر یا نګر غز نوی :

دحضرت‌سنایی‌غزنوی‌نژد ی دوست او د خپل وخت‌له‌نو میا لیوا ماما نوڅخه‌و. (په همدی رد یف کی د ی د(برها ن الد ین ابو الحسن غز نوی نامه ته ر جو ع وسی)

۱۵۰۵-بر یم خا ن :

دپښتو ژبی ناظم و اویو ه منظو مه یي دآدم خا ن او در خا نی په کیسه کی چی مسعو دبن‌عبدا لله‌لیکلې را غلې‌ده ، او بر یم خا ن یي دلسمی‌هجری پیړي ناظم شو ولی دی -او په هغه کیسه کی‌داد ده یو مناره ده :

خانه آدم‌خانه غلامان‌دی میر نی‌دی   یـو تـر بلـه ګـړ نـد ی‌د ی
پـلو لیـری کـه لـه مخـــــه   دغه‌ستا دپلوسترګی دخو نی د ی
ما خذ :

فر هنګ زبان وادبیات پښتو -۷۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۶- بړمکو-موسی جان :

دکاکړستان محلي روايت دی چې بړمکو اوموسی جان‌دوه سينان تیر سوی دی- په خته سپین تر ینان اوقبر ونه يې دهر نایی په سیمه کې خو کې نو سی کلی ته نژ دی سته- ځنګ پر ځنګ پخ دی، او زيات شمیر خلک ورته عقيده لري .

ماخذ :

مزارات - د شاغلی‌سیال کا کړ لیکنه -۹۰ مخ

۱۵۰۷- بزرجمهر قاینی :

ابو منصو ر قسیم د ابراهيم زوی دسبکتګین اوسلطان محمود غزنوی دوختو له نوميا لیو امیرانو او اديبا نو او شا عرانو څخه و ، په عربی اودری شعر کې استاد ګڼل کیده .

تعا لی یې خو عربی شعر و نه راوړی دی .

ماخذ ونه :

۱- لباب الالباب- ۱/۳۳ مخ

۲- لغتنامه- ب -۱۰۳۰ مخ

۱۵۰۸ بزرګ‌خواجه بدخشی :

دسید علي خواجه مهجو ر زوی د بدخشان له نوميا لیو پو ها نو اوشا عر انو څخه و.په دری ژبه یې ښه شعر ونه ویل ، اودژوند په پای کې په بخارا کې اوسيد ،خو چې په (۱۳۳۹ه ق) کال دبخارا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په انقلاب کې د «قبته الاسلام» څخه د دفاع په وخت کې ووژل سو. په اشعارو کې یې مظلوم تخلص کاوه.

ماخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف -۳/۱۳ مخ

۱۵۰۹ـ بزگر علي محمد:

د محمد عثمان زوی د پښتو ژبې معاصر شاعرو، چې په (۱۹۰۰م) کال د گلستان په لاجورکې زیږیدلی او په (۱۹۶۶م) کال کې مړ دی.

په اشعارو کې یې «بزگر» تخلص کاوه، په اوو ژبو پوهیده، په ملي او اجتماعي موضوعاتو کې یې شعرونه ویل، اوداشعارو یو دیوان یې سته - دابیت ددهٔ دی:

پښتانه ځوانان دی و پالي پښتو پښتنې دی کړي دغو ږوالي پښتو

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۷۶ مخ

۱۵۱۰ـ بزرگ (میا)

مولانا میا بزرگ ددوولسمې هجرې پیړۍ له نومیالیو پوهانو او لیکوالو څخه و ـ دباجوړ په «شوو» کې اوسید، دديني علومو تدریس یې کاوه، په پښتو، عربي او دري پوهیده، او په (۱۱۸۲هق) کال یې دیوسف زلیخا کیسه له پارسي څخه په پښتو واړوله او لویه شرح یې با ندې ولیکله چې د درسي متن بڼه یې غوره کړې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د هغې سیمې په دینې مدرسو کې تدریس کید له .

ما خذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۷۵- مخ

۱۵۱۱- بزم کابلي :

دامیر عبدالرحمن خان دوختو شاعر و، چې له هند و ستا نـه دامیر عبدالرحمن خان د بیر ته راتللو په باب کې یې ویلي و :

دوش دیدم که یک مه تابان
در برم آمدست جلوه کنان

ما خذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف -۳/۱۸۳ مخ

۱۵۱۲- بزمي خراساني :

ملا شاه حسین بزمي د خراسان له شاعرانو څخه و، او «بزمي» یې تخلص کاوه، په دري ژبه کې یې ښه طبع درلو دلـه.ـدا بیت دده دی :

خشک سال هجر را باور اگر مید اشتم
تخم مهر دلبران درسینه کې میکاشتم

ما خذ ونه :

۱- مجالس النفائس -۱۶۲- مخ
۲- لغتنامه -ب- ۱۰۳۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۳ـ بزمی کندهاری :

مولانا بزمی د دری ژبی شاعر اصلاً کندهار او دادای قلی خان له شاعرانو څخه و .

په طریقت کې یې شیخ نظام تاینړی ته عقیده درلوده .

په شعر کې یې د سلمان ساوجی د قصیدې په څېر یوه قصیده پیل کړې وه او د لاندې

بیتو نسبت ده ته سوی دی چې و ایي:

گر افتادم ز پا در عشق آشوب جنونم هست

همان داغ جهان افروز و اشک لاله گونم هست

زسیدان شهادت زخم تیغی بر دهام بیرون

که داسان کفی تا حشر در گرداب خونم هست

دو چشم اندر رهش دارم بیک نقش قدم بزمی

که جذب شوق با صد دل بکویش رهنمونم هست

بزمی هند ته تللی و ، او هلته یې د طالب او کلیم سره مشاعرې کړې وې ، او چې بیرته راغی

داستر خانی دین محمدخان دفتر حاتو نظم کولو ته وگمارل سو ، او هغه ئې بشپړ کړه .

دا غلو ریز هم دده ده :

دلا گر هوشیاری همچو بلبل مست افغان باش

نشاط غنچه گر خواهی اسیر خار مژگان باش

چو لاله در بهار حسن او در خون نشین بزمی

دور زخم داغی سیکش و با خاک یکسان باش

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۳/۸۱۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۴- بسالمی غزنوی :

دسطان مسعودغزنوي دوختواسیراو نوسیالی‌ادیب‌و . عبدالغفارفاخر چی دغزنوی دربارله پخولیکوالوڅخهؤ، دخپل زلمیتوب دو ختوپه حالاتو کی لیکلی چی :

« بدبیر ستان قرآن خو ندن رفتمی‌و خدمتی کردمی چنانکه کودکان کنند ، و باز گشتمی- دتاچنان شد که ادیب‌خویش را که‌اورابسالمی»گفتندی اسیرمسعود گفت: عبدالغفار را ازادب‌چیزی‌بباید‌آموخت،وی قصیده‌دوسه ازدیوان‌متنبی‌وقفانبک(۱) مرا بیاموخت و بدین سبب گستاخ تر شد م .... »

مأ خذ :

تاریخ بیهقی- باهتمام داکتر غنی‌وداکترفیاض - ۱۲۰ سخ

۱۵۱۵- بسام سیستانی :

دسیستان له نوسیالیو اسیرانو څخه و ، په تاریخ سیستان کی‌را غلی‌چی :

« وابراهیم بن جبریل را ولایت داد و بر سیستان (فضل بن یحیی) و ابراهیم - بسام‌بن زیادرا اینجا (بسیستان) فرستاد و بسام‌اندرآمد روز دوشنبه‌سه‌روزگذشته‌ازسفرسنه‌تسع وسبعین »

۱- تاریخ سیستان - ۱۵۴ سخ

۲- لغات نامه - ب - ۱۲ سخ

---

(۱) سراد دامرالقیس معلقه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱٦ـ بسام کورد خارجی :

دیعقوب بن‌اللیث دو ختو ادیب او د دری ژبی‌شاعر، او له هغو خوارجو څخه و، چې دیعقوب بن‌اللیث سره یې روغه کړې‌وه، او دهغو په ستاینه کی یې ترمحمد بن‌وصیف وروسته شعرونه ویلی وو،چې یو شعر یې دیعقوب د یری او دعمار خارجي دو ژلو (۲۵۱هق)په‌یادونه کی‌داو :

هر که نبود او بدل متهم

برا ثر دعوت تو کرد نعم

عمر زعمار بدان شد بری

کاوی خلاف آورد تالاجرم

دیدبلابر تن و بر جان خویش

گشت بعالم تن او در الم

مکه حرم کرد عرب راخدای

عهد ترا کرد حرم د رعجم

هر که‌در آمدهمه باقی شدند

با زفنا شد که بدید این حرم

مأخذ :

تاریخ سیستان - ۲۱۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۷ـ بستان بړیڅ:

شیخ بستان دمحمداکرم زوی په خته بړیڅ دپښتو ژبی یو نومیالی عارف شاعرو، چی دپټی خزانې مؤلف محمدهوتک دده په باب داسی لیکی:

«زما پلار علیه الرحمه له قدماڅخه روایت کا: چی شیخ بستان په قوم بړیڅ و، په ښوراوک یې کوروو، دده پلار محمداکرم رحمته الله علیه هم دخدای ولی و، او دښوراوکه راغی، دهلمندپر غاړه په یوه کوڅله کی او سېدی ٔاو دخالق په عبادت بهاړو، نقل کا: شیخ بستان له پلاره ډیر فیض و موند، او په ځوانی و لاړ، هندوستان ته، او هلته بهښار په ښار گرز ېدیٔ او آثار دقدرت به یې تماشا کول، او هغه وقت چی وطن ته راغی ٔ په سنه (۹۹۸) هجری یې داولیاءالله په بیان کتاب د «بستان الاولیاء» وکیښاو زما پلار رحمة الله علیه دغه کتاب په ښور اوک کی دحسن خان بړیڅ په کور کی لیدلی و، چی په دې کتاب کې شیخ بستان علیه الرحمه ډیر و پښتنو اولیأ حالونه او کرامتونه او خوارق دعادات کښلی وو، او ډیر ډیر اشعار یې هم رانقل کړی و، له نورو شاعرانو او خپلو شعرو څخه ـ دغه شعر ما دخپل پلار له خولې واورېدی چی دشیخ بستان رحمته الله علیه دی:

شعر چی بدله یې بولی

او ښکی سی ځاځی پر کرېوان یو وارنظر کړه پرما

راسه گذر کړه پرما

دمینی او ردی زما زړکی و زیت په انگار کی نا

ښې تاو نار کیٔ نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دبه‌و یلبیر م چی‌می‌ز ره نامفتو ن کیء نا
ځا ن‌می‌ز بو ن کیء نا
او ښکی‌می‌ښاخی پر گر یو ان یو و ار نظر که‌پر ما
راسه گذ ر که پر ما

*   *   *

وکه نظر زما پر حال چی پر وت ر نځو ر یمه تل
په‌و یر ناسور یمه‌تل
له‌ز ره می‌ښاخی و ینی سو ر په‌و ینو خپل یمه تل
په‌او ر جلبل یمه‌تل
او ښکی می‌ښاخی‌پر گر یوان یو و ار نظر که پر ما
راسه گذر که‌پر ما

*   *   *

له درده‌سو زه تل ناري او غلبلي و همه
کر یې سوري و همه
یو آن‌می‌چیری نه‌آرام نه‌تپکاو نه و ینم
نه‌راحت کړ نه‌و ینم
او ښکی می‌ښاخی‌پر گر یو ان یو و ار نظر که پر ما
راسه گذر که‌پر ما

*   *   *

دخو ږ و زړو له‌حاله ته‌یې‌ای باداره آ گا ه
بی دبی‌و ز لوهمر اه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخپل عزت په روی «بستان» ته کړه دمهر بند ل

کړې له گناهه گواښل

او بکی سی شاخی پر کړ پوان یو وار نظر کـه پر ما

راسه گذر که پر ما

* * *

پوهاند عبدالحی حبیبی دپښتو خزانی په پایخوړ کی دمحزن « افغانی » دمؤلف نعمت الله هروی چی دشیخ بستان معاصر دی هغه لیکنه چی دشیخ بستان په باب یې کړې ده داسی راخلی: « آن احسن عبادالله ، وآن سوخته نار الله دردریای وحدت ، وگوهر کان معرفت شیخ بستان بړیخ ، د رابتدا جوانی از روه بهندوستان آمد، د رقصبه سمانه سکونت اختیار کرد ،وخود را د رلباس تجارت مخفی میداشت وباندک دست مایه بیع وشرا میکرد ،وسود وجه حلال را در ضروریات خود صرف میکرد، صاحب درد بود، وچشمان شریفش هرگز از اشک خشک نبود، و هر ساعت آه دردناک برآوردی، باوجود این همه درد وسوز پانزده سیپاره هر روز ختم کردی ، واکثر اوقات اشعار پښتو را بصورت حزین دردناک که سنگ رابگیریه آرد میخواند ، و آخرشب وضو تازه ساخته ، بحق مشغول میبود ، و بر پنج وقت نماز وضو تازه می ساخت، و کمترین محرر این تاریخ د رسفر دریا که کرده رفته بود ، درخدمت ایشان رفیق بود ، شب وروز اکثر خوارق بنظر درآمد ؛ شبی در دریای شور طوفان شروع شد، چنانچه خلایق کشتی نشین دست از جان شستند، و هرکس بدعا و تضرع و زاری بدرگاه حق مشغول شدند چون فقیر را به خدمت ایشان رابطهٔ اخلاص

تمام بود، درآن حالت بخدمت ایشان عرض کردم، که وقت مدداست، تبسم فرموده گفتند که خاطر جمعدار ید، دغدغه نیست، بمجرد این سخن طوفان فرو نشست، و باد مرادوزیدن گرفت، و جهاز از آن مهلکه برآمد. چو معاودت نموده به احمد آباد گجرات رسیدند، روز بمن فرمودند که وقت من به آخر رسید، و بیماری اسهال عارض شد، بتجهیز و تکفین خواهی پرداخت، بالرأس والعین قبول نمودیم، بعده بتاریخ شهر ربیع الثانی، روز جمعه سنه هزاردو، بعداز نماز ظهر بمحبوب اصلی واصل شد » (۱)

مأخذونه :

۱- پټه خزانه - له ۳۶ مخ څخه تر ۶۷ مخ پوری .

۲- مخزن افغان - ۲۵۰ مخ .

۱۵۱۸ - بستان خان پوپلزی :

د احمدشاه بابا په پاچهی مستوفی الممالک و، چی په ځینو غزا گانو کښی یې داحمدشاه بابا سره گډون هم درلود، او لوسړی ځل چی احمدشاه باباد پنجاب خواته تراټک پورې یووت احمدشاه بابا دلښکر قراولی هم ورسپارلې وه، خو په (۱۱۶۵ هق) کال چی احمدشابابا په پیښور کی و، اوله هغه ځایه یې غوښته چی د ترکستان خواته ولاړ سی خبرورته راورسېدچی په کندهار کی داحمدشاه باباوراره لقمان دځینومفسد انو په پارونه شهزاده تیمورشاه ته پاځېدلی اوهغه د آل اوعیال سره بندی کړی اوخزانی یې چور کړی دی - اود برخوردارخان ورور روشندل خان یې وژلی دی، احمدشابا باشاه پسندخان میراخورباشی دیوه فوج سره هغی خواته وگماره، مگر په دی وخت کی معلومه سوه چی بستان خان پوپلزی مستوفي الممالک هم په پټه د خپل ورور مقرب خان په واسطه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلقمان خان لاردرلودله اوورته لیکل یی چی خان تینگ کړی، ځکه نو احمدشاه بابا هغه بندی کی او څه وخت و روسته یی و و اژه (د دې کتاب په دریم ټوک کی دی د«احمدشاه بابانا»سه ته رجوع وسی)

ماخذ :

تاریخ احمدشاهی ـ دمسکوچاپ ۱/۹۶، ۳۳۸، ۵۰۲م مخونه

۱۵۱۹ ـ بستی :

ابومحمد اسحاق دابراهیم زوی، داسماعیل نمسی دبست قاضی اودحدیثو لوی عالم و، حدیثونه یـی له هشام بن‌عمار، او هشام بن خالد ازرق، اوقتیبه بن سعید څخه اوریدلی وو، چی بیا له ده څخه ابوجعفر محمدبن حیان او ابوحاتم احمدبن عبدالله بن سهل بن هشام بستی روایت کړی او په (۳۰۷ هق) کال کی مړدی.

مأخذ:

دد هخدالغتنامه ـ ب ـ ۳۷ مخ

۱۵۲۰ ـ بستی :

شمس‌الدین حاجی بچه دبست له‌خلکو او دعراق له افاضلو څخه و، په دری شعر کی یی لطیفه طبع یی درلودله ؛ په‌نثراونظم کی ماهر و، اودتدریس په‌وخت کی به یې هغه څه چی په‌نثرویل په‌نظم کی یې هم راوړل .دا بیتونه دده دی :

گو یندز زرترا بود خرسندی | خرسند شوی چون دل ازو برکندی
ازکندهٔ کان و بیوفای دهرست | برکنده بی وفا چرا دل بندی

گر هیچ بسیب زنخش با زرسی | باری بپرس که نرخ شفتا لوچیست؟

ماخذونه:

۱ ـ لباب الالباب ـ ۱/۳۸۷ مخ ۲ ـ لغتنامه ـ ب ـ ۳۷ ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۱ـ بسطامی بلخی :

ابو شجاع عمر بسطامی دمحمد زوی اودعبدالله نمسی دبلخ له ادیبانو ، شاعرانو او
دحدیثوله حافظانو څخه و. د(۵۷۰هق) کال پهشاوخوا کی یی ژوندکاوه، ددهله تالیفاتو
څخه دا د وه کتابونه مشهور ردی :

۱ـ لقاطات العقول ۲ـ من الفنا العزلته

مأخذونه :

۱ـ الاعلام ـ دزرکلی ـ ۵/۲۲۳ مخ ۲ـ مرآة الزمان ـ۸/۳۳۰ـ مخ .

۱۵۲۲ـ بسکی :

مسعود دعبدالله زوی د آدم خان او درخانی پهمشهوره کیسه دبسکی له
خولی پراولسی و زن ځینی ناری راوری دی او «بسکی» یی دآدم خان دعمه لوربللی ده،
چی ژوند یی دلسمی هجری په شاوخوا کی اتکل سوی دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ـ۷۶ مخ

۱۵۲۳ـ بسمچی هروی :

مولانا بسمچی دهرات د دری ژبی شاعراو دامیر علیشیرنوایی معاصرو، لومړی کسب
یی بسمه کاری وه ؛ خو و روسته په رسالی بوخت سو، پراشعار یی ویلی او داسطلع دده دی:

سدام خانه چشمم ز آب دیده خرابست خراب چون نشود خانه که برسر آبست

مأخزونه :

۱ـ مجالس النفاس ـ۱۶۶ مخ. ۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۶۷/ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۴ـ بسمل بدخشی :

میرمحمدیوسف خان بسمل د میر امام زوی د دری ژبی شاعر او دبدخشان له مخوروڅخه و دهند دحیدرآباد دناظم مبارزخان سره پهٔ ښه عزت اوسیداو هغه وخت چی مبارزخان دنواب آصف جاه سره مخالف او په جگړه اخته سو نو بسمل د (۱۱۳۷ هـ ق) کال دمحرم‌ی په د رویشمته په هغه جگړه کی ووژل سو دابیتونه دده دي

دل به تیغش هوسی داشت نمی دانستم
آه « بسمل » نفسی داشت نمی دانستم

ازگردش نگاهی شدنیم کشته « بسمل »
گرد سر تو گردم یک غمزه بار دیگر

دل رو شن نمی‌خواهد زکس امداد سامانی
نهان دارم بخاک خود چوآخگر لعل تابانی

حیرت زده چون صورت دیوار نشستیم
با یار نشستیم و چه بیکار نشستیم
ما قیمت اسلام خود از کفر فزودیم
در دانه تسبیح چو زنار نشستیم

زاهد توصبح و شام عبث شور میکنی
الله اکبر ست ز الله اکبرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوخی نخچیر بر هم میز ندیکه امرا

تا نبود ابتر دل من ،زلف او ابتر نشد

مأخذونه :

۱-تذکرهٔ بی نظیر. ۵مخ ۲-صبح گلشن -

۳-لغتنامه - ب- ٦٦ ۴-قاموس الاعلام ترکی -۲/ -

۱۵۲۵-بسمل جلال آبادی (۱) :

علاالدین د حافظ عصمة الله جلال آبادی زوی ددري ژبی شاعرو په دهلی کی اوسید په نظم نثر عروض او قوافی یی ښه استعداد در لود دبهو پال په ریاست کی ځیني ارلس کاله ملازم او د بهوپال د رئیس دمیره سلطان الدوله میان احمدعلی خان په تعلیم اخته و ،یبا تألیف او نورو چاروته وګمارل شو دشعر ویلو مشوره یی دحافظ خان محمد مشهور په افتخارالشعرا سره کوله ،او دیرلسمی هجری پیړی په پای (۱۲۹۷ ﻫ) کی ژوندی و. دااشعار دده دی :

بوسه ازلب بخش ودرمان کن مرا

زنده جاوید جانان کن مرا

چند بر رو بر قع زلف سیاه

ساعتی بر گیر و حیران کن مرا

---

۱) دهلی ته نژدی هم دیو ځای نوم جلال آباد دی خو ښکاره چی عبدالحکیم رستاقی په سکینه الفضلا د بهار (افغانی) دا نوسیالی په افغانی رجالو کی راوړی نود لته هم راوړه سو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بگسل ای « بسمل » زماو من بیا
رستگار از بند زندان کن مرا

بو دگنگ وچمن جوی زبحرچشم زار ما
چه طوفانی بپادار ددوعین اشکبار ما
برای عالم جان راست میگویم که اهمانست
جمال عالم آرای بت زیبا نگار ما
ملاحت می تراود «بسمل» ازسوزبیان تو
که شورصد نمکدان زدبزخم دلفگار ما

اگر بهشت بر ینم به غیرجلوه تست
حرام باد به من که خودست زندانم
زترک چشم تو«بسمل»غرامتی دارم
که بر دبا نگهی نقددین وایمانم

منم نشانهٔ تیری بلای دورانی
منم مجسم اندوه و یاس و حیرانی

مأخزونه :

۱-روزروشن -۹۷مخ ۲-سکینته الفضلا-۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۶ـ بسملی سبزواری :

ددری ژبی شاعر و، څنګه چې یې په قزوین کې د کله پزی دکان درلود، نو ځکه

څېنو تذکره لیکونکو سهواً قزوینی هم لیکلی دی .

تراویا کالو ژوندوروسته په (۹۵۰هق) کال کې مړاودابیت دده دی :

دلا درعشقبازی همدم غم ساختی ما را   بی نظارهٔ رسوای عالم ساختی ما را

ماخذ :

پښتوآریانا دائره المعارف ۳/ ۳۲۳مخ

۱۵۲۷ـ بشار بستی :

دبست دسیمې یو نومیالی شعر و، چې د تاریخ سیستان د مولف په قول یې

په سیستان کې د احمد بن ابراهیم القوسی سره د پرېجګړې کړې وې، هغه یې مات کړی و .

مأخذونه :

۱ـ تاریخ سیستان ۱۹۲ مخ ۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۸۷/

۱۵۲۸ـ بشار تخاری (۱) :

ابو معاذ د برد زوی او د برجوخ تخاری لمسی دامـوی او عباسی ددو ری

له ستر و شاعرانو ، نومیالیو خطیبانو او لویو لیکو نکو څخه و، چې پلار یې په

تخارستان کې دعربی مهلب بن ابی صفره په لاس کښېو وت اود (۷۹ هـ ق) او

(۸۲هق) کلو ترمنځ دبندیانو په ډله کې بصری ته بوتله سو ، او هلته دعقلیي

په ولاء کې اوسید څوچې په (۹۵ هـ ق = ۷۱۳م)

(۱) دادژوند پېښه دپوهاند حبیبي له لیکنې ترجمه سوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کــال بــشار په بصره کی وزیږید ، خو له بده مرغه چې

د زیږیدو له وخته په ستر گــو ړو و ، په بصره کی یې و ده و ـو ندله او بیا له هغه

ځایه بغدادته و لاړ ، او هلته په حیران کی د سلیمان بن هشام بن عبد الملک

حضور ته یې لاروـوندله ، د ځینو اسوی امیرانو ستاینه یې و کړه بشار

تخارستانی د خپلو نیکه گانو دلین (مجوسیت) ستایه ، او ر یې مقدس باله او سپېڅلی او

خالص شعو بی و ، چې په خپلو عربی اشعار و کی یې په خپل خراسانی او آریایی اصل او

نسب و یاړل او په دې یې افتخار کاوه چې د تخارستان له شهزادگانو څخه و

په زلمیتوب کی دا عتزال د مذهب د ـوسس «و اصل بن عطا» سره یو ځای

سو ، او هغه وخت چې د عبدالله زوی ابراهیم په بصره کی عباسیانو ته پاڅید ،

نو بشار په خپله یوه سیمیه قصیده کی د هغه ستاینه و کړه ، خو هغه وخت چې

ابراهیم ماته و کړه نو بشار د خپلی قصیدې عنوان د منصور په نامه و گرځاوه

او د منصور ستاینه یې پکښې و ویله :

بشار تخاری یو زړور رنداو هجو و یو نکی شاعر و ، چې نور شاعران یې

غندل او له دې امله یې ډیر مخالفان درلودل ، خو څنگه چې یې دالمهدی

خلیفه ستاینه و کړه ، نو هغه ته و رنژدې سو

د ده په خپلو اشعار و کی په ښځو او د پیغلو په ستاینه تشبیب کاوه ، او دده د

غزل او تشبیب سحر په ښځو کی فتنې پاروله ، ځکه نو المهدی دی د ښځو سره

له مغازلې څخه منع کی ، او له دې سببه ابن رشیق دی د محدثینو د طبقې امرؤ

القیس بللی دی؟ او وایی چې د ښځو په ستاینه او تشبیب کی دده ښکلو او خوږو

شعرو نه په ټول عراق کی دو سره شهرت و مو ند چې د بصرې د ټولو پیغلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندر غاړو او بڅکلیو پسندروکی بولل، او بڅی بهیې کوزته وزتللې او شعرونه بهیې ځینی اخیستل، او دهغه وخت زاهد«مالک بن دینار»به ویل: «دبصرې دخلکو دپاره د فسق خواته ددې ړانده شاعر ترشعر بل هیڅ شئی ورکشوونکی نسته» او واصل بن عطا به ویل: «ددې ملحدړانده خبری دشیطان له وېرو زیاتو غېرلوونکو او اغواکوونکو تېزو يرو ښخه دی »

بشار دشعر په فنو نو کی تصرف کاوه، او داشعارو دپاره یې داسی نوی قالبو نه جوړول چی تر هغه دمخه جوړ سوی نه وو، او له نورو ښخه یې هیڅ نه اخیستل او دهغی خاصی قوې پسرسته چی دلیدلو دحاسې دنشتوالی له امله ددهداور پدلو او بویولو پرقوو زیاته سوې وه دشعری مطالبو په تصویر یې خوله پوری کول، او د«جاحظ»په قول دی راجز شاعر، او وېناوال سجاع او دسنثو رو او سزدوجو خبرو او سعروفو رسالو خاوند و.

خو بشار په عقایدو کی فتور درلود، او داور په نمانځلو کی یې چی دده دنیکه ګانو دین و، غلو کوله، لکه چی ویل به یې:

الارض مظلمة و النار مشرقة و النار معبودة مذ کانت النار (۱) او حتی په ځینو اشعارو کی یې شیطان چی له اوره پیدا سوی پرانسان چی له خاورو دی ښه بللی دی لکه چی وایی:

ابلیس خیر من ابیکم آدم	و تنبهوا یامعشر الفجار
ابلیس من نار و آدم طینة	و الارض لایسمو سمو النار (۲)

---

(۱)(۲)دابیتونه داستاد حبیبی په لیکنه کی نه وه، ماد«تاریخ ادبیات در ایران» له کتاب ښخه راواخیستل -(ب)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي چې هغه دادا لحاد او زندقه عقايدو او دده دادبې جرئت او په هجوکې دتيزې ژبې او دښځو سره دمغازلې په اثرو،چې خليفه المهدي دی او يا(۷۰) درې وواهه او په (۱۶۷ هق =۷۸۳م) کال دخليفه دجلادانو تر وهلو لاندې مړ، او په بصره کې ښخ کړه سو.

دادده داشعارو څو نمونې دی:

و غادة سوداء براقة
کالماء في طيب و في لين

کأنها صيغت لمن نالها
من عنبر بالمسك معجون

يعنې: «هغه توره پيغله چې ځلېږي، په ښه و الی او نرمی کې داوبو په څېرده ـ گواکې ښينانو ته بې داله عنبرو څخه معجون په مشکو جوړه کړې ده»

په لاندې شعر کې يې خپل ړوندوالی په عشق او دوستی کې په او رېدلو او سماع جبيره کړې دی چې له نويو معاينو څخه ګټل سوی دی:

ياقوم اذني لبعض الحي عاشقة	و الاذن تعشق قبل العين احيانا
قالوا بمن يا ترى تهذي فقلت هم	الاذن کالعين توفي القلب ما کانا

يعنې: اې خلکو! زما غوږ دقبېلې پرچا مين دی او کله غوږ تر سترګو د مخه مين کېږي سوېي ويل: ولې چاته وايې ؟ ومې ويل: غوږ لکه سترګې زړه هغه ته چې غواړې يې رسوی».

هغه وخت چې المهدي، بشار د ښځو سره له مغازلې څخه منع کې،نوده د خپل حال سره سم داسې وويل:

قد عشت بين الريحان و الراح	و المزهر في ظل مجلس حسن
و قد ملاءت البلاد ما بين	فغفور الی القيروان فاليمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعراً تصلی لـه العواتـق — والشیب، صلاةالغواةللموثن

ثم نهانی المهـدی فانصرفت — نفسی ضیـع الموفـق اللقن

فـالحمدلله لا شریـک لـه — لیس بباق شیء علی الزمن

یعنی: «ادښکلا دمجلس پهسیوری او د خوښی او خوشالی او دعو ددسرود په سنخ کیژوندو کیء، او زما شعر دچین او قیروان او یمن پهټولو هیوادو کی خپور سوی دی، او پیغلی یې‌دېت پرستانو پهخیر چی‌بت نمانځی، ستایی- خو څنګه چی‌المهدی زهځینی منع کړم، «اهم دزیرکو او چالاکو نرانو غوندی خپل نفس بندکی له شریک خدای ته دی شکروی چی هیڅ شیء په‌زمانه کی‌تل‌نه‌پاتېږی»

تردې ځایه دپوهاند حبیبی دلیکنی ترجمه وه‌چی دده له‌کتاب «افغانستان بعداز اسلام» په‌پښتو را اړولې سوې‌ده- سربېره پرهغه «زرکلی» په‌خپل «الاعلام» کی‌لیکلی‌چی: بشار په ۱۶۸ هـ کال‌په‌سیاط کی‌مړ او په‌بصره کی‌ښخ دی دخبرو او شعرو یلو په‌وخت کی‌دده داخوی و، چی‌لوسړی به‌یی مخ‌ښی‌خوا او بیاګینی‌خواته ګرځاوه، او یو و رغوی به‌یې پربل و رغوی‌وااهه او بیابه یې په‌شعرو یلو او یاپه خبرو پیل کاوه.

دده‌په ځینو لیکوالو کتابونه هم لیکلی دی لکه ابراهیم عبدالقادرالمازنی چی د«بشاربن‌برد» په‌نامه یې یو کتاب لیکلی او چاپ سوی دی ـهمدارنګه احمدحسین‌منصور، حسنین القرنی،محمدالطنطاوی، حنانمر او عمرفروخ دده د ژوند په‌باب کتابونه لیکلی دی؛او هم دده ځینی اشعار ددیوان په شکل چاپ سوی‌دی او جاحظ دده په باب داسی لیکلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«کان شاعرراجزاً، سجاعاً، خطیباً، صاحب منثور و مزدوج، و له رسائل معروفة»

ابن ندیم لیکي چې:«دده اشعار یو ځای راغونډ سوی نه دي، خو سانز دي زر پاڼې دده اشعار لیدلي دي »

ابن خلکان وایي چې:«هغو کسانو چې دده داشعار و منتخبات راغونډ کړي دي ، دي یې هم په تفصیل سره معرفي کړی دی او وایي چې د«اغاني» خاوند دده شپاړس پښته یادکړي چې دتولو نمونه فـارسـي دي» د بـشار تخارستانـي لـــــه اشعار و څـرګند یږي.چې تر هـر څه پر ده باندی سلبي احساسات غالب و و ، او ځنګه چې عرب و دده پر هیواد خراسان باندی تیری کړی و و ، او دده او لس یې تر پښو لاندی کړی و ، نو بشار که څه هم په عرب بو کې اوی سوی و ، بیا هم دعرب و دتسلط او تفوق سخت مخالف و ، او په خپلو اشعار و کې یې دعرب و سختې غندنې کړي دي او په دې باب کې یې او پر دده شعر و نه ویلي دي چې څو بیته یې دا دي :

ساخبر فاخر الاعراب عني
وعنه حین تاذن بالفخار

احین کسیت بعد العری خزاً
و نادمت الکرام علی العقار ؟

تفاخر یاابن راعیته و راع
بني الاحرار حسبکا ن خسار

و کنت اذاظلمت الی قراح
شرکت الکلب في ولغ الاطار

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی:«فخر کوو نکوعر بانو ته په‌دخپل ځان د افتخار دخر گندو لو په وخت
وو ایم چی: تر بر بنډتیاو ربوسته دی‌خز اغو ستی دی‌ـاو یادغتیانو سره په
شرابو کی همکاسه‌سوی یی؟ای دچو پان زو یه چو پانه ! که دآزادگانو د
زامنو سره مفاخره کوې ،نو همدانیمګړ تیادی بس ده‌چی‌ته‌تری سپ‌دسپی‌سره په
یوه‌گردی لوښی کی اوبه‌چښی (۱)

مأخذونه :

۱ـافغانستان‌په داز‌اسلام‌ـ لوسړی‌ټوک‌ـ۱۸۶مخ داستا دپوهاند حبیبی ـچی‌دی
لاندی کتابونه حواله‌ورکړې ده:

الف ـالاغانی‌ـ۵۶/۳مخ

ب : البیان والتبیین -۱/۹۳مخ

ج : د بشار دیوان ـ ۷۳،۸۱مخ

د : ضحی الاسلام ـ۱/۱۸۳مخ

ه : عصر المأمون ـ۱/۱۸۷مخ

و : قراضة الزهب ـ۱۶//

ز : مراجعات فی‌الادب والفنون ـ ۱۳۳ مخ

۲ـابن‌خلکان ـ۱/۸۸مخ

(۱)دااشعارپه «الاغانی» راغلی‌،چی‌پاته برخه‌یی« تاریخ ادبیات‌درایران »
دلوسړی ټوک په ۲۳ مخ کی سته.

(c).ketabton.com: The Digital Library

۳ - ابن ندیم -۲۷۷ مخ ۴ - عیون الاخبار - ۱/۲، ۳ مخ

۵ - الاعلام-دزرکلی-۲/۵۲ مخ ۶ - و فیات الاعیان -۱/۸۸ مخ

۷ - تاریخ بغداد-۷/۱۲ ۱ مخ ۸ - تاریخ ادبیات دایران-۱/۴۲ مخ

۹ - چراغ انجمن - ۲۱//

۱۵۲۹- بشارت سنځرخیل :

دانگریزی استعمار په وخت کی دسهیلی پښتونخوا دسنځرخیلو دتېر ربوباتور مجاهدو، چی د پرنګیانو د تیری په مقابل کی پاڅېدلی و، اود پرنګسره یې ډغری و هلی وې بشارت د پښتنی احساساتو خښتن و، او تل یې په دی احساس داغیارو سره جنګونه کړی دی، خو چی په پای کی د(۱۸۸۴ م) په نوسبر کی تر ډېر مقاومت وروسته پرنګیانو هندو باغ په سیمه کی ونیو، او هغه کلایې ورتالاکره چی دده په نامه یې شهرت درلود دکا کړو دغه نوسیالی مجاهد نه یوازی داچی د جګړی په ډګر کی یې مهارت درلود بلکه په خپله اولسی تولنه کی هم یو ډېر ژبور او د پښتنی وراشی خاوند و. د ږوب دکاکړ - و زیاتره شخړی او پیچلی لانجی به ده خلاصولی .

دی د ږوب د هندو باغ په سیمه کی په «کړه » ، نومی کلی کی اوسېد، چی تر اوسه پوری یې د کلانخښی پاته دی .

دده نوم د هغه ځای په پښتنی غاړو کی یادسوی دی اود ږوب ګزیټیر په لومړی ټوک کی دده یادونه سوې ده .

مأخذ :

پښتانه واو پښتانه -دسیال کاکړ-۱/۲۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۰ـ بشار مرغزی (۱) :

ددری ژبی له پخوانیو شاعرانو څخه و .

دمجمع الفصحا مؤلف لیکی په پارسی او عربی یې شعر وایه او بیا په بصره کی بندی سو ؛ خو ډاکتر ذبیح الله صفا په خپل «تاریخ ادبیات در ایران» کی لیکی چی دده په گمان دمجمع الفصحا مؤلف د بشار مرغزی او د بشار بن بردتخارستانی ترمنځ اشتباه کړی ده چی په بصره کی بندی سوی او په (۱۶۷ هـ ق) کال کی مړدی .

داقصیده د بشار مرغزی ده :

ازرا خدای از قبل شادی آفرید شادی و خرمی همه از رز بود پدید

از جوهر لطافت محض آفرید رز آنکو جهان وخلق جهان رابیافرید

از رز بود طعام وهم از رز بوه شراب ازرز بود تنقل وهم از رز بود نبید

شادی فروخت خرمی آنکس که از رز فروخت شادی خرید وخرمی آنکس که از رز خرید

---

(۱) مرغز : دیو ځای نوم دی چی په دری سیمو کی شهرت لری :

الف دغور او هرات په شاو خوا کی یو ځای دی چی حکیم سنایی داسی یادوی :

ابلهی مرغزی بشهر هری سوی بازار برد لاشه خری

او هم ناصر خسرو ویلی دی :

همچنین د ایم نخوا هد ماند برگشت زمان

سوی جعدت شستری وروی خو بت مرغزی

(فرهنگ آنندراج ـ ۶/۶ ۳۹ مخ)

ب ـ په غزنی کی هم یو مرغز سته

ج : په پښتو کی هم سته چی د پښتو شاعر حافظ مرغزی ورته منسوب دی

انگو روتاک اونگر و و صف اوشنو | و صف تمام گفت زمن بایدت شنید
آن خوشه بین فتاده بر اوبرگهای سبز | هم دیدنش خجسته وهم خوردنش لذیز
دیدم سیاهروی عرو سا ن سبزپوش | کز غم دلم بدید ن ایشا ن بیار سید
گفتی که شاه زنگ یکی سبز چادری | برد ختران خویش بعمد ابگستریه
آگه نبودم ایچ که دهقان سرازدور | باآن بزر گوار عروسا ن همی بدید
آن گردن لطیف عروسان همی گرفت | پیوندشا ن به تیغ برنده همی برید
زیر لگد بجمله همی کشتشا ن بزور | چونان که پوست برتن ایشان همی دریه
اندر میان سنگ نهان کرد خون شان | دهقا ن' لب زخشم به دندان همی گزید
تا پنج ماه یا دنکرد ا یچگو نه زو | ازروی زیرکی وخرد همچنین سزید
چون نوبهار باغ بیاراست چون بهشت | ازسوسن سپید وگل سرخ و شنبلید
اند ر میا ن سبزه بدشت و بکوهسار | مشکین بنفشه وسمن ولاله بردمید
برزدشعا ع زهره وبوی گلاب از او | ا زبوی اوگل طرب ولهو بشگفید
دانا کلید قفل غمش نام کرد ازآ نک روز | جزمی ندید قفل غم ورنج راکلید
زین است مهرمن بمی سرخ بر کزو | شدخرمی پدید ورخ غم بپژمرید

مأخذونه :

۱- تاریخ ادبیات در ایران- ۱/ ۱۵۳ مخ
۲- مجمع الفصحا- ۱/ ۱۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۱ ـ بشاری پوشنگی :

احمد د محمد زوی ، د اسماعیل نمسی او د ابراهیم کړو سی مکتنی په ابوبکر دفقه نوسیالی عالم و ، اوفقه یې له ابوبکر چاچی شافعی ځخه لوستلی وه .
د (۵۴۳ ھ ق) کال روژې په اوولسمه په نیشاپورکی مړ د ی .
مأخذونه :

۱ـ لباب الالباب ـ ۱/۱۲۵ مخ ۲ـ دد هخدا لغتنامه ـ ب ـ ۹۰ مخ

۱۵۳۲ ـ بشیر بلخی :

دزیاد بلخی زوی د خپل وخت د حدیثو عالم و چی له بلخه بغداد ته تللی ، او هلته یې حدیثونه دسعید له زوی عبدالله ځخه لوستی وو ، او بیا له ده ځخه دایوب زوی یحیی عابد دحدیثو روایت کړی دی .
مأ خذ :

تاریخ بغداد ـ ۷/۱۳۱ مخ

۱۵۳۳ ـ بصیر سیستانی :

قاضی بصیر دمشهور شاعر قاضی لاغرسیستانی ورور او ددر یژبی شاعر و .
دهخدا لیکلی چی : « بصیرخبیر است بلطایف ونکات سخن سنجی وخوش بیانی »
داغلوریزه دده ده

خورشیدوش من که فدایش گردم — پیوسته چوزره درهوایش گردم
پاانز سر من دریغ میدارد و من — دارم سر آنکه خاک پایش گردم

مأخذونه :

۱ـ صبح گلشن ـ ۶۶ ـ ۶۷ مخونه ۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۱۳۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۴ـ بصیر مکرم :

د پښتو ژبې حماسي شاعر و اوده آزادو قبایلو په سیمو کې اوسیده د (۱۹۰۹ م) کال د ملي سپارزو پېښې یې په نظم کړې او ه‍ پراولسي وزن یې شعرونه ویل دا بیت د ده دی :

صفت د سو منانو

ساو کړ یاسعانو

مولادی مکرم بصیر تېر کې له صراطه ملا و تړې تېراته

مأخذ :

فرهنګ زبان و اد بیات پښتو -۷۷ مخ

۱۵۳۵ـ بغراجق :

بغراجق -یا- بغرجوک د سلطان محمود غزنوي اکا و ،چې د هغه سلطان له خوا د هرات و پوشنګ حکومت و رسپار لی سوی و ، او په هغه جګړه کې چې د ده او د خلف د زوی طاهر تر منځ و سو ، د طاهر په لاس و وژل سو ، او د ده سر یې قهستان ته یو و ړ

مأخذونه :

۱- دد هخدا لغتنامه -ب- ۱۷۲ مخ

۲ - تاریخ سیستان

۱۵۳۶ـ بغوی (۱) :

ابو القاسم عبدالله د محمد زوی او د عبدالعزیز نمسی په عراق کې له نو میالیو محدثانو ـ

---

(۱) بغوی- د بغشور هغه ښار ته منسوب دی چې د هرات او سرخس تر منځ پروت ـ او د خراسان یو و دان ښار و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخه و ، او له احمدبن حنبل او ابن المدینی او دمسلم او بخاری له مشایخو شخه یې روایتونه کړی دی .

دالمسند کتاب، او دمعجم صغیر کتاب، او دمعجم کبیر کتاب ، او دالسنن کتاب دده له تألیفاتو شخه دی او په (۳۱۷ هـ) کال په یوسل او درې کلنۍ کې مړ دی

مأ خذ :

لغتنامه ب ۱۷۷ مخ

۱۵۳۷ - بغوی :

ابو محمد حسین فراءدمسعود زوی او دمحمد بغوی نمسی شافعی لوی عالم و ، په فقه، تفسیر حدیثو ، رجا لو او ادبیاتو کې یې لوی لاس درلود، او دخراسان د « بغ » یا « بغشور » په هغه ښار کې زیږیدلی دی چې د هرات او سرخس او مروترمنځ پروت دی په « فراء » او « محی الدین » او « محی السنته » هم ملقب و .

دا تألیفونه دده دی:

۱- تفسیر القرآن

۲- التهذیب - په شافعی فقه کې

۳- الجمع بین الصحیحین

۴- شرح السنه

۵- معالم التنزیل - په تفسیر کې، او ظاهراً دا کتاب د « تفسیر القرآن» شخه بیل کتاب دی

۶- مصابیح السنته - په حدیثو کې - دا کتاب دابن ابو یه صدوق د «من لایحضره الفقیه» کتاب ته ورته دی، چې د اخبار اسنادیې حذف کړی، او خبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل را وی ته منسو بوی .

نو موړی تفسیر متو سطدی اود صحابه تر هغوو روستو تابیعانو له تفسیر وڅخه یې رانقل کړی ، او تاج الدین ابو نصر عبدالو هاب بن محمد حسینی (چی په ۸۷۵ هـ ق کی مړ دی) هغه تلخیص کړی دی .

دابغوی دغز الی معاصر و، او په (۵۱۰ - یا - ۵۱۱ - یا - ۵۱۶ هـ ق) کال په مرو رود کی مړدی.

مأ خذ :

دد هخدا لغتنامه ـ ب ـ ۱۷۷ مخ

۱۵۳۸ ـ بقای بدخشی :

په خپله سید او د دری ژ بی شاعرو ، خو څنګه چی ډیر وخت په تبریز کی اوسیدلی و، نوځینو دی سړ وا تبریزی بللی دی. دا څو بیتونه یې د تبریز د زلزلې په باب کړی و یلی دی ،

چه پیش آمد ز مین و آسمان را	که بدسی بینم او ضاع جهان را
حو ادث با هم از هر گو شه جستند	طلسم خا ک را در هم شکستند
سو اد دلنشین ملک تبر یـــز	شد از فر ط تز لز ل و حشت انگیز
ز وحشت لر ز ه با مردم در آو یخت	که ر نگ سرمه از چشم بتان ر یخت
بتان از لر ز ه نو عی ایستادند	که از طاق دل عاشق فتادنـد

تر پا یه ....

مأ خذ :

پښتو آر یانا دائرة المعارف ـ ۳/ ۳۳۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۹ ـ بقایی :

معروف په مولانابقایی کمانگر ددری ژبی شاعروپه هرات کی او سیداوداپیتونه دده دي :

لب بدندان چه گزی از پی خاموشی من　　ناله ام راچوسبب آن لب و دندان شده است

تا بزلف تو سرد ر آوردم　　سر بدیوانگی بر آوردم

مأخذونه:

۱ ـ لغتنامه ـ ب ـ ۱۸۴ بخ
۲ ـ مجالس النفائس
۳ ـ صبح گلشن ـ

۱۵۴۰ ـ بقایی هروی :

په هرات کی ددری ژبی شاعر،او دامیرعلی شیرنوایی مصاحب و ، په شعر کی یی ظرافت هم لید ه کیده لکه چی یو وخت یی دخپلی ماندینی په باب دار باعی و یلی وه :

یاران ستم پیر زنی کشت مرا　　کا واک شده چونی از و پشت مرا
گرپشت به سوی اودم خو اب کنم　　بیدار کند بضرب انگشت مرا

و ایی چی دده ماند ینه هم ظریفه شاعره وه او دپورتنی رباعی په جواب کی یی دا رباعی وویله:

همخو ابکی سست رگی کشت مرا　　روزی نبود از و بجز پشت مرا
قوت نچنانکه پاتواند بر داشت　　بهتر بود از پست دوصد مشت مرا

دده اصلی نوم میرزا ابوا لبقأ و ، چی په شعر کی یی « بقایی » تخلص

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاوه، او په (۹۵۳ ه) کال په هرات کې شهید سوی دی چې دشهادت نیټه يې له دی جملې څخه راوزی :

«شمع مجمع العلما مرده» دا بیتونه په «ریاض الشعرا» کې دده په نامه راوړه سوی دی :

نمی آیی بیا بگذر زفکر جستجوي من
که روی من در آئینه نمی ماند برری من

مگر خاصیت اشک است سیلاب بهارم را
که می روید نهال سرخ بید از طرف جوي من

در ین معنی که دل چشمست شک نیست
سویدای دل است این مردمک نیست

کاشانه ما روشنی شمع چه داند
در خانه اگر بود چرغ دل ما بود

مأخزونه :

۱- مشاهیر لنسوان - ۳۱ مخ ۲ - پښتني میرمني ۱۸ مخ
۳- پښتو آریانا دائره المعارف - ۳/۰ ۳۳ مخ

۱۵۴۱ - بکتاش بلخی :

د حارث بن کعب قزداری مریی و چې د کعب نوميالی لور «رابعهٔ بلخی» ددری ژبی مشهوری شاعری او عارفی ورسره مینه پیدا سوې وه - او حارث د رابعې ورور چې د بلخ والي وُ څپله خورد هغی مینی پرجرم ووژله چې بیا همدې بکتاش د رابعې په قصاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

حارث واژه، او تر هغه وروسته یې پخپله هم د رابعې پر قبر ځان په خنجر وواهه او سر سو دا حکایت په مجمل ډول د شیخ عطار په «الهی نامه» کې په نظم راوړه سوی، او د «انجمن آرا» خاوند هدایت هم دا قصه مفصله په نظم کړې او نوم یې ورباندی «بکتاش نامه» او «گلستان ارم» ایښی دی.

مأخذونه

۱- دد هخدا لغتنامه - ب - ۱۹۸ مخ ۲- پښتنې میرمنې -

۱۵۴۲ - بکتغدی غزنوی :

دسلطان محمود غزنوي د دربار له نوميالیو حاجبانو او سالارانو څخه و، چې د سلطان محمود تر مړینې وروسته یې د علی قریب او یوسف سبکتگین او نورو مشرانو په سلا دسلطان محمود زوی امیر محمد په غزنی کې د پاچهی پر تخت کښیناوه. دی د سلطان محمود په وختو کې کې د سرایي مریانو نومیالی سالار و، او د سلطان مسعود په وختو کې یې هم د لوی حاجب او سالار په حیث د پر اعتبار درلود، او سلطان مسعود به په ټولو محمودي دولتي چارو کې د نورو سالارانو په گډون د ده سره سلا او مشوره کوله، خو د ابوالفضل بیهقی له لیکنی څخه څرگند یږي چې لیک او لوست یې نه سو کولای او چې به د لیک ضرورت سو، نو ابونصر مشکان به ور ته لیکه په زیاتره وجگړو کې د سلطان مسعود سره ملگری و، او په (۴۲۸ هـ ق) کال سلطان مسعود مرو ولایت ده ته وسپاره او هم یې د ده لور خپل د یرلس کلن زوی امیر مردانشاه ته وغوښتله او په (۴۳۰ هـ ق) کال یې واده کړه (چې د واده مراسم یې د تاریخ بیهقی په ۵۲۵ او ۵۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخو کی راوړه سوی دی، او ددی کتاب د «میم» په ردیف کی به د «سردانشا ه» ترنامه لاندی راوړه سی) څه وخت هم په سیستان کی امیرو، او په خپل نامه یی خطبه ویلی وه .

مأخزونه :

۱- تاریخ بیهقی- ۱، ۸۲، ۲۹۳، ۵۲۶، ۸۱۳ تر ۸۵۳ پوری او ۶۱۸ تر ۶۲۲ پوری اونور مخونه ۲- تاریخ سیستان - ۳۶۳ مخ ۳- لغتنامه - ب- ۱۹۸ مخ

۱۵۴۳- بکتگین چوگانی :

د سلطان محمود او سلطان مسعود غزنوی له نوميا لیو سا لارانو ا و حاجبانو څخه و ، او د هغه وخت په زیاتو جګړو کی یی ګډون کړی و ، په تیره بیا په هغه جګړه کی یی د پره سړانه ښکاره کړی وه چی د سلطان مسعود په وختو کی د آلتونتاش خوار زمشاه او علی تګین ترمنځ په ماورا النهر کی سوی وه .

ابوالفضل بیهقی دده په باب لیکی چی: «وی مردی مبارز وشهم بودو سالار یها کرده »

او هغه وخت چی سلطان محمود د خوارزم خو اته یی همدا بکتګین چوګا ندا ر یی وګماره چی د آسو پرسیندیی پـل جوړ کی ، او څه وخت هم د ترمذ کوتوال اوتر (۴۲۳ هق) کال پوری ژوندی و

مأ خذ

تاريخ بیهقی- ۴۴۲، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۵۰، ۴۵۳، ۵۶۳، ۶۵۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۴۴ ـ بکتگین حاجب :

دسلطان محمود غزنوی له زړه و رو اونوميالیو حاجبانواوسالارانو څخه و ، چی سلطان محمود ته یی ستر خدمتونه کړی وو ، او تر سلطان محمودوروسته دسلطان مسعودپه وختو کی هم سپه سالار اودترمز کوتوال و .

د(۴۲۶ هق) کال دمحرم په میاشت په هغه جګړه کی ووژل سو چی دشبرغان په شاوخوا کی یی دتر کمنانوسره کړی وه« دهغی جګړې تفصیل دتاریخ بیهقی په ۴۳۹ مخ کی راغلی دی »

مأخذ

تاریخ بیهقی -۴۳۹ مخ

۱۵۴۵ ـ بکیر خراسانی :

بکیردساج تمیمی زوی دسروان په وختو کی دخراسان له زړ ورو اومجربوامیرانو څخه و ، چی دامیته بن عبدالله «دخراسان دامیر »له خوادتخارستان والی و تیا کل سو ، خوځنګه چی امیته ورڅخه ډاربده نوځکه یی دتخارستان له تګ څخه بیرته راوګرز او ه ، او دماورا النهرجګړی ته یی ولیږه ، خوبیاهم امیته له دی بیری چی ده ته پورته نه سی بیرته راو غوښت اودمرووالي یی وټاکه ، هلته یی دخپلوا کی اعلان وکي او دامیته سره یی په جګړه لاس پوری کی ، خو بیرته یی روغه سره وکړه ، څه موده بیا ورته پورته سو . هغه و ، چی په لاس کښېوتی اوپه خراسان کی ووژل سو .

مأخذونه

۱ـالاعلام دزرکلی -۲/ ۸ ۳ مخ ۲ـابن اثیر -۳/ ۱۷۲ مخ ۳ـطبری -۷/ ۲۷۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۴۶ـ بګل :

د پښتو ژبې اولسي شاعرو ، او د پکتیا د مقبلو د سیمې په «ستو کلي» کې اوسېد . شعریې پر اولسي وزن باندې وایه او دده شعرونه ز یاتره حماسي ، مذهبي او عشقي دي. د (۱۳۲۳ هق) کال په شاوخوا کې په دېرش کلنۍ عمر مړ دی . او دا بیت دده د یوې بدلې سر دی :

نرۍ آوازدې چې پادشاه کابل ته ځینه سنګ زلمي يې يرغمل نیولي دینه

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ۷۷ مخ

۱۵۴۷ـ بګی خان بامیزی :

د اشرف الوزرا «شاه ولي خان بامیزی» د احمدشاه بابا د دربار د نوميالي اولوی وزیر اصلي نوم و ، چې و روسته بيا «شاه ولي خان » وباله سو .

(ددې کتاب د «ش» په ردیف کې د ی «دشاه ولي خان» نامه ته رجوع وسی)

۱۵۴۸ـ بلال بن ازهر سیستانی :

ابومعاذ بلال د ازهر زوی د یعقوب بن لیث له سالارانو او د عمرو بن لیث له امیرانو څخه و؛ او په (۲۶۳ هـ) کال چې یعقوب «جندي شاپورته» ولاړ دی يې د لښکر مخکښ یعنی مقدمته الجیش و ، او هم په (۲۷۰ هـ) کې د نیشا پو ر خلکو دده په واسطه عمرو بن لیث طاعت وسانه ، او په (۲۷۵ هـ) کال د عمرو بن لیث له خوا د پارس والي وټا کل سو ، او په (۲۸۰ هـ) کال کې چې عمرولیث د خراسان خواته ولاړ بلال بن ازهر یې د محمد بن رویدی سره د جګړې د پاره قهستان ته ولیږه ، محمد بن رویدی غره ته وتښتید ، او بلال ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

قهستان چورکی-بیا بلال دعمرولیث له خوادنیشاپور اسیروتیا کل سو، او هغه وخت چی عمرولیث په خوارزم کی بندی و، بلال دعمر و لیث د نمسی طاهر له خوا په شیر از کی حکمران و، او په دې وخت کی یې دفارس نیمه مالیه دده او نیمه مالیه د صفاریانو دبل سالار «سبکری» و مخې بیادده او سبکری تر منځ اختلاف پیداسو او طاهر بلال ته قرمان ورکړه چی سیستان ته و لاړ سی ،،دی هم دخپل آل او مال او سر یانو او لښکرسره دسیستان خواته رهی سو، خو چی دپارس اصطخرته ور سید طاهر خپل بل سالار یوسف بن یعقوب النقیب پسی واستاوه او هلته یې دی دمحمد بن واصل په کلا کی بندی او سال یې ځینی ضبط کی، او بـلال هـهلته و وژل سو .

ماخذ :

تاریخ سیستان له ۲۳۰ مخ څخه تر ۲۳۱ مخ پوری .

۱۵۴۹ - بلبل :

دپښتو ژبی نو سیالی شاعر و ،او دپیښو رد «پکلی» په سیمه کی او سید، هم یې پر - عروضی دول او هم یې پر او لسی وزن شعر و نه ویل ،دده شعر و نه زیاتره په سر - حدی خپرونو کی خپاره سوی دی، اود(۱۳۲۰ ش) په شاو خوا کی سراو دا بیت دده دی:

جهالت به له سر حدنه او س و ر کیږی

په څراغ دعلم تو ل به رو ښانیږی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۰ ـ بلبل کابلی :

سیدکاظم دشاه‌بقازوی ددریځ بی شاعرو ،چې په(۱۳۱۱ ق)کال په‌سنګلاخ کې زېږېدلی‌اوپه کوچنیوالی دخپل کهول سره‌کابل ته‌راغلی‌دی،دینی‌علوم یې‌دلته‌ولوستل او بیا دعلمی‌زده کړ و د بشپړ و لو دپاره‌ایران‌ته‌ولاړ،او تر تحصیل‌و ر-وسته داسیرحبیب الله په‌وختو کې بیرته خپل هیوادته‌راغی او په‌تدریس‌یې-خوله پوری کړه .

په ادبې علوموکې‌هم دښوعلوماتواو دېری‌مطالعی‌خاوندو ،په‌شعر کې‌یې-روانه‌طبع درلوده او داشعارو دیوان یې‌شلو زرو بیتونه رسیده،چې‌قلمی‌نسخه یې دبیرته پاتو کسانو سره موجوده وه .

دی‌په(۱۳۶۳ ه ق) کال په‌کابل کې‌مړ دی او یوه‌غزله یې‌داده:

تو ای سرو سهی قامت که‌از نسرین‌بدن‌داری
زګل ناز کتری‌یارب که ازګل‌پیرهن داری

نسیم‌صبح‌صادق‌را اسیرزلف‌خود کردی.
مګر درخطه‌نافه مشک ختن داری

عجب بدرشب قدری که ازانظار پنمهانی
ګهی‌دردیده میګردی‌ګهی‌دردل‌و طن‌داری

بهار است و به‌ګلشن بلبل‌و ګل‌انجمن‌دارد
قدم کن رنجه‌ګرمیل تماشای‌چمن داری

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهر جشنی که بنشینی قیامت ها بپا سازی
بهر قرنی که بر خیزی دو صدو یس قرن داری

شبی باغمزه بد مست شوخ فتنهٔ گفتا
مگر ای شوخ شهر آشوب قصد جان من داری

بصد ناز و اداشوخې نمو دو گفت ای «بلبل»
مهیا تختهو تابوت و کافو رو کفن داری

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۳/۳۵۳ مخ

۱۵۵۱ ـ بلکا تگین غزنوی :

دغزنی خپلو اک واکمن و ،چی دالپتگین دزوی ابو اسحاق ابراهیم ترمړینی و روسته د(۳۵۵ هق) کال د ذی قعدې په میاشت دغزنی داما رت پر مسند کښېنوست او په(۳۵۹ هق) کال یې په غزنی کی په خپل نامه سکه ووهله.

بلکاتگین دالپتگین دساتو نکو گاردقوماندان او ده ته ورنژدې سړیی و ،څنگه چی دالپتگین دزوی ترمړینی و روسته دالپتگین له کورنی څخه څوک پاته نه و ،نود غزنی سپین ږو بواو مشرانو بلکاتگین چی زړورقوماندان و ،اوپه عسکر و کی یې ښه نوم او شهرت درلود دغزنی په امارت و ماناو دغه په واکمنی کی یې هو ساڅ و ندتېراو بلکاتگین دمخه ترهغه چی دالپتگین سره یو ځای سی د (۳۲۳ ق) کال په شاوخوا کی څه موده دسامانیانو له خوا دبلخ والی و، اوده په نامه داسی سکې هم سته چی په (۳۲۵ ق)په بلخ کی وهلی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکاتگین پهٔغزنی کی‌لس‌کاله واکمنی وکړه‌او په (۳٦۳ ھ ق) کال‌چی‌دگردیز په کلابندی بوخت وه‌وو ژل سو.

بلکاد«کاف» پهٔزبر په ترکی ژبه کی دپوه او حکیم او هوښیار پهٔمعناد ی

منهاج سراج په طبقات ناصری کی «ملکاتگین» لیکلی دی او زیاتوی‌چی :

« اوسرد عادل ومتقی بوداز مبارزان جهان »

مأخذونه :

۱- طبقات ناصری- ۲۲۷/۱ مخ

او ۳۲۳/۲ مخ

۲- سلطنت غزنویان -۳ مخ

۳- ددهخدالغتنامه -ب-۳۰۵ مخ

۱۵۵۴- بلکاتگین غزنوی :

دسلطان مسعودغزنوی پهٔوخت کی دمسعودی‌دربار دحاجبانو مشرسالارو،

چی د (۴۲۲ ھ ق) کال دصفری دمیاشتی په یوولسمه د یکشنبی پهٔ ورځ

یې د سلطان مسعودله‌خوا نلویې حاجبی‌ءخلعت وا غوستلو ،او ابوالفضل بیهقی

دهٔغه خلعت اغوستلو تفصیل پهٔخپل کتاب‌تاریخ‌بیهقی کی‌داسی‌لیکلی‌دی :

« روزیکشنبه یازدهم صفر خلعتی سخت بزرگ فاخر راست کرده بودند

حاجب بزرگ را، از کوس وعلامتهای فراخ و منجوق

وغلامان وبدره‌های درم وجامهای نابریدود یگر چیزهاهم بر آن نسخت که

حاجب‌علی قریب راداده بودند بدر گرگان .

چون‌باربگسست امیرفرمودتاحاجب‌بلگا تگین‌رابجامه‌خانه بردندوخلعت پوشانیدند

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکوس براشتران وعلامتها بردر سرای بداشته بودند، وسنجوق وغلاسان وبدرهای سیم وتخت های جامه درمیان باغ بداشته بودند، و پیش آمد با خلعت قبای سیاه وکلاه دو شاخ وکمر زر، وبحضرت رفت و رسم خدمت بجا آورد، امیراورابنواخت، وباز گشت به دیوان خواجه آمد وخواجه وی رابسیار نیکویی گفت، وبخانه باز رفت و بزرگان و اعیان مراورا سخت نیکوحق گزاردند، وحاجب بزرگی نیزقرار گرفت برین محتشم، وسردی بود که از وی را دتر و فراخ کندوری تر و جوانمرد ترکم دیدند. اما تیرگی قوی بروی مستولی بود »

مأخذ:

تاریخ بیهقی - ۱۶۰ مخ

۱۵۵۳- بلند خان سدوزی:

داحمدشاه بابا له خوا د کشمیروا کوال (صوبه دار) تیا کلی سوی و، او هم هغه وخت چی احمدشاه بابا د پنجاب، دجیلم پرغاړه اوولی وه، بلندخان سدوزی یی دشاهزاده سکندر په وکالت وټاکه ده په پنجاب کی دسیکانو سره ډیری جګړی وکړی خو په پای کی دستر ګود کمزورتیا په سبب د کفارو په لاس کښېوت.

مأخذ:

تاریخ احمدشاهی - د مسکو چاپ -

۱۲۱۷، ۱۲۱۳، ۱۰۸۹/۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۴ـ بلوخان :

د آدم‌خان او درخانی په کیسه کی یی ډېرنوم یادسوی دی ، اوژوند یې د لسمی هجری پیړی په شاوخوا کی اټکل کاوه کېږی .

دعبدالله‌زوی مسعودد آدم خان اودرخانی په کیسه‌دبلوخان له خولې ځینی ناری راوړی چی یوه یی دا ده :

که سلی نن زما زړګوتی سلی
چی آدم خان غلبه ګړ ه کړ ه په کلی

په عزت سره کوزیږی دغه دو ولس
او س به‌جو ړکړ م ددرغلیو د سرځلی

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

۱۵۵۵ـ بلوخ خان اڅکزی :

دشاه‌شجاع په‌وخت کی‌دخپل ټبرلوی‌خان اومشر و، اوهغه‌وخت چی‌شاه‌شجاع دسندداسیرانو سره‌په‌ښکارېورکی ددوستی تړون‌وتاړه اوبیایی‌هلته دسنظم‌لښکرپه جوړولولاس‌پوری کی، نودپښتوځینی خانان هم دخپلوسپرواوپلو سره دشاه‌شجاع دلښکر سره یوځای سو ل ،چی یوهم پکښی دابلوخ‌خان داڅکزودټبر مشرو .

مأخذ :

نوای‌معارک -۱۱۵ مخ

(دکراچی چاپ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۶ـ بلوخ خان خدرزی :

دسهیلی پښتونخوا دسرانیو دخدزیو دټبر یوغازی او سبارزه شرو، چی دخپلو سلګرو سره د پرنګیانو سره جنګیدلی و، او دهغه وخت په اولسی سندروکی یاد سوی دی :

توربلوخ چی چاړه وځکوله پرکلایی توره شپه ولګوله (۱)

مأخذ :

پښتواوپښتانه - دسیال کاکړ - ۱/۳۷۹ مخ

۱۵۵۷ـ بلوخ خان کاکړ :

دندرخان حمزه زی زوی په ختټه کاکړد کاکړستان هغه نوسیالی مجاهدو، چی دژوندزیاته برخه یی پرنګیانو سره په مبارزه وکی تیر کړی دی ـ کله به فراره او کله به په جبل کی و ـ په تیره بیا دوهاری په «خیرکی» نومی غره کی یې چی خپل وروڼه هم ورسره وو، د پرنګیانو سره سخت او زبردسته جنګ کړی و .

پروفیسرسیال کاکړ په خپل کتاب «پښتو اوپښتانه» کی لیکلی چی :

« په بوری کی د پرنګیانو سترسلکی منصب دار شربت خان اپریدی دبلوخ خان د کورټول ساسانونه بوری ته راوړل، او د بلوخ خان باتوره اونوسیالی سورچی «جنته انا» نومیده تورتېکریی پرسراوتوپنچه په غاړه دشربت خان په حکم بوری ته راغله، شربت خان له جنتی انا سره قرآن وکی، چی «ته خپلوز اسنوته ووایه چی دوی له سنګره دباندی راووزی» خوجنته انا د پرنګی په سیاست خبره وه، شربت خان ته یی وویل چی :

«داستا غوندی ډیرخریلی زما زاسن نسی نیولای ـ دوی سابی ندره نه دی پیدا کړی»

---

(۱) له کلاځخه سراد «دوسانده کلا» ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شربت‌خان بیا پرجنتې اناډېر فشار واچاوه چې په‌نتیجه کې هغې ورته وویل چې :
«د کاکړوپلاني سخوردی له‌ماسره‌بول وکې‘ زه‌به‌خپل زاسن دخپر کې له‌سنگر شخه
راکښته کم» بیا د کاکړویوه سپین‌روبي له‌جنتې‌اناسره قرآن‌وکې‘ جنته‌انا ډاډه‌سوه
-خپل توریالي زاسن ېې له سنگر شخه راکوزکړه -جنته‌انا بالاخره پر خپلې
پښتوپښیمانه اودهغې‌سجاهدزاسن پرنگیانود بچ زندان‌ته واستول .
بلوخ‌خان چې‌څه‌وخت له‌زندانه رااېله‌سو‘نویوځل ېې‌بیادپرنگیانو په‌ضدسبارزې
پیل کړې- او بالاخره پس‌له اوږدوسبارزواو ستوسانه ژوندون‌بلوخ خان‌په‌افغاني
خاوره کې له‌بده‌سرغه ساروخوړ‘ اودهمهغه ساردلاسه دخپل کلي«وهاري» شخه
لیرې‌دافغاني «دساروپ»په‌سیمه کې‌د«سرخاب» درود پرغاړه‌سړاودرشیدد کلا په
هدیره کې خاوروته وسپارل سو :

و زیر خان یا یې زما ا رما ن

له سا ره سړ دی بلوخ خان

دبلوخ‌خان‌سبارزې دپښتوپه‌فولکلوري‌اشعاروکې‌خوندې‌سوې‌اودهغه‌سړانه دشعر
په‌اولسي‌ژبه‌بیان‌سوې‌دې- داهم‌دنوسیالي پښتون‌بلوخ‌خان په‌باب‌یوشمېراولسي‌غاړې:

« دجنتې » په زویان کې (۱)

زما نظرپه بلوخ خان کې

تر سا ښه د سچ کید یا ن (۲)

په سیان کې ناست دی بلوخ خان

---

(۱) دبلوخ خان دسورنوم «جنته»و .

(۲)سچ دیو سشهور زندان نوم دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ر پټکي شنه کا ږ تو سا ن
«له کړو» را توسو بلوڅ خان(۱)

سر ګ یــې و ، پــه ســا ر
په ګولی نه سری بلوڅ خان

بې پر و ادی بلو څ خا ن
دخولې پرګای‌ولی ګورکیان

رونې توپک ر ونې کارتو سان
له غرورا کوز سو بلوڅ خان

په سج کی و ه کید یا ن
په‌غروکی ګرځی بلوڅ خا ن

بې یر و اد ی بلوڅ خا ن
ولات‌به‌ر نګ کی‌په ګو رکیا ن

په سج کی دو ه کید یا ن
یو لال سا سد بل بلوڅ خان

لا ت به نه وی په آ را م.
په غروکی ګرځی بلوڅ خان»

مأ خذ :

پښتواوپښتانه-۱/۲۳۱ سخ

---

(۱) کړو-دبوری په‌سیمه کی دیوه‌غره‌نوم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۸ـ بلو صوفی :

صوفی بلو په خته اتڼزی کاکړد کویټی دسیمی نوسیالی صوفی ؤ چی د کچلاغ دسیمی په قاسم نوسی کلی کی ښخ دی .

دپیریانا نونا روغان یې سزارته ورولی . اویوزیات شمېرخلک ورته عقیده لری .

مأخذ :

سزارات-۷۱ سخ دښاغلی سیال کاکړ -

۱۵۵۹ـ بله نسته کندهاری :

داسپرسن دکندهار دهیلمندد زمیند او ر په گردی باغرا ن کی او سید له داغا محمد خان لوراود پښتوژبی شاعره وه، اود(۱۳۰۰ هق) کال په شاوخوا کی یې ژوند کاوه.

په زلمتیوب کی له د نیا تللی وه - وا یی

چی د شلو کا لو په عمرد « غیرې » کو تل ته په لرگوپسی ختلې وه او هلته له یوه پا نه لو یدلې او سره سوې وه .

ددی دیوه شعرخو بیته ساد یوه سپین ږیری له خولی آوریدلی او یادداشت کړی او هغه دادی:

بیا پرسا د بیلتانه را غله غمونه نن بیا
چی یې کښېښوول په زړه راته دا غونه نن بیا

سلا لی زرکی گرزې چی په غرو کی
پخپله خو ښه ا لـو زی شـيلو کـی
سا خوهم د ر سره واخله په چمبو کی
چی وگورم د لویو غرو سرونه نن بیا

مأخذ :

پښتنی سېر سنی -۲٦ سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۰ بم نیکه :

د محلی روایاتو له مخی دغه د پښتو نیکه په ختهٔ بابړ او روحانی سړی تیر سوی دی

د کویټې په سیمه کی یې زیارت زیات شهرت لری، او د سرانانو د کښته تالاو سر

دلو یې غونډ ی پر سر پنځ دی .

مأخذ :

مزارات -۲۲مخ دښاغلی سیال کاکړ لیکنه -

۱۵۶۱ بنارس :

د پښتوژبې شاعر و، ژوند یې په دوولسمه پېړی کی اتکل سوی دی- یو شعر یې د ملا

شایسته خان په جونګ کی راغلی او هغه دادی:

خو به حیات گر ځی ای زما تو تې نفسه
خلاص به ځنی نشې ته اسیریې د قفسه
عمر خو هغه دی چی له یار سره تېر یږی
تېر شه عمر تېر شه ښادی نشته له دی پسه
وارد گلاب تیرشه ، همگی په زمکه زیرشه
یو سی په سر نه کړ ستا د مینی له هوسه
وخت د سحر خیز دی تیاری کوی سفر ته
د فراق نعره سی او ربده په غوږ و له جرسه
وخت د صبحدم دی خلک و اره دم په دم دی
د پر حکایت سه کړه ژ به بند کړه «بنارسه»

مأخذ :

ادبی ستوری -۷۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۲- بنائی کابلی :

ددری‌ژبی شاعر او دکابل په کوهستان کی اوسید، بیادهمایون پاچاپه‌وختو کی هندوستان ته‌تللی‌و، او دابیت‌دده‌دی :

بی سه‌رو پتو کارسن‌بیمار بدست
وه که‌بیمار غم‌عشق‌ترا کار بدست

مأخذ:

سکینته الفضلا- ۵۶ مخ

۱۵۶۳- بنائی هروی :

شیرعلی‌سلقب په«کمالالدین»اوستخلص په بنائی» دافغانستان‌د دری‌ادب‌له لویواد - بیانو٬نوسیالیوفاضلانو اوسشهورو شاعرانو څخه وچی‌په هرات کی‌یی داسیرعلی‌شیر نوایی‌په‌وختو کی ژوند کاوه .

پلاریی«محمد»نوسیدچی‌هم‌دده استاداوهم‌د «عجائب‌لطبقات»دمؤلف‌په قول‌دسلطان حسین‌بایقر الهسهد سانو څخه و ، چی په‌بلخ کی‌یې‌دحضرت‌علی‌دروضی‌په‌ودانو- لو کی‌بر خه‌اخیستی وه،او له‌همدی‌جهته ده‌ځانته«بنائی » تخلص غوره کړی‌و.

د بنایی دزیږیدو نیټه معلوسه نه‌ده خودوسره اټکل کیدای سی چی د نهمی هجری پیړی په دوهمه برخه‌کی په‌هرات کی زیږیدلی دی .

تر سلطان حسین بایقرادمخه یې‌څه شهرت نه‌درلود، که‌څه‌هم دده د پلار کسب بنائی وه، خو ده‌دعلم دزده کړی خواته سلاو تړ له، دهغه و خت‌ستداو له علوم یې‌څه له‌خپله پلاره او څه‌له نورو استادانو څخه ولوستل او په تیره‌یې بیاپه خوشنویسی او هم په‌سوسیقی کی‌لوی لاس‌وسوند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحسین نوائی پخپل کتاب رجال کتاب حبیب‌السیر کی بنائی داسی ستایی:

«جناب زبدةالفضلائی که بانی مبانی فصاحت بود، و در فضای سخن‌آرائی به چوگان نظم و نثر تفوق از شعران زمان می‌ربود ...»

دشمع انجمن دتذکرې مؤلف بیا لیکي‌چې: «معمار طبیعت او بنای سخن بلند ساخته، ومهندس اندیشهٔ او طرح معنی ودلپسند انداخته، ملای شعراوشاعرملایان است»

بنائی په‌شعر او شاعرۍ کی تر عبدالرحمن جامی وروسته په‌ټولو همزولو او معاصرینو کی ممتاز گڼلی سوی دی، او هم په‌خوشنویسی کی‌دده شهرت تردې حده و، چې قاضی صفی الدین عیسی په خپله یوه قصیده کی دده ثلث، نستعلیق، تعلیق، نسخ او ریحان لیک داسی ستایی:

شد محقق که کسی ثلث تو در نستعلیق نیست

این اظهر من شمس بود در اذهان

طی کند نامهٔ تعلیق تو تاج از تعلیق

نسخ یاقوت نمانی چو نویسی ریحان

په‌موسیقی کی‌یې هم لوی لاس درلود، او دامیرعلیشیر نوائی په‌تشویق یې دې فن ته‌ملاتړلې وه.

په لومړیو وختو کی امیرعلیشیر نوائی ته ډیر نژدې ؤ، خو وروسته دتوکو او مسخرو له‌کبله چې‌دده خوی‌و، دده او امیر علی شیر ترمنځ خپگان پیدا سو مثلاً یوه‌ورځ دیوه مشهور پالان گنډونکی دکان ته‌ورغی، چې‌د سلطان حسین بایقرا او امیر علی شیر نوائی و زیر د پاره سامان جوړاوه‌او ورته وویل: «دامیر علی‌شیر پالانه غواړم» داخبره ورو ورو دامیر علی‌شیر غوږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تهٔ ورسېدله، او بنائي مجبور شو له هراته دعراق عجم خواته ولاړ، او دامير يعقوب ترکمان په دربار کې ډېر مقرب شو، او هلته يې خپل دبهرام او بهروز مثنوي دغه امير په نامه وليکه، امير يعقوب ډېر خپنې خو بنن شو، ښې جائزې يې ورکړلې او دامير علي شير خخه يې دده بخښنه و غوښتله، امير علي شير هم دی و باخښه او بنائي بيرته هراته راغی ـ دی خپله پرديسي داسې بيانوي:

وطن من که خير اوطان بود

صدر روی زمين خراسان بود

دلم از شر حاسدان سفيه

حافر البسر في طريق اخيه

هر طرف از وطن گريختمی

همچو جان از بدن گريختمی

خو خو موده لا تېره نه وه چې بنائي بيا خپلې شوخې شروع کړلې، او داوار تا چار ه سو سمرقند ته ولاړ او دغه ځای حکمران سلطان علي دسلطان بايقراء دخور لمسی چې هغه هم يو علم دوست او ادب پالونکی سړی و، بنائي ته په درنه سترگه و کتل او به يې و نازاوه .

هغه وخت چې په (۹۰۶ ه ق) کال محمدخان شيباني پر سمرقند يرغل وکړ، دجگړې په پای کې چې سلطان علي ماته وکړه، دنورو او لجو سره بنائي هم د محمدخان شيباني دلښکر په لاس کښېوت .

که څه هم شيباني دعلم او ادب سره چنداني علاقه نه درلوده مگر دبنائي شهرت پر ده اغېزه وکړه، هغه يې تر خپلې حمايې لاندې و نيو، او دملک الشعرائي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لقب یې ورکیء، او هم یې دخپلو عسکرو قضاو رو سپارله، څکه نو بنائی سره

له دې چې هر وخت یې زړه غوښته چې خپل وطن هرات ته ولاړ سي مجبور سو

په سمرقند کې واوسي ـ څو چې د (۹۱۸ ه ق) کال په شاوخوا کې شاه اسمعیل

صفوی دامیر یار احمد اصفهانی په مشری یو لوی لښکر د بخارا او سمرقند خواته

ولیږه، په دې وخت کې بنائی د قرشی د حاکم شیخم میرزا سره و، نو چې صفوی

لښکرو هغه سیمه وړانه کړه او په یوه خونړی جګړه کې یې پنځلس زره تنه

ووژل، بنائی هم په هغه جګړه کې ووژل سو. بنائی دژوند په پای کې له

هجو کولو او ټوکو څخه لاس واخیست او دحافظ او سعدی داشعارو په استقبال

به یې شعر و نه ویل او په داسی شعرو کې به یې «حالی» تخلص کاوه.

دبنائی د اشعارو دیوان شپږ زرو بیتو ته رسیده او دده مشهور آثار دادی:

۱ـ دبهرام او بهروز مثنوی: چې په «گلستان» یا «باغ ارم» باندی مشهور دی

او په عراق عجم کې دامیر یعقوب ترکمان په نامه یې نظم کړی دی، او زنیې

دسنائی دحد یقې په خیر دی او دتاشکند په ښار کې چاپ سوی دی.

۲ـ د بنائی دوه دیوانه: وایی چې بنائی دوه دیوانه ترتیب کړی وو،

یو یې دخپل ژوند په وروستیو وختو کې دحافظ پر سبک په سمرقند کې ویلی

او تدوین کړی و، او په هغه کې یې خپل تخلص «حالی» ښوولی و، خو نسخه

لاس ته نه ده راغلې.

۳ـ شیبا نی نامه: چې دشیبانی محمدخان په نامه یې لیکلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده کلام څو نمونې دا دی :

-۱-

لاله‌رخ بنمود عالم راگلستان کرد باز
کوه رادامن پر ازلعل بدخشان کرد باز

غنچهٔ گل برگریبان تکمهٔ یاقوت داشت
گل بناخن‌های رنگینش گریبان کرد باز

باعصای سبز آمد سبزه براطراف جوی
خضر پنداری هوای آب حیوان کرد باز

غنچهٔ نرگس زتاب گل نظر بربست و گفت
دررخ خورشیدرخشان‌دیده نتوان کرد باز

شاخ گل شد تیر بهر صید مرغان چمن
باد صبح آن تیر راازغنچهٔ پیکان کرد باز

جام رزمانده است برسیمین طبق نرگس مگر
خویش را ازساقیان بزم سلطان کرد باز

-۲-

ازخوردن می‌منع کنندم که‌بنائی‌حرامست
چیزیکه درین شهرحلال است کدامست

مینوش که قسمت نشود ناقص وزاید
درذات تو نقصانی اگرنیست تمامست

آن همدم بی غش که ازوبوی وفائی
آید بمشام تو می غالیه فامست

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۳-

دختر انی که فکر بکر منند هریکی را بشوهری بدهم

هر که کابین ندادو عنین بود زوستانم بدیگری بدهم

-۴-

یو وخت بې امیر علی‌شیر نوایی ته دا بیت ویلی و :

عمارت دل من کن‌وگرنه از گل‌و خشت

هزار مدرسه آباد می‌توان کردن

دا بیتونه هم دده دی :

-۵-

ترانه تکمهٔ لعل است بر لباس حریر شده ست قطرهٔ خون منت گریبان گیر

زاهد بره کعبه رود کین ره دین است خوش می‌رود اما ره مقصود نه این است

درچمن گریه کنان بی گل رویت بودم مانده در سینه چو گل ناخن خون آلودم

بسرمه هر که سیه کرد چشم یار مرا چو چشم یار سیه کرد روزگار مرا

میکنم جامهٔ خود در ره میخانه گرو که مرا جام می کهنه به از جامهٔ نو

مأخذونه :

۱- ریحانه‌الادب - ۲۸۲/۱ مخ. ۲- شمع انجمن - ۷۸ مخ .

۳- پیدایش‌خط‌و خطاطان-۱۳۸ « ۴- حبیب‌السیر -۳/۳۳۳ «

۵-رجال کتاب‌حبیب‌السیر-۱۹۶ « ۶- خط و خطاطان- ۹۶ «

۷- مجالس النفائس - ۶۰ « ۸-نتایج الافکار- ۹۹ «

۹- آریانادائرة‌المعارف (پښتو) ۴۷۵/۴ مخ

۱۰-صورتگران و خوشنویسان هرات درعصر تیموریان ۶۶ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۴- بندر شاه :

د پښتو یو نوم ور کي شاعر و، چې د (۱۳۰۰ هش) کال په شاوخوا کې یې شیخ آزاد خان سا پي د پښتو د یو شاعر په توګه د ده نوم یاد کړی دی.

مأخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو -۷۸ مخ .

۱۵۶۵- بنګل خان کاکړ :

د نومیالي مجاهد دوست محمد خان کاکړ زوی او د سرښي لمسی په خټه جوګیزی کاکړ په ږوب کې د کاکړو د تېرو نومیالیو او با توره مشرو، چې پروفیسر سیال کاکړ په خپل کتاب «پښتو او پښتانه» کې د ملي شخصیت په حیث معرفي کړی دی او لیکلي: «بنګل خان د کاکړو هغه توریالی قهرمان دی، چې د پښتونخوا د کاکړستان په سیمه کې یې د حریت او آزادۍ د یوه بلله کړې وه، د خپلې خاورې د ساتنې په غرض د غه مجاهد پښتون له پرنګ سره را اخیستې وه، د ده د خپل پلار سره د ږوب او بورې په ډېرو جنګونو کې برخه اخیستې وه، خو په خپلو د کلا سیف الله 'بابي' کنې سرغني او د تاني شپې جنګونو یې ده ته منسوب دي. د خپلواکۍ نومیالي پښنګ بنګل خان کاکړ د انګلستان له استعمار چیانو سره په ډېره مړانه او پښتني استقامت وجنګېد، موږ د تاریخي شواهد وله رویه ویلای شو چې د کاکړو نومیالي مبارز بنګل خان له (۱۸۸۴ عیسوی کال څخه) بیا د (۱۸۹۳ عیسوی کال) ترنیمایي پورې د خپلو دښمنانو سره په مړانه جنګېدلی دی، او تر (۱۸۸۴ عیسوی) کال د مخه یې هم د پرنګ پرضد په ځینو مبارزو کې برخه اخیستې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زسوبردغه توریالی فرزندله انگریزانو سره اوردی مبارزی کړی، خوبالاخره زمایه عقیده دخپلوله لاسه پاته راغی- سوردتاریخ په پاڼو کی وینو، چی پر کاکړو باندی داستعمار- چیانوله لاسه خپل لرغونی تاتوبی کاکړستان سور اورسو ، نو بنګل خان آخر مجبوره سو، چی کاکړستان پریږدی او په افغانی خاوره کی خپلو مبارزو ته دوام ورکی .

(بنګل خان د۱۸۹۳عیسوی) کال په شروع کی دافغانی خاوری په جبار نومی کلاکی دتوخوسره ژوند کاوه ، خوبیاهم پرنګیان دافغانی خاوری په «جبار کلا» کی له نوسیالی مجاهد بنګل خان کاکړ څخه په ډا روو، ځکه چی هغه له خپلی مبارزی څخه لاس نه و اخیستی .

پرنګ داسیرعبدالرحمن خان سره د ډیورندلاین خبری پیل کړی، او پرنوموړی امیرئی فشار راواچاوه ، چی بنګل له خپلی خاوری څخه وباسی- امیرعبدالرحمن خان بنګل خان ته حال ورکی چی یاخو کابل ته راسه اویا بیا ترتیګ واوره، کابل ته د تګ په صورت کی د سهیلی پښتونخوا محلی روایات داسی وایي چی :

امیرعبدالرحمن خان د بنګل خان کاکړسره دا پښتوو کړه چی د شاجوی ویاله به هغه ته د لوړی سپلمستیا په توګه ورکوی - خو بنګل خا ن په مات زړه دکابل پر ځای کاکړستان ته راغی سو ږ د تا ریخی شواهدو له رو یه و ینوچی د تور امیرله لاسه د بنګل خا ن کاکړ څخه خپله ملی مبا رزه نیمګړی پاته سو ه ، اوپه بنګل خان کاکړ هغه د پ،رسوپه مصداق «نه جای ماندن،نه پای رفتن » کانه وسوه- بالاخره دغه مبارزپښتون اودهغه توررزنو ملګرود امیرعبدالرحمن خان له لاسه پرنګ ته ځانونه په ګونوورکو- اود(۱۸۹۳عیسوی)

کال د جون په ۲۳ په هندو باغ کې لفټننټ سیکموهن ته ورغلل، او د پرنګ سره یې روغه وکړه، او پرنګیانو هم ترڅه سودې وروسته پر بنګل خان باندې باور وکی او هغه ته یې د وفادارۍ په بدل کې Allowance ور مقرر کې او له غمه خلاصی ئې کی یې له ور کړې او د ۱۸۹۳ ع کال په جنورۍ پرنګیانو بنګل خان د یوشمیر نورو مخورو سره د سیل په غرض د هند لویو لویو ښار و ته لکه لاهور، کلکته، بمبې او کراچۍ ته بوتلی او د خپل مغرضانه سیاست په او بویې د ده سپېڅلی پښتني دماغ و ر پر بمنځی .

بیا وروسته بنګل د پرنګیانو د نماینده «هنر مکموهن» سره په (۹۵-۱۸۹۴ عیسوي) کال کې په هغه کمیسیون کې شامل کړه شو چې د افغان او بلوڅ د سرحدي خط د تاکلو د پاره تعیین شوی و، او په دغه نارواو غیر ملي کار کې بنګل د انګریزانو په اصطلاح Did good cervice په نامه یاد شو (یعنی ښه خدمت یې وکی) او یا په (۱۹۰۵ عیسوي) کال کې د سیستان په سیمه کې د وېش د تاکلو په کمیسیون کې د سرهنري میکموهن سره ملګری و .

څه وخت چې بنګل خان په سیستان کې اوسېد، نو هلته یې ډېره موده و شوه، چې په کاکړې غاړو کې داسې یادشو :

لیا سیبان په وریښم جوړ کي   لیا نازک بیرته راکوږ کي
چه بنګل پر سیستان اوسي   درختي ګل وکي بیا توسي

بیا پرنګ راولاړ شو، په (۱۸۹۷ ع) کال کې یې د ادغرو نوباز «سردار بهادر کی» او په (۱۹۰۶ ع) کال کې یې پسې « نواب » کی - خوله بده مرغه د همدې کال د سې برشپېږ مه نیټه نواب بنګل خان په کلاسیف الله کې «د باران» نوسی له خوا ووژل شو، او د ده مړینه په یوه کاکړی غاړه کې داسې یاده شوه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنگل سردار يې سر کې په گولی

شا و خوا ده باندې تولـه کچاری »

(دبنگل خان دمرینی سبب او کیسه د پروفیسرسیال کاکړ د« پښتواوپښتانه »د کتاب

په ۱۹۵، ۱۹۶ مخوکې راغلی ده)دبنگل خان سرې دسیف الله د کلاپه « مانکې»

کې خاوروته وسپارل سو، اودده مزار په خلکوکې د بنگل په شامی شهرت

لري او تر اوسه یې جاپې او هڅونه په شاسې کې پراته دی - پرمزار یې

گنبته ولاړه ده او خلک یې زیارت ته ورځی .

پروفیسرسیال کاکړ په پای کې لیکلی :

« لنډه دا چې بنگل خان کاکړ یو ملی مبارز ، ریښتینې مسلمان او پیاوړی سیاستمدار و

هغه دچا خبره : « سل دې و سره یو دې سه سره » په مصداق دبنگل خان سرینه په

حقیقت کې دټولو پښتنو سرینه وه .

ماد خپل لوسرې فولکلوری تالیف « غاړی » پر ۷۹-۸۰ مخو باندې دمجاهد پښتون

نواب بنگل خان په باره کې یو لړاولسی غاړی خوندی کړی چې تکراریې دلته

عبث دی ، البته لاندې غاړی نوی لاس ته راغلی ، چې په دې ډول دي :

دبنگل د سپرکې خوپ دی

ډ یډ ا ن کا ر کو لا نسی

بنگل سپر کې و ډ ر کې ء

ز ه د و لـی و هلـی نسم

یو وا رلاړ سه ځان بنگل که

په ډ یډان کې بنامارسر که

ما دنواب بنګل‌خان په باره کې د لومړي ځل دپاره داتڼ دوې ښکلې نارې چې د کاکړو په فولکلوري اصطلاح د «اسې» بدلې بلل کېږي، د ژوب دیوه سنځره خیل ښاغلي لونګ د خولې څخه لیکلې، چې دلته ستاسې حضورته وړاندې کېږي :

بنګل سرداري يې مړ کيء　　　　که او وردي د تسیل پرسر اوو ردي

اوس دې واخلي زريپ خان که زور وردیء

د بنګل ملنداهي سترګې تورولې

چې ټک د تو پنچې سوې

سولائي يې تر کلاو غورځولې

د بنګل خان په تېر کې داوخت د هغه پر سینه ښاغلي نواب محمدخان جوګیزي پاته دي چې دده په باب یوه لرغوني فولکلوري غاړه وړاندې کېږي :

د بنګل سردار په کورکې

خدای دې د سپین مامدخان لوی کې»

د بنګل خان په باب داخلو رغاړې د ښاغلي محمد ابراهیم عطايي له یاداښتو څخه را اخیستې سوې دي :

بنګل مړی ارمان يې ډېر دی　　　　یا کاکړ له غمو سپر دی

بنګل مړ تول يې دغره دی　　　　ګړ د کاکړ بې په نامه دی

بنګل مړ کاکړ خبر سو　　　　په ژوب تند ربرابر سو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنگل مه مینځی پردړو   بنګل پیر دی د کـاکـړو

ماخذ :

۱ - پښتوا و پښتانه په سهیل پښتونخوا کې د پروفیسر کاکړ اثر- ۱۸۷/۱ مخ   ۲ - دښاغلی عطایی یاداښت

۱۵٦٦- بنګی الینګاری :

بنګی‌شاه مشهور په‌بنګی‌د پښتو ژ بی‌اسی شاعر دلغمان په‌الینګار کی او سېده او دتوری جوړو لو کسب‌یې کاوه په اشعارو کی یې کله‌د«بنګی» او کله‌د«بنګی‌شاه»په‌نامه ځان یاد کړی .

اشعار یې براولسی او زانو ویلی‌اوشاګردان یې‌هم درلودل چی‌دده‌په پیروی یې‌شعرونه ویل :

یو شعر یې دغازی محمدجان خان وردګ‌په‌ستاینه کی(د۱۲۹٦ هق) کال دملی جهاد دپېښو په‌باب ویلی‌دی چی له‌هغه څخه څرګندیږی چی«بنګی» تر همغه وخته‌ژوندی و دغازی محمدجان خان دستاینی سر یې‌دادی :

رحمت‌دی وی یارانو په غاز‌محمدجان‌خان
یو دی و، له سر د انو
ولاړلکه زمری، وپیرنگی ته په میدان
قـاتـل د کـافرانو

مأ خذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۷۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۷- بو لعجب کابلی:

شیخ بو العجب ددری ژ بی‌لەظر یفو شاعرانو څخەو، چی«بوالعجب »یې هم دظرافت لەمخې ځانته تخلص ټاکلیو، بیاهم درویش مشر بەسړی و وایی‌چی پر ډنگر آس بەسپور، تیر کینبەیې لەغشو ډک تر ملاتړلی‌او ماتەلیندی بەیې پراوږە، دکابل پەبازاراو کوخو کی‌بەگرزیده، او پە همدې ډول بەیې‌ځانو اونوروکـو روته ورتیء

د(۹۷۵هق)پەشاوخواکی پەکابل کی‌مړدی- دخواجه عنبرناظر پە باب یې دا بیتونه ویلـی وو:

آن‌خواجهٔ عنبری کـەدنبر واری
افتد بـزمین مثال زنبـر واری

هرجاکه برفت رفتم ازدنبالش
هرگه‌کەبراند راندم العزواری

هرگاه که گیرداو عنان شانم
درخدمت شەستاده قنبر واری

مأخذونه:

۱- سکینة الفضلاء- ۷۵مخ

۲ - تاریخ افغانستان درعصرگورگانی هند - ۲۲۹ مخ

۳ - آریانا مجله - ۲ کال ۱۱ گڼه - ۵۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵٦۸ـ بوسعيد کابلی :

خواجه‌میر سعید الدین دخواجه میر سعدالله‌زوی او ددری ژبی شاعرو په په(۱۱۹۸ هـ ق) کال‌د کابل د«تنگی‌سیدان» په سیمه کی زیږیدلی،او خپله لوسړنی علمی زده کړه‌یې په‌هغه سیمه کی پای‌ته ورسوله ، او بیاد کابل ښار ته راغی‌ء او ددې ښار دعاشقان او عارفان په‌محله کی‌او سېدااو دیوه‌جومات امام و، روسته بیاهندته‌ولاړ، او پس له یوخه وخته بیرته کابل‌ته راغی‌ء او په‌تصوف کی‌دطریقت‌یوسالک‌سو، او په (۱۲۸۳ هش) کال کی‌بوسعیدپنځه اتیاو کلو په‌عمر په کابل کی‌مړسو، او دخواجه‌صفادغره په‌لمنه کی ښخ دی .

بوسعید په‌خپلو غزلو کی کله‌د «بوسعد» کله«دسعدالدین» او زیاتره‌د «بوسعید»په‌نامه ځان یادوی .

دده د اشعارو دیوان تقریباً پنځه‌زره بیتو نه‌لری او یوه قلمی نسخه یې د اطلاعاتو او کلتور په عامه کتابخانه کی ستته ، او بله نسخه یې د کابل دمشهورشاعر او عالم مرحوم هاشم شایق په‌کته بتون کی‌وه .

دا غزله دده ده :

ساقی بیا رباده که‌کارم زدست رفت
درده‌قدح قدم که‌عیش‌بهارم زدست‌رفت
واقف شوی اگر زدلم جای رحمت
دستم بده که دامن یارم زدست رفت
ازعقل وعلم ودین ودل ما خبرمپرس
بیچاره‌ام اکنون که چهارم زدست‌رفت

(c) ketabton.com: The Digital Library

از اشک خون چو خط بنگارم بهر زمین
بر جا س ز انکه پای نگا رم ز د ست رفت
در انتظار روی تو خشک است چشم من
آن دو لتی که بد بکنارم ز دست رفت
بو دم بعهید خو یش که ناگاه تیر عشق
بنمو د صو لتی که شکا رم ز د ست رفت
گر ناله بشنوی ز من ایندم عجب مدار
ای« بو سعید» که صبر و قر ارم ز دست رفت

او دا هم دده یو ه غلو ر یزه :

ای چشم تو غار تگر دین و دل من
خال تو نشسته در کمین دل من
از گلشن روی تو بیر و ن شد خط سبز
جز مهر نر و ید ز زمین دل من

مأخذ :

پښتو آر یانا دائر ه المعارف ـ م/۵۲۲ مخ.

۱۵۶۹ ـ بو علي شاه :

دپښتو ژ بی شاعر و ، او په (۱۲۸۳ ه ق) کال یې یو کتاب د «فر عو ن دقصی په محفل پو ری) په پښتو نظم کړی دی .

مأ خذ :

پښتو آ ر یانا دائر ة المعارف ـ م/۵۲۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۰ - بوعلي هروي :

د دري ژبي شاعر، او د امير عليشير نوائي معاصر و ،
امير عليشير ليکي چي: « لېوني غوندي ګرزي : که لېوني نه وي بوعلي
به يې تخلص نه کاوه »

داهوسني د رلو د چه بوعلي غوندي سړی خو لېوني سو، خپل ځان ئي د زماني يګانه
سړی باله -دابيت دده دی:

خلقي براه عشق تو آسوده سی روند ‌ ‌ ‌ عاشق منم دګر همه بيهوده سی روند

مأخذ :

مجالس النفائس-۸۰،۵۵ ۲ مخ.

۱۵۷۱ - بلوک نيکه :

د خپل وخت نومیالی روحاني عالم ؤ په خته نورزی او د کندهار د سپين بولدکی
درباط په کلي اوسيد او همهلته سړ او شخ دی
د پرعوام يې زيارت ته ورځی، په تېره بيا د لېوني سپي دا رلي نا روغان يې له ژيارته سرسته غواړي
اصلي نوم يې معلوم نسو، او نه يې د ژوند نېټه لاس ته راغله -يوازي د کندهار د پنجوائي
د تلوکان اوسېد ونکي د پښتو اودري ژبي پښتواني صوفي شاعر ملا حسن اخون په خپل
يو غزل کې «درباط» پوتي داسي ياد کړی دی :

سپيني پېښې «درباط» پرپوتي و سوي ‌ ‌ ‌ خپل آشنا په تش نظر نه را ته ګوري
ماوبل زه به لاديد ن کړم ديارانو ‌ ‌ ‌ ياران تللي سپني پاتي تشي توري

له دې بيتو څخه داسي اټکل کيدای سی چي بولک نيکه دی د ملا حسن آخون ملګری وي او
څنګه چي ملا حسن اخون په (۱۲۳۵ هق) کال کي مړ دی نو د بولک نيکه ژوند د(۱۲۰۰ ه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال په‌شا وخوا کی اتکلولای سو-خود پښتانه‌شعرا دوهم ټوک ۷۹۳ مخ کی لیکلی سوی دی چی ملاحسن آخون دپوټی میا نور محمد ته‌عقیده‌درلوده‌نوښایی چی په‌پورته بیت کی‌له«پوټی» څخه‌هم‌غه«پوټی»مقصدوی چی میانور محمد پکښی‌اوسېد .

په‌هرحال په سپین‌بولدک کی د«بولک‌نیکه» په‌نامه‌زیات مشهور دی .

مأخذ :

شخصی یاد داښت

۱۵۷۲- بولی بلند :

نومیالی پښتون‌تېرسوی دی،چی‌دکویټی‌دکچلاغ نومی‌سیمی‌ته نژدې‌دغره‌پرسر ښخ دی،دده‌زیارت‌ته زیات‌خلک ورځی‌اوډېرعقید تمندان‌لری.

مأخذ

مزارات -دښاغلی میا ل کاکړ -۱۶ مخ

۱۵۷۳- بهاالدین بلخی :

مولانا بهاالدین‌دبلخ‌له‌نومیالیو پوهانواو عالمانوڅخه‌وچی یوکتاب‌یی د«تاریخ الا-کبرفی‌طبقات العلماواخبارهم» په‌نامه تالیف کړی‌دی‌او یوه‌نسخه‌یی‌دانګلستا ن داکسفورډپه کتابتون کی سته .

پلاریی‌محمد نومېده‌او اونیکه‌یی برمکی ابن‌خلکان‌و.

په(۶۸۳ هق) کال کی مړدی.

ماخذ

پښتوآ ریانادایرة‌المعارف . ۴۹۳۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۴- بهاالدین سام غوری :

په دی نامه درتنودال شنسب له پاچهانواو امیرانو څخه په غوراوتخارستان کی حکومت کړی دی: لومړی سړی په (۵۴۴ هق) کال پراماراتِ کېښنوست، اودوهم سړی په (۵۸۸ هق) کال امیرسو، او دریم په دیرلس کلنی کی امارت ته ورسید.

دغوریانو په کورنی کی دري پاچهان وو، چی د ری سره د «بهاالدین سام» په نامه یاد یدل:

یو بهاالدین سام بن عزالدین حسین دسلطان علاالدین غزنوی ورور (۵۴۴-۵۴۵ ه ق) اودوهم بهاالدین سام دغیاث الدین محمودزوی (۶۰۷ ه ق) اودریم بهاالدین الدین سام دشمس الدین محمد د باسیان له سلو کوڅخه (د ۵۹۰-۶۰۲ ه ق په شاوخوا کی) و. ماخذونه:

۱- لباب الالباب ۵۷۳ مخ ۲- لغتنامه- ب ۳۹۶ مخ

۱۵۷۵- بهاالدین عمر هروی :

شیخ بهاءالدین عمر چغاره دهرات له نو میالیو عارفانو اوشیخانو څخه دفراهی شیخ محمدخوري او مریدو، او جینی تذکره لیکو نکی یي دشیخ رکن الدین مرید بولی او لیکی چی: « ازو تا شیخ رکن الدین علاالدوله سل او کسی باین سلسله برسجاده تقوی نشسته» (۱)

په فراه کی زیږیدلی او په هرات کی یي ودهسوندلی او زده کړه یي کړې ده، په کوچینوالی کی جذبه پر راغلی وه او دژوندتر پایه په جذبه کی و، حتی دنمانځه پروخت به یي یو خوړك دخانه سره کشینا و ه چی دي درکعتو په شمیر خبری کړي. دغه وخت پاچا ای امیران به یي خدمت ته ورتلل او ده به هم هغوته دعدالت او احسان توصیه کړله او زیاربه یی یو ست چی دظالم لاس دمظلوم له گریوانه لنډ کړي.

---

(۱) آریانا مجله - ۳ کال - ۷ گنه - ۵۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواند میرد حبیب السیر مؤلف لیکی چی یوکال په هرات کی و باراغله دهرات خلک شیخ بهاؤالدین عمرته ورغلل اوځینی وی خوښته چی دعاوکړی ، شیخ ورته وویل چی : «منتقم جبار دقهر په داسی سرتبه کی دی چی هرڅوک چی ددعا د پاره لاس پورته کړلاس یې وباوهی او که څوله د شفاعت د پاره پرانیزی ژبه یی وچیږی » وایې چی خلک شیخ زین الدین ته ورغلل هغه دعاوکړه ، ژبه یې و باوه هله او له هغه څخه سړ سو .

شیخ بهاؤالدین په تل روژه ود چا تحفه اوهدیه یی نه منله پرخپلی روزی قانع و . مولاناجامی دده په باره کی لیکلی چی :

« هغه وخت چی به یې فقیران د حقیقی مطلوب خواته متوجه کول او ترغیبول دا بیت به یې وایه :

دلارامیکه داری دل درو بند

دگر چشم از همه عالم فرو بند

دعمر په پای کی دنو رو دپیرو مخورواو علماولکه مولاناسعدالدین کاشغری (چی په ۸۶۰ هق کی سړ دی) او مولاناشمس الدین محمداسد (چی په ۸۴۲ هق کی سړ دی) او مولانا سعدالدین فرخ، او خواجه زین الدین خوافی، او مولاناقطب الدین ظهیری او مولانا شریف الدین عبدالقهار، او مولانا تاج الدین حسن ، او خواجه شهاب الدین اسماعیل حصاری او نورو سره دشاهرخ میرزا په وخت کی له هراته دحجاز خواته ولاړ ، او دمکې تر حج وسدینی ترزیارت وروسته بیرته راغی او د (۸۵۷ هق)کال دلوسړی خور (ربیع الاول) په ۷ دسه شنبی په ورځ مړ ، او دهرات دمختار دغره په لمنه کی د هرات دعیدگاه شمال ته ښخ کړه سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې ميرزا ابوالقاسم بابر دشيخ له کلي «چغاره» څخه دده جنازه پر خپلو اوږو اوچته کړه، او دده خلف الصدق شيخ نورالدين ته يې پاتاور کړه .

مولانا شريف الدين عبدالقهار دده په وړ نه کې دا بيتونه وويل :

قدوة العارفين امام بحـق

قطب الاقطاب عصر شيخ عمر

در ربيع نخست و فصل ربيع

سوی فردوس کرد عزم سفر

در سموات غلغلی افتـــاد

چون بکروبيان رسيد خبر

پر تر از سدره بارگاه زدند

که شهی ميرسد ز ملک بشر

عقل ميخواست نام و تاريخش

«گفتمش قطب اهل کشف عمر »

- ۸۵۷ هـ ق -

بيا نو ميرزا ابوالقاسم بابر دده پر قبر باندی په خپلو ډېر و شخصی پيسو و دانی و دانه کړه .

مأخذ :

آريانا مجله - ۳ کال - ۷ گڼه - ۵۵ مخ

د ښاغلی محمد ابراهيم خليل ليکنه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۶ ـ بهاءُ ولدین (ملا) :

ملابهاءالدین په ختهه ساگزی دپښتو ژ بی هو خ لیکوال د کندهار دښار د ډیرو په بازار کی او سېد. په دری او عربی هم پو هېده، او د کندهار د ادبی انجمن غړی و ، د دلیکنی ده څه انجمن په پښتو مجله کی چاپسوی دی. دی تر(۱۳۳۴ ه ش) کال وروسته مړدی.

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۸۰ مخ

۱۵۷۷ ـ بهاءُ ولدین نور بخش :

شاه بهاء الدین نو ر بخش د شاه قاسم نو ر بخش فاضل او لاد، او د خپل و خت نو میالی عالم و ، د علم سره یې زهد هم درلود، او د سلطان حسین میرزا په وروستیو وختو کی له عراقه هرات ته راغئ، او د خواجه افضل الدین محمد کرمانی په خانقا کی یې چی د عراق تر وره د بندی وه و اړول، او سلطان حسین میرزا ورته په درنه سترگه کتل، او هغه وخت چی سلطان حسین مړ سو ، او په خراسان کی د نفاق او ـ پریشانی او ربل سو ، نو شاه بهاء الدین آذربایجان ته ولاړ او هلته مړ سو .

مأخذ :

حبیب السیر ـ ۳/۱۱۵ مخ

۱۵۷۸ ـ بهادر خان :

د شاه حسین هوتک د عسکری قو او نو میالی سپه سالار و ، چی په (۱۱۳۸ ه ق) کال یې د «شال» او « ږوب » سیمی فتح کړې ډیرې یې هم ونیولې او شاه حسین و رته د « ورور » خطاب کاوه ، او عو اسو «امیر لامراء » باله، او د پټې خزانې مئو لف یې د شاه حسین هوتک بازو بولی او د « صدر اکابر دوران »او «خان عالیمکان» او « صدرالزمان » په القابو یادوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهادر خان د میرویس نیکه په وخت کې هم د آزادۍ غښتونکو په لومړیو ډله-
کې و لاړو، او په هغه اولسي جرګه کې یې د خپل ټبر د مشر په توګه ګډون کړی و
، چې د میرویس نیکه له خوا د پردیو متجاوزینو پر خلاف جوړه سوې وه
د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک یې داسې ستایي :

«په دې دوران په کندهار کې مشهور دی، په بهادرۍ او په توریالیوالی
معروف، د پادشاه ظل الله یار و دی، او دلبر نکر و سالار، شال او ږوب کلاوې یې-
فتح کا، او ډېرې یې ضبط کا، د برې سمند یې هرې خواته چې منخ کا، هغه ځای اخلي، او
برې یې له ازله په برخه دی؛ په کندهار کې ټول خلق پېژني، او محتاجان او فقرا یې
په کرم او سخاوت ساره دی، د جود لاس یې زر بخش دی، او هر کله د غریبانو دستګیري
کا، پادشاه عالم پناه شاه حسین یې په «ورور» خطاب کا، او عوام یې په «امیر الامراء»-
یادکا؛ خان عالیمکان په علوم کې عالم دی، او په اشعارو بې نظیر، شعرا او علما
په لاس د کرم پالي، او هیڅکله یې مجلس له دې طایفو خالي نه وي، او په صله کې په
دوران طاق دی، او په بښندنه علما تـه حاتم دی-چې له سفره راسي علما او شعرا سپلمه
کا او دوی ته بښندني و کا خالق تعالی دی دا کریم دوران او حاتم زمان تر ډېره ژوندي
وساتي آمین یا رب العالمین» .

د محمد هوتک له لیکنې څرګندېږي چې بهادر خان سر بېره پر هغه چې یو نومیالی
سپه سالار و، د شعر او ادب او علماؤ سره یې هم د زړه مینه درلوده او په خپله هم د-
پښتو ژبې شاعر و او اشعار به یې پر اولسي وزن ویل، او د پښتو ژبې د آثارو په
راغونډولو کې یې زیار یوست-لکه محمد هوتک چې د عبدالقادر خان ختک
حدیقه په خپله د ناظم په قلم د بهادر خان سره لیدلې وه، دې د عبدالقادر په باب لیکي:

« په سنه (۱۱۱۵ ﻫ) یې یو بل کتاب نظم کا، چې نوم یې دی «حدیقه ختک» - دغه کتاب ما په سنه (۱۲۳۰ ﻫ) له صدر الزمان بهادرخان سره ولیدلچي د مؤلف په دسخط و د بهادر خان دامت شوکته (۱) همسې روایت کاچې په دېره ما دغه کتاب و مونلچې دیوختیک په ضبط کې و. »

محمد هوتک د بهادر خان یوه بدله چې پر اولسی وزن یې ویلې وه هم په پټه خزانه کې راوړی ده او لیکلي یې دي چې:

«همسې وایې کاتب الحروف محمد هوتک غفر الله ذنوبه و ستر عیوبه، چې خان عالی - مکان ددې کتاب دپاره له خپلو اشعارو څخه ماته یوه بدله راکړه چې دلته یې ثبت کوم، چې کتاب له ذکر خیر ددې حاتم زمان خالي نه وي، او هر څوک چې یې ولولي دعا ورته وکا، هغه بدله دا ده:

بیلتون په زوردی تر لیمو مې سهانم څاڅي
لکه شبنم څاڅي

داسره یاقوت مې په لمن کې ستا په غم څاڅي
په غم الم څاڅي

گوره لیلی باران داو بوستا په چم څاڅي
خنسگه پر چم څاڅي

* * *

راغله لیلی په شیټکې خال نخا په گلو کوی
په سرو منگلو کوی

---

(۱) دېره: مقصد دېرهٔ اسماعیل خان او یا دېرهٔ غازي خان ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهار چې وزی سیل کا ، بڼ غ دبلبلو کوی

گل په او بلو کوی

ملا لی سترگی کاسیه په و یرژلو کوی

زیمب په کجلو کوی

دژوبل زړه وینی په هر گړی هر دم څاڅی

لکه شبنم څاڅی

* * *

ښکلی نجلی! دباغ په لورمه څه نخا مکوه

عاشق رسوا مکوه

وریت سوی زړه سی دی سین یو ری خندا مکوه

راشه جفا مکوه

زه یم پتنگ ته یی ډیوه ماجلبلا مه کوه

نور ظلم بیا مکوه

یم ستاله عشقه لیونی پر ما ، ماتم څی

غم او الم څاڅی

مـا خذ :

پته خزانه ـ ۱۱۱ ، ۱۲۱ ، ۱۲۵ مخونه

د کابل ـ لومړی چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۹ـ بهادر بدخشي :

دسعيد بدخشي زوی دهندداکبر پاچاپه وختوکي دتربت دسيمي واکوال و او هغه وخت چې د«بهار» دصوبې اميران اکبرپاچاته پورته سول اودده پلار سعيد هم دياغي اميرانو سره يوځای سو، نوبهادرهم د خپلو اکي اعلان وکی او په خپل نامه يې سکه ووهله اوخطبه يې وويله چې پرسکه باندې دابيت کيندلی سوی و :

بهادرابن سلطان بن سعيد ابن شه سلطان

پسر سلطان پدر سلطان زهی سلطان بن سلطان

بيا چې دده پلار دمعصوم خان کابلي په وينا خپل زوی بهادرته ورغی بهادر بندی کی ؛ هغه وچې داکبرپاچا له خوا صادق خان ديوه لوی لښکرسره دبهادرسقابلې ته ورووت اودسختې جگړې په پای کې بهادرووژل سو .

دده دوژلو کال (۹۸۸ هـ ق =۱۵۸۰م) کال و .

مأخذونه:

---

۱ - مأثرالامرا- ۱/۳۹۰ مخ ، ۲ - اکبر نامه -۳/۳۸۳- مخ

۱۵۸۰ـ بهادر خان روهيله :

ددريا خان داودزی پښتون زوی او په هندکي د شاهجهان پاچاله نوميالیو سالارانو او اميرانوڅخه و .

هغه وخت چې شاهجهان لا شهزاده و، بهادرخان دخپل پلارپه واسطه دهغه سره آشنا سوی و، اوبيا چې شاهجهان دپاچهی پرتخت کښېنوست ده ته يې د څلورو زرو پليو او دوو زرو سپيروسنصب ورکی اود« کالپي» دسيمي جاگير اودهغې سيمي دسرکښانو سرکوټل يې هم ورو سپارل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی هم دشاهجهان دپرتخت کښېناستلو په لومړی کال دعبدالله خان فیروز جنگ په مشلگری د کالپی خواته رهی سو. خوچی د« ججهار » دسیمی یاغیان اېل کړی، او ترسختی جگړی وروسته یې پردښمن بری وموندااو دهغه بری له امله دشاجهان له خوا « نغاره » ور کړه سو.

ترهغه وروسته دد کن د ناظم اعظم خان په مشلگری دخانجهان لودی استیصال ته وگمارل سو.

خوخانجهان لودی په ډېره مېړانه ورسره جنگېد او بهادرخان دوه ځایه ټپی سو. پر مخکه ولوېد د خانجهان جگړه نو غوښته چی سر یی پرېکړی خو خانجهان پری نه ښوول او بهادرخان ژوندی پا ته سو.

دشاهجهان دجلوس په څلرم کال دعادل خانی لښکرو سره په جگړه کی هم ټپی او بې هوښه شو چی بیجا پورته یې بندی بوت او دشاهجهان دجلوس په پنځم کال دعادلشاه له خوا ایله کړه سو، او شاهجهان ډیر و نازاوه منصب یی ورله ور کړ او اوبیرته دا کالپی او قونوچ جاگیر ورو سپاره او د « ملکوسه » دسیمی دسر کښناو سر کوتلو ته بې وگماره دیریی ووژل او کورونه یې وروران کړه، او د زړو رتوب انگازي یې هر لورته خپري سوې. تر هغه وروسته بهادرخان په راجا جهار سنگه بند یله پسی ولاړ او هغه ته یې هم ما ته ورکړ.

په دی توگه بهادرخان رو هیله دشاهجهان پاچاد وخت په زیاتو جگړو کی خپله توره ځلولې او سرا نه ښکاره کړې وه چی تفصیل یې د « مآثرالامرا » د کتاب په لومړی ټوکی کی راوړه سوی دی.

هغه وخت چی شهزاده مرادبخش دبلخ خواته راغی هم دا بهادرخان ورسره و، او کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې شهزاده مراد بخش له بلخه کابل ته راوگرځېد د بلخ صوبه داري او دهغه ولايت انتظام يې اصالت خان په اتفاق بهادرخان ته وسپاره او بيا چې شاهزاده محمد اورنگ زيب د بلخ ولايت ته راغى نو بهادرخان يې د ازبکانو سره جګړې ته وګماره. که څه هم بهادرخان په جګړه کې ډېر زيار ويوست خو دده رقيبانو شاهجهان ته داسې ورسوله چې ګواکې بهادرخان په خپل کار کې سستي کړېده ځکه يې نو دده د کالپي او فوج جاګير ضبط کې او دده زړه هم ماتسو خو چه (۱۰۵۹ ه ق) (۱۶۴۹ م) کال د رجب د مياشتې په نولسمه او د جولاى په نولسمه په داسې حال کې چه د شهزاده محمد اورنگ زيب په ملګرى کې يې د قندهار قلعه محاصره کړې وه د ساه ناروغۍ له امله مړ سو. او نواب غلام حسين دده د مړينې نېټه په دوو بيتو کې داسې وويله:

فخر هندوستان بهادرخان که جهان قائل شجاعت اوست

سر دو داغ فراق را بگذاشت داغ جان درسين رحلت اوست

د هند په (يوپى) کې «د شاهجهانپور» ښار د شاهجهان په نامه همده و دان کړى دى.

ماخذ:

۱- مأثر الامرا - ۱/۴۱۲ مخ تر ۴۲۰ مخ پورى - په اردو ژبه

۲- پادشاهنامه - ۱/۱۰۶ مخ

۱۵۸۱- بهادرخان لواني:

د محمد شاه په نوم يې له (۹۲۳ ه ق څخه تر ۹۳۷ ه ق پورى) د هند پر «بهادر بهار» حکومت کړى او د در يا خان لواني زوى و.

طبقات اکبرى ليکي چې دغه افغان په خپل نامه خطبه جارى کړه[۱] او سکه يې وو هله او ده هم د په وخت کې بابر پر بهار باندې يرغل وکى[۲].

مأخذونه:

۱- طبقات اکبرى- ۲- د هند په تاريخ او مدنيت کې د افغانانو برخه - قلمي- ۸۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۴ـ بهادر خان لودی :

توریالی بهادرخان دخانجهان‌لودی وراره اود محمدخان‌لودی زوی‌و، دهند دمغلو په دربارکی یې یوزری منصب درلود ، څلور سوه یې سپاره وو .

د «راجورې» په جګړه کی چی په (۱۰۳۹ ه ق) کال کی پیښه‌سوې وه دده تور - یالیتوب او میړانه غلیما نولاهم منلی وو .

خافی‌خان لیکی : «بهادرخان توریالی» د راجوړې» په جګړه کی ښې‌تور ـ ووهلې پای‌ته دډیرو ټپوله کبله غوزا رسو، له ډېره غیرته بیرته راوغورځید، توره یې‌و، کښله اوپه‌خوزاسپړانه‌یې پرغلیم بریدوکړ ، آخردغلیم‌په ټوپک‌وویشته‌سو، اوولوید، پای ته «پرسرام» نومی‌راجپوت‌چی دراجا بهارسنګ‌له ډلی‌و، پرراوغورځید ، غوښته یې چی ددې میړنی زمری ککری‌غوڅه کړي ،خوهغه زمریالی پښتانه په دغه‌حال کی جمدر له‌ملا او کیښی اوهغه‌راجپورت‌یې پروراته وویشت‌اود «پرسرام» جمدرد بهادرخان پرغاړه‌برابر سو، ککری یې‌ځینی پریکړه ، اودلاس‌دګوتمی‌آس ،توری اوسپرسره‌یې‌خان اعظم ته‌وروړه ،خان‌اعظم‌د توریالی‌بهادرخان‌ککری د «بیر» دکلاپه‌وره وځروله او دلاس ګوتمی یې چی‌دده نوم‌پرلیکلی‌و ، شاه‌جهان‌لره « بر هانپور » ته ویږله او شاه جهان مغول ډیر په خوښ شو .

مأخذونه :

۱ـ لودي پښتانه ـ دپوهاندرشا دتالیف ـ ۳۳۸ مخ

۲ـ پادشاهنامه ـ ۲۷۶/۱ مخ

۳ـ سیر المتاخرین ۲۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۳ـ بهادر سیستانی :

بهادرخان دسیستانی خانزمان وړو رد دره ژبی شاعرو ، ښه طبع يي درلوده او دا بیتونه دده دی :

آن شوخ جفاپیشه دل سنګ ګرفته ګویا بمن خسته ره جنګ ګرفته
بنشسته مسن برسر مسند خوبی شاهی است که جابرسراورنګ ګرفته

مأخذ :

پښتو آریانا دایرة المعارف ۳ - ۵۴۵ مخ

۱۵۸۴ـ بهادر خراسانی :

محمدسلیم بهادرمحمداکبر خراسانی زوی ددری ژبی شاعرو ، اوپه شعرکی سلیسه اوروانه طبع درلوده له خراسانه هندته تللی و ، اودسندپه شاوخواکی مړدی .

دابیت دده دی :

شد مائل بتان دل عاشق مزاج من
غیر از وصال هیچ نباشد علاج من

مأخذ :

پښتوآریانا دائرمالمعارف - ۳/۵۴۷ مخ

۱۵۸۵ـ بهادر کوهاټی :

شیخ عبدالله معروف په حاجی بهادر دخپل وخت نوميالی عالم اولیکوال و . په (۹۸۹ ه ق) کال په اګره کی زیږیدلی او په (۱۰۹۹ ه ق) کال په کوهاټ کی مړ او هملته ښخ دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده‌په تصوف کی هم لاس درلود اودمشهور آدم بنوری له‌خلیفه گانوڅخه‌و .

د کریمداد پرالفنامه باندی یې په دری ژبه لویه شرحه لیکلی ده چی « مفتاح الدقایق » نومیږی .

مأخذ :

فرهنگ زبان‌وادبیات پښتو-۸۰ مخ

۱۵۸۶-بها گل :

د وزیر فتح‌خان مشهور په اشرف الو زرا سنکوحه ماندینه‌او د سربلندخان او شاه‌پسندخان مور وه .

دنو ای معارک د مولف د لیکنی سره سم‌دبهاگل ، دکشمیردارباب شاه (ندیانو)څخه .و ه چی‌یې په نوای معارک کی یې داسی یادونه راغلې ده :

«خسروقلم شرین رقم، فرها دوارکندن‌بیستون این‌مدعا، چنین بیان‌می‌نماید : که‌اشرف الوزرا وزیرفتح خان از کمال تعشق‌مسمات « بها گل »از ارباب نشا ط کشمیر درسلک ا زدواج خود آورده بود ، با و بسیا ر محبت و دلبری داشت ، و از‌ودو فرزند متولد گردیده یکی مسمی به سر بلند خان‌ودیگرشاه‌پسندخان،ازقضاً کردگار درجین تولدشاه‌پسند خان مسماة مذکور سرحیات درنقاب تراب کشیده، اشرف‌الوزرأ ازسوزوگداز مفارقت‌اوبجنون‌وارصحرا نوردلیلی‌جمال حیرانی‌اوبوده‌بعد روزچندایام تدارک همبستری‌سوفو ره داشت درسنه یکهزارو دوصدو سی‌ویک هجری در ایام زمستان باتفاق شاه‌محمود خان از کابل برآمده ، رو نق افزای پشاو ر گردیده ، در انجا دختری جمیله که خورشید خاوری از حسن دلاویزش ، اقتباس نور نماید ، و قمر

(c) ketabton.com: The Digital Library

باین همه دلبری، مستفاداز جمال بلا انگیز اوشود از دو دمان قاضی خیلان که از قدیم با رباب دول قرب و منزل دارند ، بدست آورده درشب اول گوهر ناسفته اش ، بسوزن الماس جفاسفته ،وآب وتاب ازغنچه بکارتش از گلبن وجودش ریخته،باز بخانه فرستاد ، وبمنزله سرو او را از بهر جهان آزادی بخشید .

وبازدران روزها ، ارباب نشاط از کشمیردختری آورده نه دختری بل ماه آسمان خوبی ، وخورشیداوج محبوبی ، وشرین باین همه حسن که داشت چون سها پیش آفتاب متصور ، و لیلی باین شورش جمال ،چون لیل پیش نهار هماناگلدسته ایکه از بس لطافتش آب از چهره گل رفته ،وازنهایت نزاکتش شاخ گلبن ،خارخارحسرت شده .

اشرف الوزرانادیده بمقتضا :

نه تنها عشق از دیدار خیزد بساکاین دولت از گفتار خیزد

شیفته جمال باکمال اوشده وبزوراورادر مشکوی اقبال برده،صاحب خانه ساخته، گلهای عیش و عشرت زبوستان صحبت اوسی چید ، وهر روزه مجلس آرای، و شمع نای ونوش ،وتماشای لولیان روشن بوده . میراسماعیل شاه وکیل ناظمان حیدر آباد و خالویم شیرمحمد خان وکیل والیان خیر پور ، بجهت مبارکبادی نزداشرف الوزرارفتند، وهدیه سنگینی پیشکش نمودند،اشرف الوزرانهایت خوش شده وتماشای لولیان بوکلای مذکور ،معه اکل وشرب عطانمود وهم خلا فاخره عوض مبارکبادی مرحمت فرمود »

مأخذ :

نـوای معارک - تالیف منشی عطا محمد شکار پوری -

چاپ کراچی -۲۰۳ صفحه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۷ـ بهاول خان:

دپښتوژبې شاعرو، اود«بنو» په سیمه کې یې ژوند کاوه-په یونانی طب کې هم لوی کې لاس درلود ، او پلار یې شادی خان نومېد .

ده دزیتون جنګنامه په پښتو نظم ترجمه کړې ده، او ژوند یې دديرلسمی هجری پېړۍ په پای اټکل سوی دی . دا بیت دده دی :

بهاوله تل ګو یا په دې ګفتار شه
د نبی د پس روانو خدمتګار شه

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۸۰ مخ

۱۵۸۸ـ بهادر (ملا) :

په پښتوژبه ددینی او مذهبی موضوعاتو له ناظمانو څخه و، داوسنې پېړۍ په سر کې دپښتوستان په سیمو کې اوسېد. دده څو مناجاتونه اومنظومې خطبې سته دابیت دده دی: دبهادرویل به هلته درپه کارشي به لحد کې چې شي سوال ربانی

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو-۷۹ مخ

۱۵۸۹ـ بهاول خان:

دپښتو ژبې شاعر و، او دپښتو ز د بنو په سیمه کې یې د یونانی طب طبابت کاوه . د پلار نوم یې حکیم شادی خان و .

« دجنګنامه زیتون » په نامه یې یوه قصه په پښتو مثنوی ددغې ژبې له یوه کتاب څخه په ۱۲۸۵ ه ق کال کې ترجمه کړی وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه موده په سوات کې اوسېد ، اودسوات «باباجي صاحب » ته يې عقيد درلودله « د جنګنامې » د سر بيت د داسې دی :

د کونينو خاوند ته يې ای سبحانه
هم خالق رازق د هر چا ذوالمنانه

او د کتاب د نظمولو سبب داسې بيانوی :

بها ولن تل ګويا په دا ګفتار شه
د نبي د پس روانو خدمتګار شه
اوس سبب ددې کتاب واوره له ما نه
په د هکنی زبان رقم و، زما جا نه
مشتهر وه په قصه د زيتون ګوره
عجائب د محمد حنيفه روره
مخيل شوم په خپل زړه کې دا کتاب
افغانی ژبه روان کړم په شتاب
په پښتو مې کړه بدل هندی زبان
چې عجب وه حنيفه زيتون بيان

دکتاب په پای کې وايي :

له فساده شه آباد دا کل جهان
فتني پورته شوی بې حده دا زمان
پلار او زوی بې اتفاق شول وئې ګوره
محبت شه بر طرف دروړ له روره

(c) ketabton.com: The Digital Library

استادان او شاگردان صاحب عناد شول

دا زمان کې بيخ کندو نکي دبنيا دشول

عزت نه گوري دنياوته يې مخ دی

څوك چې ترك كه دا خصلت دهغه سخ دی

بهاوله ! ته گويا په استغفار شه

له فساده له عناده تو به گار شه

يې غريب عاجز مسکين او بې نصيب

په دا ملك کې يې مشهوره په طبيب

قصه تم شوه اې زما ياره دلداره

لاڤي نه کړم خبردار شه اې هوښياره

شين اونون وبې اوهې له ايامه (۱)

دغه حال وه ويې گوره صاحب نامه

وۆ تاريخ يو و يشتم د دويم خور

سن هجری «غرفه» (۲) کې گوره په هرطور

بې اوهې الف اولام کړه نورتمام (۳)

که هوښيار يې فکر وکړه دا ده نام

شين الف او دال او يا و خاو نون (۴)

زما پلار دی دا مصرع کې ذوفنون

---

(۱) يعني « شنبه » (۲) ۱۲۷۵ هـ ۱

(۳) بهاول (۴) شادي خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مشهور په حاو کاف و یا و میم (۱)

که ته هوش کړې نور به زرشي پرې فهيم

دل رنجه شو په اتمام د دې بيا ن

آخرکار دی تاسف او دی ارما ن

مأخذ :

تپرهېرشاعران -۷۰۲مخ

۱۵۹۰ـ بهاء ولد بلخي :

سلطان العلما بهاالدين محمد دحسين خطيبي بلخي زوی معروف په «بهاولد» دشپږمې هجری پېړی په پای اوداوومې هجری پېړی په سر کې له سترو نوميالیو صوفيانو او عارفانو څخه تېرسوی دی، اودشرق د سلام نړی دسترصوفي او نوميالي شاعرمولانا جلال الدين بلخي پلار و .

دبهاولد پلارحسين داحمد خطيبي زوی هم دخپل وخت له زبرګانو څخه ګڼل کېده او درضي الدين نيشاپوری مشهور شاعر استادو اوموريې دخوار زمشاها نوشاهی کورنی ته منسوبه وه ' اودخطيبي د کهول نسبت بياابوبکر صديق ته رسېده .

بهاولد په طريقت کې د شيخ نجم الدين کبرى لاس نيوى کړی نو د هغه له خليفه ګانو څخه و .

دزياتي پوهی له امله يې خورا اغيزه ناک اوله تاثيره ډ ک مجلس درلود، ځکه نو خورا ډيروګړی پرراغونډېدل اوله همدی سببه خوارزمشاه رو ځينی داريدو ' خوچې بهاو

---

(۱) يعنی « حکيم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې دبلخ اوخراسان په پرېښو ولومجبور کې ء،اوپه دې مجبورۍ کې د امام فخر
رازی سره دبهاولد دنظر اختلاف هم بې اغيزې نه و، نو ځکه بهاولد په خپل کتاب
«المعارف» کې پرمحمد خوارزمشاه اوامام فخر رازی باندې حملې کړې دی، او دوی
د وا ړه په مبتدعه ډله کې راوړي اودخپل کتاب په يو ځای کې ليکل چې :
« فخر ر ا زی و ز ين کيشي و خوا ر ز مشا ه را و چند ين مبتد ع
ديگر بودند ، گفتم تمام صدهزار دلهای با راحت و شکوفها و دولتها را
رها کرده ايد ، و در ين دوسه تا ر يخ گريخته ايد ، و چندين معجزا ت
وبراهين را مانده ايد و بنزد دوسه خيال رفته ايد، اين چندين روشنايي آن مدد
نکرد که اين دوسه تاريکی عالم رابرشما تاريک دارد؟ واين غلبه بهراز آنست که نفس
غالب است وشما رابی کار می دارد ، وسعی می کند بدی وچون بی کارباشيد همه
بدی کرده شود وتاريک ووسوسه وخيال وسوداهای فاسده وضلالت پديدآيد ،
از آنک عقل غريبست ونفس در ملکت خودست، وآن مملکت ازآن شياطين است ،
و اين دنياست که ماحضرست و حجابست از در غيب ... (۱).

په يو بل ځای کې هم د امام فخر رازی په نسبت دخوارزمشاه تيټګ ارادت ته
اشاره کوی او وايي چې :

« ده خپل يو مقرب ته ويلي دي چې هرځای چې دامام وعظ کوی «با کمر زرو
کلاه مغرق بر پايهای منبروی نشينند » او بيايې نو امام مبتدع بللی او
د کلام الله ښخه يې دده تأ و يلوته اشاره کړې د ه او ويلي يې دي :
«... اسباب نزول آيات و نحوها وحکمتها واشعار وامثال می گويد...

---

(۱) کتاب المعارف - د ۱۳۳۳ د تهران چاپ - ۱-۸۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

و محمد علی حکیم را سلطان او لیا میگفت او ، جهو دا ن بنز دوی نور یته سی خو اند ند من چو ن بشنید م این نوع سخن ، و خود را بهیچ نوعی سوازنه ندیدم نه تصور سوازنه یافتم گفتم من همچون یکی آحادی ام اندر جهان بیان ، تاسلامتی آن جهان طلبم ، اکنو ن چنگ از گفت و خاقان بدارم و هیچ مرتبه و جاهی نجویم با هیچ خلقی ، هر کجا افتادم ، افتادم وهر کجا برخاستم برخاستم ، اگر چه خلقی نظاره گر من باشند التفات خود را از خلقان پاک کنم واصغای ایشان وا پیش خود نیارم واز هیچ فضیحتی احتراز نکنم ، همان انگارم که کلوخی ام ، الله مرا از حال بحالی می گرداند تا مرا کجا رساند و کجا اندازد وبچند صفتم گرداند ، اذا وقعت الواقعه برخواندم ، خود را چو دیواری دانستم که فرو افتادم تا کدام اجزام را خفض کند و کدام را رفع کند ...» په دی خبرو کی په صراحت بهاء ولد امام فخر رازی او د حکمت او کلام نو رو پو هانو ته مبتدعه ویلی دی ، خوشنگه چی هغوی د خوارزمشاه له خواحمایه کیدل نو بهاولد خپل خان ددوی په سوازنه کی نه سونده او وطن پریښوولو ته چمتو سو ، اود قراینو څخه څرگند یږی چی د(۶۱۰ هق) په شا وخوا کی یی له بلخه هجرت کړی دی ، څکه چی دده د هجرت په وخت کی دده زوی مولانا جلال ا لدین بلخی شپږ کلن و ، اوځنگه چی مولانا په (۶۰۴ هق) کی زیږیدلی نو دده هجرت باید د (۶۱۰ ه ق) کال په شاوخوا کی و .

دا کتر ذبیح الله صفا په « تاریخ ادبیات در ایران » کی لیکلی چی دده په نظر د بهاء و لد مهاجرت په مطلق ډو ل د مغو لو د حملی له ډاره نه و ، څکه چی د مغو لو د حملی ډار تردې پیښی دری څلور کاله و روسته پیدا سو ه او شپږ کا له پس عملی سو ه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهاءولد د هجرت په لار کې نیشاپورته ورغی او د شیخ عطار سره یې وکتل او شیخ عطار د «اسرارنامه» کتاب دده زوی جلال الدین ته (چې وروسته مولانا جلال الدین سو) ده دیې په توګه ورکی - بیا نو بهاء ولد له نیشاپوره بغداد ته او له هغه ځایه مکې ته ولاړ، او بیا له هغه ځایه د شام او روم لوری ته رهی سو او څو کاله یې د ارزنجان او ملطیه او لاړنده په ښارو کې تیر کړه او تر هغه وروسته د علاءالدین کیقباد د سلجوقي په بلنه «قونیه» ته ولاړ او هم هلته پاته سو، په وعظ او ارشاد یې خوله پوری کړه، ډیر شاګردان او مریدان یې وموندل، خو چې د افلاکي په روایت د (۶۲۸ ه ق) په دوهمه خور، او د دولتشاه سمرقندی په روایت په (۶۳۱ ه ق) کال په دا سې حال کې مړ سو چې دنیا ته یې یو خوراستر معنوي شخصیت لکه مولانا جلال الدین بلخي روزلی پریښود.

سربېره پر هغه یې یو کتاب «دالمعارف» په نامه خپل یوازنیی اثر پریښی دی چې دده د شلو مجلس او مواعظو یو ه ګټوره مجموعه ده چې په خپله یې د کتاب په شکل تربیت کړی و. داکتر صفا ددې کتاب په باب لکلي چې:

« درین کتاب حقایق عرفان ودین وتفاسیر وتأو یلاتی از آیات قرآنی با بیانی شیو اودل انگیز و بافصاحتی کم نظیر مورد بحث قرار گرفته است وسخن گوینده چنان شیرین ودلپزیراست که در بسیاری از موارد در لطافت بشعر می ساند و در عین حال شامل بسیاری از لغات وتعبیرات وترکیبات نادر پارسی است که مسلما تحت تاثیر زبان تخاطب بلخ بو جو د آمده است.

هر بحثی یا هر مجلسی با بیان هر حالتی از احوال که بهاولد آنها راموضوع گفتار یا نگارش قرار داده یا عنوا ن فصل ذکر شده و بدین تربیت کتاب المعارف

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خود کتابی عظیم است از عدهٔ بسیار فصول ترتیب یافته است - »

مأخذونه :

۱- تاریخ ادبیات در ایران -۲/۱۰۱۹ مخ

۲- المعارف - ۱/۲۴۵ مخ

۱۵۹۱- بهرام :

د پښتوردسیمو د پښتوژبې اولسی شاعرؤ اود(۱۲۵۰ ه ق) په شاوخوا کی یې ژوند کاوه یوه بدله یې د «جم دارسته تر» په کتاب» د پښتنخواد«شعرهاربهار» کی راغلی اوهغه داده :

معمور نه شوم زه په وصال د دلبر
شوگیرې کړم مدام پسی زه شوم اوتر

سپین مخ دې گلزار توری زلفی سنبل
مروارید دی دندان دواه لب دی سره زر

ستاسقام دی په ښار خبر دارشه ښارو
زه مین په تا د ږبر که ته و کړې باور

سپین مخ دی آیین (۱) زنخدان دی گبین
تول صورت دی سیمین تجلی کا دنمر

(۱) د هنداری په معنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین مخ دی چراغ څما ره شه پری داغ
ما نیولی دلبار ستا په وخت د سحر

چی عاشق دی «بهرام» ستا صفت یی کلام
په سلام دی مدام که ته ورکړی سلام

مأخذونه:

۱ - پښتانه شعرا - ۲/۵۵۱ مخ
۲ - د پښتنخوا هار و بهار - ۱۳۳ مخ

۱۵۹۴ - بهرام تګاوی:

د پښتو ژبی شاعر او د (۱۲۳۹ هـ ق) کال په شاو خوا کی د تګاو په سیمه کی زیږیدلی، وسا په ولسی اوز انو یی هم شعرونه ویل چی پښتنی سندرغاړو به پخپلو سند- رو کی ږغول ده په اشعارو کی د مینی درد پیتی دی اودا ده د ده د کلام نمونی

په هر بڼ کی چی بلبل وهی نا ری
حواله کړی په غمجن زړګی اری

هغه وریځ را باندی تیره شی په غم کی
چی دی وګورم په مخ زلفی خوری

د زړه داغ می پسی لاهسی بتر شی
چی دری کړی په داسپین تندی سوری

په لیمو به یی قبول کړم کبرنه کړم
ستا د درخس وخاشاک سپیری ایری

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغوپه زړه کی هــوش اوطاقت ورک شی
ځو ک چی اوری «دبهرام» دخولی مسرې

نه وینم په ستر گو دخپل یاربشر عالمه
ساله را نغی چی را تلو ته یی وم په تمه
وسوزې نصیبه دا په تاخه اپت پروت دی
وسومه په سینه کی دیارلکه داشمه

زه شورو فریاد کرم سلامت نه یم سین بم
کله آه او سوز کوی له سینی نه بېغمه
نه وینم راحت بې له زحمته په خپل عمر
نه سی شی بې یاره په دانورو شکلېودمه

وبه سرې «بهرامه» عاقبت په دی سودا کی
تاچی ځان دسینی اورته وراندی کړویکدمه

ماخذ :

پښتا نه شعراء ۷۰۶ مخ

۱۵۹۳ ـ بهرام پیښوری :

د پښتو ژ بی شاعر و ، او د(۱۲۵۰ هق) کال په شاو خوا کی پیښو ر په سیمو کی او ـ سېد ، او هم هلته ز یږ یدلی دی.

دار مستتر مستشرق ددهٔ نو م او شعر ضبط کړی دی ، او دابدله یې «د پښتو نخوا ـ هارو بهار» کی را غلې ده :

(c) ketabton.com: The Digital Library

معمور نه شوم زه په وصال ددلبر
شو گیرې کړم مدام پسې زه شوم او تر

سپین مخ دی گزار تور ی زلفې سنبل
سرو اریددی دندان دو اړه لب دی سره زر

ستا مقام دی په ښار خبر دار شه ښار و
زه سپین په تاځېر که ته وکړې با و ر

سپین مخ دی آیین زنخدان دی گبین
تول صورت دی سیمین تجلی کا دلمر

سپین مخ دی چراغ زما زړه شه پری داغ
ما نیولی د لبار ستا په وقت دسحر

چې عاشق دی «بهرام» ستا صفت یې کلام
په سلام دی مدام که ته ور کړې سلام

مأخذونه :

۱- د پښتنخوا هار و بهار- د کابل چاپ - ۱۳۴ مخ
۲- پښتانه شعرا - ۲/۵۵۱ مخ

۱۵۹۴- بهرام خان ختک:

دخوشحال خان ختک هغه ناا هله زوی و، چې دخپل ستر پلار په مقابل کې پاڅېد او دخپلو شخصي غرض او خود خواهي د پاره یې دخپل پلار دملي مبارزو په لاره خنډونه اچول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام د(۱۰۵۳هق-۱۶۴۳م) کال په‌لو مړی‌خو ر زیږ یدلی و ،چی پلار یې دده دزیږ یدو نېټه پر نیکمرغه نیولې وه ،او دزیږ یدو کال یې د « بخت باباآمد » له‌جملې څخه را ایستلی‌و ، لکه چې و یلی یې دی :

د ریا و الف ماه ربیع‌الاول

بهرام‌آمدبر وی‌ر خشنده چو ماه

تار یخش « بخت بابا آمد »

ز ین‌جمله‌شو دجیم هز ارو پینځاه (۱)

خو له بده مرغه دباباد بدبختی سبب سو ، او چی خوشحال‌خان مړ کېده‌نو خپله فر زندانو ته‌یې وصیت‌و کئی چې :« که‌سو بهرام و ړ اندی‌و ر و ستو په لاس کښېو-زی مړ یې کړی، نیمایی یې‌دماسرته ،نیمایی یې‌دما پښو ته وسپځی؟،هاله‌به‌دماروح تاسو خوشنو دشی»(۲) بهرامله‌یوی خوا په‌خپله دقو مدسر داری او خانی لیونی‌ؤ او له‌بلی خوادهندمغو لی‌حکمر ان سهابت‌خان‌دبهرامخان‌له‌دېځو دخو اهی‌څخه استفاده‌و کړ ه‌او دی‌یې‌دخپل پلار «خوشحال‌خان» په‌مقابل کی‌و پار او ه،نو ځکه بهرام همدخپل پلار او هم دخپل‌و رو راشرف‌خان هجری‌چی‌دو اړه‌دهنددمغلو دتسلط پرضد مبارزه‌کوله مخالف‌سو- د اشرف‌خان ځکه مخالف‌و ، چی د خوشحال خان د بند یگرت پـه وخت د او لس سر د اری اشرف خان تەسپارلې سوی‌وه او خوشحال خان هم هغه دمشر توب و ړ باله .

---

(۱) تاریخ سرصع- دپښتو رچاپ -۲۵۸مخ

(۲) تاریخ سرصع-دپښتو رچاپ- ۲۸۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهر ام خان مهابت خان ته ورغئ او هغه ته یې وویل چې دخپل پلار پسر خلاف ددې هر حکم ته چمتو دی او مهابت خان هم له خپلې خوا د مرستې ډاډ ورکړ هغه و، چې د(۱۰۸۳ هق=۱۶۷۳ م) کال د ذیقعدې او مارچ په پای کې دخوشحال خان او بهرام خان ترمنځ و رو رو رې جگړې پیل سوې او همدا راز د(۱۰۸۳ هـ ق ۱۶۷۳ م) په محرم کې بیا د پلار او زوی ترمنځ جنگو نه و سو ل چې په دې جنگو کې خوشحال خان بری و موند او ورپسې نو داسې ډېرې جگړې او شخړې د بهرام او ده د پلار خوشحال خان ترمنځ پیښې سوې دي چې تفصیل یې په خپله د خوشحال خان په « کلیات » او دافضل خان ختک په « تاریخ مرصع » او د استاد دوست محمد کامل په « خوشحال خان ختک ـ سوانح حیات او ادبي آثار پر تبصره » کتاب کې راغلي دي.

خو دلته دنمو نې په توگه د خوشحال خان له کلیات څخه د بهرام په باب کمې څو شعرو نه را اخلو خوشحال وایي:

دبهرام له حاله څه وایم وچاته

حال دخپل زوی په ښکاره دی و باباته

هم فضول هم مزو ر هم مذ بذب دی

هم یکرنگ و یل به نه کاندي وچاته

په یوه ذره کې پاسه په اسمان شي

په یوه ذره کې شي تحت الثر اته

دخپل خوی په گرداب نو کې غوټه خو ري

دا عادت به یې رد نشي ترمماته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا هنر دسر داری نه زده بهرامه
سر داری دی په خپل دو ر کړه بدنامه

هم تمامی خپلخاني لره بلاشوی
هم خپل خان لره بلاشوي بدفرجامه

تاطاهر د کم عقلی په جرگو سر کړ
او س فارغ شوي دطاهر له انتقامه

تاخپل خان لره دمرگ رخنه پیدا کړه
خپلخانه دی په بدخوی کړه بی آرامه

په داهسی بدخو یی بی بخته نه یې
چی لانه یې دخو نی هاتی تر زامه

مشر و رو ر دی په زندان کړ ته خانی کړې
داخانی دی شه په خان پو ری حرامه

چی خانی ته دی هو س د زړه په زور کړ
لا نځایی و ه ستادزړه اندیښنه خامه

نو ر دی نو م دما دزو یو په شمارمه شه
د خوشحال ختیک و ینا په داتمامه

بهرام بخه دی بد رنگـــد
رنگا رنگ زېو ر پرې پو ری

که زېو رو رځنی وا خلې
نو ر به نه پوری په تو ری

(c) ketabton.com: The Digital Library

که احمق په دولت ښه شی
که تریږو لاړ شی خو دېه گوری

الله ویښت لرم زو یه
نښته یو د بل پهرنگ

بهرام هغه خنزیر دی
چی لایق دی د تفنگ

خو ک‌بهرام‌غوندی‌منحوس‌بدبخت‌بخیل‌شی
په شامت یې خپلخانه شی تار په تار

منافق لئیم ، مردود د زمانې شی
دخپل پلارسره آغاز کاندی کار زار

ابلهی بدگمانی ترهسی حــده
ترنظر یی له وسوسه ښه‌هم بده

بدگویی‌خست‌بد نیت تردا پهورته
سکه‌وروټه‌یې‌پردی کړل له حسابه

که‌بد نیت که‌ښه‌خلقت که سخاوت‌دی
دایې واړه له زړه لاړله‌خولې له‌یده

په‌مجلس‌یې پرآمد له منځه تللی
بل‌منکور یکښې‌خطابې خوشامده

چې‌په‌ملک دپلارغلیم هغه یې‌سترگی
په دوستانویی د پلار کینه بې عده

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دباغ انگو ر يې د بر وی و خپل پلار ته
مگر درست ژ نـکو ری و رکا له سبده

دژ و ند یو دز ړه ر نځ دی دمـړ و شر م
په ژ و ندو ن دبابا و رشه تر لحده

دخو شحال عقل خطا نه و ، نو ر څه و
چې خانی يې په بهر ام کړ له نامز ده

دخو شحال د پو ر تنی شعر له و ر و ستی بیت څخه داسی څر گندیږی چې خو شحال خان
په لو سړی سر کی بهر ام ته هم خوشبینه و ، او خا نی یې دده په نامه
کړې وه ، بلکه ه یوه بله غزل کی یې دخانی چل اوچلند هم ورښوولی ؤ لکه چې وايي:
زما زړه له چانه روغ نه دی بهرامه
د هرچا سره سی زیست دی له نا کامه

نو کری ځوانی دا دواړه لکه بام دي
په پیری کی له لاړل دواړه پا مه

اوس دادواړه بامه ستاد ی ننداره کړه
غافل مه شه یو زمان ترصبح وشامه

په دا اوښ باندي چې ستا کجاوه ا يښی
رسوه يې چې پری نوزی تر مقامه

خودای دا ننداره شی شکرو کاږه
په چانه وي دا خو ښی علی الدوامه

تو لا تبـر ا بو يه په اسلام کی
چې يې نه وی هغه نه دی له اسلامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهل شرته‌دشاهین‌سنگل پیدا کړه
اهل خیروته حلیم‌شه ترحماسه

خودی‌توان توفیق‌رسیږی بیرون مشه
په هردم دپښتانـه ننگ و نـامه

ته دچاو جام ته‌هیله امید مکړه
حریفان دی‌باده نوش‌وی‌ستاله جامه

دگنگاش‌دپرخاش‌شه‌ځوانان‌پیدا کړه
چی‌پری‌چارد ملک‌و مال‌شی‌انتظامه

خوره خوروه ' گټه‌ساته‌دکارد پاره
کامرانی شی د دنیاله سرانجامه

په سر د ا ر و ته‌دنوم‌خزانه بویه
که‌نورهیڅ‌ور څخه‌نه‌وی‌بی‌له‌نامه

ورکول، تو ري وهل دادواره بویه
چی‌پری چارد سرداری شی انصرامه

یاتکیه دیوه خدای‌ده یادتوری
په‌جرگو سرکو نشی‌کار تمامه

که سردار د خلقو زرلری‌هنره
بندوبست‌دعالم نشی‌بی صمصامه

رخنه گردملک‌په‌خو نه ماران‌دی
چی ماران دخونی‌شته‌خوبی‌کدامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دی نقش د توری کښېنې راته غوړ کړه
کامرو ا به شي هاله له هره کامه

رعایت له رعیته سره ښه دی
دا هاله چې بیرون نه وی له احکامه

څو جفا د خپلو وړی هو نبره به ښادشی
که د خپلو جفا سخته وی مدامه

ښه ځوانان به خپل هو د پرې نیردې له لاسه
که یې سرشی دخونی مزری تر زامه

کته ل توری غشی خوری ساتی د جنګ وری
مرد به سو ر نشی په زړه له انتقامه

کلیله دمنه بهسو کړې راشه ګوره
چې څه درسی درته توی کړه د کلامه

چې دی زړه هغه ګوهر به پکښې مومی
که پرې یوه شی له آغازه تر انجامه(۱)

خو له هغو اشعارو څخه چې تردی شعر دمخه راوړه سوه معلومیږي چې بهرام د خپل پلار دا نصحیت منلی نه و ، بلکه بالعکس یې د هغه سره مخالفت پیل کړې و ، څو چې دوسره په تنګه کړی و چې په پای کی یې

---

(۱) داقصیده او پړه وه دلته یې خوښته را واخستل سول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاق هم کې لکه چی پخپله خوشحال خان وایی :

په داهونبره قباحت اشرف عاشق نشو
چی بهرام داهسی عاق شوخه حکمت دی

چی وعقل ته ددو اړو نظر وکړي
پروت ددواړوپه وجود کی حماقت دی

دبهرام تیری په دادی په بـدی کی
چی لړلی ددنیا په محبت دی

خدای دی داعلت نصیب دهیچا نه کا
ددنیـا محبت سر د هـر علت دی

لکه نیت د بهرام خه و ، هسی وشو
د سړی دچاری کل مدارپه نیت دی

په داهسی وخت چی دوردفسا ددی
پلار ناحقه د فرزند په تربیت دي

چی خپل پلار شړی په تور و په لښکرو
په داهسی زویو سل ځلی لعنت دي

که خوک شته چی په داچارو نظروکا
ځای د پند دنصیحت ځای دعبرت دی

زوی له پلار نه ویزارشی پلار له زویه
قباحت دی، قباحت دی قباحت دی

سره له دی تولوبدیوچی بهرام خان درلودلې بیاهم ځنګه چی دفضل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادب د کورنۍ غړی و ، د ادب سره یې مینه د زړو دله ـپه تېره بیا په خو شنو یسی کی د یر ماهر وه چی حتی په خپله هغه‌پلاره چی دده له لاسه یې ډ بري ناخوالی لیدلی وی دبهرام د اکمال داسی ستایی :

عطار ددی نور قلم له‌لاسه کښېږدی

چی په داخوبی بهرام انشا املا که

مأخذونه :

دخوشحال خان‌ختک کلیات ـ د کندهار چاپ ـ ۲۱۵ ـ ۵۸۶ـ۹۲۷ـ۹۷۲ـ ۹۷۸،۹۸۳ـ۱۰۳۳، او نو ر مخو نه

۲ ـ تاریخ مرصع د پیښو رچاپ ـ له۲۷۲ مخ څخه تر۳۸۱ مخ پوری

۳ ـ خوشحال خان ختک ـ سو انح حیا ت او د ادبی آثار پرتېصره ـ له ۱۳۷ مخ څخه‌تر ۲۰۸ مخ پووري‌داستاد دوست محمد کامل لیکنه .

۱۵۹۵ـ بهرامشاه غزنوی :

دمسعودزوی، د ابراهیم نمسی ، دمسعود کړوسی اودسلطان محمودغزنوی کړ سی دغزنی له نوسیالیو پاچهانو څخه و .

هغه وخت چی بهرامشاه خپل ورور ارسلانشاه چی‌د(۵۱۰ ه ق) کال د کوچنی اختر د مېاشتې په شلمه دسلطان سنجر سره په‌جګړه کی یی‌ماته کړی‌وه و واژه‌ـنو پخپله‌دسلجوقیانو په‌مرسته‌په (۵۱۲ ه ق) کال‌په غزنی کی‌دپاچهی پرتخت کښېنوست ۱۰ و دالومړی ځل و ، چی دده په‌وخت سلجوقیان غزنی‌ته‌راغلل.

سید حسن غزنوی دهغه‌وخت نامتو شاعردده دجلوس په‌باب‌یوه قصیده ووېله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یو بیت یې دا دی :

سنادی بر آمد ز هفت آسمان   که بهرامشاه هست شاه جهان

خو په حقیقت کې د ده خو په د جلوس ورځ د غزني د امپراتورۍ دد سقوط د پیل او د آل ناصر د بدمرغۍ ورځ وه ، ځکه نو د غزني ستر حکیم ابوالمجد مجدود سنایي بهرام شاه د پردیو د سلطې خطر ته داشان ملتفت کاوه او ورته ویل یې :

ملک چون بوستان نخندد خوش
تا نگرید سنان چون آتش

بکن از خون دشمن آلوده
تیغ های نیام فرسوده

من نگویم که تیغ بر دون زن
گردن گرد نان گردون زن

خصم خود را به تیغ بردر پوست
که دو سر در یکی کله نه نکوست

تنگ باشد یکی جهان ود و شاه
عیب باشد یکی سپهر و دو ماه

هغه دعاوې یا نو راو ستل وو ، چې د غور امیران یې پر بهرامشاه باندې په قهر کړه او د غزني ښکلی ښار یې وران کې .

په هر صورت بهرام شاه په غزني کې له (۵۱۲ ه ق) کال څخه تر (۵۵۲ ه ق) کال پورې پاچهي وکړه چې زباته مودې یې په آرامۍ تېره سوې ده د ده القاب په ورځینو داسې راغلي دي «السلطان الاعظم یمین الدولة وامین الملة ابو المظفر بهرامشاه» او کتبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه القاب دي چې ستر سلطان محمود غزنوي ځانته ټاکلي وو .

د بهرامشاه د پاچهۍ په وخت کې دوې پېښې زیات اهمیت لري او د یادولو وړ دي : یوه پر هندوستان باندې یرغل او بل د غور د امیرانو سره جګړه، چې د دې دواړو پېښو لنډیز داډول دی :

محمد باهلیم چې د ارسلانشاه غزنوي په وخت کې د هندوستان سپه سالار و، د بهرامشاه د پاچهۍ په وخت کې یې دده له حکمه سر وغړاوه، بهرامشاه په (۵۱۲ هـ ق) کال لاهور ته لښکر ویوست او باهلیم یې ونیو، خو ترګناه یې و رتېر سو، او بېرته یې د هندوستان سالاري ورکړه او پخپله غزني ته راوګرځېد .

څه موده وروسته باهلیم د «سوالک» د ولایت «دبیره» په سیمه د «ناګور» په نامه یوه ټینګه کلا ودانه کړه او بیا یې بغاوت ته ملا وتړله، چې بهرامشاه یې مجبور کې چې بیا هندوستان ته لښکر وباسي؛ هغه، چې بهرامشاه د ملتان سره روسپړو سره په ملتان کې د باهلیم د دوو سوو زرو جګړنو سره مخامخ سو، او باهلیم په جګړه کې د خپلو دو زامنو سره په هغه خندق کې ډوب سو، چې دوی د بهرامشاه او د بهرامشاه د لښکر د ډوبېدو لود پاره کیندلی و، او بهرامشاه بېرته بریالی غزني ته راستون سو، او د ابراهیم علوي زوی حسین یې د هند په سالارۍ وټاکه.

څه موده وروسته د دوهمې ناوړې پېښې سره مخامخ سو، او هغه داوه چې ملک الجبال قطب الدین محمد غوري د حسین زوی له خپلو وروڼو څخه خواشینی سو، او له غوره څخه غزني ته ولاړ، څنګه چې ډېر ځوانمرده، سخي او ښکلی زلمی و، ډېر ژر یې د غزني په خلکو کې محبوبیت پیدا کې، او ډېر خلک ور باندې راغونډ سول ځکه نو بهرامشاه له هغه څخه و بېرېده او په پټه یې د چا په لاس زهر ورکړه ویې واژه. سلطان سیف الدین سوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غور پاچې دخپل وروړ له وژلو خبرسو ، دغزنی خواته یې لښکر ویوست بهرامشاه‌ ئانې وکړه‌ دهند خواته‌وتښتید، خوځنګه‌چې‌له‌یوې خواسلطان‌سیف‌الدین خپل‌غوری لښکر غورته رخصت کړه او له‌بلې خواژمې‌را ورسېداودغور اوغزنی ترمنځ لارې واورونیدې کړې نودغزنې‌خلکوبهرامشاه‌احوال‌ولېږه چې‌سیف‌الدین په‌غزنی کې‌بې‌لښکره پاته‌دی دراتګ وخت‌دغه‌دی-بهرامشاه‌په‌تلوارغزنې‌ته‌ځان راورساوه، سیف‌الدین سوری د غورخواته وخوځېد خو بهرامشاه لښکر ورپسې واستاوه‌او تـریوې سختې جګړې وروسته چې د سلطان‌سیف‌الدین په‌تیرکښې کې یو غشی هم پاته نسو، نو سیف الدین سوری دبهرامشاه د لښکر په لاس کښېووت‌او بیرته‌یې‌غزنی ته‌را و وست‌او په‌غزنی کې‌دبهرامشاه په‌امرپه‌ډېرې ناسردی‌او‌رسوایی‌دخپل‌و زیر سیدمجدالدین موسوی سره د«طاق» پر پله‌په‌غرغره وځړول‌سو ، بیا یې‌سر ځینې پر یکړ او بغداد ته یې سنجر ته و لېږه .

قاضی منهاج سراج‌جوزجانی په‌طبقات ناصری کې‌دسیف‌الدین سوری دوژلو صحنه داسې ښیی :

«سوری باخواص خود که‌از غور بودند ، و با وزیر سیدمجدالدین موسوی بیرون شده و راه غور گرفت، سواران بهرامشاهی او را تعاقب نمودند تادر حدود سنگ سوراخ او را دریافتند-سلطان‌سوری باتنی چند معدود که‌بود، باسواران بهرامشاهی بجنگ پیوست، تاممکن بودسوار قتال‌میکرد، چون پیاده‌شد، پناه بکوه برد، او و وزیر و خواص‌او تا تیردر کیش‌داشتند، هیچکس را امجال آن نبود که پیرامن او گشتی -چون در تیرکش اوتیرنماندواورابعهدودست راست بگرفتند و بدست آوردند، چون‌بدر شهر غزنین رسیدندواشتر بیاوردند، بریکی سلطان‌سوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

را برنشاندند، وبر یکی وزیر او سید مجد الدین موسوی را گردشهر غزنین تشهیر کردند واز بالای خانه ها خاکسترو خاشاک ونجاست در سرمبارک ایشان می ریختند تابسرپل طاق غزنین رسیدند سلطان سوری ووزیراوسید مجد الدین موسوی هردو راصلب کردند وازپل بیاویختند، وچنین ظلمی و فضیحتی بران بادشاه خو بروی ستوده سیرت عادل وشجاع بکردند، حق تعالی سلطان علاءالدین حسین را که برادرسلطان سوری بود نصرت بخشید تاآن حرکت و فضیحت رانتقام کرد (۱)»

داناوپه خبرد برپښه نا په خبرد غور په غرو کی خپور شو اود تا لندی پښتانه بې آزانگه وکړه ، او دغور پاچا سلطان بهاالدین دمخه تر هغه چی دخپل وژلی سوری ورور دپاتا پر کښله کښېنی دغور ، گرمسیراو غرجستان خخه یی خورا لوی لښکر سره راغونډ او پر غزنی یی دیرغل تکل وکی ، خوچی دگیلان سیمی ته ورسېد له ډیره غیظه نا روغه او مړ شو .

دده پر ځای یی ورور سلطان علاء اولدین کښېنوست او هغه هم دلوی لشکر سره دغزنی پرخوا راوړ هی سو ، له دی خوا بهرامشاه دخپل لښکر سره زمیندا ور ته خان ورورساوه ، او علاءالدین ته یی پیغام ولیږه چی : «بازگرد بجانب غور ، و مملکت اسلاف خود قرار گیر! که تراطاقت مقاومت حشم من نباشد، که من پیل می آرم (۲) »

علاءالدین جواب ورولیږه چی:«اگر توپیل می آری ، من خرمیل می آرم ، مگر ترا غلط می افتد که ، بردران مراهلاک کرده یی ، ومن هیچکس ترا هلاک نکرده ام ،

---

(۱) طبقات ناصری - ۱/۳۹۳ مخ

(۲) طبقات ناصری ۱/۳۴۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر نشنیده یی: که حق تعالی(ج) میفرماید و من قتل مظلوماً فقد جعلنا لولیه سلطاناً فلا یسرف فی القتل انه کان منصورا(۱)سلطان علاء الدین خپل دوه نامتو پهلوانان وروغوښتل چې یو حسین او بل خرمیل سام بنجی نومېدل او د غور د لښکر ز ړ ور سالاران وو، او دوی ته یی وویل چې: «بهرامشاه ساته پیغام را لېږلی و، چې (زه پیل راولم) او ما جواب ورولېږه چې: که ته پیل راولې زه خرمیل راولم - نو نن ستاسی ورځ ده چې یو یو پیل چپه کی، » هغه وچې جنګ و نښت چې دهاخوا پیلان راغله او له دی خوا خرمیلان ورغله

قاضی منهاج سراج د پیلانو او خرمیلانو دجګړې صحنه داسی ښیي:

«گویند هردو لښکر را مصاف شد در وقت مصاف هردو پهلوانان پیاده شدند، و دامنها زره در میان باز زدند، و بمصاف در آمدند . چون پیلان بهرامشاهی حمله آوردند هریک ازآن پهلوانان بریک پیل درآمدند و در زیر برگستوان پیل رفتند و به دشنه شکم پیل برد ربدند - خرمیل سام بنجی در زیر پیل بماند و پیل بروی افتاد، او با پیل هلاک شد و خرمیل سام حسین پیل را بینداخت و بسلامت بیرون آمد»

تردرو جنګوو روسته چې په زمینداور او تکین آباد او غزنی وسوه علاالدین د غزنی پاچهی و نیوله او دغزنی ښار ته یی او رواچاوه(چی داو رآچولو اونورو پېښو تفصیل به ددی کتاب د«ع» په ردیف کی دعلاالدین جهانسوز» ترنامه لاندی راوړ ه سی) او(۵۴۵ ه ق) یا (۵۴۶ ه ق) کال و ، چی بهرامشاه د وروستی ځل د پاره د هندوستان خوا ته وتښتید او پرلاری مړسو ، خو د طبقات ناصري مولف ایکي چې وروسته هغه وخت چی سلطان

(۱) طبقات ناصری ۱/۳۴۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنجرسلجوقی، سلطان علاالدین تەساتی و رکره بهرامشاه، بیرته غزنی تەراغیء او دلته مړ سو، او دده د پاچهی دوره یو شلو بېت کاله گڼی (۱)

سگر حمدالله مستوفی لیکي چی بهرامشاه غزنی ته د عـلاءالدین تر رسید و او دغزنی دښار تر ورانولو د مخه په (۵۴۴ ه ق) کال کی مړ دی .

خواند میر بیا په دی عقیده دی چی بهرامشاه غزنی د علاالدوله تر رسیدو د مخه په (۵۴۷ ه ق کال) کی مړ دی.

ابو القاسم فرشته بیا لیکی هغه وخت چی دبهرام شاه زلمی زوی دولتشاه چی دده دلښکرسپهسالار و ، دسلطان علاالدین سره په جگړه ووژل سو، دبهرامشاه زړه ولویده، معنویاتیی بایلول او د هندوستان خواته ولاړ اوپرلاری دخپل زوی له ویره په (۵۴۷ ه ق) کال کی مړ سو .

لکه چی مورخین لیکی بهرامشاه یو علم دوسته او ادب پالونکی پاچاو، دده دربارو دپوهانو او ادیبانو تاتوبیؤ. د هغه وخت لو یو پوهانو او شاعرانو دده په نامه کتابونه و لیکل چی د هغو له جملی څخه د حکیم سنایی حدیقه او بهرامشاهی کلیله ودمنه دیادولووړدی، او هم حکیم سنایی او مسعود سعد سلما ن دده په دربار کی ژوند کاوه.

مأخذونه :

۱ـ طبقات ناصری ۱/۱، ۲۴۱، ۳۴۲، ۳۹۴ مخونه ۲ـ سلطنت غزنویان ۲۶۰، مخ
۳ـ تاریخ دیالمه وغزنویان ۳۶۱، مخ
۴ـ پښتواریاناداثرة لمعارف ۴/۵۵۵ // ۵ـ تاریخ فرشته .

---

(۱) طبقات ناصری ۱/۱، ۲۴۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۹۶ـ بهرام لودی :

دسلطان بهلول لودي نومیالی نیکه و ،چی دفیروزشاه باربک په وختو کی ملتان ته تللی او هلته میشته سوی و .

دخورشید جهان‌سولف‌یې د«سلک‌بهرام» په‌نامه‌یادوی اولیکی :

« آورده اند که‌درعهد فیروزشاه با ربک سلک بهرام جدسلک بهلول بملتا ن آمده» ده‌پنځه زامن درلودل‌چی‌یوسلک اسلام‌خان‌چی‌وروسته‌په«سلطان‌شاه»مخاطب‌سو،اوبل ملک کالا دسلطان‌بهلول لودي پلار،اودریيم‌سلک‌فیروز،اوڅلرم سلک محمداوپنځم‌ملک خواجه نومیدل .

ماخذ :

خو رشید جهان‌-۳۰۷مخ

۱۵۹۷ـ بهرامی سرخسی :

ابوالحسن دبهرامی دناصر الدین سبکتگین دوختودرې‌ژ بی‌شاعرؤ ، او یوه رسا له یی د «خجسته» په نامه دعروض په‌علم کی لیکلی‌وه .

په(۵۰۰هق) کی مړدي ـداده‌بیته ده‌دي :

نگا ر من آن چون قمر بر صنوبر   نه‌ساني چنو کرد صورت ،نه آذر
دو خدش‌بسانډ و دو ماه منقش   دوجعدبسان دو شام معنبر

مأخذ .

ریحانیه‌الادب-۱/۲۹۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۹۸- بهره مند خوگیانی :

دپښتو ژبې اولسي او بې سواده شاعرو، دننګرهار دخوګيانو دسيمې په «بربيار» کې زيږ- بدلی په ختـه خو ګيانی او د (۱۲۵۶ هش) کال په شاو خوا کې يې ژوند کـاوه. بدلې يې پر اولسي اوزانو ويلي او ځينې قصې يې هم په پښتو نظم کړې وې چې دعوامو سندرغاړو په خولو کې جاري وې - يوه نمونه يې د «سوال او جواب» په شکل دا ده .

نوري سترګې، تور اوربل، په مخ راخـله ګل نګاره

عالمونه به کړې دل ، سمه نه دروسې خونکاره

توري سترګې شين دي خال، را شکاره که په دا بروکې

دسرو ټيکه دی که سمبال ، دجبين به کنا روکې

په سر کړی دی دی شال ، قدم اخلې په وروور وکې

يو ګړی وکړه معطل، په اور وسوم رب دپاره

ځان دی سه سپځه په اور، رستا په سينه يم قا بله

سا وژلي دري خلور، زسا نوم دی شايله

خبروې سې خله سور، رو يياران دی دي جا هله

ککری به دی کړي غوڅه لکه، غل تر سامه راځه هشياره

هشياري وه دلقما ن ، عاقبت دد نيا تيرشو

سرسې ايښي په جانان، چې يې غم را ته برسيرشو

لکه توره دی پيرزوان، اندرون ته خطا تير شو

په زرګريې که صيقل ، رودسې دروسې له پرهاره

برهاردې، ده ملهم سري شونډې آبداري

ناقرار ار شو کل عالم په ديدن دی ګل نګاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیاری مکوه غم، په تحقیق سره مې یاری

«بهرمنده» کړه توکل، خه نورد روم له بهاره

یوه بله چاربیته یې هم په پښتانه شعرا او (۱۳۲۱ هـ ش) کال د کابل په مجله کې خپره سوې ده.

مأخذ :

پښتانه شعرا - ۲-/۵۸۰ مخ

۱۵۹۹ - بهری دراوزی :

مولانا نورالحق بهری د مولانا عبدالحی زوی او د مولانا عبدالقهار نمسی په (۱۲۷۷ هـ ق) کال د دروازپه سنګیون کې زیږیدلی، او په (۱۳۳۳ هـ ق) کال کې مړدی.

مولانا بهری د دروازله نومیالیو پوهانو او شاعرانو څخه و، چې شهرت یې تر بخارا پوری رسیدلی و.

متداوله علوم یې په دروازکې له «مخدوم اعلم» چې ډیر مشهور عالم و، لوستي وو، بیا د زیاتې زده کړې دپاره په (۱۲۹۹ هـ ق) کال بخاراته ولاړ، او هلته یې لس کاله د کوکلتاش په مدرسه کې زده کړه وکړه، او علمي شهرت یې دو نې خپور سو، چې ډیر معاندان یې پیدا کړه. نوځکه په (۱۳۰۹ هـ ق) کال کې بیرته دروازته راغی، او دلته یې یوه ښکلې مدرسه ودانه کړه، او په تدریس یې خوله پوری کړه، ډیر شاګردان یې علمي کمال ته ورسول.

بهری ژبه یې شعر هم وایه چې یوه غزله یې دا ده :

دل دیوانه با مشکین خطی تا آشنا کردم

سراپای وجودم لاله سان داغ جفا کردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

محبت داردم دو راز شکوهٔ غیرت آمیزی
جبین سجده فرسا در رهش چون نقش پا کردم
جنون ایجاد بودم ؟ ز نگاه رقت انگیزیش
زشور طالع اکنون کار مجنون ابتدا کردم
دلم خون شد ز استغنای آن نامهربان یا رب
که دشنامی ندادم آ نقدر او را دعا کردم
بیا د عارض گلگشت شوخ بیوفا دیشب
چو بلبل در گلستان از فراقش ناله ها کردم
رموز عشقبازی شیوهٔ عشرت نمیدا ند
زخون دل فراش بستر خود بور یا کردم
ندارد اقتدار وطاقت د گر دل «بهری»
مکن ز ینسان تظلم ور نه با حق دادها کردم

مأخذ :

یادی از رفتگان - از مولانا خسته مرحوم

۱۶۰۰- بهزاد کابلی :

مولانا بهزاد د کابل د دری ژبی له شاعرانو څخه و . هندته تللی او هلته یی خپل روزگار په سپاهی توب تیراوه. یو ځل یی د خان خانان د دربارته لاړو موندله او د هغه په ستاینه کی شعرونه وویل. وروسته یی د صفوی خواجه بیگ میرزا سره ژوند تیراوه .
دا څو بیته د ده له هغی قصیدی څخه دی چی ده د عبدالرحیم خان خانان په ستاینه ویلی وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبح است مژده ظفر از آسمان رسید
یعنی خدا یگان زمین و زمان رسید
آمد سلوک نا مو ر ملک عدل و داد
نواب خان خانان کشورستان رسید
بـر مـقـتضـی وقت دریـن روز گـــا ر
خورشید بر تکاور آتش فشان رسید

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۳ - ۵۵۷ مخ

۱۶۰۱ـ بهزاد هروی :

استاد کمال‌الدین بهزاد د افغانستان لهستر و اونو مبالیو هنر مندانو او دنقاشی او مصورۍ له مشهو رو استادانو څخه وه‌چی‌دده د هنر انګا زې په‌شرق اوغرب کی خپرې سوی دی او یوله‌هغو نیکمرغو هنرمندانو څخه دی چی په خپل ژوندئی دخپل هنر قدر لیدلی‌او د خپل عصرد پو ها نو له خوا ستایلی سوی‌دی .
استاد بهزاد دهرات‌په‌ښارکی‌زیږ یدلی،خودزیږیدوپه‌کال‌کی یی‌لږ اختلاف سته:
قاضی احمد قمی داستاد بهزاد ترمړینی پنځوس‌کاله وروسته ژوندی و ، په خپل کتاب«گلستان‌هنر» کی‌دده د زیږیدنی‌کال (۸۵۴ ه ق - ۱۴۵۰ م) کا ل بو لی (۱) خو محمد عبد الله چغتا یی نی د « کمال الدین بهزاد مصور » مؤلف ، اوکریم طاهر زاده د « سر آمدان هنر » لیکو ال، او پرمیسا یکس « د افغانستان د تاریخ » لیکونکی ، او د اکترمن دیمانـد

---

(۱) گلستان هنر - ۱۳۳ مخ - « دهنر عهدتیموریان» د پوهاند حبیبی د تالیف په حواله - ۵۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د « رهنمای صنایع اسلامی » مولف بیا د استاد بهزاد زیږېدنه په (۸۴۴ ه ق = ۱۴۴۰ م) کال کې ګڼي (۱) او دا کتر عیسی بهنام یې په (۴٦۰ ه ق) کال کې ښيي (۲) او ښاغلی محمد انور نیر هروي دافغانستان او سني لیکوال د پورتنیو نیټو ترمقابلې او تطبیق وروسته (۸۴۴ ه ق = ۱۴۴۰ م) کال مرجح ګڼي (۳)

داستاد بهزاد د ژوند لومړني حالات لاس ته رانغله، یوازې د ګلستان هنر « د مؤلف قاضی احمدقمی له لیکنې څخه څرګند یږي چې استاد بهزاد یه کوچنیوالي کې بې پلا را او بې موره پاته شوی او د سلطان حسین میرزا با یقرا کتابدار استاد میرک (۴) ترځپلې روزنې لاندې ونیواو په لږه موده کې دومرې پرمخ ولاړ چې دقاضي احمدپه قول « همچو اومصوری کسی در این روزگار ندیده » (۵)

په ځینو مأخذو کې استاد بهزاد د پیرسیداحمد تبریزي شاګرد هم بللې شوی

---

(۱) کمال الدین بهزاد مصور دچغتایي رساله ب - تاریخ افغانستان په انګرزي - ۱/۲۷۳ مخ ج : سرآمدان هنرد برلین چاپ - ٦ مخ

د : راهنمای صنایع اسلامی ۵۸//

(۲) مجله هنر و مردم ٦٦ ګڼه ۷//

(۳) آریانا مجله ،۲۷۹ ګڼه ،۱۴

د ۱۳۴۷ کال د قوس او جدی د میاشتو

(۴) د سید میرک نوم سیدروح الله او دهغه وخت دهرات ستر نقاش وچې په مختلفو مأخذ وکې دسید میرک خواجه میرک او میرک نقاش په القابو یاد شوی دی

(۵) ګلستان هنر - ۱۳۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د هغه وخت نومیالی نقاش او مذهب و (۱)

خو دا استاد بهزاد شهرت له هغه وخته پیل کیږی چې د هرات دعلم دوست او هنر پالو نکی سلطان حسین بایقرادربارته یی لارو موندله اود هغه دربارد نومیالی او پوهیالی وزیرا میرعلی شیر نوایی دپالنی او قدردانی په سیوری کی وروزل سو.

هغه لومړی تاریخ چې د استاد بهزاد یادونه کوی او لیکونکی یې د بهزاد دوست اومعاصرهم و، حبیب السیرد خواند میر تالیف دی چې دده په باب داسی لیکلی:

« استاد کمال الدین بهزاد مظهر بدایع صور است و مظهر نوادر هنر، قلم مانی رقمش ناسخ آثار مصوران عالم وبنان معجزشیمش ماحی تصویرات هنروران بنی آدم-بیت : موی قلمش ز او ستادی

جان داده بصورت جمادی

و جناب استادی بیمن تربیت وحسن رعایت امیر نظام الدین علیشیربه این مرتبه ترقی نموده، و حضرت خاقان منصور را نیزبا آن جناب التفات وعنایت بسیاربود وحالا نیز آن نادرالعصر صافی اعتقاد منظو رنظرمرحمت سلاطین انام است و مشمول عاطفت بی نهایت حکام اسلام-ع - بی شبه همیشه اینچنین خواهد بود «۲»

استاد بهزادتر(۹۱۶ ه ق=۱۵۱۰ م) کال پوری چې پر هرات باندی دشاه اسماعیل صفوی د یرغل کال و، په هرات کی او سید، او وروسته تر هغه چې خپل صنعت یې د کمال پوړیته ورساوه او ډیرشاگردان یې وروزل په دی هغه کی سو، چې په هرات کی دنقاشی یوه ځانګړی جوړه کړی او هغه یی د هغه وخت د استادانو لکه

---

(۱) سر آمدان هنر - ۶ مخ حاشیه

(۲) حبیب السیرد دریم توک دریم جز- ۳۶۲ مخ

خواجه غیاث‌الدین هروی ، سلطان ابراهیم میرزا هروی، امیرشاهی سبزواری، میرک هروي، بالجهد هروی، سلطان علی، سلطان محمد خندان او نورو په مرسته د هرات په ښار کې تاسیس کړه، او په دې توګه یې نه یوازې په هرات کې د نقاشی هنر او ځانته هنري اسلوب څرګند کړی او پرمخ یې بوت بلکه له دغه تاریخي ښاره یې د نقاشی او مینا کاری دپاره داسی لوی مرکز جوړ کړی چې د دنیا نورو ښارو هم له دغه څخه فیض ومونډ .

د سلطان حسین میرزا تر مړینې وروسته (۹۱۲ ه ق = ۱۵۰۶ م) چې د دغه زامنو بدیع الزمان او مظفر الدین حسین د پاچهی د تاج او تخت د نیولو دپاره په خپل منځ کې رقابت شروع کې نو د هرات د هنري اکادمی کار لږ سست سو،

خو بیا هم استاد بهزاد په هرات کې و، خو چې محمد خان شیبانی پر هرات یرغل وکی او د نورو او لجو سره بهزاد هم د شیبانی په لاس کښېوت شیبانی که څه هم د علم او هنر سره څه ډېره علاقه نه درلودله، خو د بهزاد هنر ته یې د رنه سترګه و کتل، مګر دغه د روزلو وخت یې و نه مونډ، ځکه چې په (۹۱۶ ه ق) کال شاه اسماعیل صفوي پر دغه بری ومونډ او دغه یې وواژه او پرا هرات یې یرغل وکی، او د هرات تر نیولو وروسته یې بهزاد د هرات د یو شمیر نورو صنعتګرانو سره تبریز ته بوت، او هلته یې د سلطنتي کتابتون د چارو اداره چې د صنایعو په شاه همکاریو پوری یې اړه د دله بهزاد ته وسپارله، او هم یې خپل زوی شاه طهماسپ د ده شاګرد کې په دې توګه نو استاد بهزاد خپلی هغه ښکلی هنر چې د هرات په تاریخي ښار کې یې بنسټ ایښی و، تبریز ته هم یووړ او د ده د هنر پلوشې له هراته تر تبریزه خپرې سولې په هرات کې د بهزاد شاګردانو د خپل ستر استاد سبک تعقیباوه او په تبریز کې پخپله استا د بهزاد د صفوي دورې د نقاشی د مکتب مړګانه سو، او حتی د بخارا د نقاشی په هنر هم د بهزاد د هنر سبک اغیزه وکړه، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنه داسی و،چی محمد خان شیبانی په دوره کی یوزیات شمیر نقاشان او خوشنو یسان بخارا ته ولاړل چی هلته یی د هرات د هنری مکتب پر اسلوب او په تیره بیا د بهزاد پر سبک کار کاوه ، نو په دی توگه هغه وخت د هرات ، تبریزاو بخارا د نقاشی مکتبو نه له یوه چینی څخه او بیا او له یوی منبع څخه یی الهام اخیست چی «هغه بهزاد » و ؛ اود بغداد او تبریز زاړه سبکونه له منځه ولاړل .

استاد بهزاد تر سپین ږیرتوبه په تبریز کی په خپل هنر بوخت و،اود (۹۲۸ ه ق) کال د دریمی خور (جمادی الاول) په ۲۷ شاه اسماعیل صفوی د ا لاندی فرمان د استاد بهزاد په نامه صادر کی او دی یی د شاهی کتابتون او هنری کاروسشر وټاکه ، دفرمان متن داسی و :

« چون ارادت مصور کارخانه ایجاد و تکوین مشیت محرر نگار خانه آسمان و زمین که برطبق کلمه وصورکم نقش وجود غرابت نمود، بنی نوع بشر درا حسن صوربر صفحه امکان پرداخته قلم قدرت اووتصویر صورت تفصیل (تفضل) افراد انسان بر سایر مخلوقات و بانی بمقتضای و فضلنا هم علی کثیر ممن خلقنا تحریر کرده ا تا مل حکمت ا و منشور انا جعلناک خلیفة فی الارض رابرصحیفه حل کاری خور شید بخامه عطارد بنام همایون اتسام ما اضافه نموده و اوراق سپهر لاجوردی راجهت کتابت روزنامچه آثار فتح و نصرت ما بافشان نقره کوب کواکب وجدول شنجرف گون شفق منقش و مزین فرمود ملایق آن و مناسب چنان می نماید که لوح ضمیرالهام پذیر همایون که مظهر اشعه انوار الهی و مظهر صور آثار خیرخواهی است بدین صورت مصور باشد که هر مهم از کرایم مهمات سرکار کامرانی و هر اسرار عظایم امور کارخانه جهان بانی بهره مندی دانا و کاردانی فضیلت انتما که بطراحی ذهن باریک ابین و رنگ آمیزی طبع ظرافت آین

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرح ابداع انواع کفایت و نقش اختراع اصناف فراست برتخته وجود ظاهر تواند نمود و نقاب حجاب از چهرهٔ مطلوب و مقصود تواند کشود مفرض و متعلق باشد بناء علی هذا درین ولا نادر العصر قدوه المصورین و اسوة المذهبین استاد کمال الدین بهزاد را که از قلم چهره کشایش جان مانی خجل شده و از کلک صورت آرایش لوح ارتنگ منفعل گشته و پیوسته قلم و اوسر برخط فرمان واجب الاذعان نهاده و پرکار مثال های در مرکز ملازمت آستان خلافت آشیان استوار کرده مشمول الطاف خسروانه و اعطاف پادشاهانه ساخته حکم فرمودیم که منصب استیفا و کلانتری مردم کتابخانه همایون و کاتبان و نقاشان و مذهبان وجدول کشان وحل کاران و زرکوبان و لاجوردشویان و سایر جماعتیکه بامور مذکوره منسوب باشند در ممالک محروسه مفوض ومتعلق بدو باشد، سبیل امرأ روشن ضمیر و وزرای بی شبه و نظیر و نواب درگاه عالم پناه و ایلچیان بارگاه سپهر اشتباه و مباشران امور سلطانی و متصدیان سهام دیوانی عموماً و اهالی کتابخانه همایونی و جماعه مذکوره خصوصاً آنکه استاد مشارالیه راستوفی و متعهد کلانتری دانسته کار های کتابخانه را باستیفا دبرآورد او رسانند و آنچه برآورد کند بمهر وثبت او معتبر دانند و از سخن و صوابدید او که در باب ضبط و ربط امور کتابخانه همایون گزیده عدول و تجاوز ننمایند و آنچه از لوازم امور مذکور ست مخصوص بدو شناسند و مشارالیه نیز باید که صورت امانت و چهرهٔ دیانت برلوح خاطر و صفحه ضمیر منیر مصور و مرتسم گردانیده بطریقهٔ راستی درین امر مشروع نماید و از میل و مداهنه مجتنب و محترز بوده از جادهٔ صدق و صواب انحراف و اجتناب از جوانب برین جمله بروند و چون این حکم همایون بنقش توقع و توقیع اشرف اعلی منقش و مشرف و محلی گردد اعتماد نمایند.

تحریرا فی ۲۷ جمادی‌الاولی سنه ۹۲۸ » (۱)

ددې فرمان له‌متن‌څخه پرشاه‌اسماعیل باندې‌داستاد بهزادګرانښت ډېر ښه څرګندیږی، او دډاکتر کریستی و یلسن په‌قول استاد بهزاد پرشاه اسمعیل دونی ګران و، چی هغه‌یې په خپل‌نیم‌سلطنت‌نه الیشاوه (۲) اویا هغه‌وخت چی‌شاه‌اسماعیل په‌یوه جګړه کی‌له سلطان‌سلیم‌عثمانی پاچاڅخه ماتې‌وکړه، او تبریز د عثمانیانولاس‌ته ورغی شاه اسماعیل هرڅه‌د مخه د هنرمندانودژوندی ساتلوپه‌فکرکی‌و ، په‌تېره بیا د استاد بهزاد اوشاه محمود نیشاپوری خطاط په‌باب یې‌اسروکی‌چی‌په‌یوه غار کی یې پټ کړی (۳)

په (۹۳۰ ه ق) کال‌شاه‌اسماعیل صفوی مړ سواو دهغه‌زوی‌شاه طهماسپ یې پرځای کېښنوست شاه‌طهماسپ هم دشاهي کتابتون مشرتوب استاد بهزاد ته‌وسپاره

---

(۱) دقزوینی بیست مقاله بشپړ دوره‌لومړی او دوهم ټوک ـ ۲۷۲ ، ۲۷۳ مخونه

ب : سرآمدان هنر ـ ۱۰۹ مخونه

ج : ګلستان هنرـد ۱۳۵ مخ حاشیه

د : آریانامجله ـ ۲۷۹ ګڼه ـ ۱۷ مخ د ۱۳۴۷ کال دقوس او جدی

نوټ : په‌پورتني فرمان کي فارسي توری‌لکه‌چ، ګ، په‌عربي شکل ج او ك لیکلي سوي دي .

(۲) تاریخ صنایع ایران ـ دعبدالله‌فریار ترجمه ـ ۱۹۴ مخ

(۳) راهنمای‌صنایع اسلامی ـ ۸۰ مخ سر آمدان هنر ـ د ۶ مخ ۳ حاشیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اواستادبهزاددشاه‌طهماسپ په‌وخت کی هم په‌خپلو هنری‌ابتکاراتوبوخت‌و، او ډیر شاګردان‌یې وروزل‌چی یوله‌هغوڅخه آقامیرک دسلطان‌له نژدي دوستانوڅخه‌و. اوهم‌شیخ زاده‌خراسانی، میرمصوروسلطانیه او مظفرعلی دده له‌نوسیالیوشاګردانو څخه، ګڼل کیږل چی‌مظفرعلی بیاوروسته دچهل‌ستون دمانۍ دانځور اونقش کاری وظیفه دارسو .

پردی سربیره استادبهزاد دنهمی‌پیړی دزیاتو هنر مندانواوشاعرانو اوعارفانو لکه‌حضرت مولاناجامی ، هاتفی ، سلطان‌علی ، سلطان‌محمد او نوروسره ددوستی رابطه ساتله ا و همکاری یې و رسره درلو دله .

استاد فکری سلجوقی لیکی‌چی :

«بهزاد دخپل ژوندپه‌پای کی‌دخپل خوریی‌رستم‌علی »دلیدو دپاره‌له‌تبریزه‌هرات‌ته راغی،خوله بده‌مرغه‌دده خوریي‌د ده‌تررا‌تګ یوه میاشت‌دمخه‌مړسوی‌و،اوبهزاد هم ترڅه‌مودی‌وروسته‌ناروغه‌سو اوپه همهغه کال(۹۴۲هق)چی‌رستم‌علی‌مړ و،بهزاد هم په هرات کی‌وفات او دکوه مختارپه‌لمنه‌کی دخپل‌خو ریی « ر ستم‌علی » څنګ ته ښخ کړه سو (۱) » د استاد فکری سلجو قی د ا خبر ه د قاضی احمدقمی په « ګلستان‌هنر »کی‌هم راغلی ده چی بهزاد په‌هرا ت کی‌مړدی اود کوه مختارپه‌شاوخوا کی « در حضیره‌پرنقش ونګار مدفون شد» (۲) څنګه‌چی

---

(۱) خیابان- دانجمن‌جامی له‌خپرونو څخه -د۱۳۴۳ کال دکابل‌چاپ-۸مخ
د مناغلی نیرهروی دلیکنی په حواله مجلی په ۲۷۹ ګڼه کی خپره سوې ده

۲ ګلستان هنر-م۱۴۳مخ د«هنرعهدتیموریان» دحوالي له‌مخی ۳۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاضی احمد د بهزاد تر مړینې پنځوس کاله وروسته ژوند کاوه نو د استاد فکری سلجوقی خبره لا نوره تائیدیږی او دا اټکل ټینګیږی چې بهزاد لکه په هرات کې چې زیږیدلی په هرات کې مړ او ښخ هم دی. که څه هم «د ګلستان هنر» محشی او ناشر احمد سهیلی د دغه کتاب په حاشیه کې لیکلی دی چې بهزاد په تبریز کې مړ او د شیخ کمال په باغ کې ښخ دی او پر قبر باندې یې یوه لوحه هم سته چې د بهزاد د مړینې نیټه په نظم پر لیکلې سوې ده؛

دکتر عیسی بهنام او دوست محمد کتابدار هم د استاد بهزاد مړینه په تبریز کې بولي(۱)

په هر حال استاد بهزاد که په هرات کې مړ وی یا په تبریز کې مسقط الرأس او د ودې او روزنې ځای یې بیا هم هرات دی او په تاریخو کې بهزاد هروی په نامه یادیږی نه د بهزاد تبریزی په نامه.

بهزاد د لیکوالو او مورخینو په نظر کې:

د مخه مو د بهزاد د نبوغ دی د وست او نامتو مورخ خواندمیرله «حبیب السیر» څخه د ده په باب یو څه ستاینه را اقتباس کړه، او س به د خواند میرله یو بل اثره او هم به د نورو لیکوالو او مورخینو له لنډه نظریات دلته ولاندی کړو:

خواندمیر په «نامی» کې لیکلی چې:

«از جمله مصوران کامل و هنروران فاضل جامع و مرتب این اوراق مرقع (موقع مظهر بدایع صور و مظهر نوادر هنر نادر العصر صافی اعتقاد سالک مسالک محبت و وداد استاد کمال الدین بهزاد است؛

---

(۱) الف: مجله هنر و مردم ۶۰ ګڼه ۷ مخ ب: حالات هنروران ۲۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثنوی :

مانی قلم خجسته آثار　　نیکو شیم حمیده اطوار

استاد هنروران عالم　　در فن هنروری مسلم

بهزاد یگانه زمانه　　مانی بزمان او فسانه

موی قلمش زاوستادی　　جان داده بصورت جمادی

در وقت طبع موشکافست　　وینحرف نه از سر گزافست

تکمیل مهارتش درین فن　　باور اگر نیابد از من

بگشای نظر از روی انصاف　　بنگر صور بدیع اوصاف

کاراست جمال این صحایف　　افزود کمال این ظرایف

در صورت خط و حسن تصویر　　زینسان ورقی نیافت تحریر

وبی شایبه تکلف و غایله تصلف تا صفحه خوبان گلعزار از ریحان خط مشکین آثار آرایش یافته مشابه بخطوط که درین مرقع مرقوم است قلم بر صفحه کاغذ ننهاده و تا مرقع سپهر بصورت نور افشان ماه ومهر مصور گشته پرتو شعور هیچ مهندس بصور بر امثال صوریکه این اوراق را مزین دارد نیفتاده هر قطره که غواص قلم گوهر بار از لجه دوات ساحل این اوراق رسانیده دریست گرانبها و هر صورت که مصور خاطر را بتمأثر از لوح دل بر صحایف این کتاب نقل نموده حوریست روح افزا .

قطعه :

هر گوهری که در بحر خوشدلی　　پرورده اند جمله درین بحر حاصلست

(c) ketabton.com: The Digital Library

همچون جمال مشعله افروز دیده هاست   همچون وصال خرمی اند وزهره لست
وچون تعریف لطا فت آن در رنمبن و توصیف نفا ست آن صو ر بدا یع
آیین پایه هر بیمایه و پیشه هربی توشه نیست قلم مشکین رقم بااین د
ربا عییکه د ر مدح جناب استا دی گفته شده اختصار نمی نماید وهی هذاه :

سری قلمت تا بجهان چهره کشاد   بر چهره مانی رقم نسخ نهاد
بس طبع که صورت نکو زاد ازو   طبع توولی از همه آنها به زاد (۱)

قاضی احمدچی دبهزاد معاصروپه خپلو رساله «خوش نویسان ونقاشان» کی دادوه
شعره د بهزاد په ستاینه کی راوړی :

استاد زمانه حضرت بهزاد است   کزداد هنروری به عالم داد است
کم زاد بسان مانی از مادر دهر   البته که بهزاد ازو بهزاد است

نگا ر ز غا لش بچا بک روی   بداست از قلم گیری مانوی
ا گر ما نی ا زوی خبرد ا شتی   از ا و طرح اندازه برد ا شتی
بود صو رت مرغ او د لپذ یر   چو مرغ مسیحا شده روح گیر (۲)

ظهیرالدین بابر پخپله (بابرنامه) کی دبهزاد په باب داسی لیکی
«ازمصوران بهزاد بود کارمصوری رابسیارنازک میکرده ، اماچهره آرای بی ریش رابد

---

(۱) الف: بیست مقاله قزوینی -۹۸ ۲ ۲۷۲ مخونه
ب: صورتگران وخوشنویسان هرات درعصرتیموریان- ۲۰۱ ۲مخونه
(۲) صورتگران وخوشنویسان هرات درعصرتیموریان ۱۷ مخ
اود ۱۳۱۷ کال دکابل سالنامه -۹۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میکشاد... مغبغب اورابسیار کلان میکشیده آدم ریشدار راخوب چهره کشای میکرده» (۱) دعالم آرای عباسی خاوند دبهزاد داسی ستاینه کوی:

«درآن حین اوراق زمانه بوجود ایشان ازتذهیب وتزیین داشت شعر :

نگارنده نقاش بهزاد دست

صریرسخن راچنین نقش بست »

بیا لیکلی:

«...استاد بهزاد و استاد سلطان محمد دربن فن شریف (نقاشی) طاقند ودرنزاکت قلم شهره آفاق»(۲)

حاجی میرزا عبد المحمد خان «دچهره نما» دجریدی چلوونکی په خپل کتاب «پیدا ایش خطوخطاطان» کی داستاد بهزاد په باب داسی لیکلی:

«استاد بهزاد یکی ازمفاخرقرن نهم بوده که دیده روزگار مانندش ندیده وما درد هرهمچون فرزندی حاوی کمالات وعدیده وهنرهای پسندیده تا کنون نپروریده نقاشی بود بی بدیل ومذهب کاری بی عدیل...(۳)

د«حالات هنروران» په رساله کی (۴) استاد بهزاد په دی القابو ستایلی سوی دی :

«افضل المتاخرین فی فن التصویر، قدوة المتقدمین فی التهذیب والتحریر، نادرالعصر استاد کمال الدین بهزاد»

---

(۱) بابرنامه ـ فارسی ترجمه ۱۱۵ مخ

(۲) عالم آرای عباسی ـ ۱۲۷ مخ (۳) پیدا یش خطوخطاطان ـ ۱۳۷/ مخ

(۴) دا رساله یوازی یوه دیباچه ده چی دبهرام میرزا صفوی کتابدار مولانا دوست محمد په ۹۵۲ هـ کال د نوموړی شهزاده پریوه مرقع لیکلی وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو آریانا دائرة المعارف داستاد بهزاد په باره کی داسی لیکلی :

«دی دلسمی هجری پیړی سترنقاش او هنرمندو چی کټ مټ یی د رنسانس په دوره یعنی په هغه پیړی کی چی په اور پا کی مستظرفه صنایع د ترقی اوج ته رسیدلی و ده په هرات کی د نقاشی صنعت د کمال پایې ته ورساوه او لکه «لیورنا ردونچی» او «رافائیل یی» اعجاب انگیزه آثار په یادگار پریښوول او ځان ته یی جاویدان نوم وگاټه (۱)»

غربی پوهانو هم داستاد بهزاد هنراو دده په هنر کی ابتکار ستایلی دی چی مشهور یې داپوهان دی :

فرانسوی رنه گروسه ، آلمانی دکتور کتل ، فرانسوی موسیو هوارت د پاریس دشرقی ژبو په مدرسه کی دفارسی ښوونکی ، موسیو بلوشه دپاریس دملی کتابتون کتابدار او فرانسوی موسیو مارتن استاد بهزاد داسی ستایی :

« که څه هم کمال الدین بهزاد په یوبل محیط او په یوبل وخت کی ژوند کاوه خو بیا هم دده مقام دفرنګ دناستونقا شانو لکه « ژان فوکه » او «مملنګ» او نورو له مقام څخه کښته نه دی .

استاد بهزاد چی تقریبا په ۱۵۲۷ م کال کی مړ دی په خپل هیواد کی د هغه پاچا په خوار د رنه ستر گه ورته کتل او پرده ډیر مهربانه و ، لکه رفائیل چی په روم کی ایتالویا نوله خوا د احترام مورد واونه ئې کیده بهزاد هم په خپل وطن کی دوطنوالو زړونه ورتېرواو د ده دسړ ینی په ورځ د صنعت پېژند ونکو ډیراو تاثر دومره زیات چی ساری یی ډیر لږ لیدلی شوی دی

---

(۱) پښتو آریانا دائرة - المعارف اوووم ټوک - ۸۴ مخ

د بهزاد قلمی تصویرونه د «فوکه» د هغو تصویرو په ځنګ کی چی په شانتلی کی دی او د «کریمان» د هغو تصویرو په ځنګ کی چی په «وینز» کی دی او یاد «رنه دا نژو» د هغی مشهوری خطی نسخی په ځنګ کی چه دوین امپراتوری په کتابتون کی ده ایښوول کیږد ای سی .

دا چی د فرنګی استادانو د آثارو روحی اغیزې ممکنه دی له څینو جهتو څخه پرموږ زیاتی او قیمتی وی خو اپه دی سبب دی چی د هغو د موضوع او مفهوم درک زموږ د دماغ و د پاره آسانه دی او د هغو نقشه او په انځور زموږ د احساساتو سره سم او زموږ زړو ته نږدی دی، که نه وی د صنعت کاری له نظره او په تیره بیا د تزئین او شکلا له مخی او د رنګو د ګډو ن او استعمال او د مینا تورو د کار د بشپړ وا لی له کبله کت مت د نوموړ و استاد انو آثارو په څیر او بلکه تر هغو زیات دی »(۱)

دکتور ج، کریستی ویلسن هم لیکلی چی :

«بهزاد (دده شاګردان او معاصران) د زمان اعجوبه او د خپل عصر استاد بولی خو به له دی جهته چی په مینا تور جوړولو کی یې نوی سبک ایجاد کړی بلکه له دی سببه چی د صنعت د هغه د تولو جزئیاتو سره بشپړ کړی دی »(۲)

دکیرس، دیماند هم بهزاد د هغه د عصر له عجائبو څخه ګڼی (۳)

---

(۱) صورتګران وخوشنویسان هرات در عصر تیموریان - م ۲ مخ

(۲) تاریخ صنایع ایران - ۱۷۱ مخ

(۳) د آریانا مجله - ۲۷۹ ګڼه - م ۲ مخ

د بهزاد د سبک مهم خصوصیتونه :

لکه کنرکیسی ویلسن چې ویلي و بهزاد دیوازی له دې جهته د زمان اعجوبه او د خپل عصر استاد نه و چې په ښکلاتورکی یې سبک ایجاد کړي، بلکه له دې سببه هم و، چې ده د خپل وخت صنعت د هغه د ټولو جزئیاتو سره د کمال د پاي پوړی ته رسولی و بشپړ کړی و، او دده په هری آثاروکی داځو مهم خصوصیتونه څرګند ښوولی سوی دی :

لومړی: د تصویرو په لیکوا و خطوکی بشپړ دقت او سمون.

دوهم: د رنګو د ډولونو د ګډون او ترکیب په وسیله په شګفت انګیزه توګه د اشخاصو بڼی، قیافی او څهرې د وضع ښوول .

دریم: د تصویرپه اشاراتو او حرکاتو پوهېدل :

څلرم : د ونو، ګلانو، منظرو او ریځو او د لمر د وړانګو په انځورولو کی ظرافت او ښکلا.

پنځم: رازراز ډېرو رنګو ترمنځ توافق راوستل لکه سرمه‌تی شین فیروزه‌يي، سور، زیتونی، ژیړ قهوه یی او نور چې سره زر او سپین زر هم پکښې کارېدل .

شپږم: د مغولي بڼې، ډروځړاو سترګو پرځای خراساني څهره او بڼه ایستل، چې د هرات هنري مکتب یې د چینی د هنر له اغېزو څخه آزاد کړ، او خپل هیوادنی رنګ یې ور کړي دي .

اووم : د ودانیو او دیوالو، فرشو او ګلانو او د مجلسو د تزئیناتو او د راز راز کالیو د ښکلا په ترسیم کی خاصی رنګه ریزه کاري انځور ول او نور...

په دي توګه د استاد بهزاد سبک د هغه ځانګړیو خصوصیتو سره د ده په ژوند او تر ده وروسته

دومره شهرت وموندچې د هرات د هنري مکتب پرځای «د بهزاد هنري مکتب»
ویاله سو (۱)

د بهزاد هنري آثار:

د استاد بهزاد هنري آثار د جهان په زیاتو موزیمو کې ستره چې مشهوره یې دا دي:

۱ـ د بهزاد زیات آثار د افغانستان په موزیم کې وه خوله بده مرغه د کورنیو شخړو او اغتشاشاتو له کبله د هغوي ډیره برخه له منځه تللې ور کړه سوې او یا تر هېواد د باندې وړل سوي دي چې یو له هغوي څخه د مولانا جامي «سلامان و ابسال» وچې د سلطان علي خوشنویس له خوا استنساخ سوی او نقاشي او انځورونه او متن مینا تورونه او د ختلو او حواشیو زرنګاري یې د استاد بهزاد په لاس کښلې سوي وو، او بل ښکلی اثر «مرقعات» «یا بهارستان بهزاد» وچې د هرات د سلطان مجلسونه یې په راز راز صورتو او مینا تورو باندې ښکلي توګه ترسیم کړي وو دی ښکلی اثری څلوېښت مرقعه چې پر یوه خوایې د استاد بهزاد ښکلي او نفیس کار او پر بله خوایې د هغه وخت د نومیالیو خطاطانو د خطاطي او خوشنویسي صنعت وو او د افغانستان نائب السلطنه په کتابتون یې اړه درلوده د فرانسوي موسیو فوشه په لاس ورغلی او د یاګار په توګه یې د پاریس د لوور Louvre موزیم ته اهدا کړی دی.

۲ـ د تیمور د ظفر نامې د کتاب انځور او تذهیب، چې د شرف الدین یزدي په قلم لیکلی سوی او استاد بهزاد له خوا انځور او تذهیب سوی د ه څښتن سور خان وایی چې دا کتاب هم هغه د اکبر نامې کتاب دی

---

(۱) د هرات د هنري مکتب د تحول او په تېره بیا د استاد بهزاد د هنري مکتب د شهرت او په نژدې هېوادو کې د هغه د اغېز او په باب د څېړنو او تفصیل د پاره دې د ۱۳۴۷ هش کال د آریانا مجلې ۲۸۰، ۲۸۱ ګڼو کې د ښاغلي نیرهروي لیکنې ته رجوع وسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د بهزاد دزوي هغه یون پښتانه په شاهي کتابتون پوری اړه درلودله - داروپا متخصصین ددې کتاب دارزښت په باب لیکلي چې ددنیاله ډېرو ارزښتناکو کتابو څخه دی چې په ۱۴۵۳ م بشپړ سوی دی .

۳- باغ بهشت هرات: چې داستاد بهزاد ډېر وقدراوستاینې وړ اثر گڼل سوی دی.

۴- دامیر خسرو دهلوي دخمسه کتاب: یو تو که چې په ۱۴۹۶ م کې لیکلی سوی اوداستاد بهزاد دلاس ۳۳ مینا تورونه لري.

۵- دضحاک تصویر : د بهزاد له شهکار و څخه بلل سوي چې په ۱۵۳۷ م کال یوتن کاظم نامي دصنعت گر انو د بدیعه آثار و په ترڅ کې صفوي شاه طهماسب ته وړاندې کړی و.

۶- مرقع تاریخ تیمور: چې په ۱۴۶۷ م کال بشپړسوی اوتصویرونه د بهزاد له ډېرو په زړه پورې اوښکلیو آثار و څخه دی . ادکتاب «دزونه گروسه » دلیکنې له مخې او س د امریکا دبوستون Boston په موزیم کې خوندي دی .

۷- دسعدي دبوستان یوه نسخه - چې په ۱۴۸۷ م کې لیکل سوی اودقاهرې په موزیم کې ستة . رونه گروسه په خپل کتاب « دشرق مدنیتونه» کې لیکلي چې په دې اثر کې دخوښې بزمونه ادب پلو دنیا مجلسونه او دیوه مسجد داخلي جوړښت ترسیم سوی دی چې هر تصویر یې درسامي شهکار دی .

۸- دبهزاد ۳۳ مینا تورونه : دامیناتورونه د امیر خسرو ددیوان په یوه نسخه کې چې ۱۴۹۶ م کال لیکلي سوه کښل سوی او د برلن په ملي کتابتون کې ستة - دا مینا تورونه د بهزاد په نگارخانه اړه لري چې ځینې به شایې پخپله د استاد بهزاد دلاس وي .

۹- دسلطان حسین میرزا تصویر : داهم داستاد بهزاد له شاهکاریو څخه گڼل سوی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لوسېږي تصویردې چې په هغه کې دیوه سړي ټول ظاهري اوباطني خصوصيات پکښې ښوولي سوي دي، او د«رونه ګروسه» په قول د استادبهزاددې تصویراودنورو پخوانيو استادانو د تصویروترمنځ هغسې توپير سته لکه داروپاداو سينونقاشانود آثار واو د «ژان فوکه» یا « فرانسوا کلاوه» دلاسي تصویرو ترمنځ چې لبده کیږي داتصویرد مارتين د کلکسیون جزودي .

۱۰- نيزي بندي شهزاده تصویر - د مارتن په عقیده داسیناتور دآق قیونلودتبردوروستني ښارتصویردي چې په ۱۵۰۲ م کال دصفویانو په لاس وژلی سوي دی او اوس دا سیناتورد« دوه Douet » په کلکسیون کی خوندي دي .

۱۱- دمرادآق قیونلو تصویر : -
چې د Koechlin په کلکسیون کی سته !

۱۲- خمسه نظامی: - چی په ۱۴۴۳ م کی ليکلی سوی او دلندن په برتش موزيم کی خوندی ده .

۱۳- دبهزاد دچيني تصويرونه : دا يوه ډېره ښکلی نسخه ده چی په ۱۵۱۱ م کال د هرات په ښار کی دسلطان حسين ميرازد کتابتون د پاره استنساخ سوې ده او اوس دلندن د برتش مؤزيم په کتابتون کی خوندی ده .

۱۴- يوه ښکلی تابلو: - د پسرلي يوه روح خوشالوونکی ډېره ښکلی تابلو ده چی تراوسه يې ښکاری ندی ليدلی سوی دی او استاد بهزاد دخپل هيواد د پسرلي روښانه او خوشالوونکی منظره ترسيم کړی ده .

۱۵- دليلي او مجنون ميناتور ونه : - د پترسبو رګ په موزيم کی يوشمير ميناتور ونه سته چی د استاد بهزاد له ډېروښو آثارو څخه ګڼل کيږي، او دليلا او مجنون قصه په ډېره ښه توګه ترسيمو ي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶- یوښکلی تصویر: د بهزاد په قلم په ۱۹۳۱ م کال په لندن کې د ایران د صنایعو په نندارتون کې ایښو ولی سوی و، چې د شیراز په موزیم اړه لری. د دی تصویر سره د استاد بهزاد په خپل خط داسی لیکلی سوی دی :

« این رقمی است بدیع مشعر از مضمون افلا ینظرون الی الابل کیف خلقت، که هم شکسته نها د فقیر ناسرا د بهزاد بعد از وصول عمر بدرجه هفتادو تجربه قوی درین امر افتاد» په دې تصویر کی یواو بن لیده کیږی چی سهاریې دیوه بوډا سړی په لاس کی دی او غو اړی هغه چوک کړی .

۱۷- تیمور نامه :- چی د استاد سلطان علی په خط لیکلی سوې او داستاد بهزاد په انځو ر او نقش ښکلی کړ ه سوې ده .د اتیمو ر نامه د مولانا هاتفی اثرو .

۱۸- خمسه نظامی:- چی په ۸۴۶ ه کی لیکلی سوې او ټول تصویرونه یې داستاد بهزاد په قلم دي چی په زلمیتوب کی یی کښلی دی۔ او دا نسخه اوس د لندن په بریټش موزیم کی خوندی ده.

۱۹- د سعدی گلستان :- د لندن په هنری ننداړتون کی د مصر د ملیه کتابتون له خوا د گلستان یو ه خطی نسخه ولیدله سوه چی ټول تصویرونه یې د بهزاد په قلم وو ، او د مصوری شهکار باله کیده۔ د تصویرو د کښلو کلونه ۸۹۲-۸۹۴ هـ و.

۲۰- داوښا نود جنگ منظره: دا ښکلی منظره او استاد بهزاد په اوپا کلنی کی کښلې ده او د ایران په یو ه کتابتو ن کی سته .

۲۱ د مولانا جامی تصویر : د مولانا جامی یو تصویر د استاد بهزاد په قلم د حضرت رضأ په کتابتون کی سته ، چی د هغه له مخی بیا د هند د جهانگیر د دبار مصور « دولت » نومی هغه تصویر نکل کړی دی او په پای کی یی لیکلی دی :

« عاسله کمترین خانه زادان دولت جهانگیرشاهی ازعمل استاد بهزاد نقل نمود »

۲۲- خمسه نظامی: یوه ښکلی نسخه وه چی ښاغلی نعیمی په کابل کی د سلطان علی په خط

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوداستاد بهزاددلاس ته تصویرواو سیناتوروسره دهغه وخت دپرهنی دوزیرپه کتابتون کی لیدلې وه (۱)

۲۳- د استانبول په سرای یلدزکی هم داستادبهزاد دلاس بدیعه آثار سته چې « ارمنا که بیگ » نومی فاضل په استا نبول کی یوه رساله دبهزاد دآثار وپه ناسه په فرانسوی ژبه ور باندی لیکلی ده .

۲۴- دیوې بوډی اویوه زلمی تصویر: چې دغره په لمنه کی دسیند پرغاړه ښکاری اود استاد بهزادلاسلیک ورباندی سته داتصویردامریکا دنیویارک دکورگیان دنفیسو آثاروپه مجموعه کی خوندی دی .

۲۵ بهرام گور: یوسیناتوردی چې دبهرام گوردښکارپه حال کی ښیی اوداستادبهزاد لاسلیک لری اودمیتروپولتین په موزیم کی دی.

۲۶ دشاه طهماسب د زلمتیوب رسم :

چې شاه طهماسب ونې ته ختلی ناست دی دارسم دفرانسی دلورپه موزیم کې دی .

۲۷ د اوزبک محمد شیبانی تصویر : چې د « العبد بهزاد » لاسلیک لری .

۲۸ شپاړس سینا توره :چې جهانگیر هغه بهزادته منسوب کړی دی

شایی چې پخپله دبهزاد اویادبهزاد دشاگردانوله کښلی سوی وی .

۲۹ دحافظ شیرازی ددیوان سرلوحه .

۳۰ دیوه سجددجوړښت تصویر :

په ۱۳۶۰م کی چې په پوستون کی سته.

---

(۱) صور تگران وخوشنویسان هرات ۳۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې نور داستاد بهزاد آثار چې دنړۍ په مشهورو موزيموکې خوندي دي

مأخذونه :

۱ صورتگران وخوشنويسان هرات درعصر تيموريان تاليف مرحوم نعيمي ۱۰ مخ

۲-هنرعهد تيموريان -دپوهاند حبيبي - ۵۲ مخ

۳-آريانامجله- د۱۳۴۷ هش کال ۲۷۹ گڼه-۱۴ مخ ۲۸۰ او ۲۸۱ گڼې

دښاغلي محمدانور نير هروي ليکنه ۴- مجله هنروسردم ۶۶-گڼه- ۷/ مخ

۵-حبيب السيرجز ۳ج ۳ /۳۶۲ مخ

۶- سر آمد ان هنر -۹ مخ

۷-تاريخ صنايع ايران - ۱۹۴ مخ

۸-رهنمان صنايع اسلامی -۵۸ مخ

۹- گلستان هنر - دپوهاند حبيبي په حواله - ۱۳۴ مخ

حالات هنروران - ۲۹ مخ

۱۱-بيست مقاله قزويني-۲۶۸، ۲۷۲، ۲۷۳ مخونه ۱۲-دابرنامه-پارسي ترجمه-۱۰۵ مخ

۱۳ دکابل سالنامه-د۱۳۱۷ کال -۳۴۹ مخ

۱۴-عالم آرای عباسی - ۱۲۷ مخ

۱۵- پيدايش خط و خطاطان

۱۶-پښتوآريانا دائرة المعارف -۷/۸۴۰ مخ

۱۷- تاريخ افغانستان - دپرسيسايکس تاليف - ۱/۲۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۰۲- بهشتی هروی :

مولانا بهشتی د مولانا حمید د گل هروی ورور، او د دری ژبی شاعر و، ښه طبع او ښه خوی یې درلود، او د امیر علیشیر نوایي په وخت کې یې په هرات کې ژوند کاوه.

امیر علیشیر ورته «خلقتی بهشتی» ویل او دا بیتونه د ده دی :

در کمند تو نه هر بی سروپا افتاد است — این بلائی است که در گردن ما افتاد است

هنگام عید و موسم گلها شگفتن است — ساقی بیا رباده چه حاجت بگفتن است

شمع امشب ترک دعوی با رخ آن ماه کن — تیره کردی مجلس ما را سخن کوتاه کن

ماخذ :

مجالس النفایس ۸۰-۸۶، ۱۰۵ مخونه

۱۶۰۳ بهکت بابا

دا افغان وا نگریزپه د وهمه جگړه کې دانگریزانو د لښکرو سره کندهار ته راغلی او د یوی پیښې له کبله په کندهار کې گوډ شوی و. وروسته د یوه روحي حالت د وړپیښېدلو په سبب مجذوب شوی وا و د فقر لاس یې هرچا ته اوږد اوه او څه پیسې چې به په لاس ور تلی په هغو به یې خوړی رانیولې او پر کوچنیا نو به یې شلې.

د کندهار عام او ورته عقیده درلوده، هغه وخت چې مړ شو نو د کندهار د ښکارپور دروازی لوېدیځ پلو ته د ده د مزار څنگ ته یو مسجد و دان شو، او اوس هم هلته په تېره بیا جمعې په ورځ د رنګ طریقې د پیروانو د غونډې ځای دی او په جهر ذکرونه پکښې کېږي.

مأخذ :

د کندهار مشاهیر- ۹۶ مخ

۱٦۰۴ـ بهکهاری خان پرملی :

د لودی سلطان ابراهیم په وختو کی د «مسند عالی» لقب در لود، او په هند کی دلو دیانو د وخت نو میالی امیر و ، چی بیا د بابر په امیرانو کی شامل سو .
په (۹۳۳ هـ ق) کال چی بابر خپلی درنی لښکری دمحمد سلطان میرزاتر مشرتابه لاندې د «بین شاهو خیل » مقابلی ته لیږ دولی دی هم دیوه امیر په حیث ورسره و .

مأخذونه :

۱ـ لودی پښتانه ـ ۲۸۹ مخ ۲ـ بابرنامه ـ ۲۱٦ مخ

۱٦۰۵ـ بهلول لودی (۱) :

سلطان بهلول لودی دملک کالا زوی په ختنه شاهوخیل لودی، دلو دی پښتنو شاهانو د کهاله خورا نو میالی او ستر سلطان و ، دده مور هم شاهوخیله لودی پښتنه او دملک کالا خپله ترله وه چی په (۸۱۳ هـ ق) کال چی بهلول یې په نس و ، او لنگواله ته نژدې وه ، خونه پرونږ پدله مړه سوه ، خو بهلول یې له نسه ژوندی راویستنه سو .
په د غه وخت کی د ملک کالا کور دملتان د ښار په « کمانگران » نو می سیمه کی و ، او سلطان بهلول هلته په دغه توگه و زیږید .
و لی چی په (۸۲۱ هـ ق) کال چی دسلطان بهلول اکا « سلطان شاه اسلام خان » د سر هند حاکم سو ، نو نو رتول ورورنه ورسره ولاړل ، یوازی د سلطان بهلول پلار ملک کالا چی د ملتان د « دوروالی »دسیمی حاکم و په ملتان کی پاته سو خو چی د نیازیو پښتنو سره په یوه جگړه کی وواژه سو ، او بی مور بهلول په کوچینوالی کی بی پلاره هم سو .

---

(۱) د سلطان بهلول د ژوند دا پیښی د محترم محقق استاد پوهاند عبدالشکور رشاد د « لودی پښتانه » له کتابه را اخیستی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وه،چی سلطان شاه‌اسلام خان دبهلول‌ا کاسمدستی دخپل ورور کهول سرهند ته وروغوښت ، بهلول اودهغه د وه نوروروڼه « محمد » او «فیروز » اوخوریی دخپل خواخوږی ا کاترسیوری لاندی په خورانازلوئیږدل.

پوهاندرشاد لیکلی چی: «شوخ ؛ذ کی اوښوکی بلو (بهلول) که څه هم پرتهولوگرانو خودمشرخان (اسلام خان) زړه‌ورسره ډوبیده ،دسترگوتوراودزړه‌سریې و،خپل زامن یې ترده پوری هیڅ نه‌بالل ؛دده‌هره شوخی او بی‌ادبی‌اخوبه‌یې دده دار تلونکی عروج پا یلامه گڼله نکل کاچی یوه‌ورځ شوخ نازولی « بلو » د موچنوسره دا کاپرمسله (جای نماز)وخوت‌مسله اوهغه هم ېپادمشرخان‌مساله؟! مینځواوسا هوگانو په یوه‌پلا پرړا ترپل ،لته پېرجوړسو چاواهه چاتراته اوخوکٹ ورته خښمېدل! اسلام خان‌چی داته پېرولیدوراره‌خوایې‌ونیوله،دوی یې‌وترتل او ویی‌ویل :«نازولی‌بلو کمکی دی که‌زما پر ککره پښه کښېږدی پروانه لری »

د کورنېرسنی اوسینځی چی انتظار یې درلود پر«بلو» به‌خان څه‌ناورین‌ورژوی‌دخان دی خبری‌ته هیښی‌پاتی سوې،خان‌چی ددوی هیښتیاولیدله،وې فرمایل : «تاسی‌مه هیښیږیء زه‌په دغه‌وراره کی هغه‌رشی اوښیگنی‌وینم چی‌دهغوله‌امله به‌یوه‌ورځ د خوراناستوسېره سی‌اوز سوږ د کهاله سترگی به‌پری لوری وی»

داسلام‌خان داخره آخروختله کمکی بلو(بلوخان) سو،سلک بهلول، ملک‌بهلول فتح خان اوورپسې د ډهلی تهولواک « سلطان بهلول‌سو،چی په نیاو(عدل) تدبیر او رعیت‌پالنه کی‌یې‌نوم یووړ،اوله‌نومیالیوپاچهانو څخه وگاڼه‌سو»بهلول چی زلمی نوسړی یې دآسو په‌سوداگری لاس‌پورکی،له‌پښتونخوا څخه به‌یې‌آسان هندوستا ن ته وروستل‌اوخرخول‌به‌یې،په‌دی کا رکی‌یې ښې‌روپی وگټلې سوداگری‌یې پرمخ ولاړه او ورسره‌ورسره تجربه‌هم پیدا کړه خلک‌پر راغونډسوه اود کاروان‌مشر سو.

پوهاندرشادلیکلی چی :

«نکل کا: یووخت بلوخان (بهلول خان) له‌پښتونخواڅخه دراستنېدلوپه لاره کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې چې د حسین خان پښتانه زوی قطب خان (چې بیا د بهلول په پاچهۍ کې لوی امیر سو) او د بهلول خان خپل اکا «ملک فیروز» هم ورسره مله وو «ساماني» ته راغلیء او پریوه باوله ستانه چې «سیدالنام» یا «سیدابن انام» نومېد پېښ سو، باوله ستانه ورته وویل: «په تاسو کې داسې څوک سته چې دډهلی پاچهی په دوو زرو (۲۰۰۰) چلند وتنګورانیسی؟» قطب خان او فیروز- خان خه ونه ویل خو بلوخان خپله امیاني چې یو زرو شپږ سوه تنګې پکښې وې دستانه سیدمخې ته کښېښووله او په خورا ادب یې ورته وویل چې: «تردي زیاتی نه لرم» مجذوب سید امیاني واخیستله او وې فرمایل: «دډهلی پاچهی دې مبارک وه! دادوه مله به دي هغه وخت نوکران وی!»

بلوخان دډهلی پاچهی په (۱۶۰۰) تنګې رانیوله، او دمجذوب سید له مخې راپاڅېد، پرلارې ملګرو ډېر پرو خندل او نا خوالی یې ورته وکړلې بلوخان ځواب ورکا:

«داروپې تول عمر نه بسېدلې دلېوو رځو خورې و، که دبزرګ ستانه وینا ترسره سوه خورا ارزانه سوداسې کړې ده، او که نه دیوه فقیر سید خدمت مې وکاوه دا هم ثواب لري» په دغه پلاچې دبلوخان کاروان دډهلی ته ورسېد، له پښتونخوا څخه راوستلی آسان یې ښه تیار کړل او دخپل اکا «اسلام خان» په وسیله یې دډهلی دپاچا سلطان محمدشاه (۸۴۷-۸۳۷ هق) حضور ته وروستل سلطان تول آسان خوښ کړل او دپنجاب دیوې یاغی سیمې دیو کال په مالیه یې څېنی را نیول، دسلطان محمدشاه په کمزورۍ پاچهی کې ډېرې سیمې ددې نه وې چه مالیې تو لولو ته لاڅه بلکه په همدغه نامه دې څوک مترګې ورښکار کړې، خو بلوخان او ملګرو یې پاچاهی سنبېد و ا خیست او هغې سیمې ته یې دمالیا تو دتو لولو دپاره دوه تنه پښتانه ولېږل مالیه تولوونکې پښتانه هلته ډېر وځورول سول، په یو چم یې غوږونه ترې راخلاص کړل او تربلوخانه یې ځانونه راورسول، بلوخان چې په نکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرسونوخپل اکا«اسلام خان» ته یې وویل: «زه پخپله هغې سیمې ته ځم، خو هلته چې هرڅه وسوه پاچا به بیا څه نه وایې!» اسلام خان چې د بلوخان دا خبره پاچا ته ورسوله، پاچا په خوراخوښې ومنله او وې فرمایل:

«که ستا وراره هغو یاغیانو ته ایدا ور کړي او بیرته یې ایل کړي نو زه به هغه سیمه د ر-سته ده ته ور وبخښم او څه چې ولجه او بند یان په لاس ور سي هغه دی هم ټول د ده وي»

زلمي بلوخان ته چې د پاچا دا پیغام ورسېد، نو ملا یې وتړه له اود یوې ډلې توریالیو ښتنو سره هغې یاغي سیمې ته مخ ونیو، ټول یاغیان یې ایل کړل د کال مالیه یې راغونډه کړه او د ډېرو لجو او بندیانو سره په جګ مغزي بریالی ډهلي ته ستون سو.

اسلام خان چې د نا زولي وراره (بلو) دا توره ولید له له خوښې په کمیسه کې نه ځائیده سمدستي یې خپله نازولې لور «شمسه» ور کړه او وراره «بلو» ئې زوم هم سو.

سلطان محمد شاه چې د پنځه څلوېښت کلن بلوخان دا توره او میړانه ولیدله سوداګري یې پرېښووله هغه سیمه او څو نوري ورپوري سیمې یې د جاګیر په توګه د «ملک بهلول» د خطاب سره ور وبخښلې، په دې ډول نو د (۸۳۸ هق) کال په پای کې بلوخان «ملک بهلول» سو او په پنجاب کې یې خپل جاګیرو موند.

ملک بهلول خپل سپاهیان د ډېر ښه روزل، کال په کال به یې نېوی سپاهیان نیول وترو زني ور روسته به یې د سلطان محمد شاه تر حضور تیرول، سلطان به د ملک بهلول فوځي تنظیم او روزنه ډېر ستایله او د نویو سپاهیانو د خرڅ د پاره به یې نوري نوی سیمې د جاګیر په توګه ور کولې، په دې ډول ور ور و د لاهور د شاوخوا سیمې ټولې د ده په جاګیر کې راغللې.

ملک بهلول چې داسې ژر د و مره لوړې درجې ته ورسېد د هغه مجذوب سید خبرې یې زړه ته ولوېدلې. له یوې خوا خپل ورځ په ورځ زیاتیدونکي قوت او له بلې خوا د سلطان محمد شاه کم واکي (چې د ډهلي په شل میلي کې امیرانو وزته د خلوا کې نغاري وهلې) د هندو-ستان د پاچهي خیال ور پیدا کړ او ځاګهرد ار ملک بهلول د تاج و تخت په فکر کې سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (۸۴۰ هق) کال په‌شا وخوا کې دسرهندوا کمن «سلطانشاه اسلام‌خان» وسو، که څه هم اسلام خان خپل زامن اوورونه لرل، خوځکه چه‌دقام د اقبال ستوري يې دخپل وراره اوزوم «ملک بهلول» په تندی کې لیده‌نوملک بهلول يې په خپل نیابت‌ټا گټلی و، سلک‌بهلول هم اکادوصیت‌سرمسم دسرهند دحکومت واک په لاس کې واخیست، خودپر ژر دخپل بل اکاملک فیروز»او خپل تر بوږ (داسلام خان زوی قطب خان) دمخالفت اورقابت سره‌مخامخ سو .

ملک فیروزيې ژردځان کړاوقطب خان چې ځان دسرهند دحکومت اوجاگیررشتینی وارث گانه او د بهلول‌سوب يې هم پیچلای نسوای، نود ډهلي دپاچا «سلطان محمدشاه» دربارته ولاړاونیاو(داد) يي وغوښت .

سلطان ته(چې دلود یواتفاق او دملک‌بهلول دونه‌ترقي‌او واکمنی‌نه‌غوښتله) نوښه پلمه په‌گوتوورغله سمدستي يې په(۸۴۳ هـ ق) کال یوتکړه لښکر دملک سکندر «تحفه» په مشرۍ دملک بهلول ځپلو لره سرهند ته ولیږه .

له دی خواد ډهلي لښکری‌د ملک سکندر په مشرۍ سر هند ته و خوځېدلې او له بلی خوا د سلطان محمدشاه په ا مر جسرت گکهرد خپل قا م سره پر سر هندرا غیء، پر پښتنو ځکه سره سو ه ، د سر هند دشاو خوا غر و ته و ختل ـ هغه‌ۆ چې دملک سکندر تحفه او جسرت گکهر لښکری په‌سر هند کې‌سره یو ځای سوې اوپښتنو ته‌يې داسي حالو نه و رو لیږ ل :

«تاسی څه‌دو مره‌گناه کړ یده چې سینی مو توری پر یښې‌دی او تورو غر و ته ختلي یاست؟ داکار د کړ و نه‌و، په‌خبر و دامشکل حلیدای شو ای ـ »

دې خبر و د پښتنو په‌سپېڅلو زړو کې اثر و کا، او دلود یو پښتنو سپین ږیری مشر «ملک فیروز» د غلیمانو په غد ر او قسمو تېر و و ت ، خپل زوی « شا هين خان»او و ر ار ه «ملک بهلو ل» يې له کډو او لښکر و سر ه پرېښوو ل، پخپله دخو تنو نو رو میړ و سر ه ملک سکندر «تحفه»او جسر ت گکهر ته و ر غی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو تر پوښتنې او گرو پېړنې د مخه ونیول سو، او ملگرې یې و وژل سول- دډهلي او گکهر لښکرې په شاهین خان او ملک بهلول پسې و و تلې، شاهین خان دیوې ډلې پښتنو سره د غلیم دسخ نیوې دپاره پاته سو، او ملک بهلول کډې دغرو خو کو ته و خېژولې، دډهلي او گکهر و لښکرې پر شاهین خان پېښې سوې، جنگ و نښت ډېر توریالي زلمي او پخپله شاهین خان و وژل سول، او پاته پښتانه بند یان سول، د پښتنو زلمیو کړې سر هندته یوړې سوې.

نکل، کاچې جسرت گکهر ددغې سوبې په مناسبت په سر هند کې در بار و کړ، او دملک فیر و زلودې څخه یې دهرې ککهرې نوم اونښان پوښته، په دې لړ کې دشاهین خان سر هم راوړه سو، ملک فیروز و و یل: «دا نه پېژنم!». غلیمانو هغه کړې دملک بهلول گنډه او له هرې خوا یې د میړانې، زړورتیا، او ټینگار ستاینې شروع سوې، ملك فیروزچې داستاینې واورېدلې لیمه یې لانده سول او دجسرت په ځواب کې یې و و یل :«دا کړې زما د توریالي زوی شاهین خان ده!» جسرت و رته وو یل :دمخه دې ولې نوم نه ښود؟ زوی مړی فیروز په خوراستانت و رته وو یل: «ماو یل نه چې په میړانه په مړ سوی نه وی، پېغور به راته پاته سي، او اوس چې بهلول زمرې ژوندی دی داد ویم چې ددغو خیالو رو ځلمو دتودو وینو پور به نه پا تېږي» جسرت د پښتنو تر ځپلو وروسته پنجاب ته ولاړ، سرهند یې د ډهلي لښکر و او ملک سکندر تحفه ته پرېښود -او د پښتنو بندیان چې ملک فیروز هم پکښې و، دډهلي دربار ته ولېږل سول .

یوازې ملک بهلول دغرو په څو کو کې لالهانده او ځپلې گسر زړه، په زړو لښکرې یې تار په تار سوې، ننگیالي او جنگیالي یاران یې یاد ښېږ نوله لاسه دگوړ توري خاورې خوړلې چې کړې یې په کله منار و کې نښتي وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یاپه زندانو کې پراته وو. خو بیا هم ځیني مگر توریالي بهلول خپل همت له لاسه ورنه کړ، مځکې آرام نه و رکا وه، د وری هیسته یې پورو دارو کړ، څه توریالي سپړونه یې بیا پر ځان را غونډ کړل، پر پاچاهي حدود و بهٔ یې ناتارونه جوړول او هغه سیمې بهٔ یې تالاکولې- په دغو وختو کې یې ملک فیروز اکاهم دډهلي لهٔزندانه و روتښتېد او قطب خان تر بوری یې هم د خپل کهاله او تېرنوره دابده و رغ و نهسهلای سوای او دډهلي د پاچهي تردربایې دقام دننگیالیو سره تورغرونه اودپاچاهي تور، لوړی او تندی غوره کړې ځکه نو ځیني بهلول یو ډاډه او سړوچ بهلول سو، پهٔسرهند یې بریدوکا، دسرهند پاچاهي حاکم یې دډهلي دربار ته پهٔپناه وړلو مجبور کړ، او دسرهند او شاوخوا تللیواک یې بیاموند، او ځیني پښتانه بیا پسر خپل بورسول. دډهلي دربارچې دسرهند پهٔنیولو خبرسو، سمدستي یې د وزیر الممالک نائب السلطنه حاجي شرقي (چې د سرقع افغان مؤلف حاجي شدني لیکلی) او په حسام خان ملقب و، ترمشرتابه لاندې دډهلي درنې لښکرې د لودیو پښتنو ځیلو لره دسرهند لورته وخوځولې.

مدبر ملک بهلول چې دمخه یې لادډهلي دلښکرو مقابلې ته لیځی غښتلی وې له هغې خوا دیوه لږ مگر توریالي، تکړه، منظم او دانتقام لهٔجذبې ډک لښکر سره مخ پر ډهلي را روان سو. دپنجاب د«سادهورې» یا«شاهپور»او خضر آباد دسیمو ترمنځ په«کړه» یا«لده»نومې ځای کې لښکرې سره مخامخ سولې کلک جنگ و نښت، دبهلول لښکرو داسې توره وکړه چې غلیما نو به لاتر ډېره یادوله، او پښتنو ځلمیو دملک سکندرد جنگ د خپلو نا مراد و ځلمیو پوریو په د وه وا خیست، د ډهلي لښکرو ماتې وکړه او نائب السلطنه حسام خان و زیرالممالک پهٔتیښته ډهلي ته تر پلل؛ بریالي ملک بهلول تر پانې پته پورې ټولې سیمې و نیولې اوسو به وړی له ډېر وولجو او بند یانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرهند ستون سو، او س نوغښتلی بهلو ل هر چاو مانه ، او دخپل اکار ښتانی خلف سو ،اود پانی پت په سیمو کی یې تقر یباً خپلو اک حکومت جو ړ کی ،چی بیا د دهلی پاچهی و ر ته خو له چو له نه کړ ی سوه .

خو بیاهم بهلو ل ته دده تدبیر دااجازه و ر نه کړه چی دد هلی ددر بار سره مناسبات خر ابوساتی ، نو ځکه یې د سلطان محمدشاه حضو ر ته و لیکل :

«زه د پاچا هغه پخوانـی نوکر یم ، خو د حسام خان و زیر په ژ و ند زما او دد هلی ددر بار تر منځ دمناسباتو د ښه کېدلو هیله نه سی کیدلای ـ کـه پاچا دغه خند(حسام خان) په مر گ له منځه و باسی او ځای یې «حمیدخان »تـه(۱) و سپاری نو زه به د پخو اپه شان د پاچا هر حکم تـه غاړه ږدم »

سلطان محمدشاه چی دغښتلی اوتوریالی بهلول دغه مخلصانه لیک ولوست نو بی ځنه تأمله یې ومانه اوحسام خان وزیریې (چی دابوالفضل په قول دده د پاچهی رونق و)وواژه اووزارت یې حمیدخان ته وسپاره(۲) اوهم یې سمدستی ملک بهلول ته «دفتح خان ملک بهلول» خطاب وروليږه ' دده میړانه اوتوره یې ډېره وستایله ځنگه چی له یوی خوا په خپله دا خطاب معمولی خطاب نه و' اوله بلی خوایی دملک بهلو ل دسرهند پر حکو مت او جاگیر داری پاچاهی مهرولگـا وه نو د ملك بهلو ل د را تلو نکو هیلو د پاره یې هم و ړېر ا نسیت ' ځکه چی د ی پو هیده چی دد هلی له عیاش او کمزوری پاچاځخه دحسام خان غوندی باتجربه و زیرپه ژوندد پا چهی دنیولو په لاره کی سوبه نه وه او که وه هم ډېری وینی بایدبهیدلی وای اوډیری خواری گاللی سوی وای .

---

(۱)شو کت افغان دغه حمیدخان هم لودی گنی .

(۲)دتاریخ داودی مؤلف دغه پیښه دمحمدشاه دزوی علاءالدین په وخت کی راوړی مگرنور تاریخونه دا پیښه دمحمدشاه په زمانه کی گنی اود غه چاره دسلطان محمدشاه اوملك بهلول دروغی سبب بو لی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدبر ملک بهلول په یوه غشي دوې نخښې وويشتلې ، يو يې دخپلې لارې څخه حسام- خان غوندې سنگړه ايسته کړه اوبل يې دخپل لاس سړى «حميدخان» وزير کړ، او حقيقتاً دحميدخان وزارت دبهلول دپاچهۍ تيره سوه، اوهرلورته دلوديودو ر پهل سو، هرسيمه چې به يې غوښته هغه به يې نيوله، څوک يې سخې ته د ربډاى نه سوه ، او«فتح خان ملک بهلول » هسې تش په نامه دډهلي ترواک لاندې و، اود سلطان محمدشاه کمزورى دى حدته ورسېدله چې دده خپل اميران پسرزرورسول او د«ميوات» اميرانود «مالوى» پاچاخلجي سلطان محمود(۸۷۳-۸۳۹ هـ) پرډهلي باندې دبريدد پاره راوباله ، اوسلطان محمود هم چې له خدايه دا غوښته، د(۸۴۴ هـ) کال په پاى کې يې لښکرى پرډهلي را وبهولې .

سلطان محمدشاه چې دفتح خان ملک بهلول پرتوره اوزړه ورتوب ويسا درلودله نوځکه يې سمدستي هغه لەسرهندەدمالوې دلښکرومقابلې ته راوغوښت .ملک بهلول هم دخپلو شلو زروغښتلو جگړ نو سره (چې څورلس زره يې يوازې پښتانه وو) ډهلي ته راغىء، او د خلجي سلطا ن محمود شاه مقابلې ته يې تيارى ونيولى ، او د ذى خلجي دسپاشتي په لومړيو ورځو کې دډهلي لښکرى دسلطان محمدشاه دزوى تر مشرتابه لاندې ډهلي څخه جنگ ته ورووتلې، چه ملک بهلول دخپل شل زرى توريالي پوځ سره(چې ډېر سا هرغشي ويشتونکي په کې وو) دډهلي دلښکرو په مخ کې دمخکښې (مقدمته الجيش) په توگه روان و .،

خجلي سلطان محمود ترډهلي دباندې ورته اړولي و، او څنگه چې دډهلي پاچاسلطان - محمدشاه په خپله جنگ ته نه و، ورووتلى نو دمالوې پاچاسلطان محمود هم خپلي لښکرى دخپلو زامنوسلطان غياث الدين اوقدرخان ترمشر تابه لاندې دملک بهلول مقابلې ته راوايستلې،

له غرمې څخه ترما ښام کلک جنګ وسو، او د مؤرخينو په اتفاق په دغه جنګ کښې ملک بهلول او د ده لښکرو داسې توره وکړه چې د ډهلي د لښکرو پټ يې خوندي کړ، او د مالوې د لښکر وغرور يې پرسرو رمات کړئ.

په دغه شپه خلجي سلطان محمود ته خبر ورسېد چې سلطان احمدشاه ګجراتي د مالوې پرپايتخت «مانډو» بريد کړی دی نو د پروارخطا او ترهور سو، او د ستنېدو د پاره يې پلمه غوښتله. او په همدې وخت کښې د ډهلي د بې زړه او ناپوه پاچا سلطان محمدشاه له خوا د روغې پيغام ورته راورسېد چې خلجي سلطان محمود ته يې د ستنېدلو پلمه جوړه کړه خوښنګه چې دادر وغې پيغام د ملک بهلول په خوښه اوسلانه و، نو غيرتمن ملک بهلول ډېر خواشينی سو، او چې خلجي سلطان محمود له ډهلي څخه لښکری وخوځولې نو ملک بهلول د خپل لښکر و سره ترشا بريد وکړ د خجلي سلطان لښکري يې خورا وځپلې او ډېرې ولجې يې ځنې ونيولې، او چې له ډېرو ولجو سره ډهلي ته راوګرځېد سلطان محمدشاه ډير ونازاوه او ډېر پاچاهي خلاتونه يې ورو بخښل، خپل زوی يې و باله او د «خان خانان» لقب يې (چې د هغه وخت لـه خـوراو تلو القابو څـخه و) ور کـړ. بيا نو ملک بهلول د «خان خانان» دلقب او ډېرو ولجو سره بريالی سر هندته ستون سو. په (۸۴۵ هق) کال سلطان محمدشاه «ساماني» ته ولاړ، هلته يې «خانان خانان» ملک بهلول ته د «لاهور» او «ديپاپور» حکومت (چې د تاريخ فرشته په قول پخوا لاملک بهلول خپله غېږ پر راګرځولې وه) ور کړ، او د جسرت ګکهر ځپلو لره يې وګماره، محمدشاه ډهلي ته ځنې ولاړ، ملک بهلول په هغه جسرت ګکهر پسې چې يو وخت د دغه پاچا په حکم دده (ملک بهلول) ځپلو لره راغلی و، لښکري و يستلې، جسرت کافر چې د خان خانان ملک بهلول د توري او زړور توب نکلونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپر ارو پدلی وو، دروغی پیغام یې ور ته ور واستاوه، او په دغه ترڅ کې یې دډهلي در اتلو نکی پاچهی مبارکی هم ورکړه، نو څنګه چې ملك بهلول هم نه غوښته چې دډهلي پر رقیبانو سر بیره نور هم دځان دښمنان کړی نو یې دجسرت دروغی پیغام ومانه او دغی مبارکی یې د پاچهی هیله ښه تر اپسی ټینګه کړه او دلاهور او دیپالپور حکومت دده طاقت لا پسی غبرګ کړ، دشاو خوا پاچاهی سیمی یې نوری هم پسی ونیولی او له لاهوره تر پانی پته تقریبا دملك بهلول خپلواکه پاچهی وه.

په (۸۴۶ هق) سلطان محمد شاه دخپلو امیرانو په لمسون (چی غوښته یې دی لا پسی کمزوری کړی خان خانان ملك بهلول ته چی دډهلي د تاج وتخت حقیقی ساتندوی و، یوسخت لیك راولیږه اوو یې تراته. دغه تر تلو دده او محمد شاه پاچا مناسبات سره وران کړل او خان خانان ملك بهلول دډهلي دنیولو د پاره په تیاریو بوخت سو، نود همدغه کال په پای کی خان خانان ملك بهلول خپلی لښکری پر ډهلي ورو بهلولی سلطان محمد شاه کلابندسو، خو سلطان بهلول په دغه وار دډهلي دنیولو امکان و نه لید سرهند ته یې لښکری ولیږدولی، او هلته یې «دسلطان محمد» یا «سلطان بهلول» په نامه ځانته خپلواك حکومت تاسیس کړ مگر خطبه اوسکه یې دډهلي ترنیولو پوری پرخپل نامه نه کړه.

د (۸۴۷ هـ ق) کال په پای کی چی دډهلي پاچا سلطان محمد شاه وسړ، نو نالایق زوی علاءالدین یې پر تخت کښېنوست او د «عالم شاه» لقب یې غوره کړ. دده بیعت لرهبول اسراو رغلل خو یوازی سلطان محمد «بهلول» ورته ور نه غیء.

په دغه وخت کی دډهلي دپاچهی نظام که څه هم له پخوا څخه لا دسلطان محمد شاه په زمانه کی ګډوډ سوی و، خو عالم شاه چی پر تخت کښېنوست هغه پساته وا کك او انتظام یې هم ترخپل عیش څار کړ. دملك خسال ورځ په ورځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورانېده، هرلورته ملوک الطوایفي سوه په هرښار او هرسیمه کې بیلي بیلي پاچهي جوړي سوې، له لاهوره ترپاني پته پیا د ملتان ترخنډو او ناګور حصار او هانسي پوری دشاهو خیلو لودیو په لاس کې وه، پر (کول) عیسی خان او پر «بیانه» داود خان غبیر راګرځولي وه، په «سهرولی» کې چې د ډهلي سهیلي لمر لوېدیز پلو ته لس میله لیری پروت دی احمد خان سیواني دخپلوا کې بیرغ پورته کړی وُسنبهل دجمنا دسین دخواجه خضر ترګودره پوری چې د ډهلي ته خورا نژدې دی د دریاخان لودی ترلاس لاندی و، په «چندوار» کی قطب خان لودی خپلواک حاکم ودشاه عالم یوازی خپل جاګیر «بدایون» او د ډهلي ښار او شاه وخوا په لاس کې پاته وه. که نو په هغه وخت کې داستل و، چې «پاچهي دشاه عالم له ډهلي څخه تر پالم» (۱)

نو په داسې وخت کې سلطان بهلول بیا پر ډهلي بریدو کا علاءالدین شاه عالم کلابند سو، خو سلطان بهلول بیا لښکری څنې راستونی کړې او په لاهور کې یې پوشاهانه جشن جوړ کې تولو امیرانو سردارانو ته یې خلاتونه ورکړه، په دې وخت کې و هغه لس زره توریالي پښتانه چې یې له کسې غره اوروه راغوښتي وو، هم ورته را ورسېدل د بریې و نازول خلاتونه اوجاګیرونه او آسونه ورو بخښل د دوی په راتګ د لښکرو شمېر خلو پښتوزرو ته ورسېد.

کله سلطان محمد (بهلول) په لاهور کې شاهانه جشن جوړ کړ تولو پښتنو ته یې حکم و کړ چې بې توری اوسپاهي توبه په بل کارنه کوی د کرهني او سود اګری څخه به لاس اخلي یو دووتنو چې د دې حکم له منلو څخه یې نټه و کړه سیاستا ووژل سول په دی صورت نو پښتنو له یوه مخه سپاهي توب ته مخ ونیواو سلطان محمد (بهلول) فوځی طاقت د پرغښتلی سو.

په دې وخت کې یوه بله پیښه هم وسوه چې دبهلول دپاره یې د ډهلي د پاچهي نیولو لاره پرانیستله هغه داوه چې یو وخت د حمید خان

---

(۱) پالم د ډهلي له ښاره پنځه کروه لیری دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزیرپلار «فتح خان» «درای پرتاب» کوټ وران کړی و، اودده ماندینه چې یې بندی را وستلی وه ځان ته یې کښېنولی وه ، دغه غچ درای پرتاب په زړه کی و، غوښته یې چې دده ترزوی یې کسات وکاږی، نو په (۸۰۰ هق) یا په (۸۰۲ ه) کال چې سلطان عالمشاه ډهلی ځخه بارهری «مارهری» ته نژدې «برهان آباد» ته ولاړ هلته یې دعیسی خان او قطب خان په سلا پاچاته وویل : که پاچا حمیدخان وزیروونژنی ، یا یې ایسته کړی نو به ځلوېښت یاغی سیمې په پاچهی دفتر کی داخلی کړو، دغه لمسون پاچا د حمیدخان وزیروژله یابند ته چمتو کړ ، خو حمید خان ځینو درباری خپلوانو په دغه حال خبر کړ ، اویاد ځینو په عقیده له بنده وغورځېد، ځان یې په پټه ډهلی ته ورساوه ځینی کسان وایي چې په دغه لمسون کی دسلطان محمد (بهلول) الاس هم و .

په هرصورت حمیدخان وزیرچې ډهلی ته ورسېد پاچهی کورنی یې په خوراسپکاوی له ډهلی ځخه وایستله او په خپله یې پرډهلی غېرراوګرځوله ، عیاش شاه عالم په «بدا یوان » کی ورته کښېنوست .

حمیدخان وزیرکه ځه هم د ډهلی واک ومونډ خو بیاهم پوهېده چې داد روندبار په خپل نامه ترمزله نشی رسولای نو یې خیال درلود چې دسلطان علاءالدین شاه عالم پرځای بل ځوک د ډهلی پرتخت کښېنوی ، دجونپورپاچا «سلطان محمود شرقی » دشاه عالم زوم و، اوخلجی سلطان محمود د مالوې پاچا په «مانډو» کی ناست و، چې له ډهلی ځخه خوراډېرلیری و ، ځکه نومجبوراد ډهلی دپاچهی دپاره د حمید خان وزیرسترګی سلطان محمد (بهلول) اوقیام ته وروا وښتلی ، دحمیدخان په بلنه دوار ه امیران (بهلول اوقیام خان) په خورابیړه ډهلی ته راوخوځېدل، قیام خان چې خبرېد سلطان- محمد (بهلول) بیادلښکرسره ډهلی ته ځان راورساوه اوقیام خان چې ځان دبهلول ساری ساری نه باله نو بیرته خپل ځاګیرنه ستون سو .

حمیدوز یرچې بهلول ولیدورته یې وویل: » د ډهلی پاچهی دی ستامبارکه سی ، وزارت به د ی زه په غاړه واخلم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهلول ځواب ورکړ: « زه سپاهي سړی یم په چاچهی ښه پوهیږم، ته پاچا سه او زه به دې سپهسالارسم او که ښه نورخدمت راوسپارې هغه ته هم ولاړیم »

حمیدخان ورته وویل: «سادا کار دځان دپاره نه دی کړی خاص داسلام دښېګنی دپاره سی داجرأت وکړ، ځکه چی ماباوردرلود چی په دغه پاچهی کی به داسلام حال لا ښه وران سی اوزه بیړیدم چی نوری بخولی (فجایع) به لا پسی پیښی سی (الملک لمن غلب) زه ترتابر یالی اوغښتلی نه وینم ځکه ماته ددې کار دپاره غوره کړی» تردېراصرار وروسته ملک بهلول قانع سو، له حمید خان و زیر څخه یې د هلی د ښارکلې واخیستلی او حمیدخان ته یې وویل :

«زه یوازی دښار دوره ساتندوی یم هرحکم چی ته کوې هغه ورم »او په دې صورت یې حمیدخان له خپلی خوادادهکړ ! ځکه چی ملک بهلول په دې ښه پوهېدچی که څه هم دی په نامه پاچاو، خو په حقیقت کی دهغه حمیدخان د لاس سړی و، چی دده په توره اوتدبیریی وزارت موندلی و ؛ مګرځیرک، مدبراودوراندیش بهلول داوضعیت په خوراسړه سینه سهه ، وخت ته یې کتل چی دادستر ګواغزی اود سرچنګک هم دتدبرله مخی له منځه وباسی خوچی ځان ښتیا پاچاوګڼی، نوهغه و ،چی دڅه سودی دپاره دیهلول غاړه حمیدته کړه وه اوڅه چی به وزیرویل پاچا به هغه کول ، اوهره ورځ به پاچادوزیرسلام ته ورتی نکل کاچی یوه و رځ حمیدخان و زیر ، بهلول پاچا اوځوتنه نوردپښتنو ملکان مېلمستیا ته ورویلل ، دور اندیش پاچا دپښتو ملکانو ته وویل چی :

«دحمیدخان وزیر دربارته چی ورسو، دد ی دپاره چی ستاسی بیره اوپرتم ددمله زړه ووزی تاسی به هسی احمقانه وضعیتونه کوې چی و « زیـریې طبیعی وګـڼی » پښتانه ملکان چی هم دو زیردسترخـوان ته ورغلل چاموچنی په ملا کی ووهلې اوچا دحمیدخان ترڅنګک کښېښوولې، حمیدخان وزیرچی سبب ځنی وپوښتېدوی وویل: «بېربزوچی غلانه سی» وزیرددوی پرسپیڅلی ورځ دېروخندل اودوی ته یې داد ورکړ چی دلته غلانسی کېدلای (خوداپه حقیقت کی د هغی دړاسی لوسړی پرده وه چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځیرک بهلول تش په نامه پاچا جوړه کړې وه)

دوړ ی چې وخوړه شوه پښتنو ملکانو په خوراتعجب غالیواو کمبلوته وکتل وزیرته یې وویل : « لهدغو ځخه یویوتوکز سو ږته راپړې کړی چی خولی ځنی وګنډواو

زامنو ته یې پهسوغات کې ولیږو ، هلته بهسو کام داوسنیچې سو ږدو زیر په دربارکیډیر درانه یو ، حمید خان داهم ددوی سپیڅلتوب و ګانهاو ورتهوی ویل :

« تر دغه به نور ښه ښهتوکران درته درکړم »

کله چې د هندوستان ددو د سره سم تر دوړې وروسته دګلو ، عطر او پان ستر خوان وغوړېد ځینو عطر ونه وښبله ، چاګلو نه وخوړل ، چالنده چونه (چې پهپانوکی لږلږ په کاریږی) په خوله کړه ، خولی یې وسوی او پرکمبلو یې توکړل .

حمیدخان وزیر چې داوضعیتو نه ولیدل نوریې ونهسهلای سوای دایې ځپل سپکاوی وګانه او بهلول ته یې مخ واړوه چې :

«داولی داسی بیباکی کوی؟ »

بهاول پهخورا ادب ورته وویل چې:« داناپوه کلیوال دیپه غرو کی اوسی ، بیلهوژلو او خوړلو یینورڅه نهزده ، دښاری خلکو سره ډیرنهدی اوسیدلی »

دیو یناحمیدخان ډاډه کړ ،دربارسات سو ،او هرڅوك ځپلو ځپلوکورونه ولاړل، دمیلمستیا پهسبابیابهلول دعادی ورځو پهشان دحمیدخان وزیر کره سلامی تهورغی، نورو خت چې به دی دحمیدخان دربار تهدننه ورننووت ، څه پښتانه مشران بهورسره پرپښوول کېدل او نورسړی به یې دباندیدرېدل پهدغهورځ دبهلول په لمسوندباندی پاتو پښتنو ځینی حاجبان ووهل،او په زوریې غوښتل دربار تهننوزی، ږو ږسره پورته سو ، او حمید خان تهوویل سول چې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«دباندی پاته پښتانه ملك بهلول ته‌بدو ر دو ایی چې‌مو ږ هم لکه بهلو ل د حمیدخان و زیر نو کر ان یو ، دی‌پخپله دربارته ننو وت او‌مو ږ نه‌پر یږ دی »

هغه‌و ، چې‌و زیر تهو ل پاته پښتانه دننه دربارته و رو بلل ، پښتانه چې‌و ر ننو تل نو بېل بېل د و زیر دنو کرانو شا و وته یو او دوه و دریدل،په‌دی و خت کې دبهلو ل تر بو رقطب‌خان‌و رو ږ اندی سو ، ځنځیر یې د حمیدخان‌ځخی ته کیښو د،او و رته وې و یل :

«سلاداده چې تاسی دځو رځو د پاره گوښه نشینه سئی— ځکه‌چې مو ږ ستا مالگه څکلې ده نوستاو ژله و ږ نه گټو!»

و زیر چې دانندار ه و لیدله دسبب پو ښتنه یې‌و کړه، قطب‌خان ددې ځو اب سره چې:

«مو ږ تانه‌و ژ نو ، خو خنګه‌چې تاپخپله نمکحر امی کړی‌ده ، نو او س‌مو ږ هم په‌تاو یسانسو کو لای »

دحمید خان مغرو رو زیر پښو ته‌یې بېړی و رو اچو‌لې او دډهلی دښار تر کلادباندی په‌یو ه ځای کې تر مړ ینی پو ری‌نظر بندو ساته سو ، او بهلو ل‌دډهلی دپاچهی بشپړ و اك و مو ند— خو په‌دی ښه‌پو هېدچې په‌یوه ملك کې‌دو ه پاچهان نه‌ځائیږی‌او دو هم پاچاسلطان علاءالدین عالمشاه و ،چې په‌بدایو ن کې ناست‌و ، نو ځکه مدبر بهلو ل ،عالمشاه ته‌و لیکل :

«زمستاپلار رو زلی یم،زمستاهغه پاچهی چلو م چې ستاله‌لاسه و تلی‌و ه،ځکه نو ماتر او سه ستانو م له‌سکې او خطبې څخه نه‌دی ایستلی » سلطان علاءالدین عالمشاه و ر ته ځو اب ر او لیږ ه چې :

«زماپلار ته‌خپل زوی‌بللی—زه هم‌تاخپل مشر و رو ر بو لم، ځکه نو د پاچهی کار بار تاته پر یږ دم، او زه د«بدایو ن»پر جا گیر سکته شو م »

هغه‌و ، چې تر پو رته ځو اب‌تر و ر رسېدو و رو سته بهلول د(۸۵۰ ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوړی خو ر په او و ه‌لسمه دشپږ دیر شو کالو په‌عمر دخپلی پاچهی‌اعلان وکی او د«سلطان بهلو ل‌شاه غازی » لقب یې‌غو ره کړ ، خطبه او سکه یې‌پر خپل نامه کړ ه، دملك اصلاحاتو ته‌یې ملاو تړ له، لښکری یې غښتلی کړې، او د عدل او انصاف و ر یې درعیتو پر مخ و پرا نیست ا و د سلطا ن علاءالدین هغو امیر انو ته‌چې دسلطان بهلو ل سر ه په‌ډ هلی کی‌و و ،و ظیفی‌او تنخاوی دپخو ا په ډو ل و تپا کلی او پخپله سلطان علاءالدین عالمشاه په«بدایو ن» کې‌پخپل عیش او عشر ت‌بو خت‌و ،څو چی‌په(۸۵۵ هق) کال همهلته په«بدایو ن»کی مړ سو .

دسلطان علاءالدین عالمشاه په‌مړ ینه که‌څه هم سلطان بهلو ل د«بدایـو ن »له خوا بېغمه سو ،خو دعالمشاه دزو م سلطان محمو د شر قی له‌خو اچی‌د«جو نپو ر » پاچاو ، تر هغه غښتلی فتنه و ر ته پاخېدله،او سمدستی خبر و ر ته ر او ر سېد چې سلطان محمو د دډ هلی دبر ید دپاره ځان چمتو کوی .

دسلطان بهلو ل دارشه و ه‌چې‌تر خپله و سه‌پو ری یې‌له‌جنگه ځان ژ غو ره ، ځکه‌یې نو په‌خو را کړ ه غاړه دجو نپو رله در باره‌ دنه‌بر ید (عدم‌تعرض) د تړ و ن هیله و کړ ه،خو دجو نپو ر دمغر و ر پاچا سلطان محمو د او د هغه دملکی زړ و نو کله دامنلای سو ای چې‌دملکی دپلر گنی‌پر تخت دی نو رڅوك ناست وی، او همدغه سبب‌و ،چې دسلطان بهلو ل در و غی پیغام یې ر د کړ .

په‌۸۵۶ هـ ق کال سلطان بهلو ل د خپل پخوانی جا گیر سر هنداو دیپالپو ر خو اته‌و لاړ ،او دډ هلی نیابت یې‌خپل مشر او نوی ز لمی‌زوی «خو اجه بایزید» ته وسپا ره .

ځینی و ایی‌چی‌ده غو ښته دپنجاب له‌سیمو څخه نو ر فو ځی طاقت دشر قی‌پاچا مقابلی ته‌ر او لی، او ځینی و ایی چی غو ښته یې دسر هند او دیپالپو ر تر انتظام و ر وسته ملتان چې‌په هغو و ختو کی‌دیوه ستانه شیخ یو سف‌تر لاس لاندی و ، و نیسی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په (۸٦۰ هق) کال هغه وخت چې سلطان بهلول د پنجاب په سیمو کې و، د جونپور پاچا سلطان محمود تقریباً د دوه لکو تنو فوځ او یو نیم زر وهاتیانو سره پر ډهلي یرغل وکې. نوی زلمی «بایزید» او څو ورسره پاته امیران پوه شول چې ددوني درنو لښکرو مقابله د څو تنو سړو او ښځو کار نه دی بله چاره نه وه په کلا ننوتل، ښار کلا بند سو، د جونپور لښکرو شا وخوا ورته وګرځېدل، د کلا د ساتندویو مشر توب دسلطان بهلول د پښتنی خواښې «بی بی مستو» چې د اسلام خان کونډه او دسلطان بهلول دا کاماندینه وه پر غاړه واخیست — او ددې دپاره چې غلیم پوه نه شي چې په کلا کې څومره لږ نفوس دی نو کورنۍ ټولو پښتنو ښځو ته یې دنارینو کالي وروا غوستل، کلاته یې وخېژول او پګړۍ یې وروسپارلی — څه سړي و نه چې په کلا کې وو، ټول یې وګمارل چې تل به د غلیم پر لښکرو غشي اوروي، په دغو زلمیو کې د خپل وخت نامتو غشي ویشتونکی د خان جهان لودی زوم (شاه سکندر شیروانی) هم و، چې هر غشی یې یو ولس موټه (پنځه نیم فټه) اوږد و، او تراتو سو ګامو پورې رسېده، او دده پر ټولو غشو په زرین لیك «سکندر شاه» لیکلي وو.

د ډهلي د ښار کلابندي پسې اوږده سوه او بی بی مستو دسلطان بهلول د ورسېدلو په تمه تر ډېره وخته پورې کلاوساتله، خو دلو دیو سړو نو دراتګ رېږغ ورنغی، نو دا ننګیالی مېرمن او ټول کلاوال د کلابندۍ خوار یوستخ کړل او په پای کې یې سلاپر دې سوه چې دښار کلي غلیم ته ورو ا ستوي او خپل ځانونه و باسي. نو بی بی مستو دسیدشمس الدین په لاس د ډهلي دښار کلي دیوه پیغام سره دسلطان محمود مشرقي خور او ترېر امیر در یاخان لودی ته (چې دشرقي د لښکرو ټول انتظام په ده پورې اړه درلوده) ورولېږلي او څنګه چې هغه هم پښتون و، نو د پېغور په توګه یې دا پیغام هم ورسره مل کې چې:

«که دلو دیو د ناموس د نه خوندی کولو پېټ وړې نو کلي درواخله!»

(c) ketabton.com: The Digital Library

و ايي هغه‌وخت‌چې‌سيدشمس‌الد ين ددر ياخا ن در بار ته‌و رغی نو دد ه په غو ښتنه در ياخان‌خپل در بار يان پاخو ل، او چې دوی دو ه په‌دوه سر ه‌پاته‌سو ل سيدشمس‌الدين و رته وو يل:

«سلطان محمو د(شر قی‌پاچا) ستاسره څه خپلوی لـری؟»

در ياخان ځو اب‌و ر کی‌چې :

«خپل سی‌نه‌دی،زه يې نو کر يم او دی‌سی پاچادی»

سيدبياپو ښتنه ځينی و کړ ه :

«سلطان بهلو ل ستاڅه کيږی؟ »

در ياخان و و يل:

«مو ږ سره عز يز ان يو ، و رو نه يو ، دی هم لو د ی دی او زه‌هم»

سيد و رته وو يل:

«نو دده سيندی او خو يندی ستاڅه کيږی؟»

در ياخان ځو اب و ر کی:

«دده مو رسی مو ر او دده خو يندی سی‌خو يندی دی»

نوپه‌دی و خت کی‌سيدشمس الدين کلی لەجيبه ر اوايستلی ،مخ ته‌يې‌ور ته کښېښو و لې او و رته و يو يل:

«او س نو ستاخپله خو ښه‌ده چې‌دخپلو ميندو او خو يندو پر ده ځو ندی کوی که‌يه ؟ »

پر در ياخان ددې پو ښتنی ځو اب و در ېد او په‌خو ر اتر هو ره و رځ يې ورته وو يل :

« که‌سلطان بهلو ل ر ارسېدلی و ای، څه‌خوبه سی هر و مر و کړی و ای،اوس چې‌داګ تش تو ر پاته‌دی هيڅ تدبير نسی کېدلای».

دلته‌نو هو ښيار سيدو ر ته و يل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«سلطا ن بهلو ل خو ر ا رسپدلی دی،ښایی ز ما تر ستنیدلو دمخه په کلاننو تلی وی».

در یاخا ن چې داو ارو پدله نوقو می پېر ز و ینې یې پر نو کری بری و مو ند او کلی یې بیر ته سیدته و ر کړې،او سیدیی په خو ر اډاډه ز ړ ه او در ناوی د کلا خو اته ستو ن کی ء، او پخپله در یاخان دستی دسلطان محمو دشر قی پاچادر بار ته و ر غی او عرض یې و کړ چی :

« د کلا کلی ماته ر او ړ سوی وې خو ما یې له اخیستو څخه نته و کړ ه، دا ځکه چې ار و پدل کېږی چې بهلو ل دیو ه بې شمیره فو ځ سره ر ا رسپدلی دی،نو که مو ږ ماتې و ر کړ ه ټو ل ملك ز مو ږ دی– پاچادی دلته او سی او ماته دی اجازه را کړی چې مخه یې و نیسم، او نو م نښان یې و رك کړ م»

شر قی پاچاهم سمدستی دسلطان بهلو ل دمخنیوی حکم و ر کړ .

له بلی خو ا سلطان بهلو ل چې دسر هند او دیپالپو ر په سیمو کی دشر قی سلطان محمو د په بر یدخبر سو ، نو سمدستی یې دخپلو امیر انو په سلا پښتونخو اته د هری پښتنی قبیلی په نامه یو یو لیك ا و یوه جرگه و لیږ له ا و خپلی مر ستی لره یې را و بلل .

د سلطا ن بهلو ل د لیك مضمون« شو کت ا فغا ن » دا سی ضبط کړ ی دی:

«لوی خدا ی پښتنو ته د هندو ستان (ډهلی) پاچهی و ر کړې ده، دهندو ستا ن دنور و پاچهانو سترگی نه پر ر و نیږ ، او دانعمت یې پر پښتنو پېرز و نه دی ، غو اړ ی پښتانه له هندو ستانه و ر ك کړی۔ هندو ستا ن یو ارت او آزاد ملك دی ، ټو ل عز یز ان پکښی ځا یدلای سی، که تاسی دلته ر اسی پاچهی به تش ز ما په نامه وی ، او ملك به ټو ل چې او س ز ما په لاس کی دی او یا یې پس له دې نیسو سره و و یشو. په دی و ر ځو کی دجو نپو ر پاچا خورا ډېری لښکری پر ډهلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابهولی دي ، د پښتنو خوېندی او مېندی کلا بند ی ګا لی ، او دا دتېولو پښتنو ننګه د ه ـ هلی را پاڅیء ! دجو نپو ر د پا چا سر ته ورو لی ! ! »

ددې حال په و رسېدلو دپښتنو ځلمو فوځو نه یو په بل پسې له هریخوا مخ پر ډهلی را و خوځېدل چی پښتنی ننګه پر ځای کړی او پښتنې خو یندی او مېندی له کلابندی څخه و ژغوری .

هغه و ،چی سلطان بهلو ل د پښتنو دډېرو زیاتو ا و لو یو لښکر و سره خپل ځان په تلوار ډهلی‌ته و رساوه او له ډهلی څخه پنځلس کروه لیری‌یی په «بیر ه» یا «نر یلا» کی و اړو ل؛ دډهلی له‌خوا ددر یاخان‌لو دی لښکری دهغه د یر ش‌ز ر فوځ او دېر شو ،یاځلو ښېتو پیلانو سره چی سلطان محمو د شر قی‌دخپل یو ستر امیر هر اتی فتح خان په‌مشری و رسره کړی‌وی و ر و رسېدلې .

سلطان بهلو ل خپلی لښکری پر درو بر خو و بشلی وې او له د ر و خوا و یې د دښمن پر لښکر و و ر و خوځو لې ،خو را کلک جنګ و نښت.

و ایی چی داسلام خان زوی قطب خان هسی غښی‌و یشتل چی‌په هغـه و خت کی‌یې ساری نه‌درلو د، او په دغه‌جنګ کی‌یې په‌یو ه غشی هغه جنګی پـیل‌چی هر اتی فتح خان دټول شر قی فوځ په‌مخ کی پر سپو رؤ ،هسی له کاره‌و یو ست چی بیا دجنګ سپک (قوت) پکښی پاته‌نه و، دغی پیښی د شر قی فـو ځو غړ ی وتښتول او په‌دغه ترڅ کی د قطب خا ن ستر ګی پر در یاخان لو دی و لګېد لې نو و ر ډ غ یې کړ ه چی:

«په‌دغسی و خت‌کی چی ستا خو یندی او مېندی په کلا کی بندیانی دی ستاپښتنی غیر ت داڅنګه منلای‌ سی چی دپر دو له‌خوا و جنګیږې او دخپل پت او ناموس فکر پر پږدې ؟»

در یاخان چی داپیغو ر و اړو ېد و ر ډ غ یې کړ ه:

« که‌څو ک دشاله‌خوا پر مابر یدنه‌کوی زه بـه‌ستو ن سم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

قطب خان ډاډ ورکیء او لوړه یې ورسره وکړه، دریاخان مخ وگرزاوه، دده په مخ گرزولی دشرقی لښکرو پښې هم له مځکی وختلې، هراتی فتح خان (چې پیل یې لادمخه له کاره وتلی و) دسلطان بهلول دیوه امیر «رای کرن» په لاس کښېووت اوځنگه چې پخواتردې درای کرن ورور «پتهو رای» «ددغه فتح خان له لاسه وژل سوی و، نوده هم فتح خان وواژه، او ککری یې سلطان بهلول ته ورووړه، په دغه جگړه کی لودیوته اووه جنگی پیلان هم په لاس ورغلل دسلطان محمود دفوځ دماتی خبرچی د هلی ته ورسېدد کلا خلکو په خوراخوشالی دکلاساتندویی مشری «بی بی مستو» ته حال ور ور، او هغې ورته وویل: «تاسی وگوری ء داخلک چې راستنېږی په خپلو خیمونوزی که برابر دخپل پاچا دربارته ځی؟ دوی چی وکتل هغه خلک ټول، برابر خیموته تلل او خپل کالی یې ټولول داحال چی یې «بی بی مستو» ورووړ، نو هغې سمدستی حکم وکیء چی دښادی ډولونه دی وډنگول سی؛ سلطان محمود شرقی چی له کلا څخه دښادی ډولونه واورېدل درباریان یې وپوښتل چی:

«په کلا کی ولی د ښادی نغارې ډنگولی کېږی؟»

درباریان لاد تحقیق دپاره پاڅېدلی نه و، چی لودی دریاخاپه خورابده ورځ ورورسېد، اودهراتی فتح خان دوژنی او دشرقی فوځ دماتی بدخبریې ورووړ. سلطان محود بلـه چاره و نه لید له سمدستی یې جونپورته د کوچ نغارې وډنگولې اوسلطان بهلول بریالی په د هلی ورننووت، کلا بندو پښتنویې خوراتود هرکلی وکئی، اوهری خواته دخوښی دماتې وړغېدلې، جشنونه ونیول سول اوله پښتونخوا څخه ورغلیو پښتوته یې درانه انعامونه ووېشل، خوکله چی یې ملک کالونوی پښتانه مشرته خلاتونه کښېښوول هغه وانه خیستل سلطان بهلول چی یې دنتی علت وپوښته ده ورته وویل چی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«زه‌په‌دغه جنګ کی‌تهی سوی یم،اوس که‌زه‌دغه خلاتونه اخلم‌پښتانه‌په‌پیغور را کوی چی کالونخان‌خپل تپ‌خرخ کی، خوماداتپ د کام په‌ننګ کی اخسیتی‌دی ، زه‌داپه وینوسور تپ نه‌خرخوم اوداپیغور نسم وړای دتپ بهااخستل دناسیالوکار دی ننګیالی یوازی دننګ دپاره ځانونه و ژنی‌او بس »

په(۸٦۱ هق) کال سلطان بهلول دخپلول لښکروسره‌دمیوات‌اودو آبی‌لورته‌وخوځید، میواتی احمدخان یې(چی‌دخضرخانی سلطان علاوالدین عالمشاه په وختو کی‌دټول میوات‌خپلواک‌واکمن و)مخی‌ته‌راووت اود سلطان‌بهلول حکم‌ته یې‌غاړه کښېښووله- سلطان‌دده دهغه طاقت (چی‌تل به‌یې یاغی توب‌ته‌پاڅاوه)د لږ ولو په‌غرض‌دهغو خواو ،او وه سیمی‌دده له‌واکه و ایستلی او پاته یې‌ده‌دجاګیرپه نامه‌و ر پریښوولې

داحمد خان اکا « مبارک‌خان»یې‌دږ هلی په‌دربارکی دیرغمل په‌توګه دځان سره بوت ، او د « برن » له‌لاری «سنبهل» ته‌پسی ورغی‌ء او دسنبهل واکمن « دریاخان لودی» یې هم‌اطاعت و مانه او او وه پیلان یې‌و رو لاندی کړل‌سلطان- بهلول دده‌او وه سیمی هم‌دخپلی پاچهی په دفتر کښېیستلی اونوری یې ده ته دجاګیر په‌توګه‌ورپر ښښوو لې بیانو«کول» (اوسنی‌عیلیګر) ته‌پسی‌و رتېرهسو، د کول واکمن «عیسی‌خان »یې‌پرخپل حال‌پرېښود؛ له کوله څخه«برهان آباد» ته‌و لاړ او«دسکیت» واکمن‌مبارک خان‌لوانی یې هرکلی وکی‌ء سلطان‌هم دسکیت بیرته مبارک‌خان ته‌وسپاره، بهوګاو ن ته‌ورغی‌ء اود هغی‌سیمی واک یې «رای پرتاب» ته‌ورکی - اوله هغه‌ځایه «راپړی» ته‌و لاړ ،راپړی واکمن دحسین خان پښتانه‌زوی قطب خان ځان کلابند کی خودسلطان‌بهلول‌لښکرډېر ژ رور باندی‌بری ومونداودخانجهان‌لودی په‌زیرمه قطب‌خان وباخښه سواو جاګیر یې هم بیرته ورکړ مسو.

بیانو سلطان بهلول «اتاوی» ته‌وخوځید‌هغه سیمه یې‌هم و نیوله، او په دی توګه‌ټول«سیوات»او دو«آبه» او «سنبهل» دږ هلی‌په‌پاچهی کښېیستلی‌سوی‌اوداټولی هغه‌سیمی‌وی‌چی‌دمبارکشاه (۸۲۴-۸۳۷ هـ)په‌پاچهی کی په‌دږ هلی‌پوری‌تړلی‌وې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجونپور پاچاچي و او ربدل چي سلطان بهلول تراتاوی پوری لاسونه اوږده کړه سمدستي يې خپلی لښکری داتاوی لورته و روخوځولی، لښکری په اتاوه سره مخامخ سوې، لومړی ورځ يوسپک جنگ وسوپه سبايی د راپړی حاکم «قطب خان» او د «بهوګاون» حاکم «رای پرتاپ» منځ ته راغلل او ددو اړو پاچهانو ترمنځ يې په ځينو شرطو روغه وکړه اودواړی سره مخامخ لښکری بیر ته خپلوخپلو ځايوته ستنی سوې.

خوترڅه مودی وروسته يې بيادسلطان بهلول اوسلطان محمودشرقی ترمنځ شخړه منځ ته راغله اوڅوجګړې يې سره وکړی (چی تفصيل يې «دلودی پښتانه» په ۸۴،۸۵ مخو کی راغلی دی) څوپه پای کی سلطان محمودشرقی په (۸۶۲ ه ق/) کال مړسو اومشرزوی شهزاده بهيکن دسلطان محمدشاه په نامه دپلارپرځای کښېنوست اوهغه هم دسلطان بهلول سره مخالفت شروع کی ترڅو جګړو وروسته سلطان محمدشاه هم ووژل سو اود هغه پرځای سلطان حسين شرقی کښېنوست اوسمدستی يې دسلطان بهلول سره روغه وکړه؛ اوددسلطان بهلول اخښی اواوتربور (قطب خان لودی) يې له بنده ايله کی اوپه ډېر احترام يې ډېرو خلاتو او آسانو سره سلطان بهاول ته ورولېږه .

په (۸۶۷ ه ق) کال سلطان بهلول د ډهلی چاری قطب خان لودی اوخانجهان وزير ته وسپارلی اوپخپله دلوی لښکرسره دملتان دياغی حاکم دځپلواودپنجاب دانتظام دپاره له ډهلی څخه وخوځيد خوپه لاره کی خبرسوچی د سلطان حسين شرقی لښکری مخ پر ډهلی راروانی دی، نوځکه يې دپجاب کار نيمګړی پرېښتوداوپه خو راتلواردشرقی لښکرو مخنيوی لري ډهلی ته ستون سو، خو تراتو ورځو جنګ وروسته يې بيادځينواميرانوپه ګوابش تردروکالو پوری دنه بريد تړون دسلطان حسين شرقی سره وتاړه .

تردروکالووروسته سلطان حسين شرقی بيادیو لک سپرواويوزر پيلانو سره پاڅېد «اتاوه» يې ونيوله اوپه «بيانه» کی دده په نامه خطبه وويله سوه، له بلی خواسلطان بهول دخپلو لښکر سره ورووت په «بهتواره» يا (کود کان) کی يې دشرقی فوځومخه ونيوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د سخه‌ترهغه‌چې جنګ وسی‌د خانجهان لودی په زیار بیار وغه وسوه
نوسلطان‌ډهلی بهلول نوسلطان حسین جونپورته‌ستانه سول ؛
مګر لږ وخت و روسته سلطان حسین بیا دډهلی خواته لښکری راوبهولی چی
سلطان بهلول یې په «سنګهره»کی سخه ونیوله ، څو جنګونه سره وسول
چې پای یې‌بیا په روغه تملم سو .
په (۸۷٦ هق- یا-په ۸۷۸ ه) کال چی دملتان پاچا سلطان قطب‌الدین‌لنګاّرای
سهره و مړ او پر ځای یې زوی «سلطان حسین لنګا» پاچاسو ،سلطان بهلول‌دملتان
دپناه و روړی پخوانی پاچا« شیخ یوسف سهرو ردی» نرستی لره دپنجاب‌و اکمن
تاتارخان لودی وګماره چی د شهزاده مبارک (با ربک‌شاه) ترمشر تا به ۱
لاندی پرملتان بریدوکړی خوشهزاده ناکامه پنجاب ته ستون سو.
د(۸۸۳ ه ق) کال دلوی اختر په‌سباشت سلطان‌حسین شرقی د«سنبهل»تر
نیولو وروسته‌خوو رادرنې لښکری چی تاریخ‌فرشته‌یولک‌او څلو ښت‌زره
سپاره بللی دی‌دیوزراو څلوروسوو پیلانو سره دډهلی لورور ولیږدولې
سلطان بهلول که‌څه‌هم په‌دغه وخت‌کی دکشمیر یانودسرکوتلو په‌نیت
سرهندته تللی‌و، خودفاع ترتیبات‌او انتظامات یې‌ډیر ښیپړ وو، نودخانجهان
لودی زوی «حسین خان» له «میرتهه» څخه دهغه مقابلې ته وګوماره ، او
پخپله سلطان بهلول له‌سرهنده ډهلی ته‌ولاړ.
هغه‌و، چی سلطان حسین شرقی د خپل درانه لښکرسره د «جمنا» پرغاړه
د«چوسا»ګودرته نژدې واړول ، اوسلطان بهلول هم داتلسو زرو پښتنو
سپرو سره وروو‌ت او د سیندپرداپله ژې‌یې‌و ر ته‌و اړول‌او سلطان‌حسین
ته یې‌خال و ړولیږه‌چې: « ډهلی تراتلسوکروه‌پوری ماته را پرېږده‌نوری
هغه سیمی‌چی تانیولی دی هغه یې ستا- دمسلمانانو وینی به‌نه‌سره تویو و،
او ته‌ماپه‌ډهلي کی‌له‌خپلی خوا دتیاکلي حاکم په‌توګه وګڼه »

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو سلطان حسین چی په خپل قوت مغرور وو ، دسلطان بهلول دا کړه غاړه ونه منله .

وایي سلطان بهلول چی له روغی ناميده سو ، نو یوه شپه دبختیار قطب الدين کاکی زیارت ته ولاړ او هلته درسته شپه لغ سر خدای ته په عجز او نیاز و لاړ و ، او دخپلی سوبی دپاره یی لاسونه پورته کړی وو ، خو چی سپېدو تـه نژدې پریشانی یوو ړـ که گوری یو ناآشناسړی ورته راغی ، کوتک یې په لاس ورکی او ورته یې وویل :

«څه ! هغه لیوان چی دلته راغلی دی له دغه ځایه وشړه ! »سلطان بـهلول چی داخوب ولید پر خپل بری یې ټینګ باور پیدا کیء خدای پاک ته یې دشکر سجده وکړه خپلو لښکرو ته یې مخه کړه او دخدایي مرستی په توکل دهغو لیوانو دشړلو په تکل کی سو.

دجمنا تر طغیانی سیندو رپوریووت او د سلطان حسین پر لښکر یې ناڅاپی یرغل وروړ ، او دسسلطان حسین دلښکرو امیران یې تېښتی ته مجبور کړه او سلطان حسین بیا روغی ته غاړه کښېښوله ، او له ډهلی څخه یې لښکری ستنې کړلې ، خو سلطان بهلول د خپلو لښکرو سره ترشا برید پرو کړ ، څه خزانه او جنگی سامان یې په ولجه په لاس وړغلل او ځلو یښت تنه درانه امیران یې بندیان ، ونیول ؛ بیا نو دپټیالي ، کهپنل ، جالیسر ، شمشاباتسکیت ، کول ، مارهره او جلالی خواته پرمخ ورتېر سو ، او هغه سیمی یې هم ونیولې ، خپل خپل حاکمان یې پکښی کښېنول ، سلطان حسین مجبور سو چی په «رام پنجهره » یا « راپړی » یا «پنجهوارن » کی تر یوې جگړې وروسته دسلطان بهلول سره روغه وکړی او د «دهنو پامو » سیمه خپل وېش وتاکی . خو نژدې یو کال وروسته بیا سلطان دډهلی خواته لښکری وایستلی مگر بیا یې هم ماته وکړه او د «گو الیار » لورته وتښتېد ، سلطان بهلول د «اټاوې » سیمه ونیوله ، او دهغه ځای واکمني یې ابراهیم خان لوانی ته وسپارله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیایي د«کالپي» او«قنوج» سیمی هم ونیولې، سلطان‌حسین «بهار» ته‌وتښتېد ـ تر هغه وروسته‌د«جونپور» سیمه‌هم دسلطان بهلول په‌لاس کښېوتله او په (۸۸۴هق)کال یې خپل زوی سبارک خان دجونپور پرتخت کښېناوه‌او «باربکشاه» خطاب یې ورکیء ، او ډهلی ته‌بر یالی ستون سو، او دخپلو بریو جشن یې جوړ کیء ، په عام دربارکی یې طلاوی او سرغدری و پاشلې، ډېر بخششونه یې وکړه، سپاهیان یې‌ونازول او دمحتا جورعیتو پر مخ یې‌دخزانو دروازې خلاصی کړې .

په (۸۸۹هق) کال سلطان بهلول دمالوې دپاچاهی بر یوه شمالی سیمه « پالن پور» بر یدوکیء او تر هغه وروسته یې دګو الیارلورته لښکری وخوځولې دګو الیار راجادوه لکه سرېټنګې‌وروړ اندی‌کړې» سلطان‌هغه ځینی ومنلې او نور یې څه‌ورته ونه‌ویل، اتاوې ته ولاړ، او د«ګوړکهیور» دسیمی حکومت یې«معظم خان‌علیزی» ته وسپاره او ډهلی ته ستون سو. په

په‌دې وخت کی سلطان بهلول اتیاکلن‌و،په‌ځان کی‌یې‌دضعف‌نخښی لیدلې اوملک یې داداري په غرض پرخو برخو وویشه:

جونپور اولمرختیزی سیمی یې خپل زوی باربکشاه ته‌ورکړې ؛

بهړ ایچ یې‌خپل‌خوریی «کالاپهار»ته‌کړه سانکپور یې خپل زوی«عالم‌خان ته؛ کالپی یې خپل لمسی «اعظم همایون »ته؛ بداون یې دخان جها نلودی زوی «خان‌جهان »ته ؛

او ډهلی او دوابه یې شهزاده نظام ته ورکړه ، او د و لیعهدی دپاره‌یې هم‌شهزاده نظام‌وټاکه ، ځکه چې‌دسلطان ترټولو مشرزوی«خواجه بایزید» د یوه مریی له‌لاسه وژل سوی و.

دملک داداري ترویشلو وروسته سلطان بهلول دګوالیا رخواته لښکری ولیږلې، دګوالیارراجا و ته ایل‌سو، او‌اتیالکه تنګی یې دنذرپه‌توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسلطان‌حضور ته وراندی کړلې ،سلطان هم دګوالیار حکومت بیرته‌ده نه ور پر پښود ، او پخپله ده‌لی خوا ته وخوځید ، پر لاری ناروغه سو ، او څنګه‌چې‌یې‌ناروغی د مرګ‌وه نو خپل ولیعهد « شهزاده نظام » ته‌دا دوه وصیتونه ولیږل :

١ـد«سور» له‌قامه‌به هیڅوک امیر ـ یاـخان نه مقرر کوې څکه چې دد وی په سرو کی دپاچهی خیال سته .

٢ـد«نیازی» قام هیڅوک نه‌نوکر کوې څکه‌چې داخلک‌وفانه‌لری هغه و ، چې سلطان بهلول د (٨٩٣ هـ ق) کال د برات پر میاشت‌کی داتیاـ کلو په‌عمر ددتاریخ داؤدی په‌قول تر څلور څلوېښتو کالو ، او دطبقات اکبری په قو ل تر اته دیرشو کالو او اتو میاشتو او اتو ورځو پا چهی وروسته په« تلاولی» یا«بهداولی» یا «جلالی » نوسی ځای کی (چی‌د سګیت په‌شاو خوا کی دی)وفات‌سو،جنازه‌یې ډهلی ته‌راوړه سوه‌او د« سیری » په کلاکی د نصیرالدین چراغ ډهلی دهدیرې ترڅنګه ښخ کړ سو، او دده دوختو یوه‌شاعر دده دمړینی نیټه داسی ویلی ده :

بهشتصد ونو دوچهار رفت ازعالم خدیو ملک ستان وجها ن‌کشابهلول

به تیغ ملک‌ستان‌بو دلیک‌دفع اجل بو دمحال بشمشیر و خنجر مصقول

سلطا ن بهلول یوډیندار،ه، زړه ور، توریالی ، زغمونکی، په لاس کی‌خلاص او کریم النفسه پښتون و :

سر بیره‌پر دې صفتو یې‌دعلم‌او ادب سره هم مینه درلو دله،خپل‌ذرمارته به یې‌شاعر ان‌ور بلل او ددوی‌شعرونه به‌یې اوریدل ،دی پخپله هم‌دپښتو ژ بی ښه شاعر و ، له‌هغه یوې فی البدیهه څلوریزی څخه‌چې‌پټی‌خز انې‌ظبط کړې ده موږته دده د پښتوشاعری مقام ښه ځرګند یږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد رسول کلاتوال هوتک په خپل بیاض کې لیکلي دي چې : «په هندوستان د برسات په موسم خلیل خان نیازي هسې رباعي انشا کړه او د سلطان بهلول پاچا په مخ کې یې وویله.

خړې اوریځې ژاړي له پاسه   کویله بوغ کا، بېلتون له لاسه

په هغه لوني گوهر په خول ستا   د امرحبا کاستا زمونږ مو اسه !

سلطان بهلول چې دا رباعي واورېدله په ځواب کې یې سمد ستي دا رباعي وویله.

ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه   گوره اوریځې د دا دله پاسه

خول مې دعدل په درو رون دی   جهان به زیب مومي زما له لاسه

په هغه کتاب کې چې « نیلسن وایټ » د ډهلي د پاچهانو دسکو په باب کې لیکلي او په (۱۹۳۷م) کال خپور سوی دی دسلطان بهلول د دو وسکو عکسونه راوړ سوي چې دلو مړی سکې پر یوه خوا « سلطان بهلول شاه بحضرت ډهلي او پر بله خوا یې «الخلیفته المؤمنین امیر خلدت خلافة» لیکلي دی :

او ددو همی سکې پر یوه خوا المتوکل علی الرحمان شاه سلطان بهلول بحضرت ډهلي» او پر بل خوا یې «في زمن امیر المومنین خلدت خلافة » لیکلي دي .

(دسلطان بهلول دخو یونو ، او لادونو ، امیرانو ، حاکمانو ، او دده د وخت دمصنفینو په باب د«لودي پښتانه »۷۰ ۱مخ نه تر ۱۲۵ مخه پوري دي وکتل سي.)

مأخذونه :

۱-لودي پښتانه -دپوهاند عبدالشکور رشاد تألیف چې په ۱۳۳٦ هش کال د پښتو ټولني له خوا چاپ او خپور سوی دی له ۵۰ مخ څخه تر ۱۲۵ مخ پوري .

۲-تاریخ فرشته-۱/۱۷۳ مخ   ۳-حیات افغاني ۸۰. ۲۸ مخ .

۴-تاریخ خورشید جهان (۷۵- ۲۲۲مخ.)   ۵- مرقع افغان-۱۷ ، ۲۳مخ.

٦-طبقات اکبري-۱/۲۹۷ مخ   ۷شوکت افغان -۳/۱٦۴ مخ.

۸-مأثر رحیمي - ۱/۳۳٦مخ.   ۹-سیر المتأخرین - ۱۳٦ مخ.

۱۰- خزینة الاصفیا-۲/۷۵«   ۱۱- پټه خزانه- ۷۵«

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۰۶- بهلول نیکهٔ :

د ږوب دسیمې یو روحاني نیکه و، چې ډیر خلک یې مزارته ورځي. دی په خته میرزی سنځرخېل کاکړ و، اود کلاسیف الله په سیمه کې پر دښت مرغه باندې ښخ دی.

مأخذ :

مزارات - دسیال کاکړ لیکنه -۰۸ مخ

۱۶۰۷- بهیکن لودی :

دهند د کالپي د حاکم محمودخان لودی زوی اودسلطان سکندر لودی له خور اتوسیاالواميږ انوځخه و.

و ایې چې خورا سپېځلی اویوه ستوی سړی و.

طبقات اکبری یې د عالم خان لودی زوی گڼي اوپلار یې «داتاوی» حاکم بولي.

مأخذونه:

۱- لودی پښتانه -۲۲۷مخ ۲-سرقع افغان-

۱۶۰۸- بهیم : Bhim

تر «کملوپاچا وروسته په کابل کې «بهیم» نومې برهمني پاچاو، چې دالبروني په قول یې زیاني سکې په کابلستان کې پید اسوی دی-دده پرسکه «شری بهیم دیوه SRi Bhim Dea » لیکلی سوي دی او دغوايي اویوپرآس سپورشکلونه سته.

ماخذ:

افغانستان بعداز اسلام-۹۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٦۰۹- بهیم پال :

د کابل د ختیزې سیمې د برهمنې شاهانو وروستی پاچا وچې دغزنویا نوفتوحاتوله مخه یووړ. خودده په نامه کومه سکه لاس ته نه ده راغلې. وایې چې په (۱۷ ۴ هق) کال د پلار ترمړینې پنځه کاله ور وسته مړ دی. مأخزونه :

۱- افغانستان بعد از اسلام -۱۰۲ مخ

۲- زبدة التواریخ (خطی)

۱٦۱۰- بیاض د سوابۍ :

د پښتوژبې صوفي مشربه شاعرو، او ددو ولسمې هجرې پیړۍ په پای کې یې د پېښو ر د مردان د سیمې په سوابۍ نومې ځای کې ژوند کاوه .

دده پوره نوم محمد بیاض او په ختېه جدون پښتون و، دی پخپله وایې :

که پوښتنه څوک زما د نسب کاندي   زه په اصل یم جدون له پلار له جده

او خپل نوم داسې یادوي :

مسافر محمد بیاض سره څه نشته   په نخاس که یې خرڅوي سرېې د ر ز ار شه

او بیاض یې تخلص و، لکه چې وایې :

د خپل یار په سینه سرښنده بیاضه   ابا خپل د ناسړ دانو وطن نه دی

څه موده په پېښور کې او سېد خو په پای کې د کن ته تللی او هلته پېښور داسې یادوي :

د بیاض قدر به هله تاله را شي   که استوګنه کاندې بیا په پېښور کې

اوبیا وایې :

توره ږیره کړه بیاض په وطن سپینه   د خپل یار د جوره څې ځای د کن شه

اوبیا د پردیسې په حال کې د وطن یارانو ته داسې سلام لیږي :

که څوک پېښې شو د وطن په ښویارانو   د بیاض دعاسلام دې ورته وایې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې ښکاري چې د ډیرعمرخاوند و، ځکه چې وايي :

غا بښ وتلي تيته ملا سترګي تا ر يکني
بیاض ښکلي پسې ګرځي سوال دخولې کا

سپینه ږیره بیا ض خو له غواړی له یاره
ملاست پرې باندی و ایي عا لم ځکه

معلومیږی چې په تېر و شاعرانو کی ز یاتره دحمیدماشو خېل د اشعارو تـسـر ا غیز ی لا نـدی تللي دی ا و هغـه پرطرز یسې د بری غـز لـی و یلی، په تېره بیا دحمید دهغه تر کیب بند جو اب يې خو ند و ر د ی چې حمید د خپل یارپه بیلتون کی و یلی او لوسړی بندیې دادي :

نن بەشپەز مادیارپه کو م ځای وي جلو ه گر به په کو م هټ په کوم دکان وي
شرمولی به یې حسن کوم ترکا ن وی کوم دکان به یې دخو لې ددر وکان وی
په ډبو ه به یې دسخ څوک پتنگان وی همخو ابه به یې پا کا ن که ناپا کان وی
و لی نه چوې له دې غمه ز مادله چې دی وا و ر یدی دیار دتلو بد له

په همدې و زن دبیاض د تر کیب بند لو مړی بنددادی :

نن په شپه ز مادیار په کو م مقام وی لکه میاشت به را ښکا ر ه په کو م یوبام وی
تماشگیر به یې و مخ ته خاص و عام وی هرسړی به یې د سرو سترګو غلا م وی
دو اړه لاس یې ایښی چاته په سلام وی خوب خندالەستو مانی به پرې حر ام وی
و لی نه چوی ز ماز ړه له ډیر ه غمه چې لا بیل گرځي جد ا له خپل همدمه

بیاض دخو کنو دمیاعمر صاحب مر ید و، او په ز یا تو بیتو کی یې د هغه نوم یاد کړی دی لکه چې وا یی:

ز ه بیاض خاصه غلام دمیاصاحب یم دا من گیر یې په دنیا هم په قیامت

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا دا چی :

خو چې نو م د میاعمر خان صاحب څوک وا خلي   هغه لور ته زه بیاض لاس په سلام یم

بل ځای وایي :

غم به نه وینې بیاض تر سر که پوري   چې سرید د میا صاحب د څوکني شه

څنګه چې میاعمر صاحب په (۱۱۹۰ هـ ق) کال کې مړ دی نو د بیاض ژوند هم د دو ولسمې هجري پېړۍ په پای کې یقیني دی ، څکه چې په (۱۲۰۰ هـ ق) کال یې د میاعمر صاحب دو راړه میا محمد سعید بازګل وېرنه ویلې ده:

په سنه د زر او دوه سوه د اغم و   ورځ اتبار او د شبقدر شپا ږ سم و

د بیاض د کلام نمونې:

—۱—

سحر د ارا ته آواز و کړ و بلبلو   چې به لوټ ګډه وو ، ستاد باغ په ګلو
لوی شې و لی رانه پا څېدې بیا کښېنه   د خو ږ زړه د مه مې کېږې په کټلو
بیا به هیچر ی زه و نه وایم تا ته   چې ته بد ګڼې د خولې په را کو لو
له هوسه په مجلس کې مې مخ رو ن که   چې مې څنګ له چرې را شې بې و یلو
په خپل یار پسې به څې قلندر کېږې   چې «بیاض» غواړې رخصت د پر دو خپلو
پس له دې به د «بیا ض» د زړه رضا کړ م   چې د مخ صفت مې کاندی په غزلو

— ۲ —

چې په سپین ر خسا ره تورو زلفو دام پړدی   عاشقان به وو ته سر پکښې مدام ږ دی

خو له په خو له چې سخا مخ و د ر پېږی یار ته

بختو ر به لب په لب سره په جا م ږ دی

د بنو غشي چې تو ل را با ندی خلاص کا

یار ها له لینده د و ر و څو په ا ر ا م ږ د ی

چې د یدن د بنا یسته و ، په کور مو مې

ستر ګې و څوره چې په بله څوا به ګام ږدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سی‌خاوری کړ خپل ځان ستا په کوشه کې
په تندی سی‌قدمونه خاص وعام ږدی

راشه درشه دهرچا په تشه خوله شی
«بیاض» لاس په سر د پاسه د سلام ږدی

- ۳ -

چې ظلم ډیر شی د لاسه کمه شی
که ورځ کړه وی هغه به‌سمه شی

چې د ډیرخانان شی ډیر ملکان شی
سمه غرگوره دوا ړه له غمه شی

دده نور اشعار د «تیر هیرشاعران» په کتاب کی راغلی دی .

مأخذ :

تیر هیر شاعران ـ دبناغلی اثر تألیف ـ دپېښور چاپ ـ له ۷۷ مخ څخه تر ۸۵ مخ پوری

۱۶۱۱ـ بیاض گل (قاضی) :

خواجه سید قاضی بیاض گل مشهور په « قاضی‌بیاض » دپښتو ژبی شاعرو ، د ددوولسمی هجری پېړی په‌پای کی‌ژوندی او دعلی خان شاعر (۱۱۸۰هق) معاصرو ، او دهغه سره یې علمي او ادبی رابطه درلودله ، او په«بنگله» کی او سېد، او قبر یې دپښتو نستان په‌چارسده کی‌دی او اولاده یې په‌نویو قاضی خیلوکی ژوندکوی .

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات‌پښتو-۸۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۱۲ ـ بیانی خراسانی :

دخراسان دجوین یوخوږ ژبی شاعرو، چی خپل وخت یې په تجارت تېر اوه عمر یې پنځوسو کلو ته رسېدلی و، او دوسپې (آبله) په ناروغی مړ سوی او دابیت دده دی :

یک شبی گفتی سرو درخواب بیدارم هنوز

سالها شد کین سخن را پاس بیدارم هنوز

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۳ ـ ۵۶۳ مخ

۱۶۱۳ ـ بیاضی بلخی :

یو قلندر منشر به شاعر و، ځکه نو د «بیاضی دیوانه» په نامه مشهور سوی و. دیو لسمی هجری پېړۍ په نیمایی کی یې ژوند کاوه ـ دا مطلع ده ته منسوب دی:

أی زشانه زلفت زا مهل عنبر افشانی

زلف عنبر افشانت مایه ؛ پریشانی

مأخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف ـ د«مآثر بلخ» په حواله ۳ ـ ۵۶۳ ـ مخ

۱۶۱۴ ـ بیبک خراسانی :

دایوه ډېره عارفه ښځه وه، په خراسان کی اوسېدله .

شیخ ابوسعید ابوالخیر وایی :

«بیبک ماته راغله او و یویل چی عرض لرم .

ما و یل : وایه !

دې و یل: خلک دعا کوی چی خدایه مو ږ یو کړی پر یږده چی تا و پېژنو ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا درې کاله کېږی چې زه و ایم :خدایه !مایو نفس ځان ته پر پردمـچې ځان و پېژ نم، چې زه څو ک او دڅه دپار ه یم؟؟»

مأخذ و نه:

---

۱ ـ پښتنی مېر منی ـ۱/۳ مخ

۲ـخیر ات حسان ـلو مړی تو ک .

۱۶۱۵ ـ بیبو بکوا ڼی :

مېر من بیبو دعلی‌محمد لو ر دفر اه دسیمی دبکو اد تلخک د کلی نو میالی مېر من و ه ، چې د(۹۰۰ هق) کال په شاو خوا کی یې ژو ند کاو ه او دیو ه مشهور او لسی نکل پهلو انه تېر ه سوې ده ،چې دانکل د کندهار په عوامو کی خور ا زیات شهرت لری ، او دشپې یې په باندو ، کو توا و حجر و کی ز لمیان او ز اره ، په ډېری دلچسپی ا و ری .

په‌دې نکل کی د بیبو له‌خو لې ځینې شعر و نه هم سته چې دسندر و په‌تو گه یې په نکل کی پر ځپل‌ځپل ځای‌نکلچی په خوالږه او لو ړ او از پر او لسی وزن و ایی او د کندهارپه‌اصطلاح یې «ناری »بو لی.

داناري ددیو انو د اشعار و غو ندی عروض نه‌لری‌بلکه پر ځپلو ا و لسی او پښتنی‌ځانته او ز انو و یلی کېږی .

د نکل لنډیز داسی دی چې:بیبو یو ه ښکلې پېغلـه و ه ، او دځپلې ا کادز وی «ښادی » سر ه یې له‌کو چینوالی څخه مینه‌وه ، او هغه‌هم پر دی مین و ـتل به دبکو او دلارا م پر دښتو او شپلو اوغر و کی یو ځای ګر ځېدل ،مېږی‌به‌یې پو و لې ، او بو تې‌به‌یې‌تو لول ، یوه ورځ ددلا ز لم دغر ه په‌یوه کوچنی‌ځنګله کی پر «ښادی » دز لمیتو ب لپو نتوب او د «بیبو» مینی دو ني غلبه‌و کړ ه‌چې بیبو ته‌یې دځپلی مینی اعلان و کی ، او په ښکار ه ئې‌خو له‌ځینی وغو ښتله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیبیو پرمخ دحیاخولې ماتی سوې، په زړه کی راضی وه؟ خو دپښتنوالی پت‌سانع سو، ورته ویویل چی: «په پښتنو کی دا دستور دی چی اکاخپله لور وراره‌ته ورکوی نوښه داده‌چی‌ته زما پلارته‌سرکه‌ر اولیږې هغه‌به‌ماتاته درکړی نو زه به بیا ستاسم اوته زما » ښادی خوا بدی کیږی، وطن پریږدی اصفهان ته ځی بیا یې پلار له اصفهانه راولی بیا هند ته ځی، خو هلته هم دیبیوله مینی نارامه وی څه‌موده وورسته‌بېرته راځی‌او دیبیو کلی‌ته نژدی‌یې مارچیچی سری پیبوچی په‌خبرېږی نو دلیونی مینی په ځپر راځی دښادی پرسری ځان اچوی اوداهم سری او دواړه په دلارام کی‌ځنک پر ځنک‌یوځای ښخېږی اوتر اوسه ددوی قبرونه دلوی سړک پرغاړه ددلارام هوټل‌ته‌نژدی سته.

پخواچی به دپردیسانو قافلی ددوی دهدیرپرحدرا رسېدلی نوداد عنعنی‌په توګه یوسنت و،‌چی‌دقافلی‌یوه سری‌به ضرور په‌لوړآواز دبیبواو ښادی دنکل یوه‌ناره کوله اوداېې‌ښه‌شګون‌باله. اوس‌به‌دبیبواوښادی‌دنکل‌دوې ناری چی‌دبیبوله خولې‌ویلی سوی دی‌دنمونې‌په‌توګه راوړو:

- ۱ -

هغه وخت چی‌ښادی ددلارام‌دپوتیوپه منځ کی له‌بیبوڅخه خوله‌وغوښتله‌او‌هغې دپښتنی‌حجب له‌امله خوله ورنه کړی اوښادی‌ورځینی ببل‌سو،‌اووطن‌یې‌پر ښودوه نوبیبو خپله پښېمانی په یوه ناره کی‌دا څرګنده کړه:

«خدایه‌ددې‌پوتی‌په‌هاخوا، د ها بل پوتی‌په‌دا خوا

زمااو دښادی‌وه سره ناسته سپینه‌خوله‌یې‌له‌ماغوښته،‌ورسی‌نه کړه

زما ارمان شوی دښادې، ورو سته خوا سته دا»

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۲-

: بیبو دخپل سین په بېلتانه کی سوځېدله بکواپر دښت کاروانونه تېرېدله، داستنظره وه چي گوندی ودی به راسی خوچي کاروانونه تېرسوه او ښادی پکښی نه و، نودخپل سوی زړه څخه داسي آوازراباسی : کاروانونه دبکواپردښت تېرېری کاروانونه دبکواپر دښت ترېری ښادی جان سی پکښی نسته، په دانور کاروان سی مینه ،نه ماتېږی»

- ۳ -

ښادی خان له اصفهانه راگرځېدلی و ، اوددا کاخپله لورورپه نکاح کړې وه ښادی خان دبیبو کره ورغی اوله بیبوڅخه چلم غواړی نوپر بیبوداسی ناره کوی :

«که وروروځی بیبو جانه په څه نازاو په نخروځی
دیوه ښادی د پاره ، پر چلم اوردی.»

بخملی گوتی سپځی

بیبوچی دښادی آوازاروی نوله خوشالیه په ناره کی داسی جواب ورکوی :

«چلم به ډک کړم دلونگو، داژیړ پیزوان به پاس پرچلم کېږدم، نوبه یوسم دا چلم او سپینه خوله به دښادی وسخ ته کښېږدم »

ددی نکل بشپړ تفصیل اونوری ناری دمرحوم محمد گل نوری په «ملی هینداره» کتاب کی راوړه سوی دی .

مأخزونه :

۱-پښتنی سېرمنی-۷ ۲مخ ۲-پښتانه شعرأ-۱ ۱۱۸/ نخ ۳-ملی هینداره

۱۶۱۶- بیبو بلوڅه :

دبلوڅستان دکلات دلوسړی خان اعظم میراحمدخان نوسیالی او جنگیالی خوخوروه. هغه وخت چی میراحمد خان«دسبی» په سیمه کی دباروزیو قبیلی سره ترپنځلسمی جگړې وروسته ماته وکړه نودده خور «بیبو» دهته پیغورو رکی اوپخپله یې دباروزیو د قبیلی سره جگړی ته ملاوتړه له لښکریې ورویوست او د « سبی » په بیری نوسی ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ئې د بار و ځ یو د لښکر دسالار سر دار میرزاخان معروف په بخت بلندخان سره سختې جګړې وکړې خو چې سره سوه .

داس دسپرلي سره يې زياته سينه درلودله اودورځې به تراووسيلو زياته پراس سپره تله او هم ښه سدبره ښځه وه چې دهغه وخت يوشاعر «شيخ فاضل» يې پخپله منظومه جنګ نامه کې داسې ستايي :

يکي خواهرش بود «بيبو» بنام	چو مردان بديوان نشستن مدام
همه مردمان کرده او را سلام	بگردش همه مردمان خاص وعام
زنی بو د دانا بسی هو شيار	بمر دا نگی در جهان اشتهار

مأخذ :

هماری جدوجهد - په اردو، دعبدالرحمن غورليکنه -۱۴ مخ

۱۶۱۷- بی بی ایمنه :

دسلطان بهلو ل لودي هوښياره او مدبره ماندينه او دسلطان سکندرلودي مور وه هغه وخت چې سلطان بهلول لودي په (۸۹۴ هق) کال کې مړسو ، نو د هغه پرځای دسلطان سکندر لودي په پاچا کېدلو کې بی بی ايمنې لوی لاس درلود، ځکه چې دسلطان بهلول مشرزوی باربک شاه وه چې سوريې هم پښتنه وه، خو دبی بی ايمنې په تدبيرددې مېړسنی زوی نظام خان چې وروسته يې دسلطان سکندرخطاب وموند دپلارپر ځای پرتخت کښېنوست.

مأخذ :

تاريخ مرصع - دوهم فصل - ۷۰ مخ - د ۱۹۷۴ م کال د پېښور چاپ

۱۶۱۸- بی بی تاج :

نوم يې «کرم نسا» د حاجي حيات ګل لور په ختـه مو مند د پښتوژبې شاعره وه، د پېښور په شبقدر کې اوسېدله او په شعر کې يې «تاج» تخلص کا وه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌قادریه طریقه کی دبغداد دسجاده نشین حضرت مصطفی‌شاه‌مریده‌او د سلوک او علم اوعرفان سپرمن وه .

ددې نظمونه په مدح الابرار نومې کتاب کې راغلي دي‌چې نمونه‌يې د«تېرهېرشاعران » په کتاب کې هم راوړه سوې ده .

مأخذ :

تېرهېرشاعران - ۲۷۹ مخ

۱۶۱۹ - بي‌بي زينب :

دبلوخستان د کلات د مشر لومړي ميرمحمودخان نوسيالي خور،وه، خو دميرمحمودخان‌ددربار نوازي دپالسي‌سره‌يې سخت‌مخالفت‌درلود، او دهمهغه‌اختلاف په‌سبب دميرمحمودخان خخه بيله‌سوه‌او دخپل بل وروراميرمصطفی‌خان سره‌اوسېدله هغه‌وخت چې‌مير محمد رحيم‌خان دميرمحمودخان بل‌ورور د«کچهي» او «داجل» دسيمو دحکومت په‌نسبت خپل‌ورور ميرمصطفی‌خان‌و واژه‌نودې ننګيالي‌مېرمنې د«پنج‌منه» دسيمې په‌يوه ځنګله کې‌دميرمحمد رحيم خان‌لاره ونيوله او هغه‌يې‌دخپل ورورميرمصطفی په کسات وواژه اوداپه خپله‌د«کچهي» دسيمې مشره سوله.خو ميرمحمود خان ورغی او هغه سيمه يې‌ددې له‌لاسه‌ويستله بي‌بي‌زينب ته خبنم ورغی‌او د خپل ورورمير محمود خان پرخلاف يې‌بيرغ پورته کې‌او د ميرمحمود تول‌نائبان يې له« کچهي»څخه وايستل ځکه‌چې د کچهي سيمه دميرمصطفی‌خان داولاد جائزحق و .

هغه وچې په(۱۸۱۳م) کال کې‌ميرمحمود خان‌پرکچهي برغل وکې‌بي‌بي‌زينب يې‌دمقابلې توان نه‌درلود د«سبي» تنخاخواته ولاړه‌او د«خجک» دسيمې‌سردار ميرخان ته‌يې پناه‌يوړه ميرمحمودخان خجک‌ته‌پسې ولاړ خو دخجک دسردار په تسپارښتنه يې بي‌بي‌زينب ته‌و نفقه وټاکله سګربي‌بي زينبه بياهم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پته‌د میرمحمود خان له مخالفته لاس‌وانه خیست‌له کـلاتـه‌کابل تـه راغلـه چی‌د کابل‌له پاچاشخه سرسته‌وو غواړی خو دلته‌یې هم‌څه لاس‌ته‌ورنغله‌بیرته کلات‌ته ولاړه او دژوندترپایه همهلته‌دمحمودخان‌سره‌او سېدله .

مأخذ :

هماری جدو جهد په‌ار دو دعبدالرحمن غورلیکنه-۱۷ مخ

۲۶۱• بی بی زینب هوتکی :

بی‌بی‌زینبه دنوسیالی او سترقائد اوسلی‌زعیم‌میرویس‌نیکه‌پوهه‌ٔعالمه اوسدبره‌لوړوه دفقه‌علم اواسلامی احکام اودپښتواودری متداول کتابونه یې‌د کندهارله‌مشهور اونومیالی عالم اودمیرویس نیکه د کورنی دخصوصی ښوونکی ښوونکی او استاد ملانورمحمدشخه زده کړی‌اووروسته یې‌بیا پخپله‌دخپلی کورنی‌ښځمنوته‌ښوونه پرغاړاخیستی وه‌دپلارترمړینی وروسته یې‌دمملکت په‌مهمو چارو کی‌ هم لویه‌مشورتی‌برخه‌درلودله، او ورو نوبه‌تل‌له‌دی‌شخه مشوری‌اخیستی په‌تېره بیا هغه‌وخت‌چی‌شاه‌محمود هوتک اصفهان ته‌وولاړ اودهغه ورورشاه‌حسین دپاچهی‌دچارو اگی په‌لاس کی‌و نیو لې.

دپټی خزانې مؤلف محمد هوتک لیکی: «هسی روایت کا: چی بی‌بی زینب ډېره هوښیاره او په مهماتو دامورو عالمه ښځه ده، او د پادشاه جمجاه‌شاه حسین په امورو کی تدبیر کا، او هر کله په‌رای صایب مشکلات دامورو حل کا، او پادشاه دزمان یې‌په خبرو عمل کا، او نصایح یې اوری» دنادرشاه خراسانی دیرغل په وخت، کی‌چی د کندهار ښاریې محاصره کیء بی‌بی‌زینب دخپل ورورسره او ډېره پر او ډه له‌ښاره‌دفاع کوله او څه وخت چی‌محاصره ختمه سوه هم ترتولو دمخه بی‌بی‌زینب دیوې ډلی افغانی مشرانو سره نادرشاه‌ته ورغله او دهغه سره یې د متارکی دشرطو په باب کی‌خبری‌و کړی(۱)

---

(۱) تاریخ افاغنه ـدسید ظهورالحسن تألیف ـ۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر بېره پر دې بی بی زینب دادبیاتو سره هم مینه درلوده ، د پښتو او دری پخوانی دیوانونه یې کتل او په خپله یې هم په پښتو شعر ونه ویل - محمد هوتک لیکی: «دادرشهوار دصدف عصمت ښه ښه شعرونه هم وایی ، او دسو زونانو او شاعرانو قدر کا ، دواوین دشعراهر کله لولی ، او له مضامین شیرین یې کام شیرین کا، عمر په عبادت دخدای او تلاوت دقرآن شریف تیروی او مخدراتو دحرم دپادشاه ته درس او کښبل او لوستل وربښیی - نقل کا: چی د شاه محمود جنت مکان دمرگ حال، قندهار ته راورسید، نو دپادشاه خاندان عالیشان ټول غمجن سول او مخدراتو دحرم ساندی او غلبلې کا، بی بی زینب چی والله دوروردوفات واورېدله، ډېره غمجنه سوه، او په تلاوت دقرآن او لمانځه یې تسکین وکا، دنتلی زړه - او هسی وېرنه یې په وېر دخپل وروړ مرحوم وویله، چی زه یې دلته را نقل کوم؛ خدای تعالی دی ټول خاندان عالیشان دپادشاه ظل الله ژوندی ولری او خوښ» هغه مرثیه چی بی بی زینب دخپل ورور شاه محمود پر مړینه ویلې وه داده:

ډېر غم سو چی ورور تېر له دیناسو ، نا — کندهار وار ه په ژړا سو ، نا
زړه می په وېر کی مبتلا سو ، نا — چی شاه محمود له ما جلا سو ، نا

دا رون جهان را ته تورتم دی ، نا — زړه د بېلتون په تیغ کړم دی ، نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی ، نا — د پاچهی تاج سوبر هم دی ، نا
چی شاه محمود تېر له دنیا سو ، نا — کندهار واره په ژړا سو ، نا

* * *

ځوانو ، مېړه د توری جنگو ، نا — ولاړ د کا م په نا م وننگو ، نا
دښمن له ده په وینو رنگ و ، نا — پر میدان شیرو ، یا پلنگ و ، نا
افسوس چی مرگ دده په خوا سو ، نا — کندهارو اره په ژړا سو ، نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمود ه ! نه یو ازی خور ژ اړی   پر مرګ دی تو له کلی کو ژ اړی
خپلو انلاځه، پاچادیو رور ژ اړی   لښکر سپاه دی پلی سپور ژ اړی
پښتو دی تو ل په واویلاسو، نا   کند ها رو اړه په ژ ړا سو ، نا

* * *

اصفها ن پا ته تا ج نسکو ر عالمه   چیشاه محمو د سو نن په ګو ر عالمه
د پښتو ن لمر سو ، تیاره تو ر عالمه   را ته دښمن به کا پیغو ر عالمه
چی پاچا و لاړ پښتو ن ګداسو ، نا   کند هار رو اړه په ژ ړ اسو ، نا

* * *

لښکرسو خپور پښتون ولاړ دی اریان   په خاورو ځای کا شاه محمو د عالیشان
پاته سو تخت وتاج د تو ل اصفهان   زړه یې راسو ړسو ، کاخو ښی دښمنا ن
و ایی پښتو ن او س بې پاچاسو ، نا   کند هار و اړه په ژړا سو ، نا

* * *

آسمانه ! بیادی څه ستم کا څرګند   و شلاوه تاچی د پښتو ن و ، پیو ند
دښمن دی بیا ز مو ږ په وېر کاخو رسند   چیشاه محمود دی کا په قبر کی بند
پر کور موویر شو ! او غو غاسو ، نا   کند هار و اړه په ژړ ا سو ، نا

مأ خذو نه:

۱-پټه خز انه-د کابل لو مړی چاپ -۱۸۰ مخ تر ۱۸۸ مخ پو ری

۲-هو تکیان -د کابل چاپ -

د بینوا تألیف -۱۵۲ مخ

۳-پښتنې مېر منی -د کابل چاپ د بینو ا اثر -۷۰ مخ

۴-تار یخ افاغنه-دسیدظهو ر ا لحسن مو سو ي اثر-۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۱- بی بی ستی :

یوه پر هیز گار ه عابده مېر من وه ، چې دابو مسلم مرو زی سره یې ژو ند کاوه، او ابو مسلم د بی بی ستی په مر سته په نیشاپو ر او هر ات کې خپل ډېر کارونه بشپړ کړ ل .

په ۱۰۸ ه کال کې مړه سوې او په هر ات کې ښخه ده .

شا هر خ میر زا ددې قبرجوړ اوددې قبر ته یې نژ دې یو سترجو مات هم و دان کې

مأخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف -۴/۵۶۰ مخ

۱۶۲۲ بی بی ستی هر وی :

یو ه متقي او پر هیز گار ه مېر من و ه ، ابو مسلم خر اسانی ته یې ډېر ښه نظر در لو د، او ددې په همت ابو مسلم په هر ات او نیشاپو ر کې مهم کار و نه سر ته و رسو ل.

دامېر من په لو مړی سر کې ښه ښځه نه وه ، ځکه چې مېړه یې ابو نصر ډېر بې باک و ، خو په پای کې یې ښې لاری ته مخه شو ه، او ډېر معتقدین یې و موندل

په (۱۰۸ هق) یا په (۱۰۰ هق) کال په هر ات کې مړه سوې ده او دشا هر خ میر زا په و ختو کې ددې عابد ې پر قبر باندی ښه ودانی و دانه سوه او قبر ته یې نژ دې یو ښه مسجد جو ړ کړ ه سو .

دمجمل فصیحی مؤ لف لیکی چې:

دابو مسلم له عیار انو ځخه یو ه هم «بی بی ستی» وه چې توبه یې و کښله او دخپل و خت نو میالی ز ا هده سو ه .

دې په هر ات کې ژ و ند کاو ه ، او په (۱۰۰ ه ق-۸۶۷ م) کال مړه سوه او په «باز ار خوش» کې ښخه ده.

مأخذونه:

۱-پښتنې مېر منې- ۳۲ مخ ۲-مجمل فصیحی -۱/۲۲۱ مخ

۳-د هر ات دمزاز اتو رساله -۱۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۳- بی بی ستی کاسی :

یوه عارفه ښځه وه چې د کویټې د کاسیانو په لوېه غره کې ښخه ده، او او ډېر خلک یې مزارته ورځي او زیارت یې ښه شهرت لري.

مأخذ

مزارات - رساله -۳۱مخ دښاغلي سیال کاکړ تألیف

۱۶۲۴ - بی بی شمسو روښانی :

دبایزید پیرروښا ن ماند ینه وه اوهغه وخت چې پیرروښان د هندګورګانی د ولت سره دخپلې خاروی اوخپل دخپلواکی دساتلو دپاره مبارزه پیل کړه دا ننګیالی مېرمن په ټولو مبارزوکی دپیر روښان سره ملګری اوزیاته استوګنه یې داشنغراوتوتی په غره کې وه.

پلاریې شیخ حسین نومېده اود اودی تپر ښځه و.

دپیرروښان ترمړینی وروسته داباسیند پرغاړه چې دد ې مېرمنی دزامنوا کوروډګانی دو- لت دطرفدارانو ترمنځ سختې جګړې وسوې اوپه دغوجګړوکی ددې ننګیالی مېرمنی دری زامن (شیخ عمر، خیرالدین، نورالدین) ووژل سول نود شمنانـود هغوسرونه اولاسونه پر ی کړل اوبی بی شمسوته یې راوړل بی بی شمسو هغه درې سرمنچ اوښکل کړل اووې ویل:

«په تاسودی رحمت وی چې ثابت قدم پاته شوې اود حق په لاره کې موسرونه ورکړل»

دزامنو مړینی دبی بی شمسود مبارزی غزم کمزوری نه کړ بلکه څه وخت چې جلال الدین روښانی تیراته راغی نوبی بی شمسو یې هم دځانه سره راوستله اودلته به تل د روه په غر ونو کې لالهانده ګرځېده اود هند کورګانی دولت پرضدبه یې خلک مبارزی ته لمسول اوپارول، څو چې د (. . . ۱ ه) کال به شاوخوا کې دامبارزه اوننګیالی میرمن په تیراکی سر مسوه اوښایی چې همدلته په تیراکی ښخه د ی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو مؤر خینو ددې نوم « شمسیه » او ځینو هم « شمسی » لیکلی دی .

مأخذونه :

۱- روښانیان د مغلو تاریکیان دعبدالاکبر اکبر لیکنه - د پښور چاپ

۲- بابرید روښان- دښاغلی خادم تا لیف

۳- دزیری جدیده- د۱۳۰۵ ه ش کال دوری دوهمه نېټه

۴- کابل مجله- د۱۳۵۴ کال وورې میاشت- ۶ گنه- ۵۹ مخ

۱۶۲۵- بی بی صاحبه :

د کامران لور او د اصفهان دفاتح هوتکی شاه محمود ماندینه او ملکه و د (۱۰۱۷ ه ق) کال د رجب دمیاشتی په نهمه دسه شنبې په ورځ مړه ده او قبر یې د کابل دشهداء ی صالحین دجانباز دزیارت په څنګ کې دی چې یوه گنبده هم ورباندې سته او دقرآن کریم په آیتوښایسته سوی لوحه هم لری .

مأخذ :

پښتو آریانادائرة المعارف- ۴/۵۶۶ مخ

۱۶۲۶ - بی بی صاحبه بړیځه :

دنومیالی پښتون حافظ رحمت خان روهیله ننگیالی اونومیالی خوروه، ورور یې لاژوندی و، چې گوندمسوه پنځه زامن یې د رلود ل چې پنځه سره د حافظ رحمت خان سره د انگریز انو او شجاع لدوله په جگړه کې ملگری وو . په دغه جگړه کې حافظ رحمت خان شهیدسو نود یررو هلیه پښتانه هم شهید ان سول خود اپنځه ورو نه ژوندی کو ر ته راغلل او هغهٔ وخت چې خپلی کو ندې سور «بی بی صاحبی» د وی ولیدل ، وي پوښتل : «څنگه راغلاست ؟ ستاسی ماماد خپلونا زولو زامنو سره په جگړه کې شهید سو اوتاسی چې د هغه سره په جگړه کې ملگری واست څنگه ژوندی راوگرځیدلاست ؟ اوروغ رمټ زمامخی ته ولاړ یاست ؟ لیر ی سی له مخی لیری سی که تاسی نه شرمیږ ی زه شرمیږم او څوزه ژوند ی یم نور نه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ستاسی مخونه ووینم» هغه وچې دغې ننګیالی پښتنې مېرمنې بیاد ژوندتر پایه دخپلو زامنو مخونه ونه لیدل، خپل ټول ژوند په هند کې تېر کړ او په «بریلي» نومې سیمه کې یې یو ښکلې او عالیشانه مسجد جوړ کړ چې هغه مسجد اوس هم «د بهار پېو» په محله کې ستاو «د بی بی صاحبې» مسجد یې بولي.

مأخذونه:

۱- افغان- پهاردوژبه دخان غازی لیکنه ۲- کابل مجله - د ۳۰ م ۱ کال دوړی- ۶ ګڼه

۱۶۲۷- بی بی ګله:

د پښتوژبې شاعره وه او دوولسمې هجرې پېړۍ په شاوخوا کې د پېښور په سیمو کې اوسېدله په دینی علومو کې یې مطالعه درلوده او ښه پوهه مېرمن وه.

ددې له اوړ د مناجات څخه دابیتونه دی:

بی بی ګله خبرداره

له کل نهی تو به کاره

په ایمان شکرګذاره

پاڅه وخت د ی دسبا

ماخذ:

فرهنګ زبان وادبیات پښتو- ۳ م ۸ مخ

۶۲۸- بی بی ګله شنغری:

د پښتوژبې شاعره وه او یو مناجات یې قاضی عبدالحلیم اثرد فویه شریعت کتاب د یوې زړې نسخې په پای کې لیدلی دی.

ماخذ:

پړ هېر شاعرن - ۱۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۹ـ بی بی گنجانی :

بی بی گنجانی د بلوچستان د خان میر محراب خان ما ینه د یره زړه ور ښځه او میر محراب سره په ځوجنګونو کی مله وه . جنرل ولشائرچې له کابل څخه د ستنیدلو په لار کی بلوچستان ته ورسیدی پر کلات یې حمله وکړله میر محراب خان کلا بند سو ښځې او کوچنیان د پټې د روازې له لاری یوه خوندي ځای ته ولیږل مګر بی بی ګنجانې له ښځو او کوچنیانو سره نه ولاړه او له میر محراب خان سره په کلا کی پاته سوله میر محراب خان چې د انګریزانو جنګ ته واووت دا یرج ته وختله اوله هغه ځایه څخه یې میر محراب خان ښاره ـ میر محراب خان چې دانګریزانو له لاسه شهید سو :

نو دا په خپله ددو وجګړ نو سزه بې له داره له حصاره و وتله، خو انګریزانو چی محراب خان سر و لیدجګړی بس کړه،او بی بی ګنجانی خپل شهید میړه حصار ته راوړ، او په خپلو لاسو یې ښخ کی .

مأخذ :

هماری جدو جهد ـ په اردو، دغور لیکنه ـ ۹۱ مخ

۱۶۳۰ـ بی بی مبارکه :

دملک سلیمانشاه یوسفزی لور، او د ملک شاه منصور خور، او دظهیر الدین بابر ماند ینه وه .

ظهیر الدین بابر دالغ بیګ کورګانی وراره په (۹۱۸ هق) کال کی کابل و نیو او ددې خپښی په نسبت یې ځان دیوسفزو دوست باله. خو بی بی مبارکی ته دګورګانی حکمرانډ کورښځو د شنډېدو دارو ورکړه او له اولاد څخه یې واچوله .

دامېرمن دا کبر تر زمانې ژوندۍ وه او دهمایون میرزا موریې حال کښلی دی او وایی چی دایوه باتدبیره او مهربانه ښځه وه. دبی بی مبارکی کورنې دبابر سره زیاتې مرستې وکړې او دبابر ددوی په مرسته پر لودیانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بری وموند، خود همایون موروایی چی دغه پیښه پر بی‌بی‌مبارکی د یره ،
درنه لگیدلي وه (۱)
مأخذونه :

۱ـدښاغلی محمدابراهیم عطایی یاددانت
۲ـدپښتنو تاریخ ـدمرحوم قاضی عطاالله‌خان تالیف ـ ۱/۳/۲مخ .

۱۶۳۱ـ بی بی مستو لودی :

دسلطان بهلول لودی مېرنی خوابني او اسلام خان چی دسلطان بهلول اکاو، کونه‌وه.

په(۸۶۰هق) کال چی سلطان بهلول په‌پنجاب کی‌و، او په‌دهلی کې بې یو ازی یو زلمی زوی « بایزید» پاته‌و، او دده نیابت‌یې کاوه ،او په‌هغه وخت کی‌دجونپور پاچا سلطان محمود تقریباًددو لکوجگړیو یو نیم زرجنگی پیلانو سره پردهلی یرغل وکی ، زلمی «بایزید» او څوو رسره پاتو امیرانو بله‌چاره و نه‌لیدله دډهلی دښار په‌کلانو تل،ښار کلابندسو اود جونپور لښکری شاوخوا پر کلا راو گرځېدلي .

په‌دغسی وخت کی‌دکلا دساتندویو مشرتوب همدې ننگیالی پښتنې «بی‌بی‌مستو» دسلطان بهلول پښتنی خوابنی پر غاړه واخیست، او ددې دپاره چی‌غلیم په‌ددې ونه پوهېږی چی‌په کلا کی‌فوځونه‌نسته‌دلودی کورنی ټولو پښتنو ښځوته یې دناریه وکالی وروا غوستل، کلاته‌یې‌و روخېژ ولی‌اوپهرې یې‌وروسپارلې ـ څه مېړونه‌چی په کلاکی وو، ټول یې‌وگمارل‌چی تل به‌دغلیم پرلښکر وغشي اوروی ؛ په‌دغو زلمیو

---

(۱) مرحوم قاضی عطأالله‌خان لیکی‌چی :بی‌بی‌مبارکه‌دخان ملکشاه‌منصور لوروه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې دخپل وخت نامتو غشي و يشتونکي دخان‌جهان لودی زوم «شاسکندر شیرانی» هم و، چې دده غشي يوولس‌موټه (٥نيم فټه) اوږده وو، تراتو سوو ګامو پورې رسېدل او دده پر ټولو غشوپه‌زرين‌خط«سنکندرشاه»ليکلي و،

کلابندی پسی اوږده بي‌بي مستود مېرني سلطان بهلول د وررسېد لو په تمه‌تر ډیره‌وخته پوری کلاخوندی کړه خود بهلول دراتګ ږغ رانـغی دااوټول کلاوال دکلابندی خواريو ستخ کړی، پای‌ته يې‌سلاپردې‌سوه چې‌ښار غلیم ته‌وسپاری او ځانونه وباسی، نوتوريالی مشری «بي بي مستو» چې دلوديوفوځو اوملاتړ دورسېدلوځخه ناميندہ سوه نويي دسیدشمس‌الدين په‌لاس دډهلی دښار کلی له‌دې پيغام سره‌چې:«که دلوديو ناموس د نه‌خوندی کولو پېټ وړی‌ء، نو کلی‌واخله!»او دسلطان محمودشرقی‌خوراوتير امير درياخان لودی ته (چې‌دشرقی لښکرو‌ټول‌انتظام په ده پوری اړه لرله) وروليږلي وايي چې سيدشمس‌الدين‌تر کلا ورووت، ددرياخان‌لـودی دربارته‌وروستل سو، درياخان دډهلی داستازی په‌غو ښتنه خپل دربار‌يان وپا خول چې‌دوی دوه‌سره پاته سول، سيد شمس‌الدين‌ورته‌وويل:«سلطان محمود شرقی پاچا ستاسره څه‌خپلوی لری؟ »درياخـان ځواب‌ورکه:

«خپل‌سی‌نه‌دی زه يې نوکريم او دی سی‌پاچادی »

سيدورتـه‌وويل :

ـسلطان بهلول ستاڅه کېږی ؟درياخان وويل :

ـ«موږسره‌عزيزان‌يو، ورونه‌يو، دی هـم لـودی دی‌او زه هم»

سيدورتهـو يـل:

ـ«نو دده میندی‌او خوندی ستا څه کېږی ؟»

درياخان ځواب وركیء :

ـ«ددہ‌مورسی‌مور، او ددہ‌خوندی سی‌خوندی دی »

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیانو سیدشمس‌الدین کلی‌له جیبه‌را او ایستلې، مخ ته یې ور ته کښېښو و لې اوورته‌وویل :

—« اوس نو ستاخپله خوښه‌ده. چې‌دخپلو مینډو او خو یندو پر ده خوندی کوې که یه؟ »

پر دریاخان ددې پوښتنې ځواب و درید او په خورا تر هوره و رځ یې و رته وو یل :

—« که سلطان بهلول را رسېدلی‌وای څه خو به‌می هرو مرو کړی‌وای، اوس چې ډاګ تش‌تور پاته‌دی هیڅ تدبیر نه‌سی کېدلای »

خوکلی یې‌وانه‌خیستلې او سلطان محمود شرقی‌ته‌یې وو یل چې:«بهلول دیوه‌یې‌شمېر ه فوځ سره رارسیدلی، پاچا دی دلته اوسی‌او ساته دی اجازه راکړی چې مخی‌ته‌یې‌و رو و زم »

هغه‌و، چې سلطان‌محمود شرقی هم‌اجازه ورکړه، او ریښتیا هم‌له‌هغې‌خوا سلطان بهلول دېښتنو دډېر وجنګیالیو زلمیانو سره دډهلی‌خو اته‌و رغیء د سلطان محمود شرقي لښکر یې مات کیء، دسلطان محمود دلښکر دماتی خبر چې‌ډهلی ته‌ورسېد د کلاخلکو په‌ډېری خوشالی‌د کلانګیالی‌ساتندو یی «بی‌بی‌مستو» ته‌حال و رو وړ، او «بی‌بی‌مستو» و رته وو یل:

«تاسی وګوریء چې‌دسلطان محمو دشرقی‌دلښکر خلک‌په‌خپلو خیمو ننوزی او که‌دخپل پاچادربار ته ورځی؟ »

دوی چې‌وکتل‌و یې‌لیدل چې‌دستانه سوی‌لښکر خلک‌برابر خپلو خیمو ته ـ ننوزی او خپل کالی‌را غونډوی، نو«بی‌بی‌مستو »دستی حکم وکیء چې‌د ی ښادی ډولونه‌دی وډنګوی.

سلطان محمود شرقی وارخطاسو بله‌چاره یې ونه‌لیدله سمدستی دجونپور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواته وکو چېداو سلطان بهلول بريالي په ډهلي و رننووت ، او «بي بي مستو» په‌خپل پښتني عزم کي بريالي سوه.

مأخذونه :

۱-لودی پښتانه-دپوهاند عبدالشکور رشا دليکنه له۷۶مخ څخه تر ۸۰ مخ پوری
۲-مرقع افغان-۸۳مخ ۳- تاريخ د اودی -۱۶مخ.

۱۶۳۲- بي بي مير گوهره :

دلوی احمدشاه بابا بلو څه ماندينه‌او دقلات دخان مير محبت خان بلوڅ خوروه.

په(۱۱۶۳هق) کال چي لوی احمدشاه بابادبلوڅستان دکلات‌خوا ته‌ولاړ، مستنگ يې ونيو او دکلات سيمی‌ته پرمخ ورغیء،نودکلات خان حاجی رحيم خان بابی دکلام‌الله سره احمدشاه باباته شفيع راواستاوه ، احمدشاه بابا هم دهغه شفاعت ومانه او دکلا ت خاني يې مير محبت خان ته پرېښووله، او بيرته کندهارته راغیء- نوموړی خان هم‌خپله يوه‌خورچی«بي بي مير گوهر» نومېدله دآخون‌محمدحيات په‌وسيله غزني ته داحمدشاه باباحضور ته‌ولېږله چی‌احمدشاه باباهغه په نکاح کړه او په دې توگه د احمد شاه بابا و دکلات دبلوڅانو د وستی لا پسی ټينگه سوه.

مأخذ :

دنوای‌معارک تعليقات -۷۷۳مخ

۱۶۳۳- بي بي نوره هروی :

مېرمن بی‌بی‌نوره‌دهرات يوه‌عابده او صالحه ښځه وه، چی‌ژوند يې په‌تقوی او زهدکی تېرکړی و، او ددې مېرمنی لېه ښو کارو څخه يو داو،چي وايي دهرات دمالان پل‌دې‌مېرمنی‌تيار کړی‌دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې قبر دهرات دشمعان پهمحله کې دعراقو ره تهنژ دې پروت دی، عوام یې زیارت ته ورځي

مأخذونه :

۱- پښتني مېرمنې-۱۳ مخ ۲- دهرات دمزاراتو رساله-۷۶»

۱۶۳۴ - بیټ نیکه :

چې شیخ بیټني اوشیخ بټن هم بللې سوی دی د پښتنو دېر وطا یفو یوستر او نومیالی نیکه تېر سوی دی چې د پښتنا نه شعراء د لومړي توک په ۵ مخ کې ددېلوی نیکه په باب داسې لیکلې سوي دي چې:

«دپښتنو دعلم الانساب پوهانو او هغو مورخینو چې اسمأالرجال یې لیکلي دي، شیخ بیټني دپښتنو ددېر و طائفو لوی نیکه بللی دی، او وایي چې دا بیټني دغر غښت اوسړ بن ورورو پخپله د پښتنو ملي عنعنات هم ددې تصدیق کوی (۱) اما په مورخینو کې لومړی ددې ملي عننې تصدیق ابوالفصضل د گور گانی پاچا اکبر دعصرمورخ کړی، چې د پښتنودغه درې پلارمشهور دی(۲) مگر دد ی نیکه نوم مورخینو مختلف راوړی ، ځنې یې «بیټ» او ځنې یې «بیټني» او ځنې یې «بټن» لیکي .

نعمت الله هروی او خانجهان خان لودی هم په مخزن افغانی کې دشیخ بټیني اولاد او ددې قوم مشاهیر او اولیاء مفصلاً راوړی .

ځنگه چې آئین اکبری په(۱۰۰۶ ه)او مخزن په (۱۰۱۸ ه) کې لیکلي شوي دی نوداویلای سو ،چې د پښتنو دملي عنعناتو او درجالو دتاریخ لومړی لیکونکی

(۱)داخبره چې بیټ نیکه او غر غښت او سړ بن سره ورونه دی زیاته څېړنه غواړی .

۲- آیئن اکبری -۲ ر ۱۹۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دوی دی . نعمت الله په دې سلسلو کې مجمع الانساب او اخبارى احمد ى کتابو ته هم حواله ور کوى ، چې تر ده دمخه ليکل شوى ، او د پښتنو د انسابو ذکر يې کړى دى ، په دغه کې اخوند درويزه ننگرهارى هم چې تر (۱۰۴۸ هـ) پورى ژوندى و (۱) ده هم د پښتنو انساب راوړى دى (۲) د غو ټولو سو رخينو دشيخ بيټنى ذکر مفصلاً ياضمناً کړى دى .

مگر تر دغو ټولو پخوانى او زوړ اثر چې دشيخ بيټنې ذکر او اشعار پکښې راغلى دى دسليمان ماکو دبارک خان دزوى «تذکرة الاولياء» ده، چې پسله (۶۱۲ هـ) ليکلى شوې ده. ددې کتاب هغه يو خو پاڼې چې سته دشيخ بيټنى ذکر داسې کوى :

«نقل هسې کاندى يارانو چې په روزگار دشيخ بيټنى کې د ده وروړچې سړبن نومېد، او پر شيخ بيټنى هم خوراگران و ؛ سړبن نه دولو دزامن، او هر کله به يې ويل خپل وروړته ؛ بيټنى خپل زوى اسماعيل ورکاوه اولوى سو دسړبن په کاله، خداى مهربان داسماعيل په برکت سړبن ته نصيب کړه ، دوسره زامن چې او س تروس تېر سو گڼون د هغو ؛ داسماعيل سر قد واقع دى د کسې پر غره چې زه هلته تللى وم (۳)»

له دې روايته ښه ښکاريږى چې په پخوانو پښتنو کې د شيخ بيټنى کرامات مشهور وه، او ددې کتاب ليکونکى لکه چې پخپله وايى د کسې غرمره ته (۴) تللى او ددغه اسماعيل زيارت يې کړى دى .

۱ـ تذکره علماى هند ـ ۹ ه»

(۲) تذکرة الابرار و الاشرار، او پښتو مخزن.

(۳) دسليمان ماکو پښتو تذکرة الاولياء

(۴) پښتانه دسليمان غره ته د کسې غر هم وايى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسلیمان ماکودغه روایت نعمت‌الله کټ مټ په مخزن کی تائید کوی او داسی لیکی: «نقل است سړبنی برادر کلان بتنی مفلس‌بود ، واز هیچ چیز دستګاهی‌نداشت،باوجود آن ازسعادت فرزندهم‌محروم‌بود ،روزی‌سړ بنی بخانه برادرخود که‌شیخ بټنی باشدآمده‌عرض کرد که‌ای‌برادر! دعای‌تودرباب‌جمیع خلائق مستجاب الدعوات است، درباب‌من توجه‌نمی‌فرمائی، که‌درطلب فرزند وفراخی معاش کوشش‌بسیاردارم ، حضرت شیخ بیت فرمود که‌یک پسر مرا ببرو پرورش نما، که‌بقدم او هم‌دهم اسباط، ومال‌ومنال‌و مواشی که‌لوازم‌دولت‌است میسرآید،آخرالامر شیخ پسرخود اسماعیل‌رابرا درخود سربنی داد، وسربنی‌برادر زادهٔخودرا بخانه آورده پرورش‌می‌نمود،ازبرکت قدم اودولت واولادچندان بظهورآمدکه تاقیام قیامت‌کم‌نخواهدشد. چون اسماعیل بسن رشدرسید از ریاضات شاقه بمراتب‌ولایت‌رسید،واین شیخ اسماعیل که‌مقبره وګنبدایشان برکوه سلیمان واقع است همان شیخ اسماعیل سړبنی پسرحضرت بیټ‌است.....(۱)»

په‌دې ډول دسلیمان ماکوقول که‌څه هم‌تر نعمت‌الله‌خلورسوه کاله دمخه دی ، مګر یودبله سره پوره ربط اونشردیوالی لری ، او دابڼکاره کوی چی ترازم هجری کاله هم‌دشیخ بیټنی لوی‌نیکه په‌باب کی پښتنومعنعن کلک‌اومستندروایات درلوده چی له‌هغو څخه په دغو دوو کتابوکی لږ پاته دی. متأسفانه دشیخ بیټ نیکه نوراحوال موږ ته نه دی پانه ، اونه دده‌دژوند ونوخت سؤرخینو تصریح کړی‌دی، فقط څنی له‌دغو مورخینو څخه داهم‌لیکی، چی‌دی دغورد پاچهانو معاصرو ، او دغورله‌مشهوری کورنی څخه شاه‌حسین نومی دده‌په کورکی و (۲)...

---

(۱)مخزن افغانی ـ قلمی‌ـ دنعمت‌الله هروی .

(۲)مجمع الانساب، تاریخ سلطانی حیات‌افغانی، خورشیدجهان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پەدی حساب‌نو کە بیتۍ نیکە لەیوە سرە د لومړیو غوری مشرانو معاصر - وی نو ددە دژوند وخت مو ړ لە(۳۰۰ خخەتر ۸۸۰ ه) پوری تخمین کولای سو سلیمان ماکو پە خپلە تذکرۃ الاولیأ کی‌دبیټ‌نیکە لەخولې یو شعرهم را نقل کړی‌دی چی دپښتو ژبی دادب پەتاریخ خو را مهم گڼل سوی‌دی. سلیمان‌ماکوددەدشعر داسی یادوونە کوی:

«نقل‌کاندی چی‌شیخ بیټنی‌سپین ږیری‌سو'نودەِ بەهرکلەخښتن‌ستایە'اوربتە بەیې یې‌درخاست‌کاوە چی زماپەکهول او دسړبن اوغرغښت پەکهول‌کی برکت‌کښېږدە '. بادارقبول کړددەدرخواست‌او ډکەسوەځمکەدپښتونخوادد وی پەکهلول'نقل‌کاوسی‌چی حضرت شیخ بیټنی بەډیرډېرەداسندری‌لولولې‌اود کسی غرەکی بەگرزېدپە شپی»»

اوبیانودبیټ نیکەهغەشعر داسی راوړی:

لوبە خدا یە لویە خدا یە — ستا پـە مینە پـە هر ځا یە

غرو لاړ دی د ر ناوی کی — تو لە ږ و و پە ځا ری کی

د لـتە دی د غـر و لمـنی — زمو ږ کېږ دی دپکـښی پلنی

داو گړی ډېر کړی خدا یە ! — لو یەخدایە ! لویە خدایە !

دلتە لېږ زمو ږ او ربل د ی — و وړ کورگی‌دی‌وو ړ بور جل‌دی

مینە ستا کی مو ږ میشتە یو — بل د چـا پە ملە تلە نە یو

هسکە ا و مځکە نغښتە ستاد ە — د مـړ و و د ه لـە تـپا د ه

د ا پا لنە ستا د ە خدایە ! — لویە خدایە ! لویە خدایە !

کەدبیټ‌نیکە دغەلوړشعر دآریایانود زاړەکتاب‌ریگویدا Rigvida سرەمقایلە کړەی کړەسی‌نودا بەښکارە سی چی داشعرد فکراو مضمون لەمخی لرغونیو آریائی افکاروتەځورەوړ تەدی‌دریگوید ایـومناجات داسې‌دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«لوی خدای دژوندون واکمن دی مالک الملک دی ، دی پناغلی کورنی وگروته ور کوی خدایه موپستامرءیی یو بی او لادہی پښکنی مومه و ژنی (۱) »

ماخذ :

پښتانه شعرا ـ لومړی ټوک له ۵۰ مخ څخه تر ۵۰ مخ پوری

۱۶۳۵ ـ بیخود هروی :

خواجه عبدالحمید . بیخود ددری ژبی شاعرو' او د شاهزاده کامران سدوزی او وزیر یارمحمدخان الکوزی په خوتوکی په هرات کی اوسید' «دسیف الملوک » کیسه یی په نظم کړی ده . دده دیوان چی زرو بیتوته رسیږی پښاغلی فکری سلجوقی راغونډ کړی خولا چاپ سوی نه دی.

د هرات دبیچقی په کلی کی مړ او د بیچقی خنگ ته ښخ دی .

داغزل دده دی:

طبیب دردمن جانانه خواهد شد ؟ نخواهد شد
بزلفش پنجه من شانه خواهدشد؟ نخواهد شد

بدام زلف مشکینش یکی خال سیه د یدم
نصیبم چیدن این دانه خواهدشد؟ نخواهدشد

نگشتم آشنایش سالها درخاک کوی او
رقیبش همچوس بیگانه خواهدشد؟ نخواهد شد

دل من سخت پرخونست از جور رقیب آیا
خلاصم زین سگ دیوانه خواهدشد؟ نخواهدشد

نیندیشم ز مرگ امادرین فکرم که بعداز من
گل من کوزۀ میخانه خواهد شد نخوهد بیخود

---

(۱) ریگوید ـ باب ـ ۶ فصل ـ ۶' ۷' فقری

(c) ketabton.com: The Digital Library

نموده توبه بیخودازسبی مینای هشیاری
ز پیمان برسر پیمانه‌خواهد شد ؟ نخواهدشد

مــأخـذ

یادی‌ازرفتگان ـ تألیف مولاناخسته ـ ۱۵۶ مخ

۱۶۳۶ـ بیخودی بلخی :

دبلخ له‌دری‌ژبو شاعرانوڅخه و او د(۹۵۰ ه ق) په‌شاوخوا کی یې په بلخ کی ژوند کاوه ،دابیت دده دی :

گر آبروی‌ترا نشدی ماه‌نو غلام ایام هرگزش‌ننهادی هلال نام

مأخذونه :

---

۱ ـ مذکراحباب ـ خطی ـ ۱۳۰ مخ ۲ ـ تاریخ افغانستان درعصرگورگانی هند ـ ۲۲۹ مخ

۱۶۳۷ ـ بیخودی فراهی :

فراهی ملامحمدیوسف یوناقص الخلقه‌سړی و ، چی‌یوه سترگه‌یوغوږاویوه سږمه یی نه‌درلود ،دده له‌بدی قواری‌او دکریهی منظرې څخه به خلکو کرله کوله،خوډېرخواږه‌اشعار یې‌ویل‌او دجذب حالت‌یې‌درلود .دابیت‌دده دی:

نخورند درگلستان گل و لاله آب‌بیتو بگلوی‌شیشهٔ می نرود شراب بیتو

مأخذ:

پښتو آریاناداٸرة‌المعارف ـ ۴/۵۶۹ مخ

۱۶۳۸ـ بیدار نیکه:

دخپل‌وخت‌روحانی سړی‌و ، دکویټې‌دلوړلائی دسیمی‌په‌شاوخوا کی ښخ دی عوام خاکک‌یې‌زیارت‌ته و رځی‌او عقیدت ورسره څرگند وی.

مأخذ :

مزارات ـ ۵۰ مخ دښاغلی سیال کاکړ لیکنه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۳۹ - بیدل اشنغری :

د پښتو ژبې نوسیالی شاعر او د پيښو ر د اشنغر دسیمي داوتمانز و دکلي اوسېدونکی و. دی‌پخپله دخپل کلي دشاعرانو شمېرداسي ښیي :

څه‌حاجت‌د ی‌چې بیان و کړم دو اړ و دوه خلوېښت ز ساد کلي‌چې اوتمان دی‌اود اشنغردسیمي مشهور سیند«جیندی » داسي یادوي :

تمام رخت‌دخوشدلی‌راځخه ړوب‌شو چې گډشوی وم دسیني په‌جیندی‌بیا

په‌بل‌بیت کی و ایی :

اوس‌به‌څه‌له‌سانه‌صبرو آرام‌غواړې؟ چې‌مې‌یوو ړ مال‌متاع دعشق‌جیندی‌بیا

او دخپل عصردشاعرانو نومونه داسي راوړی :

هرچې‌دی زما دعصرهغه دادی چې هریوپکښې‌خوشخویه‌سخندان‌دی

صاحبزاده،محمدی، علیخان گوره هم‌سعید،له‌بیان اکبرسره عیان دی

مقبول‌شوی‌په‌داباب کښې‌دی هرچاته چې هریو پخپل قوت کښې پهلوان دی

محمدی‌ترحمیدزیات‌و یینم کم‌نه دی هرچې‌زړو نه‌پرې غوځېږی علیخان‌دی

چې ممتاز زسادعصردهمدا دی نوربیشماره دی دو اړ و ښه بیان دی

څنگه چې‌په(۱۱۱۸ ه ق) کال‌دحمیدباباد‌شعر بازارتودو ،او همد غه زمانه دځمکنو دسیان عمرصاحب‌دزوی‌و ،نوځکه دبیدل ژوندد(۱۱۱۸ هق) کال‌په شاوخوا کی یقیني دی .اوهم دبیدل‌دیوه بل بیت څخه‌ څرگندېږی چې‌دده‌دشعر عروج‌د«تیمورشاه»په‌زمانه یعنې‌دوولسمې‌هجری پیړۍ کی‌و ،لکه‌چې و ایی :

په‌دوران‌دتیمورشاه‌کی کج‌دوران شه بې‌گناه‌ه‌بې‌تقصیره کړم‌جانان‌ړوب

اوده‌دیوبل‌شعر څخه معلومېږې چې‌دده‌عمرسپین ږیرتوب‌ته‌ رسېدلی‌و،دی‌و ایی :

سپینې‌ږیری‌خوارخسته‌ترخار و خس کړم خپلی‌مینې‌خاکسترلکه‌قفس کړم

بل ځای و ایی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دستم رستم دغم په ملک سلک کړم   مهرو سینی سپینه ږیره کم هلک کړم

اوله یوه بیته یې داسی اټکل کېږی چی دبیدل عمرترسلو کالو پوری رسېدلی و ، لکه چی وایـــــــی :

صدساله طالع دحسن طمعدارو   مرو رله دره هراولارحام لاړ

د بیدل دشاعرۍ په باب کی ښاغلی همیش خلیل دبیدل دديوان په سریزه کی چی د (۱۹۵۷ م) کال په اکتوبرپه پېښور کی چاپ سوی دی داسی لیکلی :

«دديوان بیدل په انکشاف ، دپښتو ادب په تاریخ کی یقیناً دیونوی ، نازک خیال شاعر اضافه وشوه ، د چا کلام چی دپښتوادب دلمنی دو سعت او پلنوالی موجب سو .

بیدل دپښتوشاعرۍ په دنیا کی دیواو چت او جګ مقام خاوند دی ، چی دپښتو په رنګینه شاعرۍ کی نمایان حیثیت لری اودخپل شاعرانه قابلیت په زور یې دشعر په هار کی لعلونه او ملغلری و پېیلې ، او دتخیل پرو ازته یې عقل ګوته په خوله دی .

بیدل دخپلی رنګینی او سوز و ګدازنه دکی شاعرۍ له کبله دپښتو ادب مخصوص مقام حاصل کړو ، او دپښتوشاعرۍ یې دداسی محاسنو څه کړه چی داادب د ښکلا مقبولیت او حسن معیارګڼلی شی ـ دوی په پښتوادب کی دشاعرانه فن هغه نزاکتونه لطافتونه او باریکی و اچولې ، چی که پښتوادب کی دلطیفی ، باریکۍ او رنګینی شاعرۍ خه لرد برکمی محسوسېدو بیدل هغه تقریباً پوره کړو .

ځینو پښتنو لیکوالو او شاعرانو حمید بابا او کله کله کاظم خان شیدا د پښتود «بیدل» په نامه یاد کړی دی او داځکه چی ددغه دو اړو پښتنو شاعرانه انداز ، تخیل او نازک خیالی دفارسی د «بیدل» سره برابری خوری ، و لی دا تراوسه هیچا نه معلومه نه وه ، چی پښتوادب خپله لمن کی خپل «بیدل» هم لری چی ، دزمانی دانقلاباتو او ناسازګارحالاتو په وجه زمونږ له نظره پټ و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیدل په خپل سبک کی دلو ړ مقام خاوند دی ، خیال پرو ری سره داستعار اتو او تخیل یو بی پایا به او بی ساحله سمندر دی چی کلام کی دفصاحت او بلاغت ساری نه لری .

د افکار او له مخه دبیدل شاعری عشقیه او بزمی ده ، ولی کله کله مذهبی ، اخلاقی او اجتماعی رنگ اخلی .

داسی معلومیږی چی بیدل ،حمید بابا، کاظم خان شیدا، علی خان او کامگار خان دیوه مکتبه هم فکره شاعران دی او شاید هم دغه وجه ده چی ددغه دو اړو شعراؤ په طرز تحریر او سبک کی دخیال پرو ری سره سره مبالغه او اغراق هم موجود دی او دادبی تلازماتو داستعمال سره دتشبیهاتو، استعار اتو، او مکاحاتو لړ وییې هم دشاعری حسن او ښایست یو په دوه کړی دی .

بیدل په خپل یوشعر کی حمید بابا او علی خان خپل هم عصر یاد کړی دی او ددغه دریو واړو شعر او دد یوانو دمطالعی نه پس معلومیږي چی اکثرو ځایونو کی نه صرف دوی دشعر په یوه ملکه طبع آزمائی کړیده بلکه ددوی دتوار دنه دا اندازه په مشکله لگی چی گنی داددریو دماغونو اختراع ، لکه حمید چی وایی :

خط په مخ دصنم راغی که سپوږمی شوه په هاله کی

دایي غابښ په خوله کی زیب کا که ژاله شوه په هاله کی - ترپایه ....

بیدل وایی :

خط یې مخ په خوش نمط که که ماه زیب کا په هاله کی

غابښ ژلۍ و اوری که در دی چی زینت که په لاله کی ترپایه ....

علی خان وایی :

خط په مخ دصنم راغی که سیاشت گیره شوه هاله کی

که سنبل دی او س تو کیږي په اطراف و د لاله کی ترپایه......

یا په دې غزلو کی چی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدوایی:

وآسمان ته‌به دشعر زینې کېږدی

که‌حمیددغم‌له‌سره زنګون‌وکیښ

بیدل وایی:

چې‌خور ور بې‌خورپه‌زور په‌غېرکې‌پرېووت

بیدل څکه سر دغم له زنګون‌وکیښ

او نور داسې تو او ږدنه

دبیدل د اشعارو دیوان په دوه سوه او دری شپېته مخوکې د (۱۹۵۷م) کال‌داکتوبر په‌سیاشت د«شاهین برقی پریس پشاور» په مطبعه کې‌دښاغلی همیش خلیل په تدوین او ترتیب چاپ او خپور رسوی دی ، چې دوه‌زره ، څلورسوه او پنځه‌ویشت بیتونه لری، او دکلام نمونې‌یې‌دادی :

چې‌ می ولیده د ترکې خوله لاله

څه نا څا په وا وښتم په‌کشاله

داله‌مخه‌یې چاپیر لیکه دخطشوه

که چاپیره له سپوږ مۍ‌وینم‌هاله

چې نظریې‌د آهوسترګوپرې وشو

تر ختن په تېښته لاړ شه‌غزاله

چې بې‌درو رته‌دغابښونمودار شو

غمزده په هیبت‌ویلې شوه‌ژاله

چې‌یې وا ر په‌دوجادوستادغمزو

په لړزه په‌زلزله شوه ښکاله

دعصمت رستم‌چې‌لاف‌وکه‌تاوو پښت

څکه تل در پسې کړه آه‌و ناله

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دی خط دی خوش نمط راته نیولی
پکښې ښکلی دتاغم په قباله
چری نه وی چی له مانه دی دل تور که
جانه ! و شره رقیب سپی رزاله
په سلګو دزنکدن شومه دلبره
څخوه راته دشونډو پیاله
چی دی مینی راته درست جهان دریاب کړو
کښېناستی نشم دصبر په جا له
که بیدل له لبونتوبه و ،خلاص شوی
بیا دی که ، مجنون په غم شیدا واله

۲

داپه مخ یې دخطلیکه دو تا راغله
که کعبی لره مشکینه قبار اغله
زه دیار خط دبلاله کبره خلاص کړم
بلاو خوره هرچی وایی بلار اغله
دخنداپوښته چی تا کړه له غمازه
بازه مالره له سوخته ژړا راغله
گل خزان که تاریه تارځکه بلبله !
دځیگرپه و ینو سره په غوغار اغله
سرو مال به په هغه زمان قربان کړم
که سی یوځله په ناز محبوبار اغله
دو صال کلای دری وری لاره
چی دی توپه دهجران په صدا راغله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دم په دم چی سنډی توره د لیچو
دازما په مرگ له کومه فتوا راغله
تللی صبرمی دزړه په بیرته راغیء
چی می ترکه په خندا کی زیبار اغله
تاچی لاس ددلاسي وړته په سرگه
مسا فر له دسفربنه هوا را غله
دابي لیاوه بادشاهی دښکلیو واوړه
مبتلا فرقه تري بیابي نوارا غله
که ځیگرمی دستم په توره غوځ و
دکرم له ښه طبیبه دوا راغله
بیاپي ماتي په لښکر کړه دغم گډه
لاس په غاړه له بیدله چی بیارا غله

۳

چی کوي راته خبری په تندی بیا
غوڅوي می دزړه ولی پیوندی بیا
خیال دخال دبازدناز يي پیدانه کا
دتوسن دخیال می مات شو پښیوندی بیا
دوصال پیاله می لاس دهجرتوی کړه
قبلوم دیارد غم مستمند ی بیا
عقل نقل له میاوه که آرام رملاړ
له اغیارسره چی یارشه سوگندی بیا
دهوس طوطی می گشت کاوه په گلو
ناگهان جانان په زلفو که بندی بیا

ځو ک به بیا سوسی نجات له دې سماته

چې قاتل شه د جهان په لاس و ندی بیا

کوم تقصیر دی له ماشوی نه پوهېږم — چې غمازستایی په مینه ما غندی بیا

دوصال صوبه یاغی وه چې فو جونه — د هجران و رپسې لاړه ګرندی بیا

دا یې خط دی په سپین مخ باندی حیران یم — که حبش دی ځی کعبې له د هندی بیا

دا په زلفو مخ د جان بندشه که پښی دی — له مصحفه جا ریستلی تور هندی بیا

چې و یلی یی و ینا لو یه دزوروه — خلقه ماته د بیدل شوه په تندی بیا

-۴-

چې خودرایه راته وایې بسکه چپ — جانه! ته هم یو خودرایې بسکه چپ

څه له کړې را ته تروې تندی خبری — پرې پوهېږم خان نمایې بسکه چپ

د او یل دی هیڅ اثر راباندی نکه — چې دښمنه! دوست نمایې بسکه چپ

په حکمت به سی له جان و نه جار باسې — که ابو علی سینا یې بسکه چپ

په قصوسی تسلی نشی د خوږ زړه

که یې ځان سره پارسیالې بسکه چپ

دا ثر وینا دی به زده پرې پوهېږم

بې هوده سر په وینا یې بسکه چپ

په افسون سی ستا د هجر بهی نشی

چې له ما نه مبتلا یې بسکه چپ

څه تقریر راته د صبر کړې نادانه!

که ملایې خو جولا یې بسکه چپ

نصیحت دی ځانله و ساته ناصحه

جو فروش ګندم نمایې بسکه جپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سا که او ریدې خویوو یی دی بس وه
څه به هره گړی و ایې بسکه چپ
سخ په سخ راته جان وو یل بیدله .
خو شیه و رکې شه څه څه و ایې بسکه چپ

- ۵ -

چی سی ترکه زیبا ښکلی وطنی ده
غوره‌چون ورته‌زسافروتنی‌ده
چی آهو یی شه آهو د آهو ستر گو
غز اله یی شر مولې ختنی ده
چی سسکن یې به با گر ام له خرام و ینو
پا بوسی له یې راغلې یمنی ده
شر منده ترې هزاره ، صدبرگ ، گلاب شی
چی تخنه یې د سخ صافه سمنی ده
چی‌یې‌ځان حلقه بگوش شمیرم له سینی
ځکه زیا ته سی له هر چا تمنی ده
په کوم زور و خوزم زه د غم له گتی
چی دلبر رابانډی ایښی صد منی ده
لو لپه سی شه صورت او رسی په زړه دی
را ته پیښه د غماز وتر بگنی ده
په واله به د وصال نشی خړو به
چی تکړه می د زړه ځکه توسنی ده
مهرو یان د جهان واړه سرنگون‌شوه
چی جامه زما دترکی سوسنی ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژه بیدل به‌ځنګه مست و ربا ندي نه یم

چې مې ترکه ز یبا پګلې رنې ده

ماخذ :

د «دیوان بیدل» سریزه ، او : دیوان نورمخونه .

۱۶۴۰- بیدل بلخي :

دډری ژبې شاعرو ، په‌شمع انجمن کې یې دایوبیت راوړه‌سوی دی:

مې بردهرکس به پیش یار از جان تحفه‌ای ماتهیدستان بیدل شرمساری مې بریم

نورحالات یې لاس ته‌رانغله .

ماخذ

شمع انجمن- ۸۶ مخ

۱۶۴۱- بیدله‌هروي :

میرمن بیدله د خواجه عبدالله د یوانه ماندینه وه ، په هرات کې او سیدله

او په‌دری ژبه یې شعر وایه .دا بیت دد ي دی (۱)

روم به باغ وزنرګس‌دودیده‌وام کنم که‌تانظاره آن‌سروخوش خرام کنم

ددي میړه خواجه‌عبدالله دهرات دمشهورخواجه‌حکیم زوی و،چې په(۱۲۶۸ هـ ق)

کال‌مړدی،نوددي‌میرمنې ژوندهم‌دد ي‌نیټې په شاوخوا کې اټکل کیدای سي .

ما خذونه :

---

۱ - پښتنې میرمن - ۳۱مخ ۲- مشاهیرالنسوان - ۳۰۷ مخ

۳-تذکرة الخواتین - ارد و

---

(۱) څوک‌دا شعرمیرمن بی بی «بیدلی ته‌چې دشیخ عبدالله خوروه منسوبوي

شمع انجمن ۸۶ مخ (خیرات جسان-ج ۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۲- بیدلي لنگ هروي :

مولانا بید لي لنګ دهرات دخیابان په کوڅه کي اوسید ، په دري ژبه یي شعر

وایه او تل به دمیخاني په ګوټ کي ناست و ـ دا مطلع دده دی :

چشم پر خون وخیال خال آن دلبر دراو　　مجمر ی پر آتش است و پار ه عنبر درا

مأ خذ :

مجالس النفائس- ۱۵۷ مخ

۱۶۴۳ - بیدلي هروي :

بي بي بیدلي حزین په هرت کي ا وسیدله او دشیخ عبدالله دیوانه خور اودري ژبي

شاعره وه ، دا بیت ددې دی :

روم به باغ و ز نر گس دو دیده وام کنم　　که تا نظاره آن سر و خوش خرام کنم (۱)

ماخذونه :

۱- شمع انجمن ۸۶ مخ ۲- مجالس النفائس ۲۰۲ ، مخ

۷۰۳ مخ

۱۶۴۴ - بیدم افغان :

مولوی غلام جیلاني بیدم په خته افغان دهند په « پیلي بیت » کي او سیدا او دري

ژبي شاعر و دطبقات الشعرا مولف دی «مجموعه خوبی های انساني» بللي دي او لیکي چي :

اگر چه نو مشق است فاما سزاق گفتگویش پهلو بر تبه سخن استادان مي زند با ین عاصی

اتحاد د لي و روابط کلي دارد

ماخذونه :

۱- تین تذ کری- دطبقات الشعرا په حواله- ۱۸۷ مخ ۲- هند په تاریخ او مدنیت کي

د افغانانو برخه - قلمي - ۱۱۸ مخ

---

(۱) دمشاهیر النسوان دا بیت «بیدله هیروی» دخواجه عبدالله دیوانه ساندیني ته منسوبوی

١٦٤٥- بیرام خان خانخانان بدخشي :

دسیف‌علي بیګ زوی په دري و اسطې د ترکمانانو د نومیالي مشر شکربیګ بهارلو ته رسېږي دده نیکه یار بیګ د شاه اسماعیل صفوي په وخت کې له عراقه بدخشان ته راغلی و ، او له هغه ځایه د کندوز امیرخسرو شاه ته ورغی ، او پخپله بیرام خان په بدخشان - یا - په بلخ کې زېږېدلی ، او د پلار تر مړینې وروسته یې په بلخ کې د علم زده کړه وکړه او په شپاړس کلنۍ کې د هند د تیموري پاچا «همایون» په خدمت شامل او ورو ورو زلسو ، او د خپل اهلیت او لیاقت په سبب د پاچا د مصاحبت او امارت منصب ته ورسېد.

د (٩٥٠ هـ . ق) کال د محرم په اوومه نېټه بیرام خان هغه وخت د همایون خدمت ته ورسېد چې همایون د مالدیو له وېرې لایته راګرځېدلی او د سنده د او بو پر غاړه یې په سمسوره قصبه کې اړولی و ، او هغه وخت چې همایون د پښتنو له لاسه هند پرېښود او د ایران دربار ته یې پناه یووړه بیرام خان هم ورسره و ، او بیرته همایون ته یې د پاچهۍ په ورستنو لو کې ډیر زیار وګیوست او د همایون په طرفداری یې ډېرې جګړې وکړې چې د هغو په عوض کې یې د «خان» لقب وموند ، او همایون د کندهار تر نیولو وروسته هغه ښار بیرام خان ته وسپاره او په (٩٦١ هـ ق) کال دی په کندهار کې و ، او د همایون له خوا یې نوازش ولید ، او په هند کې هم تل د همایون د سردارانو په سر کې و لاړو ، او په سرهند او نورو ځایو کې یې جاګیرونه وموندل ، او د «یار وفادار» او «برادر نیکوسیر» او «فرزند سعادت تمند» په خطابو یاد سو .

د همایون تر مړینې وروسته ی اکبر پاچا پر تخت کښېناوه ، او بیرام خان د وکیل سلطنت حیثیت درلوداو د اکبر د مخالفانو په سر وهلو او سر کوټلو کې یې ډېر زیار وویست ، څو چې د «خان خانان» لقب وګټه سو .

په (٩٦٥ هـ ق) کال یې د همایون پاچا خورزه د میرزا نورالدین محمد لور

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې همایون په‌خپل ژوندکې دده په‌نامه کړې وه او «سلیمه سلطان بیگم» نو سېدله په‌نکاح کړه .

څه‌موده وروسته دحاسدانو په نغوته او چغولۍ داکبر پاچا نیت څېنې وګرځېد. او ده هم‌دامارت سامان‌لکه بیرغ او نغاره‌او نور پاچاته ورولېږل خوڅه موده وروسته بیرته اکبر پاچا وروغوښت‌اود (۹۶۸ ه ق) کال دمحرم په‌میاشت داکبر پاچا دربارته ورغۍ‌او په‌ډېر عزت یې هرکلی‌وسو بیانو بیرام خان اجازه وغوښتله چې دشریفو اماکنو زیارت وکړي. ،اکبر پاچاهم اجازه ورکړه، خوهغه وخت‌چې دګجرات دپټن ښارته ورسېد دهغه ځای یو پښتون مشر «مبارک‌خان‌لوانی» دخپل دپلار دوژلو او خون په قصاص د همغه‌کال ددربمې خورپه څورلسمه دجمعې په‌ورځ پر بیرام خان یرغل وکړی او په‌خنجر یې وواژه، لوسړی‌دی‌دشیخ حسام په‌هدیره کې(چې‌دهغه‌ځای له‌نومیالیو مشایخوڅخه‌و) ښخ کړه‌سو، او بیا دحسین قلی خان‌خانجهان په‌زیارددہ مړی په(۹۸۰هق) کال مشهدته یووړه‌سو، او هلته یې ښخ کړی،او قاسم ارسلان‌مشهدی دده‌دوژلو نېټه‌داسې‌په نظم کړې ده :

بیرم بطواف کعبه چون بست‌احرام

در راه شد ازشهاد تش کار تمام

درواقعه هاتفی پی‌تار یخش

گفتا که«شهیدشد محمد بیرام»

بیرام خان ددری ژبې دشعر سره‌هم زیاته مینه‌درلودله او‌پخپله‌یې هم شعر وایه ،او هم‌یې داستادانو په‌اشعاروکې پرځای ګوتې وهلې او دخل‌یې کا-وه‌چې‌هغه یې د «دخلیه»په نامه‌را راغونډول .

وایې هغه‌وخت چې بیرم‌خان په کندهار کې‌و، نو همایون دا څلوریزه ورته ولېږله :

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای آنکه انیس خاطر محزونی
چون طبع لطیف خویشتن موزونی

بی یاد تو من نیم زمانی هرگز
اما تو بیاد من محزون چونی

بیرام خان په جواب کی ورته ولیکل :

ای آنکه بذات سایهٔ بیچونی
از هر چه تراوصف کنم افزونی

چون میدانی که بی تو چون می گذرد
چون می پرسی که در فراقم چونی

وایی چی یوه شپه همایون پاچا د بیرام خان سره خبری کولې، د بیرام خان سترگی ابو پتی سوې ، همایون ورته و ویل :«تاته وایم» .

بیرام خان متنبهه سو، و بوییل : «زما پاچا! حاضر یم - خوارو یدلی می دی چی د پاچهانو په ملازمت کی باید سترگی وساتلی سی، او ددرویشانو په خدمت کی زړه، او د بو هانو په حضور کی ژبه- نو ځکه چی ستاسی سره دادرې سره صفتو نه ستهٔ نو په دې کی می فکر کاوه چی کوم یو وساتم »
د پاچادالطیفه خوښه سوه او دی یې وستایه .

دده داشعارو یو بشپړ دیوان پاته دی ، او سر بېره پر هغه د فضل او کمال او صلاح او تقوی او همت او کرم خاوندو ، قوی زړه یې درلود او تیموری کورنی ته یې دیادولوو ړ خدمتونه کړی وو

مأخذونه :

---

۱ - مأثر الامراء - ۱/۳۷۱ مخ تر ۳۸۴ مخ پوری .

۲ - دډهخدا لغتنامه - ب - ۹۳ - مخ ۳ - تزکرهٔ نتایج الافکار - ۱۰۲ - مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۶- بیربل :

دکندهار په ښارکی نوسیالی یونانی طبیب او حکیم و.

په پښتو ژبه یې لیکنی هم کولې چې دکندهار په پښتو مجله او نورو خپرونو کی چاپ سوی دی .

د(۱۳۵۰هش) کال په شاوخوا کی مړ دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۸۵مخ

۱۶۴۷- بیرنگ پشاوری :

مرزا محمدامین بیگ بیرنگ ددری ژبی شاعر اصلاً د پیښور و ، خو په لاهور کی اوسېد .فاضل سړی او دښه خیال او فکر خاوندو. په طریقت کی یې دخواجه باقی بالله لاس نیوی کړی ، او په شعر کی یې «بیرنگ» تخلص کاوه .

په (۱۱۲۳هق) کال په لاهور کی دسالنۍ په ناروغی مړ سو ، او خیر الله فداده شاگرد او سلگری یې د مړینی نېټه داسی ویلی وه : «باقی بالله شد بیرنگ در بزم بقا»دسفینهٔ خوشگو دمؤلف په نظر په شعر کی یې ښه سلیقه درلوده،او تر «میان آفرین »چی دلاهوریانو استاد باله کېده او ښتیو .

د«مردم دیده » دتذکري مؤلف لیکی چې:«مرد فاضل و حکیم و شاعر بود »

او د«صبح گلشن» مؤلف بیا لیکی چې :«بخوش طبعی و بذله سنجی و مضمون آفرینی از معاصران گوی سبقت می ربود. در ابتداء بمنصبداران شاهی انسلاک داشت، آخرالامر لوای ملازمت نواب عبدالصمدخان صوبه دار کابل بر افراشت ،وقصاید غرا در مدحش کاشت وازجوایز وافره تمتع وافی بر داشت » د اشعارو یو دیوان یې هم درلود چې څلور وزرو بیتونه رسېده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیتونه دده دی :

دساغ دلـد هـی نیست آستین مـرا

دیگر به گریه میاور دل حزین مر

* * *

بر خویش رفته رفته بـسر آرزو فتاد

آخر کمند رتبه او درگلو فتاد

* * *

رفتم از خویش سوی یار سلامی گفتم

قاصد گریه روان بود پیامی گفتم

* * *

بـادام بچشـم او سزن دم

ای خسته چـه درد سـاغ داری

* * *

قطره قطره سی باردابر تاچه میخواهد

ساقی‌اندکی درياب کین هوا چه میخواهد

* * *

نشه حسن بعشاق چه بیرنگی کرد

خال تریاکی‌ولب‌سیکش‌وخط بنگی کرد

مأخذونه:

۱- سفینه خوشگو ۵۵ مخ ۲- تذکره شعرای‌پنجاب- ۹۱ مخ

۳- تذکره مردم دیده- ۱۵۴ مخ ۴- صبح گلشن-۷۳ مخ

۱۶۴۸- بیقیدی بدخشی :

یو بې‌قیدءا وآزادمشر بهٔشاعرو، پهٔدری‌ژبه یې شعروایهٔاو په(۹۵۰ ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې سړی دی‌دا بیت ده ویلی :

شو خیکه دلم شیفته یک نگه‌اوست   صدناز و کرشمه بدوچشم سیه اوست

ماخذ :

پښتوآریانا دائره المعارف -۳/۵۹۳ مخ

۱۶۴۹- بی قیدی بلخی :

ددری ژبې‌غزل‌ویونکی شاعرو، او په (۹۵۰ ه) کال کې مړدی .

مأخذ :

تاریخ نظم و نثردرایران - ۱/۶۷۲مخ

۱۶۵۰- بیکر نیکه :

په‌ختیه کاکړپښتون‌اوداحمدشاه‌بابادوختویونومیالی‌مشراوپه کاکړستان کې‌د«جوګی» دکهاله لوړی سړی‌و،اوداولسی‌مشرپه توګه ئې‌حکمرانی‌کوله،چی ترمړینی وروسته‌یی‌په اولس، کې،ښه،نوم پرییښی دی

وائي‌چی‌احمدشاه بابا دکاکړودملی همکاری‌په‌جایزه کی‌د کاکړستان‌دو اکوالی بیګرنیکه‌سپارلی وی،داخبره دروب ګزیتمرپه‌لوړی توک که‌هم تائید سوی‌ده

مأخذ :

پښتواوپښتانه په‌سهیلی‌پښتونخوای‌دپروفیسرسیال کاکړتالیف-۱/۱۷۶مخ شوی‌ده .

۱۶۵۱-بیکس (دسوابی) :

عبدالغفران دګل زمان زوی دپښتوژبی له معاصروشاعرانو څخه و په (۱۹۲۲م) کال‌دمردان‌دسوابی سیمی‌په ډاګی کې‌زیږیدلی‌او تر (۱۹۷۰م) کال وروسته‌مړدی.

په‌عصری مدرسوکی یې زده کړه کړی‌وه،په‌پښتوژبه یې‌هم‌شعر وایه‌او هم‌یې نثر لیکه، یوه‌بدله لری چی سریې‌دادی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« چې یې شرق دتوری خورو' دادقوم هغه سالاردی »

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -٦ ٨ مخ

۱٦۵۲ - بیکسی سجاوندی غزنوی :

مولانابیکس دلوګرد سجاوندو، او ځنګه چې یې په غزنی کې ژوند کاوه په«غزنوی» هم معروف دی ـ لوړی په کابل کې دمحمد حکیم مرزاسره اوسیداو بیاحج ته وولاړ اوله حجه هندوستان ته ولاړ ځه موده هلته اوسېد، او دحدیثو ځینې کتابونه یې لکه مشکوة المصابیح ، او شمایل النبی پرمیرمرتضی شریفی و لوستل او چې سپین ږیری سو نودخپل وطن خواته راهی سوخوله بده مرغه په(۹۷۳ ه ق) کال پرلاری په پېښورر کی مړسود، خپل وخت نومیالی شاعرواوپه اشعار وکی یې«بیکسی» تخلص کاوه اودشعر رازراز ډولولونو کې لاس درلود. دابیتونه ددده دی :

در دیرو کعبه جزبتومائل نبوده‌ام هرجا که بوده‌ام زتوغافل نبوده‌ام

فلک را رسم بمهری نه در دوران ما بوده که دوران فلک تا بوده بی مهروفا بوده

دبیکسی غزنوی دابدله دفخری اسیری له«ردیف الاشعار» څخه رااقتباس سوی ده :

تاچوګل خیمه بدشت آن گل رعنا زده است جانم از کشورتن خیمه به صحرا زده است

عجبی نیست که دیوانه وسوداز ده است ګر بز لف تودلم دست تمنا زده است

دامن شاهد ګل بهر چه شدخون آلود مګرش خار تمنای تودر پاز ده است

هرنسیمی که ګد رکر دازان حلقه زلف دم زمشکین ختن وعنبرسار ازده است

نیست درانجمن چرخ برین مشعل مهر آه من شعله برین طارم خ‍ ‍را زده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوهکن ازمژده هردانه اشکی که فشاندا — خار حسرت شده سراز دل خاراز ده است
« بیکسی » داده فلک ساغرعشرت همه را — سنگ بیداد همین برقدح مازده است

مأخذونه:

۱- شمع انجمن - ۸۲ - مخ ۲- تذکره علمای هند - ۳۴ مخ
۳- پښتوآریانا دائرة المعارف ۴/۵۹۴ مخ
۴- تاریخ نظم ونثر درایران - ۱/۴۰۷ مخ

۱۶۵۳- بیکسی هروی :

دآزادی طبعی خاوند شاعرو، دتستر له ښاره د هرات ښارته راغلی و، او د لته مشته سو دا بیت دده دی :

نگاهداراز هوای گرم گلبرگ ترخودرا — سریزای گل عرق بشناس قدرجوهرخودرا

مأخذ :

پښتوآریانا دائرة المعارف - ۴/۵۹۴ مخ

۱۶۵۴- بیگ محمد :

دیوولسمی هجری پیړ ی په ورو ستیو کلو نو کی د پښتو ژبی شاده یوشعر په یوه جونگ کی چی په (۱۱۴۲ هق) کال کی لیکل سوی راغلی دی او هغه دادی :

څه عجبی زما دیار د خولي خبری — چی خبری یی ترهر څه وی نادری
له عاشق سره یی نیازو ی په خلوت کی — و غافل وته قهر یری لری لری
دجمال خوبی یی زیاتی دی بې حده — خلقی په د یدن کړی قلندری
د واړه لبی شکر ینی تر نباتو — عجب غاښی یې لکه سپینی مرغلری
سره باړ خویی لکه گل وی د گلا بو — چی بې شماره خوشبویی یې څـی له لری
توری زلفی یې په مخ باندی خوری کړی — د پریشان زړه په آرام و ایی سندری
دو اړو وروځو یی لیندی بانیویې غشی — تل پرزړ نوگوزا زو نه کا جابری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته‌دزړونوازارسه اخله محبوبی!
خلقی‌دی‌یوځه و رځی مسافری

پوری‌و و ری‌یې په‌خوله کی کړ محبوبی
د رموز خبری کله و ی ظاهری

دګومان کړی دی ماته‌په‌نظر کړه
څه عجب پټ‌سپاهی‌یې بهادری

د دیدن اجربه درکه «بیګ محمد»!
ته چی هسی د هجران غمونه نغری

ماخذ:

ادبی‌ستوری -۱۸ مخ

۱۶۵۵- بیګ‌محمدلغمانی:

ددوست‌محمدزوی دپښتوژبی اولسی‌شاعرو،او دلغمان په‌سرګزشتی کی اوسېد. دینی کیسی اوخیالی حکایتونه یې پراو لسی او زانوپه پښتو نظم کول‌او هم یې دحضرت محمد(ص) وفات نامه په‌پښتونظم کړی‌وه چی اوس‌هم‌په‌مذهبی حلقو شهرت لری.

دی‌د(۱۲۶۴ هش) کال په‌شاعوخوا کی په‌پاخه عمرمړدی -دابیتونه ددەدی:

راشی‌مټ په‌نیکی کانی — دا ژوندون‌به‌وی‌تر کله
بیګ محمدویښی‌ې خدایه! — ته په روی د پیغمبر!
غوږیې کښېږدی موسنانو — حکایت وایم له سره

مأخذ:

فرهنګ‌زبان وادبیات پښتو-۸۶مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۶- بیگی هروی :

دا میرد رویش علی دبلخ دحاکم ماندینه وه، په هرات کی یی ډیر عزت او حشمت درلود، دخپل وخت دشاعرانو سره یې ښې سرستی کولې او په خپله یې هم په دری ژبه شعرو ایه داخلوریزه ددې ده :

آبی که فلک بلب چکاندمارا سرگشته ببحرو بر دواندمارا
ای کاش بمنزلی رساند مارا کز هستی خودباز رهاندمارا

وایی چی کله کله به یې شراب چښل ، خو بیا یې توبه وکړه یوه ورځ دبدیع الزمان په یوه مجلس کی ناسته وه، ساقی نورو ته دشرابو جامونه وویشل خوځنګه چی دې سېرمنی توبه کړې وه نوساقی دې ته جام ورنه کړ، هغه وچی دفی البد یهه دابیت وو ایه :

من اگرتوبه زمی کرده ام ای سروسهی توخوداین توبه نکردی که سراسی ندهی

مأخذونه :

تذکرة الخواتین

۲- پښتنې مېرمنې - ۳۲ مخ

۱۶۵۷- بی نشان پیښوری :

ددری ژبی شاعرو ، او دده اشعار دپیښوری میرعزت الله له خولې څخه اروېدلی سوی او دابیتونه دده دی :

دلبریباکه کفش کفت خانهٔ دل است منز لگه خیال تو و یرانهٔ دل است
این زلف تابناک که صد حلقه میزند برهم مده به باد که کاشانهٔ دل است
ازحال بی نشان غریب ای صبابگو با یار دلنوا زکه جانانهٔ دل است

مأخذونه :

۱- پښتو آریانادائرة المعارف - ۴/۵۰۶ مخ

تذکره آفتاب عالمتاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۸- بینوای بدخشی:

شاه خلیل الله دخلفه ابراهیم بدخشانی زوی ددری ژبی نومیالی شاعراو د سیراوسلوک خاوند و .

په طریقت کی یې دخپل روحانی او عالم پلار چی هغه هم شاعراو عالم سړی و سیراو لاس نیوی کړی و ،او په اشعاروکی یې «بینوا» تخلص کاوه دابیتونه دده دی:

من آب شدم سراب دیدم خودرا — دریا گشتم حباب دیدم خودرا

آ گاه شدم تمام دیدم غفلت — بیدارشدم بخواب دیدم خودرا

عارف بودآنکه خویش راکرد فنا — اثبات نمود ذات حق را ببقا

صوفی است کسیکه خویش راکردثبوت — دریافت بخودجمله صفات واسما

در صورت قطره سر بسر دریائیم — تو ذره مبین مهر جان آرا ئیم

گویند که کنه ذات او نتوان یافت — مایافته ایم اینکه کنهش مائیم

زاهد که دراین سر اچه مأوادارد — اندیشه ز گفتگوی فردا دارد

گوشادبزی که زاهدو فاسق ازوست — هر جاآ بیست روبدر یا دارد

وایی چی دهجری قمری ددوولسمی پېړۍ له شاعرانو څخه و ،او دده داشعارو زیاته برخه څلوریزی دی چی په هغو کی یې هم زیاتره تصوفی مطالب بیان کړی دی.

مأخذونه :

۱-ریاض العارفین -۷۰ مخ — ۲-پښتوآریانادائرةالمعارف -۳/۶۰۵ مخ

پایخوړ

د«ب» دردیف په دې پایخوړ- کی د«الف» دردیف هغه نومیالی راوړو چی ددی کتاب په لوړی، دوهم او دریم ټوک کی د«الف» له ردیفه پاته سوی دی- دادد ې دپاره که چیری داکتاب دوهمه پلارچاپېده دا نوموته به په هغه ردیف کی پرخپل خپل واوړل سی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

آ

۱۶۵۹ـ آدم:

دپښتوژ بی شاعر و، چی څو شعرونه یې د میاحسیب ګـل کاکـاخیل (چی په ۱۳۰۵ هق کی مړدی) په بیاض کی راغلی دی ـ څنګه چی ددی جونګ زیاتره شاعرانو ددو ولسمی هجری پېړی په اوایلوکی ژوند کاوه نوداسی اټکل کاوسی چی آدم دی هم په دغو وختوکی دپښتونستان په سیموکی ژوند ی و، او شهرت یې درلود .

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱ مخ دښاغلی زلمی هیوادمل تألیف ـ

۱۶۶۰ ـ آدم:

دپښتوژ بی صوفی شاعرو، اودیوولسمی هجری پېړی په شاو خوا کی یې ژوند کاوه ـ دده د شعرنمونه دکاسی عبدالغنی په جونګ کی (چی په ۱۱۴۲ ه ق) کال کی لیکلی سوی راغلی دی ـ او یوبیت یې دادی:

د ا بیا ن فقیر آ د م ویلـی پر خلاصه سلوک کی له نظیر

مـأخذ:

فرهنګ وزبان و ادبیات پښتو ـ ۱ مخ دښاغلی زلمی هیوادمل لیکنه

۱۰۶۱ ـ آدم:

دپښتو اولسی شاعرو ، چی د کندهار په ریګستان کی اوسېد ، مذهبی ، عشقی اوحماسی اشعاریې پرملی آهنګونو ویل ، اوشعرونه یې په عواموکی شهرت درلودی په (۱۳۰۲ هق) کال کی مړدی اودا بیتونه دده دی :

الف وایی بل نسته ب لویه الله ت وایی توبه کاږه خواره بنده

ث وایی ثابت که خپل زړه له ګناه

ماخذ :

فرهنګ وزبان وادبیات پښتو ـ ۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۲- آدین :

د پښتنو ژبې شاعر تېرسوی دی او د دو ولسمې هجري پېړۍ په او ایلو کې یې ژوند کاوه او د (۱۱۴۰ هق) کال په شاخوا کې یې شهرت درلود .

د ده دیو شعر د عبدالغني کاسي په پښتو جونګ کې ستره ، چې وایي :

لەروغە خلقه کناره زه سرو رگرځم

پر زړه سی‌سینه ده دیارزه پرې او ترگرځم

چې یې دزړه یقین و رځی طبیب له ساسره دی

او نور به څه لره دبل طبیب پر د رگرځم

هغه طبیب ته په زاری کړم چې دار و سی و کا

که نه وی گانده به تر داحالو بتر گرځم

دعشق له حاله چې خبر نه وی خبر یې مه کړه

دادگند هېر گوبه لی زه خو رم چې خبر گرځم ،

زه چې په تاپسی مین شوم ننګ و نام سی یر یښود

شپه او و رځ ستارپه طلب لیل و نهارگرځم

پر عاشقانو تل و ایه شی تهمت

او زه « آدین » دتهمتو نو پند په سر گرځم

مأخذ :

ادبی ستوری ۱/۱۴ مخ

۱۶۶۳- آزاد :

د پښتو ژبې شاعر دی چې د عبدالغني کاسي په پښتو جونګ کې یې یو شعر راغلی دی او د ښاغلي رفیع په اټکل یې شی چه تر (۱۱۴۲) هجري قمري کال د مخه ژوند کاوه شنه ریې دادی :

چې و دوست و ته رښتینی عشق ریبارنه وی

هغه رسمینه مینه ځکه ځی په کارنه وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه خندا به یې مقصود ته رسوی چیری ؟
چې په ژړا یې دواړه سرې سترگې خمارنه وی

هغه ژوندی په معنی مړ باله شی
چې په گوگل کې یې دذکر دندو کارنه وی

چې دحق سینه یې په زړه روزی نه شوه
دی په مثال دچهار پادچا په کارنه وی

او چې ستا په دربار و نمانځه، هغه و نمانځه شو
داگناهو نه یې هر گز دچا په شما رنه وی

« آزاده » مخ په شریعت کړه یاره
دسولا سینه چې روزی شی هغه خوارنه وی

مأخذ

ادبی ستوری - ۱/۱۶ مخ

۱۶۶۴ - آزاد خان ختټک :

د خوشحال ختټک زوی او دد وی دکورنۍ د نوروغړو په څیرد پښتو ژبې شاعرودده شعر متفرقی توتی لیدلی سوی دی چې یوه دالاندی توته یې دخپل ورور اشرف خان هجری په وېرنه کی (چې په ۱۱۰۶ هق کال مړدی او یلې ده :

د هجرت یې زرسل شپږو
اشرف خان چې فوت شو یاره

«غم اندوه» دده تاریخ دی
که حساب کړی و یې شماره

مأخذ :

تاریخ مرصع - دپېښور چاپ ر-۲۸۷م مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۵- آزاد خان ساپی :

مولوی آزادخان دمحب الدین زوی په ختمه ساپی په (۱۲۸۵ ه ش کال د کاپیسا د تګاب په لنډه اخیل کلي کې زیږیدلی او د پښتو ژبې شاعر و . متداو له علوم یې د هغې سیمې له پوهانو څخه سولوستي و ، او پراولسی او ژانو یې شعرونه ویل ، او کله کله پر کلاسیک طرز غزلې او خلورېزې و یلې :

دده داشعار و یوه کوچنۍ مجموعه راغونډه سوې ده ، او نور اشعار یې دخلکو په خولو کې دي .

مولوی آزاد په (۱۳۲۰ هش) کال کې مړ دی - دا بیت دده دی :

آزادی دآزاد خان ده په کلام کې
دي په سوال شر مېږي ډېر له خپل شرفه

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۱/۴۸ مخ .

۱۶۶۶- آزاد کوهاټی :

د پښتو ژبې شاعر و ، او دلري پښتو نخوا په « کو هاټ » کې او سېد ، دی په خپله خپل ځا د اسې ښيي : پښتون په ما باندې څه سښندې څه نخرې کړي یاره
چې د « کو هاټ » درود یو اوس له ما کېږي جدا دپښتانه ظالم له لاسه ولې نه ژاړم به
دخپل وطن ګل او ګلزار اوس له ما کېږي جدا

دده اشعار په « جشن نوروزی » کې راغلي او څرنګه چې ددې کتاب زیاتره شاعران د « نوروز » شاعر دعصر دی نو له دې » کېله آزاد » هم د نوروز دعصر او دده دادبي مکتب شاګرد ګڼل کېدای سي .

آزاد دخپل شعرونه په هندي راګونو سم و یلي ، خو بیا یې هم د پښتو ښېګنې ورسره ساتلې او په خپلو اشعارو کې یې دنورو ژبو لغات او ترکیبونه ډېر کم راوړي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

داده دده د کلام نمونه :

بنه پرې پو هېږم چې هرېیار اوس لهما کېږي جدا

های ارمان هغه دلدار اوس لهما کیږي جدا

اوس درنګ ساعت لهعزیزانو نهجدابه شمه

ولې نهژاړم مور او پلار اوس لهما کېږي جدا

بېلتون پهمابانده خهشندی خهنخرې کړی یاره

چې دکوهانه دراو دیوار اوس لهما کېږي جدا

دبېلتانه ظالم له لاسه ولې نه ژاړم به

دخپل وطن ګل او ګلزار اوس لهما کېږي جدا

نن څکه ناست یمه په خنګ فراق ژړا کومه

چې رشک ګل پری رخسار اوس لهما کیږي جدا

لهتاجدا بهشي« آزاده» دا«حیدر»او «سرور»

های ارمان ګل نګار اوس لهما کېږي جدا

دوی نوری بدلی یې د«ادبی ستوري» په کتاب کې راغلي دي.

مأخذ :

ادبی ستوري - ۱۵۵/۱ مخ

۱۶۶۷- آزادګل (میا) :

په خټه کاکاخیل د خپل وخت بنه عالم او هم د پښتو ژبې شاعرو .
پلاريې مطهرګل نومېد ، اودی په (۱۰۹۵ م) کال د کاکاصاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زیارت په کاجی خیل کې زیږېدلی او په (۱۹۵۰م کال کې مړدی.
دینی علوم یې دهند په دیوبندمدرسه کې او دطب علم یې په دهلی
کې زده کړی وو، اوچې بیرته خپل ټاټوبي ته راغی نودمردان په
سیمه کې یې دیوه روغتون بنسټ کېښود، اودهغه ترځنګه یې
یوه مجله د«افغان» په نامه خپره وله.

په پښتو او اردو کې ښه لیکوال و، په شعرو کې یې اولسي او
اجتماعی مضامین ډیر وو، دا بیت دده دی:

دا کار ونه دقدرت دی آزاد ګله

راز دخدای دمعرفت دی هویدا

مأخذ:

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ۱/۴ مخ .

۱۶۶۸- آصف خان جندولی:

د پښتو ژبې اولسي شاعرو، او د پښتونستان په جندول کې اوسېد، او په
اشعارو کې یې مذهبی او عشقی مضامین راوړل او پر اولسي او زانو یې ویل .
د(۱۳۲۰ه ش) کال په شاوخوا کې، او دا سرو کې دده دی:

چې څمکه شي لینده آسمان یې ژۍ ویشتونکی خدای شي -

پیغمبر به نیسي ډال ورته

مأخذ:

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ۱/۵مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۹ـ آفتاب پری پیشوری :

یوه هنرمنده شاعره وه چې د(۱۳۰۰ هق) کال په شاوخوا کې یې د پېښور په سیمو کې ژوند کاوه، او دهندی دموسیقي پر مقامو یې غزلې ویلې، او خو غزلې یې په « بهارگلشن » نومې کتاب کې چاپ سوی او هم یې دشعر نمونه د«ادبي ستوري » په دوهم ټوک کې راغلې ده. دابیت د دې دی :

زه به شې آخر «افتاب پری » له دغه غمه نه

ستا په مثال خو ک په عشق کې سرگرداني دی

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ـ ۱/۵مخ.

۱۶۷۰ـ آخون خټک

د پښتو ژبې اولسي شاعر و، او پر اولسي وزن یې شعر و نه ویل، دده یو څه اشعار د«گلزار پښتو » په کتاب کې چاپ سوي د دده ژوند د دیرلسمې هجري پېړۍ په پای او د خورلسمې هجري پېړۍ په سر کې ا ټکل کېداې سي. دا بیت دده دی :

خال دی ایښی په جبین نوم دی خور په زوی زمین

زبا پیر میحی الدین د«آخون » دخولې گفتار دی

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ـ ۱/۶مخ.

۱۶۷۱ـ آیتی هروي

دخپل وخت ددري ژبې نومیالی شاعر و، په هرات کې او سیده ،لومړی یې په اشعار و کې « نرگسی » تخلص کاوه او بیا خپل تخلص په «آیتي» واړاوه، او د ده معاصرینو پوري تړلې دهچې هر وخت به یې د یو چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌شعر کی یو باریک مضمون و سوندهغه یې دستی په نظم کاوه. خو په‌هر جوړت دی دخپل وخت له زبردستو غزل ویونکو څخه گڼلی سوی دی او دده داشعارو دیوان سته. او په ترکی ژبه یې هم شعر وایه.

مأخذ:

تاریخ نظم و نثر در ایران ۱/۳۳۰مخ دسعید نفیسی تألیف

۱۶۷۲ـ ابا:

الف

دا باخیلو پښتنو مشرنیکه و، چې پڅه زامن یې درلودل: شاه بیگ، شخالی، شرغا، خاسی او اسماعیل.

او بیاددې پنځو زامنو په‌ناسه په‌پښتنو کی ځانته ځانته خیلو نه‌سته.

مأخذونه:

حواشی ـ تواریخ حافظ رحمت خانی ـ په‌اردو، ۳۰۶مخ.

۱۶۷۳ـ ابابکر کندهاری:

دبایزید روښان د تحریک له مشرانو څخه و، په کندهار کی زیږېدلی او د یوولسمی هجری پېړی په شاوخوا کی یې ژوند کاوه: په‌دینی او شرقی علومو کی یې‌ښه مطالعا درلودله. دروښانیانو دسلی، روحانی او تصوفی تحریک ملگری سو، او یو کتاب یې «مرآة‌العارفین» په‌نامه نظم کړ. تصوفی اشعار یې ویل، او په‌تصوف کی د وحدة الوجود یانو له‌ډلی څخه گڼل کیږی. دابیت دده دی:

خیرلبیان یې کړو روږاندی   احداد دخدای و ته سجده کړه

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۷۴-ابراهم:

د پښتو ژبې شاعرو ، پادرې هيوز د ده يوه بدله د خپل کتاب «کليدافغانی» د «چمن بې‌نظير» په (۳۸۹) مخ کې د «براهيم» په نامه‌ته اخيستې‌ده- نو ځکه‌دې ددې کتاب د «ب» په رديف کې د «براهيم» نامه‌تر رجوع وسی او هلته د ې هغه غزل و لوستل سی .

مأخذ

کليد افغانی - چمن بې‌نظير - د کابل چاپ - ۳۸۹ مخ .

۱۶۷۵ ابراهيم خليل :

د پښتو ژبې او لسی‌شاعر په‌ختة‌خليل مو منددو پښتونستان په «سترانی» سيمه کې يې ژوند کاوه - داولسی آهنګونو سره‌سم يې شعرونه ويل، او د حافظ‌عظيم گنډاپوری (چې په ۱۳۲۱ هق) کال سړدی‌له پيرانوخخه گنلی‌سوی‌دی

مأخذ :

فرهنګ ژبان و ادبيات پښتو - ۱/۸ مخ .

۱۶۷۶-ابراهيم شاه کالوخانی :

د پښتو ژبې حماسه ويونکی‌او داستان جوړوونکی شاعر و، د پښتو نستان د کالوخان په‌سيمه کې اوسېد .

دده‌حماسی شعرونه زياتره دافغان او انګريزدجګړو دقصوپه باب کې دی .

د «يوترابان» قصه‌هم دده ده. تر (۱۲۸۰ هق) کال پورې ژوندی و .

دابيت دده دی:

دابراهيم شاه‌د کالوخان‌قوت‌معلوم‌شو کوی‌شعرپه‌دې‌قصه بې‌ښکاره ذوم شو

مأخذ :

فرهنګ ژبان و ادبيات پښتو- ۱/۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۷۷ـ ابراهیم متی زی :

د پښتو ژبی غزل و یو نکی شاعرو، او د یوو لسمی هجری پیړی په شاو خوا کی د پیښور په لتو کی اوسېد. په طریقت کی د چشتیه طریقې پیرو و دا بیت دده دی :

ابراهیم څکه د آشنا په کوی داخل شه　　چی یې عشق شه په دالار رهنمون و ر وورو

مـأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۸ مخ

۱۶۷۸ـ ابن یمین شنوازی

دامیر حبیب الله خان (۱۳۱۹-۱۳۳۷ هق) دو ختود پښتو ژبی شاعرو، د شینوار و په لوی ا پاپین کی اوسېد، او پر کلاسیک طرز یې شعرونه ویل ، او په شاعری کی د رحمان بابا پیرو و .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۹ مخ

۱۶۷۹ـ ابو احمد بستی :

د خپل وخت نوسیالی محدث او اصلی نوم یې محمد د ابرا هیم زوی او دجناح نمسی او کنیت یې ابواحمد بستی و .

په (۳۴۶ ه ق) کال د بغداد له لاری حج اوته تللی- حدیثونه یې له اسحق بن ابراهیم القاضی البستی او صاحب احمد بن آدم څخه زده کړی وو .

مأ خذ :

دسیستان ځینی پخوانی مشاهیر - ۱۱ مخ د ښاغلی زهری لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۸۰ - ابو بکر جامی :

دمولاناعبدالرحمن جامی هروی له نژاده دښو معنوی او صوری کمالاتو ښتن
په تېره یې بیا په ښه خطلیکلو کی لوی لاس درلود هغه و خت چی یې له خراسانه
کردستان ته مهاجرت و کیء هلته یې په «سیلمیه» مدرسه کی ځای و نیو، ډېر
شاگردان پرراتول سول او خصوصاً د نستعلیق په خط کی یې ډېری استفادې ځینی
و کړې، او هلته یې د خطښې ښکلی ټوټې او رقعې پرېښوولې دی په (۱۰۷۷ هق) کی مړ سو.
مـــأخذ :

خط و خطاطان -۱۲۳ مخ دابوالقاسم رفیعی مهرآبادی تألیف .

۱۶۸۱ - ابو بکر محمد بلخی :

دعلی زوی ، دطرخان نمسی ، دعبدالله کړوسی
و دجیاش کوسی دخپل و خت له محد ثانو څخه و ، اوپه ابوعبدالله بلخی بیکندی
هم لیکلی سوی دی څه موده په شام او مصر کی او سېد، او زیاتره لیکنی یې په
کوفه او بصره او بغداد کی کړی دی .
د(۲۷۸ هق) کال درجب په میاشت کی مړدی .
مأخذ :

لغتنامه ـب ـ ۳۸۲ مخ دمعجم البلد ان په حوالهٔ

۱۶۸۲ - ابو بکر (میا)

میاابوبکرد دیرلسمی هجری پېړی له پو هانو او روحانیونو څخه و ، د
پښتو نستان په «گوجر و گړهی» ا وسېد ،او په (۱۳۰۹ ه ق) کال کی مړدی ـ
دی په پښتو ژبه لیکنی هم لری .
مـــأ خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱۹/ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۸۳ـ ابو الحسن هراتی :

دپښتوژ بی لیکلوال قاضی خیر الله پیښوری لیکی چی ملا ابوالحسن هراتی «کلیله و دمنه» په پښتو راارولی وه .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۰۱ مخ

۱۶۸۴ ـ ابوعبدالله محمد بلخی:

دفضل زوی او دعباس بلخی نمسی دخپل و خت له نومیالیوصوفیانو او مشایخو څخه و . په (۳-۴) هجری پیړیو کی اوسېد .

له بلخه څخه وایستل سو ،سمرقندته ولاړ، اوپه (۳۱۹ هـ ق) کال مړ دی .

مأخذونه:

۱ـ الاعلام زرکلی-۷/۲۲۱ مخ

۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۲۳۸ «

۱۶۸۵ـ ابوعلی حسن بلخی :

دشجاع زوی اود رجا بلخی نمسی د خپل وخت نومیالی و ،اوپه (۴۴۲ هـ ق کال په نهه څلویښت کلنی کی مړ دی.

مأ خذونه :

۱ـ ددهخدالغتنامه ـ ب ـ ۲۳۸ مخ

۲ـ معجم البلدان ـ

۱۶۸۶ ـ ابوعلیشاه (سید) :

سیدابوعلیشاه دسید امیرالدین زوی دپښتو له خوږ ژبو شاعرانو څخه و ، دی په (۱۸۳۳ م) کال دپیښور دشبقدر په اسلام آباد کی زیږیدلی دی. دینی علوم یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په «کتوزی» کی لوستی اوخه .وده هم په «پنډیالی» په تدریس او تألیف بوخت وو

دی ډېر تألیفات لري چی مشهوره يې دا دی :

۱ـ جنگنامهٔ حسنین

۲ـ مناقب غوث الاعظم .(رح)

۳ـ وفات نامه

۴ـ قصهٔ جابر انصاری .

۵ـ کلیله و دمنه .

۶ـ لیلی و مجنون .

۷ـ نصیر بربری .

۸ـ قصهٔ قهقه .

۹ـ قصهٔ شمشاد.

۱۰ـ قصهٔ مرغابی.

۱۱ـ بختیار .

۱۲ـ سیرحاتم .

۱۳ـ آدم و درخانی .

۱۴ـ قصهٔ دل افروز .

۱۵ـ جنگنامهٔ محمد حنیفه.

۱۶ـ جنگنامهٔ شیرعلی .

۱۷ـ جنگنامهٔ کلان .

۱۸ـ دیوان سید .

۱۹ـ درمحفل

۲۰ـ مناجاتونه .

دده په دیوان کې بدلې او اشعار د پښتو پراولسي او ژ انو هنم سته .

دی په (۱۹۳۰ م) کال کې سړسو، او دابیت دده دی :

که ښکا ره دی په چمن شی د ښخ گل په نار . وسو زوراځی و ژله بلبل

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ۱ / ۱۰ مخ

۱۶۸۷ - ابوعلی شقیق بلخی :

دابراهیم زوی او دعلی از دی بلخی نمسی په دوهمه هجری پېړۍ کی دخراسان له لویو نوسیالیو صوفیانو او عار فانو څخه و .

دمړینی کال یې ذهبی (۱۹۴ هق) او دوفیات خاوند (۱۵۳ هق) لیکلی دی .

مأخذونه :

۱ - الاعلام - دزر کلی - ۳ / ۲۴۹ مخ

۲ - لغتنامه - ب - ۲۳۸ « ۳ - طبقات الصوفیه

۱۶۸۸ - ابوعلی عبدالله بلخی :

دمحمد بلخی زوی مشهور په «بلخی» په دریمه هجری پېړۍ کی دبلخ له نوسیالیو محد ثانو څخه و .

مأخذونه

۱ - الاعلام - دزر کلی - ۴ / ۲۶۱ مخ

۲ - تذکرة الحفاظ - ۲ / ۲۳۳ « ۳ - لغتنامه - ب - ۲۳۸ «

۱۶۸۹ - ابوالفتح البستی غزنوی :

دسلطان محمود غزنوی د و ختونوسیالی شاعرو، په دری ژبه یې خواږه شعرونه ویل، دده زیات اشعار دعرفان او توحید په باب کی و و - د (۴۳۰ ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوچنی اخترپه میاشت مړدی- لکه چی یو شاعر دده دمړینی نېټه داسی په نظم کړې ده:

شیخ عالیقدر مجدالدین ابوالفتح آنکه بود — مقتدای اهل فضل وسر اهل کلام
چار صدباسی چواز تاریخ احمد درگذشت — در مه شوال رحلت کردتادا ر السلام

مأخذ

مفتاح التواریخ -۳۸- مخ

۱۶۹۰-ابو القاسم عبدالله بلخی:

داحمد زوی او د محمود د کعبی بلخی نمسی د دریمی هجری پېړۍ په پای او د څلرمی هجری پېړۍ په سرکی له معتزله امامانو څخه و.

مأخذونه:

۱-الاعلام-دزرکلی -۴/۱۸۹ مخ
۲-تاریخ بغداد-۹/۳۸۴ «
۳-ددهخدالغتنامه-ب-۲۳۸ «

۱۶۹۱-اتکړ مولانا-یا-ارکړ مولانا:

د تیراداو رکزو او سپدو نکی د خپلو خت له نومیالیو غازیانو او مجاهدینو څخه و، چی په شیخ المشایخ مولانا اتکړ-یا-مولانا ارکړېې شهرت درلود، او دسواد د باباجی صاحب مشرخلیفه او مأذون و، مزاریې د شلمالی وزیرستان ددوړ د قبیلې په سیمه کی دی.

مولانا اتکړ په ۱۸۷۸ م کال د بنو او دټل په منځ لاره کی د پرنګیانو پرلښکر یرغل وکی او انگریزی پوځ ته یې زیات تاوان ورساوه، او څو تنګیالی غازیان هم شهیدان سول. بیا په ۱۸۸۹ م کال یې ددووسووزیرو، مسیدو او دوړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاز یانوسره‌دتل په‌اته‌سیلی‌و. اتن په‌سپری نوسی گلی کی‌پرانگریزانوحمله و کړه ، په کیمپ و. رننوتل لاس په‌لاس جگړه وسوه او دانگریزانو اوه شپیته تنه جگړن یې ووژل .

په‌دی‌توگه نوسالاناانتکړ- یا-ار کړله هغونوسیالیو مجاهدینو څخه‌و ،چی دژوند زیا ته‌برخه یې‌په غزاگانو کی تیره‌سوی‌و، زناو په پای کی‌هم شهید سو.

مأخذ :

پښتانه- دوتهوک -۲۱۳ مخ دکابل چاپ .

۱۶۹۲-احسن :

دپښتوژبی عالم شاعر میناغلی همیش‌خلیل‌لیکی‌چی :

«دحالاتویې هیڅ پته نه لگی صرف هم دغه ده‌غزل‌یې په‌لاس‌را غلی-داسی معلومیږی چی«احسن» یوعالم سړی‌اود یومقلدشاعرپه‌حیثیت‌پښتوادب کی‌دڅکاره مقام خاوندو، وداشعارو اسلوب یې‌دخپل و خت دپښتني روایا توپه‌بنیاددی » دادوی بدلی دده‌دی :

- ۱ -

..............کړم

خپل قسمت دیاردمینی‌انفعال کړم

دتصویرپه‌شان‌یې‌ساه‌درته‌ولاړیم

دبوسې‌زکوة‌و باسه‌درته‌سوال کړم

چه‌سی یارله‌غمازناست‌و لیدپه‌سترگو

دساهی‌په‌طوری‌یې په‌تیغه‌حلال کړم

ښاردزړه‌سی کړه‌تالا سپادترکو

بی تقصیره‌بیگناه‌یې زه‌تالاکړم

دەد کبر کاسه تل مدام نسکوره
څکه غم دیار دحسن دی زوال کړم
چی معدو مه شوه وعده دو صال څکه
تسله دی خوږ خاطر ځخو په فال کړم
اته وا یې چی در از پرده پوشی کړه
زه «احسن» یې څکه بنده له قیل و قال کړم

- ۲ -

چی پنهان را نه داستا ښکلی رخسار دی
له ژوندو نه مې نور مرګ و ته تلوار دی
په امید ستا در اتلو ګلستان ګل شه
دست بسته درته ولاړ سرو چنار دی
چی شهرت مې ستا د مینی خدای نصیب کړ
او س په بیار ته جار وتل را ته دپر عار دی
چه په خوله دی رقیبانو ئی تل زور وي
عاشق څکه د منصور غوندی سنګسار دی
یو ځل تا دسرو لبانو مې را کړی
لا تراوسه مې په سر کی داخمار دی
چی دستا له وصله زه یم محروم شوی
تول صورت مې دی تبجن زړه مې بیمار دی
که رسن د زلفوور کړی خوار «احسن» ته
په محیط دریاب دعشق کی ګرفتار دی

مأخذ :

ورکه خزانه - ۲/۵ . ۲ مخ دښاغلی همیش خلیل تالیف . د پېښور چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۹۴- احمد تراهی:

دپښتو ژبی شاعرو او په (۱۲۹۳ ه) کال دلری پښتونخوا په «تراهی» نومی ځای کی اوسېدا وپه همدی ځای کی یې په یوه جومات کی امامت کاوه ـ دی ټکیوته دی په خپله داسی اشاره کوی:

تراهی و، کی می مقام دی — خبر دار پرې خاص وعام دی
په مسجد کې کی امامت کړم — خپل مولی له عبادت کړم
سنه د ری نوی یو زر — دوه سوه نور کړه برابر
خلورمه د شعبان وه — په قدرت د پاک سجان وه
توقف کړه ای احمده ! — وړاندی تا لره دمه ده

ده په همدی کال او همدی ځای کی دوی پښتو رسالی چی یوه «خوابنامه» او بله «فالنامه» نومېږی د پښتو په لنډه مثنوی په نظم کړی او په یوه وقایه کی خپری سوی دی چی نمونی یې دا دی:

له خوابنامی څخه:

پس له حمده له صلوته — راشه غوږ و نیسه ماته
چی باعث په بنده راشی — نوریې خدای ته التجاشی
هر انسان لره خطاشته — له مولی څخنی عطا شته
القصه بکوم خوابنامه زه — و رسره ضم فالنامه زه
چی پښتو ته شی اسانه — په فارسی ده قدر گرانه

له فالنامی څخه:

پس له دار نگه کلامه — وایم تا وته نیکنامه
اوس می دارنگه فکرت دی — فالنامې وته حاجت دی
نقل دی له نصر الدینه — ای زما ورورا مینه
د هو یلی دی دا شان — په ترتیب سره اسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاتحه دي له يوه وا ر ه   ولولی ا ې بر خو ر د اره

بياسائل ته دی ای جانه   ا سر و کـا د د ی شا نه

چې دښې لاس گو ته کېږده   په يوحرف باندې يې پريږده

پس لسه هغـه مقـر ر ه   گو تی لاندی کړ ه نظره

چې کوم حرف دی لاندی ښکلی   نظرو کړه لا ندی غـلی

له پای څخه :

پس له دې سی اختتام دی   بيا هر چاته سی سلام دی

د اسلام على الد وا م   په هر چا په خاص و عا م

مختصر سی کړ ه ابيا ت   چې کتاب ترې نه شی ز يات

مسمی يم په « احمد »   په نامه د محمد

مأخذ :

ادبی ستوری -۱/۱۱۱ مخ

۱۶۹۴- احمد تیر اهی :

گـل احمد مشهو ر په احـمـد تـير اهـی دعـبدالكر يم زوی پـه ختـه خليل دپښتو ژ بی ښه شـاعرو ، پـه (۱۲۴۲ ه ق) کـا ل د پيښو ر د سيمو په « سپينه ډهيری » کی ز يږ پدلی د ی - دينی علوم يې لوستی وو ، او تر هغه و روسته يې تد ريس کاوه او په تأليفو بو خت وو . بيا په «تيراهي» سيمه کی ميشته سو ، او هملته يې اساست درلو د . دده ژ و ند تر (۱۳۰۱ ه ق) پو ری يقينی دی .

احمد په خفيف بخر مثنوی کی ډېر اثار لري چې مشهوره يې دا دی :

۱- قصص الانبياء

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-قصه شهزاده رت و پدمن.

۳-قصه طوطی مینا.

۴-ذخیرة القراء .

۵-هدایت المؤمنین.

۶-فالنامه و خوابنامه.

۷-قصهٔ جمجمه

دابیتونه دده دی :

تیراهی کی سکونت کړم
هم پیشه د امامت کړم

یم په اصل کی خلیل
وایم تا ته اوس دلیل

سفید ډهیری کی می ښه جددی
خاص بنده د پاک احددی

فرزند یم د عبدالکریم
که ایمان می شی سلیم

ماخذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-۱/۳/۱مخ

۱۶۹۵-احمدجان ځاځی:

د پښتو ژبې اولسی شاعر، په خته الیسنګی ځاځی و ، او د ځاځیو په «پټمله» کی او سېدـ شوونه یی پرملی آهنګوړ غول .

په(۱۲۷۰ هش) کال کی زیږېدلی او په(۱۳۴۰ هق) کال کی مړدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیت دده دی:

د هلک توری سترگی توری یې و روڅې دی   نور و ښوییږ رانه ایستی ډېو زی دی

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۷ مخ

۱۶۹۶-احمد (ملا) الینگاری:

ددینی علومو طالب او دپښتو ژبی او لسی شاعرو ، پلار یې محمد حسین نومېداو دلغمان دالینگار په شاهی کی اوسېد .

په (۱۳۰۱ هق) کال زېږېدلی اویه) ۱۳۴۵ هـ ق) کال کی مړدی.شعرو نه یې براولسی و زنوو یل-دابیت دده دی:

ما نـن و لید ه هـغه د لبر   شین خال یې ایښی دزنی پرسر

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۶ مخ

۱۶۹۷-احمدجان (ملك):

ملک احمـدجان د ملامحمد زوی او درا ز الدین لمسی په ختمه سا پی دخپل وخت او خپلی سیمی مخو رسړی و ، او د لـغمان دمرکزپه احمد زیـوکی اوسېد په پښتو ژ به یې شعرو نه وایل ، غزلی او قصیدې لری - اشعاریې د هیواد په مطبوعاتو په متفرق ډول خپاره سوی-او دی په (۱۳۲۷ هش) کال کی مړدی دابیت دده دی :

احمدجانه دیوانه دی خلق بولی   که په عقل افلاطون شې یا بهلول

ماخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو- ۱ر۱۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۹۸ـ احمدجي :

دمحمدشاه گل زوی د پښتونثرليکونکی و ، يوی کتاب يې د«مفيد المبتدين» په نامه په(۱۳۲۵ هق) کال دصرفي قواعد و په باب کی ليکلی و .

مــــأخذ

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو-۱/۱۸ مخ

۱۶۹۹ـ احمدخان :

داحمدشاه بابا دوختو د پښتوژبی شاعر تېرسوی دی(۱۱۶۰-۱۱۸۶ هق) دده خطی اشعار ليدلی سوی دی او دابيت دده دی :

احمدخانه هرسرېه هله پوشی چی   دعمرتار يي پرې شی په مقراض

مأخذ

فرهنگ زبا و ادبيات پښتو-۱/۱۹ مخ

۱۷۰۰ـ احمدداودزی :

ديوو لسمی هجری پيړی له نو مياليو صو فيانو اومشايخوڅخه و، اود«شيخ احمدداؤ-دزی» په نامه يادېده-دپېښورپه سيموکی او سېداوپه تصوف کی دنقشبنديه طريقې پيرو و ،سربېره پرتصوف يې په پښتوژ به شعرو نه هم ويل ،او يو کتاب يې د«الشرايع و الاحکام» په نامه په پښتونظم کړی و .

په(۱۱۱۸ هق) کال مړسو، اودداؤ دزی په محله کی ښخ دی .

مــــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو-۱/۱۵ مخ

۱۷۰۱ـ احمد (شيخ) لودی :

شيخ احمدلودی دشيخ سعيدلودی زوی داوو سی هجری پيړی له نومياليو پوهانو او سورخانوڅخه و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده په (۶۸۶ هق) کال کی یوگټور کتاب د«اعلام اللوذعی فی اخبار اللودی» د ملتان دلودیانو پښتنو پاچهانو د کهاله په باب لیکلی و، چی کامران خان دسدو خان زوی چی په ښار صفا کی اوسید، پخپل کتاب« کلید کامرانی» کی هغه ته حواله ورکړې ده، اود پټې خزانې مؤلف محمد هوتک پیاد هغودو اړو کتابو یادونه کړې ده، اود شیخ حمیداوشیخ رضی لودی دژوند حالات یې له همهغو کتابو څخه را اخیستی دی.

مـــأخذ:

پټه خزانه-د کابل لومړی چاپ ۶۷ مخ

۱۷۰۲-احمد غوری:

د پښتو ژبی د ستر نامتو لرغونی شاعر « ښکارندوی » د پلار نوم و، چی دغور په« فیروز کوه» کی یې د هغه ځای د کوتوال حیثیت درلود ،اوپه پټه خزانه کی یې یادونه راغلې ده .

مأخذ :

پټه خزانه -د کابل لومړی چاپ ۳۷ مخ

۱۷۰۳-احمد کندهاری:

دخپل وخت عالم او د پښتو ژبی فاضل شاعر، او په شعر کی د پیرمحمد کاکړ دادبی مکتب پیرو و .تر (۱۲۰۱ هق) کال پوری یې ژوند یقینی دی - ده د اشعارو یوه دیوان درلود ،اودوه نور اثره یې د«حقیقت الاسلام او «علم و عمل» په نامه هم لیدلی سوی دی .

مـــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۲ مخ

۱۷۰۴-احمد گل ټکړی:

په پښتونستان کی اوسېد-دنولسمی عیسوی پېړۍ په شاوخوا کی یې ژوند کاوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانانواو انگریزانو ترمنځ د(۱۸۵۷ ع) کال دجگړې قصه یې په نظم کړې وه چې دار مستترختیځ پوهاند هغه په خپل کتاب «د پښتنخوا دشعرها رو بهار کی ر او ړې ده چې دایی دپای بیتو نه دی :

بهاو لپور کی فرنگی یوی و رځ دتوره‌و که‌لاف

داسلک دپیښا و ردی رب‌و رکړی‌دی‌انصاف

چراته‌دی‌په ایرو کـی که‌ثوک پیښشی پرې صراف

و یل‌داحمدگل خلق په بیعه لکه‌در که

علاوه‌پردې یې په یوه‌چاربیته کی‌دامیردوست محمدخان او دسیکانوجگړه هم نظم کړې ده‌چی هغه هم‌دار مستر په‌خپل کتاب کی راوړده‌چی لومړی بیت یې دادی :

چاوې‌چی دوست محمدغازی‌سنبال شه په کابل کی

خیژی دلښکـروبادشاه په قندهار زوگایی

مـــــأخــــذ:

دپښتنخوادشعر هارو بهار-دکابل چاپ ۱۲،۱۳،۱۴ مخونه

۱۷۰۵-احمدگل سلیمانخیل :

دغازی‌امان‌الله‌خان په وختوکی چی‌دپښتو ژبی دپاره په (۱۳۰۱ ه ش) کال دکابل دارگ په «شمالی‌برج» کی یوه‌علمی او تحقیقی ټولنه جوړه‌سوه او «مرکه دپښتو»و بلله سوه‌داښاغلی دهغی‌مرکې غړی و ،چی دپښتوژ بی دکتابود لیکلو دموادو او لغاتودراغونډو لوپه لاره کی یې زیارایستلی دی ، اوپه هغه‌مرکه کی یې‌دسلیمانخیلو دلهجې‌نمایندگی کوله.

مأخذ:

یوازنی‌پښتو - دکابل چاپ

۱۷۰۶-احمدنور آ ذهگر :

د(۱۳۰۰ ه) کال په‌شاو خواکی یې پر اولسی‌اوزانو پښتوشعرونه ویل، او دلغمان په‌مرکزکی اوسید .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتودده دی :

زه‌احمدنور آهنگرپه ژړاژاړمه　　له‌لویه خدایه غنی خپل ایمان غواړمه

له‌بی وفاو نی دنیا نه لاړمه　　هغه‌سلک چی مالید لی سواری دی‌پکی

مــأخـذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو۱/۲۳ مخ

۱۷۰۷ـ احمدی عبیدالله :

د لوی عالم او عارف میا محمد عمر څمکنی زوی و ، چی پښتو ژبه یی شعرونه ویل ، په غزل کی یې « غریب او په قصصوکی یې «احمدی» تخلص کاوه ـ په(۱۱۵۵ هق) کال زیږېدلی او دمتداو لو علوموترلوستلوو روسته یی در وحانیت خواته مخه و اړوله ، او داداب او بلاغت پر فنونوسربېره یې په تصوف کی هم لوړمقام وموند، دده‌داآثار مشهوردی :

۱ـ هشت بهشت . ۲ـ شمایل نبوی ۳ـ قصهٔ جهاندار . ۴ـ دیوان

دده‌ژوندتر(۱۲۳۳ هق)پوری‌یقینی دی‌ـ او دابیت دده دی :

ترقیامته به په‌خود پس‌له‌دې نشی　　چی غریب‌دی‌په‌دید دخپل نګارمست

مــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتوـ/۲۳ مخ

۱۷۰۸ـ اختر محمد شینواری

د پښتو ژبی شاعر و ، او په موسیقی کی یې لاس درلود د پلار نوم یې شیر زاده او په ختمه میا خېل شینواری و. په (۱۹۰۸م) کال په «لواړګی» کی زیږېدلی‌او په(۱۹۴۷م) کال‌په لواړګی کی مړاو همهلته ښخ دی اخترمحمد تږوکی‌او بدیهه و یونکی سړی‌هم و ،او دده‌زیات شعرونه دپښتو پر اولسي‌او زانوسم‌وو . په‌شعرو کی‌یې‌هم‌تصوفی هم‌عشقی‌او فکاهی‌موضوعات‌بیانول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتونه‌دده دی :

په‌بازارکی دوصال‌سی دهستی‌پنگه تالاشوه

په‌اوره‌کلی ساشومه په‌پسرکی په‌خندا شوه

دهجران داو رپوښتنه دی‌له خپلو شونډو وکړه

په‌سوال چی‌دوصال دی‌سره‌لمبه مخ کی پیداشوه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو۱/۲۶ مخ

۱۷۰۹ـ اختر (ملا) :

ملااختر ددولسمی هجری پېړی په شاو خوا کی په کندهارکی اوسېد، اودخپل وخت د پښتو لیکوال و، اود پښتو په تاریخ کی یې مطالعه درلوده‌او دپښتنو دتاریخ په‌نامه یې‌یوکتاب تألیف کړی‌و، چی‌انگریزمستر بیلویې‌د « تاریخ ملااختر » په نامه‌یادوی. د«یوسفزی‌افغان»دکتاب‌مولف‌هم د «تاریخ ملا اختر» نوم‌دپښتو په تاریخی کتابوکی یادکړی دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۲۷ مخ

۱۷۱۰ـ اختو سنځرخیل

اخترمحمد مشهور په « اختو » دکاکړو په سنځرخېل ټبرکی نوسیالی مبارز و، چی د یر غلگرو پرنگیا نو سره یې مبارزی کړی وې ، چی دهغه ځای‌خلکو په کاکړی غاړو کی ښه‌ستایلی دی‌چی وایی :

جنگ کوی اختو په کسبې | پرو خلن گرځی سلیشې
پرکلات اختو بندی | پرړوبلاری‌بی‌پرو اڅی
ستا یو سردی گار بې‌کې | اختوته‌لوی‌اپسرا ن و ړې

(۱۱۶۶ ﻫ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو اختو بل شپرا لی   له ړو به غبرگ بابوگان وړی
یو اختو بل شپرا لی   دواړه مز غن سره گیا ن دی
پر کابل اختو بندی   پرړوب لاری پ نخر وځی

مأخذ :

پښتواو پښتانه ـ دسیال کاکړ، دکوټی چاپ ـ ۱/۹۰۳مخ

۱۷۱۱ـ اخلاص خان :

دآدم خا ن او در خا نی دنکل له ځهر و څخه د ی ، چی مسعو د بن عبدالله په هغه نکل کی داخلاص خان دخولـې نارې ر او ړی دی ده‌دلسمی هجری پیړی په شاو خوا کی ژ و ند کاوه ـدا بیتو نه دده‌دی :

دغه نورستوری سی کو ړی
دقطب ستوری سی نه کو ړی
له ځایه درخو هسی ر نگ ښایسته ده
دجنت حوره به‌څر نگه ښایسته وی

مأخذ :

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۲۷مخ

۱۷۱۲ـ اخوند کبیر :

حافظ عبد الکبیر مشهور په اخو ند کبیر دپښتو ژ بی‌شاعر او دقر آن حافظ و ، چی دلوی احمدشاه بابا (۱۱۶۰ -۱۱۸۶ هق) په‌و ختو کی‌یې‌ژ و ند کاوه ، او خپل یو کتاب یې چی«معجز ات » نو سیده د احمد شاه باباد پاچهی پر او و م کال شروع کړی‌و ، او پخپله و ایی:

په‌شروع ددې کتاب شو م   په و کښو د رنایا ب شو م
سن دهجر چی سی‌شمار کړه   «سو غق» سی‌ترې اظهار کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زړه سل او شپږ شپېته وو
د اوو تللي نور په تله وو

احمدشاه بادشاه پښتون و
او وم کال يې په رفتون و

داخوند کبير دژوند نور حالت لا سته رانغله، خو ددې آثارو نوم نه بې پاته دي

۱ـ معجزات: دا کتاب په لنډ بحر کې مثنوي دي او د کوم عربي اثر ترجمه ده ـ تقريباً يوزر او پنځه سوه بيتونه لري او داسې شروع کېږي. :

اې چې خدای واحد احد يې
لم يلد و لم يولد يې

هر چه کړې هغه به وشي
بې دستاله کړو څه نه شي

چې څه نه وي تې پيدا کړې
بيايې هسې رنګ پناکړي

ګويا هيڅ نه و، پيدادي
پيدا شوي په دينا

لکه وړاندې چې عدم و
نې صورت او نه يې دم و

که بنده کوم کار کوينه
که ساکن يا چيرته ځينه

که اقوال وي که افعال وي
قوت ستا د ذوالجلال وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قو ت ته و ر کوې خد ا یه
ته ها دی یې ر هنما نه

دا قوت وار له تا دی
چې اوس زه و ایم زمادی

۲ - دفع الفقر: دا یوه منظومه ترجمه ده چې شروع یې په دې بیتو کیږی:

کل ثناخدای لره ښایی
چا و یلې یایې وا یی

هسې خدای چې دی خالق دی
د همه مخلوق را زق دی

هم قابض دی هم باسط دی
هم رحمان رحیم، مقسط دی

هم غنی سړی دی خوار کا
خوار فقیر دی دنیا دار کا

بیادرو د چې تل حیات دی
په سر و رد کا ئنات دی

۳ - دار المجالس :

۴ - سیف ادارا منظر لمجالس:

داخوند کبیر یو شمیر منا جا تو نه د فوائد الشریعت دهغې چاپې نسخې پر حاشیو باندې چاپ شوې دی چې په (۱۳۰۴ هق) کال په ډهلی کې لیتوگراف شوې ده .

ماخذ :

پښتانه شعرا-۳/ ۸۲۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۱۱۳ - اخوند مصري

دپښتو ژبې شاعر و ، خو دژوند نور معلومات يې په لاس رانغله ؛ يو ازې يې يوه بدله دعبدالغنی کاسی په پښتو جونګ ګې راوړه سوې ده . ښاغلی رفيع دده ژوند تر ۱۱۴۲ هق کال دمخه اټکل کړی دی . دده بدله داده .

کهمخامخ شوم لهخپله ياره سره
دادنيابهاو اره کړم لهروزګاره سره
هغهپر تاسين و تاته ګوری
دايهوده خبری نه کړې لهوزګاره سره
کهعالمان په جهان نهو ای نبدا
و ، داعاسيان بهوزګهشوی له کفاره سره
پتنګان و سوه دخراغ په لنبو
او دبورا او سلخ خهدی لهانګاره سره
چې اهاړ را شی پسرلی بهنهوی
او ښايسته بلبله زيب کالهګلزار سره
هغه توتيان چې پهبانو نو اوسی
او س يې لهبانه الو اته کالهچغاره سره
او هغه زړو نهچې دحق پهلاره خوړشو
پههر زمان بهيې جنګر يزوی له کفاره سره
او هغه زړو نه چې دحق پهلاره وسړه
ښايسته جنت ...و رته و رکړ له ديدارهسره
غازيان غزا کوی دحق پهلاره ...
او داد مښکو بار بهيوسی لهداوارهسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیا هندوه دهندوانو ریز که
وی دهندوانو دیره مینه له‌زناره سره
«اخوند مصری» په‌تادر من نور به په‌څه پړ غېږی
ستا لیونی مینه‌غواړی له‌دیداره سره
مأخذ:

ادبی‌ستوری - ۱/۱۲ مخ.

۱۷۱۴ - اخوندمیاداد

دپښتنو ژبی پخونی شاعردی چی د میرزا حنان کندهاری شاعرله یوه بیته موپیژاندهٔ اود «دافغانستان نومیالی» دلوسری توک په ۲۰ مخ سونوم راوړی و، خوځنګه چی دکلام نمونه یې لاس‌ته راغلی نه وه، او اوس د ښاغلی حبیب الله رفیع په زیاردهغه څو بدلی دعبد الغنی کاسی او ملاښایسته خان کاسی په‌پښتنو جونګو نوکی موندلی‌سوی‌نوځکه‌مود اخوند میاداد کلام د نمونې په‌توګه یوه بدله راواخستله - نوری بدلی یې «دادبی ستوری» دکتابه‌لسم او یوولسم مخ کی‌سته، خود دبشپړدیوان څرک یې لامعلوم نه‌دی. هغه بدله یې داده:

که‌دی دحق مینه روزی شی له‌دوامه سره
لکه‌الف چی‌و صلت‌بیامو نده له‌لامه‌سره
که‌دی او دس دمحبت په‌میوو شی چیری
دحقیقت نمونځ به‌اداکړې له‌اسامه‌سره
که‌دی دارشتینی‌مینه‌په‌زړه پربوزی چیری
دابې وفانګه به‌پاتی شی‌له‌نامه سره
په‌څه‌حکمت دی ددنیاسرایو نه روغ کړه څه‌شو
اوس دګورخونه‌یې‌په‌پر بوته له بامه‌سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته‌خو راغلی مسافر یې دمقصود په طلب
دغفلت خوب دی اختیار کړی‌له‌آرامه‌سره
دسکندر دآئینی دور (خو) هم تېرشه
هسی دجم خبری پاتی شوې له‌جامه‌سره
په‌نالیدلی لار به‌ځې زېرمه یې ولی‌نه کړې
په‌آخرت به‌پښیمانی کړې له‌هر گامه سره
تر چندن‌تیره‌سفیدی‌سی‌ستادمخ لیده شی
اوس دی دگور چینجی هوس کاهر اندامه سره
«اخوند میاداده»آخر تګ دی له‌نیمګړی دنیا
دمسافر څه دلبستګی ده‌له‌مقامه سره (۱)

مأخذونه :

۱-ادبی ستوری -۱/۹مخ
دښاغلی رفیع تألیف .
۲-دپښتو ادب تاریخ - ۵۶مخ

۱۷۱۵- ارسلاخان اتمانخیل :

پروفیسر سیاکاکړ لیکی چی : «دننګ توته، دغیرت نخښه اودپښتنو-الی‌سمبول غازی ارسلاخان هغه نومیالی کاکړ مبارز دی چی پخپل ژوندانه

(۱) دا خوند میا داد د دې ښدلی ځینی بیتونه په‌دیرسره تغییردپښتانه‌شعرا په لومړی توک کی‌دمیاعبدالکریم په‌نامه‌راوړ سوی‌دی-خوځنګه‌چی‌میاعبدالکریم دډیارلسمی هجری پېړی شاعردی ، او دابدله دملاښایسته خان په‌جونګ کی‌په ۱۱۴۲ ه کال‌خطاطی شوې ده، نوځکه داخوند میاداد ګڼله کیږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی یې پرنګ ته وچه نده کړې دسهیلی پښتونخو د بوری دتاریخی ناوی دغه ملی شخصیت تل له پرنګ سره په مارزه اخته، او دانګلستان و استعمار چیانو ته یې همیشه په سپکه سترګه کتلی دی .

ددغه انقلابی پښتون له کارناموڅخه یوه تاریخی کیسه داوه، چې څه وخت د« کیسفورډ »بدلی له کوټې څخه دکاکړ ستان وتل چوټیا لی ته وسوه نو ده دپښین دیوه ترین و رور فیض محمدخان غازی کسات دپرنګیانو دهمدغه ستر ملکی منصبدار څخه ، چې په تل چوټیا لی کی یې په ښکاره دپولتیکل وظیفه اجراکوله ،دمینی اوو ینی د ترون په اساس و اخیست ،ارسلاخان دبوری په سنځاوی وی کی ترڅان پنا او چاغ پرنګی هغه وخت په پښتنی ایمان پخپله تورو وواهه چې دی پخپل کورکی له غسله فارغ او په سینګار اخته و ـ خو ارسلاخان ګیسفورډ راچپه کی بالاخره دکاکړ ودغه ملی فرزند پخپله سبار زه چاره داسی سوری سوسبری کی چې په نتیجه کی هغه سردار اودی غازی وګرځید ، بیا نو غازی ارسلان په پای کی دپرنګیانو له خوا په سنځاوی په دار سو ، خو ترمرګه پوری پرخپلو کړو پښېمانه نسو. ددغه ملی شخصیت په باب یوه فولکلوری غاړه دخلکو پر ژبه، چې دلته وړاندی کېږی :

ارسلا ګیسپو رټ مر دار کیء نوم یې لوړ تر سر داران کیء

اوس په بوری کی دیوه سپتر چمن نوم «ارسلاخان»پارک« ګرځېدلی دی »

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ دکوټې چاپ - ۱/۲۲۶مخ

۱۷۱۶ـ ازمیر خان مندو خیل :

د اختر محمد زوی د ږوب له نوسیا لیو مجاهدینو څخه و ، چې د غازی امان الله خان په وختو کی یی د افغانستان دخپلواکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌مبارزو کی دپر نګیانو پرضد سړنی برخه اخیستی وه.دی د«وله‌اکرم» په‌کلی کی او سېد ، او په ړوب لېوی کورکی جمادارو ، خو په (۱۹۱۹م) کال دنورو پښتنو زلمیانو په‌ملګری دپر نګیانو سره په سړانه‌وجنګېد ، او په‌پای کی‌د«کوندر»په‌سیمه‌کی میشتمه سو، خوچې بالاخر دپر نګیانوله لاسه شهید کړه وسو.

و ایی چی پر نګیانو د ازمیر خان غازی سر پری کیءاو انګلستان‌ته‌یی‌ولېږه، خو بل‌روایت دادی چی‌دده سر یې دمشومرانی دسره‌سره‌ښخ کیء .

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ دسیال کاکړ لیکنه ـ ۱/۰۵ ۲مخ .

۱۷۱۷ـ اسحاق :

پښتو ژبی قصه و یونکی شاعرو ، د همدې پېړی په سرکی یې دپښتو نستان په‌سیمو کی‌ژوند کاوه . یوه قصه یې‌د«شهزاده جهانګیر او شهزادی ګلرو » په‌نامه په پښتو نظم کړې ده ، او متفرقی غزلی هم‌لری دابیت دده دی :ـ

لاتر او سه زه اسحاق روغ شوی نه یم
خدای دی نه سپځی په‌اور دمحبت خوک

مأخذ :

فرهنګ‌زبان و ادبیات پښتو-۱/۳۱مخ .

۱۷۱۸ـ اسلم شاه :

دپښتو ژ بی شاعرو ، او د پیښو ر په‌شاو خوا کی اوسېد .

دملک نورو ز شاعر همعصره او د هغه دادیې مکتب شاګردو .

دده‌خلو رشعره په « جشن نوروزی » کتاب کی‌راغلی او په اشعارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی یې دنوروژبو اغیزه لیدله کېږی ،او همیې دابیاتو په او زانو کی لږو ډېره بیو زنی لیده کېږه ی ـ دایې د کلام یو ه نمونه دهاونو رشعرونه یې په «ادبی ستوری» نومی کتاب کی راوړه سوی دی :

قسم د ی صنم بر تو ا م مبتلا   رقم د ی په زړه ستا دمینی سودا
قسم دی بر هم دی ستا په مخ نو رخوبان   بر تر دی له هر چاحسن ستادی لیلا
پری رو ، سمن بو ، سنبل موی جانان   سکن بر یدن سعطر بدن خوش لقا
مجنون په زړه خون، نازنین ستاله عشقه   مفتون په دارنگ یم گلگون محبوبا
په غفلت تما سی گذ شت آ ه عمر می   نکردم عمل خود شدم روسیاه
له شرمه د خپلو گنا هونو خاو نده   په مخ سی رو ان او ښکی څی په ژړا
بروی نبی عفو گردا ن گنا هم   ندا رم بجز او دگردا د خواه
ایمان په امان پاک سبحان غواړی تاته   په مخ دسر و ر هر سحر «اسلم شاه»

مأخذ :

ادبی ستوری ـ ۱ /۱۳۷ مخ

۱۷۱۹ـ اسماعیل :

دخپل وخت له عالمانو او د پښتو ژبی له مؤلفانو څخه و ، د قرائت او تجوید په علم کی یې پوره معلومات د رلودل او یو کتاب یې د «معرفة القرآن» په نثراو نظم تألیف کړی و ، او د محمد بن جزری شافعي مقدمه هم ترجمه کړې و ـ دابیت دده دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امخارج وعربي وو راوړې جزرې
په پښتو سې کړه بيان چې طالب تهشي اسان

مأخـذ :

فرهنګ زبان و ادبيات پښتو- ۱/۳۳ مخ

۱۷۲۰-اسوتا باباجي :

نوم يې حميدالله مشهور په« اسوتاباباجي »دشرف شاه زوی او قطب شاه نمسی ، په ختهه ماسوزی پښتون دخپل وخت له نوميااليو زبرګا نو ا و شيخا نو څخه و ، چې د ژوند زياته برخه يې په وعظاوتبليغ او اصطلاح کښې تېره سوې وه ، او په (۱۳۰۳) کال د « اسو تا » په سيمه کښې مړاو ښخ دی څکه نو هغه ځای « اسوتا شريف بولي او دی په« اسوتا بابا جي» مشهور سوی دی ، او د ده اولاده «پاچاګانو» په نامه يادېږي اسوتاباباجي دسوات دشيخ محمد شعيب مريد و .

مأخذ :

حواشي-تواريخ حافظ رحمت خاني-په اردو، ۶۲۳ مخ .

۱۷۲۱-اسيم ګل :

د پښتو ژبي امي شاعر و ، پلار يې محبت نومېد ا و د پګتيا د منګل دسيمي په « لژه » کې او سېد - شعر و نه يې پر او لسی او زانو سمويل او زياتره شعر و نه يې شفاهي و- په(۱۳۲۴ هش) کال کې مړ او دابيت دده دی

شين سترګی سړ ی نر و د ی کيتو به کی
چور پوی غو ند ی و ښه يې خوړه غره کی

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبيات پښتو -۱/۳۵ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۲ـ اصغر (ملا) :

ملااصغر د گدای زوی او داخوند درویزه ننگرهاری ورور، داخوند درویزه پرسبک یې نیم عروضی پښتو شعر وایه چې د سخزن په ځینو خطی نسخو کې یې نمونې سته - یو بیت یې دادی :

واوری یارانو نبی ناست په جماعت و

جبرائیل و،پرې راغلی له بنه خدایه پرې رحمت و

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۳۷مخ.

۱۷۲۳ـ اعظم خان پنیزون :

پروفیسر سیال کاکړ لیکي چې : «د کاکړو په سنځرخیلو میالي پښتون دی چې په(۱۸۴۲) عیسوی کال کې یې د نورو پښتنو شاه زلمیانو په ملتیا دپښین دایکلزیو په تاریخي جنگ کې بروخه درلوده دې جنگ کې چې تفصیل یې د کوټې او پښین په گز یتیو کې خوندی سوی پښتنو د جنرل انگلینډپوجونو ته ماته ورکه، اعظم خان او دهغه ملگرو بری ومو ند . اوس مبارز اعظم خان پنیزون حق لری، چې دملی شخصیاتو په کتار کی و دریږی .

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ د کوټې چاپ -۱/۳۲۱ مخ .

۱۷۲۴ـ اعظم لغمانی :

دشاه محمود د سدوزی دو ختو دپښتو ژبې کوچې شاعرو .

نهه سیاشتی دلغمان دالینگار په ښوراوه کی او سیداو درې سیاشتی سرو سیمو ته تی - په ختیه اکا خیل و.

پر اولسی او زانو! یې ښه شعر و نه جوړول، ددې شعر و نه تر اوسه دعوا سو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌خولو کی‌جاری دی ، په‌شعرو کی‌یې عشقی، مذهبی او تاریخی‌مضامین بیانول۔ دابیتونه دده دی :

در ته‌تیر سی‌مشکلات کړه غو بړ پرې و نیسیء عالمه
دشاعر کو ر سی میرات کړ مانیو لی‌دی محکمه
غوټ و رمېږ سی‌دده سات کړ خلاص‌به‌نشی له‌اعظمه
ته‌تېک دبنگالې یې چیری‌تښتې اې لعینه .

مأخذ :

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو ۱/۳۷ مخ .

۱۷۲۵_افضل :

دپښتوژ بی نومو رکی شا عرو چی دښاغلی خېړونکـی همیش خلیل په زیار یې دکلام‌نمونه موند لې سوی‌ده او ښاغلی‌همیش‌خلیل‌داسی لیکی:
«دپښتوادب دافنکار دحمید باباواوعبدالقادرخان ختټک دزمانی‌و، په‌مجوعی‌حیثیت د افضل‌شاعری دنوادرو خالی نه‌ده او خصوصاً په‌فنی لحاظاافضل دډیر زیار او محنت نه کاراخیستی دی، پخپله هم دغه‌دعوه لری اوو ایی:
نزا کت و،که صنعت که‌تلازم و« دفقیر»افضل »په شعرچندان راغی دافضل کلام دهغه د دردمند ،ناقراره اوسوی زړه‌آئینه ده،چی‌دهغه‌دزړه داغونه‌او مینی سری‌لمبی‌پکښی‌په‌حقیقی‌شکل ښکاری ـتاسوئی‌هم‌وگوری:

هسی‌داغ په خاطرنه لرم دیارزه
چی‌هردم‌څینی‌توی‌نه کړم‌لاله زار زه
فراغت زماله ملکه‌نه بیرون دی
دسیماب په‌دو دهمیش‌یم ناقرارزه
دشفابهی به‌څه راوړی طبیبـه !
چی ددردد‌پاسه دردو ړم پرپرهار زه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاله گل د نو بهار شگفته نه و
بې موسمه توپه څه دخزان راغې
دیارخیال دی لکه نوح سلامت اوسی
که دسترگو په کشتی مې طوفان راغې »

دکلام نوری نمونې :

-۱-

مینې تاراباندی وکړو اثر وروورو
چې یې وویستم له خوابه له خورو رو
دم په دم یې ستاد عشق جنون زیاتیږی
لیونی د یوانه وش شوم ابترو رو ورو
ننگ ناموس وماته څه بنایي ناصحه !
له ماپاتې شه دعقل دفترو رو ورو
وار مستادمینې او ردی چې رالگی
مدام سول شی په سکرو تپو اخگرو رو ورو
د غمزی په تیغ دی وو ژلم دلبره
او س مې وکا په دز ړه نه خنجرو رو ورو
سل منترمسل افسونه یې خجل کړه
چې کوی راته خبری دلبرو رو ورو
د نارو فریا دافضله ! حاجت نشته
و رد کړه نوم د یار په شام وسحرو رو ورو

-۲-

هسې داغ په خاطرنه لرم دیارزه
چې هردم څیني توی نه کړم لاله زارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه‌سي زړه ګنه‌زړه نه دی په‌ګوګل کی
داساتلی لرم او ر دګل رخسار زه
په‌هرشان دیار په مرسته‌پسی و رکښه
که هرڅه دخوړ خاطروم په هروار زه
چی فلک‌ځینی تعلیم‌دخونریزی کا
له‌هغو خونخوار وسترګویم‌بیمار زه
په‌شرف د یارد جور هرګزنه‌شوم
د ګردون په آپتونوپرو ادارزه
هریوخارچی‌یې‌دغم‌زړه کی نهال کړم
شګفته ځنی دګلو کړم‌خر وارزه
فراغت زماله ملکه نه‌بیرون‌دی
دسیماب‌په‌دو دهمیش‌یم ناقرار زه
دشفابهی به څه راوړی‌طبیبه!
چی‌ددرد پاسه‌درد وړم په‌پرهار زه
دشدت‌کنجی‌می‌ساته‌درقیب کړه
محکم‌قفل په آستان یم‌دنګار زه
هسی‌ګرددیار په‌کوی کی‌شوم«افضله»
چی هیڅ شان‌یې‌دامن نه‌پریزدم غبار زه
دافضل‌دوی‌نوری‌بدلی‌هم«دور کی‌خزانی»
په‌دو یم‌تو ک کی‌راوارسوی‌دی.
مأخذ:

ورکه خزانه ـدپښتورچاپ-۲/۰۰۲مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۶ـ افضل خان (افضل الدوله):

افضل الدوله افضل خان دهندله پښتنو نوميالیو نوابانو څخه و ،پلاریې فاضل خان او نیکه یې احمد خان نومېده په ختهه مندڼ و .
ددو لسمی هجری پیړی په شاو خوا کی یې په هندوستان کی ژوند کاوه .
پوخ ادیب ،شاعراو مفسرو ، په پښتوژبې یې شعر وایه،اودقرآن کریم تفسیریې له دری څخه په پښتو راآړولی و ـ دا بیت دده دی:

افضل خان بنده د رب رحمان رحيم دی امتی د محمد یم دامی شان

مأ خذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/ ۳۹مخ

۱۷۲۷ـ اکبر :

دپښتوژ بی شاعراودزمینداو ری اکبر پرته بل اکبر او دملک نو روز معاصرو،او دده له اشعاروداسی ښکاری چی دملک نور وز دادبی سبک او مکتب پیرو اوشاگرد دی دده دوې بدلی په «جشن نور وزی» نومی کتاب کی را اغلی دی چی دلته دده دشعر دنمونی په توگه و راندی کیږی :

-۱-

دپرجمال ـ مخ دی څراغ — ز لفی دی جال ـ سینه دی باغ
بدن دی گل ـ سیب دی ذقن — سیاه دی خال ـ لکه دز اغ
دهن کوثر دندان دی در — په سر دی شال ـ لب دی قیماغ
ابرو کمان بانه خد نگ — شومه پایمال ـ په زړه می داغ
قدیې شمشاد ـ گردن بلور — بدمی دی حال مه کړه دماغ
«اکبر» غلام د دستگیر — در ته کړی سوال ـ غواړی فراغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۲-

پروت په فراق ای دلدارستا که ته وا خلې خبر سی

پروت په فراق همیشه ژ اړم غم دی په ماشه انبا رستا
که ته واخلی خبر سی
جدائی دی بی یاره هیڅوک نکړی لکه چی زی یم نا قرارستا
که ته واخلی خبر سی
ښکل دی د زلفو زه پکی بندشوم یم نا علاجه گر (؟) ستا
که ته واخلی خبر سی
مات سی په زړه کی تیغ دسژگانو هم راته وایې نه یم یارستا
که ته وا خلی خبر سی
« اکبره » قدر په چاکی نشته تول بیو فا شه گلزار ستا
که ته وا خلی خبر سی

ماخذ

ادبی ستوری-۱/۱۶۲ مخ

۱۷۲۸-اکبر دین خان :

د پښتونستان دسروت «دلکی» د کلی د پښتوژ بی شاعرو چی د (۱۳۰۰ ه) په شاوخوا کی یې ژوند کاوه، په ختته سروت و. شعرو نه یې پراو لسیاوز انوسمو یل، دده ځنی اشعار «دگلزار پښتو» په کتاب کی چاپ سوی دی ـ دابیته دده دی :

را را مجبوبې تا دلبو جام گل د رقیبانوله ساو یری په ارسان

ماخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱-۳۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۹ـ اکبر شاه :

ملا اکبرشاه د دیرلسمی هجری پیړۍ د پای په شاو خوا کی د یوسفزو دسیمی په «کوندی» محله کی اوسېد، او د پښتو ژبی حماسه ویونکی شاعر و، شعرو نه یې پراولسی او زانو سمو یل اوتر(۱۲۸۰ هق) کال پوری ژوندی و.

ده د آدم اودر خانی قصه هم په نظم کړی ده، او هم دده یوه حماسی بدله د «قتل کړ» تر عنوان لاندی مشهور ختیځ پوهاند دارمستتر په خپل کتاب « د پښتون خواه اوشعر «هار وبهار » کی روړی ده چی هغه داده:

راغلی غازیان د پیرنگی په دغه گړ باندی
اوړی قتل گړ باندی
راغلی غازیان غزاله و اړه لورپه لور عالمه
گډیی کړ په شور عالمه
داشادو مخی خدای ورکړی دی په کور عالمه
آخلی به تری خور عالمه
توره نه وی ودزی وکړ په لوړ باندی
اوړی قتل گړ باندی
توره نه وه داو لیاو کراست ورسره
د یریی قوت و رسره
مولا به حوری وله وکړی هرجنت ورسره
مرگ شهادت و رسره
سولیان سره شوغگ یې خور شو په کنړ باندی
اوړی قتل کړبا ندی
سولیانړه شور امدت شی آی دسوات صاحبه
او ښیی سی خاځی برسات صاحبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عاجزانو باندې شوې دې پسات، صاحبه
شه بنیر سیرات صاحبه

لکه بلبلې چې یریګې په لګر باندې
اوړي قتل ګر باندې

لکه لګړ مسې په دوی باندې شوړې کولې
دوی به ترې سوړې کولې

له و یرې تنګ شو چې غاز یانو پرې داړې کولې
بیل بیل به کاړې کولې

خلق پر ا ته د برندو په دغه خو ړ باندې
او ړې قتل ګر باندې

ډېر به صفت کوم به خپله په لسان دولې
پور ته شه نشان دو لې

حورې صفت کوي په زسکه په آسمان دو لې
سل یې شه سجان دو لې

نه حصار پرې مومنان په دې شوپړ باندې
اوړ ې قتل ګر باندې

نه حصار پرې مومنان ترینه خطر نه کوي
تو یې پرې اثر نه کوي

ځان پرې غازي کړي چې خو ک دین د پیغمبر نکوي
بد دې چې باور نکوي

زه اکبر شاه ملا و رحمه په ملاتړ باندې
اوړې قتل ګړ باندې

ماخذ :

د پښتنخوا ه د شعر ها رو بهار -۸۱ مخ د کابل چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۰ـ اکرم :

دشاغلي همیش خلیل په‌قول داشرف‌خان هجري له(۱۰۴۴ هق)څخه‌تر (۱۱۰٦ هق)ددو رشاګردی. دی‌لیکي‌چي: «داسي معلومیږي لکه چي هجري او اکرم دواړو‌به کله کله په یوه‌سز که غزلي‌لیکلې،او هم‌دغه‌وجه‌ده‌چي‌داکرم دروستو دوه غزلو نه‌په ردیف‌او قافیه دهجري په‌دیوان کي غزلي موندی شي- مثلاً :

دهجري‌دیوغزل مطلع ده :

رازمی‌هله هویدادعشق مذکور که

چي‌مي‌خو بڼ‌دلرګی سرلکه منصور که

د یوبل غزل په مقطع کي وایي :

هجري‌ږ‌پردی شاعران په‌زمانه کي

ماخو ستاشعرپه واړو کي منظور که

داکرم‌غزلي د شاعری یوخاص صنف‌لري‌چي هغه‌بي نقطه شاعري بللې شي ولي باوجوددغه صنفه داکرم غزلي دعام فهمه‌او‌چتي دی... ددې‌په مقابله کي‌اګرچه‌دهجري‌غزلي‌بي‌نقطه‌نه‌دی ولي‌عام فهمه‌او رواني ضرور دی.»

داکرم‌د کلام نمونې :

(۱)

مکړه‌مکړه کامه دروسه دلـداره

کامکړه ډار کوه‌له کر د ګاره

ما سر مدله او ره مه‌لره والهم

ماهه! ورو کوم کلام همه‌له‌ډاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرو مال و دل ماو اړه و ماو ر کړه
لاهم کله له ماصلح کړه طراره
ماه دماه له مهره و ر که لکه مهره
مسک دهم طرو که سهل له مداره
هرآدم که دله مهره مهر سوړ که
اسم و ر ک وه دعا لموله کطاره
دوه گوهر دهم و اصل کړه له احمره
هم دو صل کړه له مهره حوره ماره
دم له دمه صدو لک کار ملا کا
«اکرم» کم آگاه ددهر له اسراره

—٢—

مکړه مکره دار داله مهره دو ر کړه
داو اله دل دماهم کله مسرو ر کړه
کله کله دا محسود مهروا کړه
دعا گوماهه واله دهر سحور کړه
دگل ملک لره هاره درومه له کوره
صدو لک واله عدم هاله صدو ر کړه
له ودو ده دو ر هر گوره هم الم وه
دل ئی او س دماه له و صله همه سور کړه
د مادل د ا و رذ مهر و اړ ه وسه
او س له مهره هم و اله کله معمور کړه
صدو لک کسه مد اح کسرد ماه مو رده
کله سور ملاله ماه سمه لور کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماه که‌رو ملاله مهره کا اکرمه ! گوره‌گوره‌له هوسه ماه حوړ کړه
دا کرم دوي‌نوری‌بدلی هم په«و ر که خزانه» کی سته.

مـأخـذ:

و ر که خزانه دپیښور چاپ -۲/۱۴۲مخ

۱۷۳۱-اکرم :

دپښتوژ بی او لسی‌شاعرو ،چی‌شعرو نه یې‌دموسیقی پرمقامونوسمو یل.دده‌ځینی غزلی‌په«بهار گلشن» کی‌چاپ سوی‌دی‌دابیت دده دی:

سرو دو همه‌شراب‌خښمه‌نور له‌بدو توبه دو اړه‌لاسونه په‌تندمحمدا کرم‌ایښی‌دی

مـأخـذ:

فرهنگ زبان‌و ادبیات پښتو۱/٦۴۳مخ

۱۷۳۲-اکر ام اخو نز اده:

ملامحمدا کرم مشهور په»«ا کرم‌اخونزاده» دپښتو ژ بی عرو،اود(۱۳۰۰هق) کال‌په‌شاو خوا کی یې‌ژ وند کاو ه.

دحضرت محمد(ص)نور نامه یې‌دغزل‌او قیصید ې‌په‌قالبو کی‌په نظم کړې ده .
معلوسیږی‌چی‌په‌دینی علومو کی‌یې‌ښه مطالعه د رلو د له .

دده‌نور نامه‌دمذهبی تدر یس‌په‌حلقو کی په «نور نامهٔملاا کرم »شهرت‌لری-دابیت دده دی :

بیچاره اکرم ښښه‌له تاغواړی
دعفونامـه په تاښایی‌هم ستاده

مـأخـذ:

فرهنگ زبان و ادبیات‌پښتو-۱/٦۴۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۳- اکرم نیازی:

ملامحمداکرم نیازی دپښتوژبې شاعرو، او دلغمان دالینگار په «وت» کلي کې اوسېد، ددهٔ ژوند د(۱۳۰۰ ه ق) کال په شاوخوا کې اټکل کېدای سی .

دی عوامي شاعرو، اوپه دیني علوموکې یې مطالعه درلودله .

دالینگار دسیمې جغرافي اوضاع یې په پښتو نظم کړې‌وه - دابیت دده دی :

حساب درته کوم ښیم دخوکلونوسونه

چې دروغ پکې رانشي رښتیا وایمه حالونه

مـأخـذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۳۷ مخ

۱۷۳۴- التفات خان :

داحمد شاه‌بابااو دهغه زوی تیمورشاه دو ختوله‌نومیالیوڅخه‌و، چې داحمدشاه باباپه زمانه کې یې د«خواجه سرایې» رتبه درلودله، اود تیمورشاه په ختوکې ددولتي خزینې خزانه‌داروټاکل سو، او داټاکل یې په (۱۱۸۶ ه ق) کال کې‌و .

مـأخـذ :

سراج التواریخ- ۱/۳۷مخ

۱۷۳۵- الکو نیکه:

دپښتنو دیوه مشهور ټبرا لکوزو لوېړی نیکه‌و، چې داټبرترا وسه‌دده‌په نامه یادېږی دالکودپلارنوم سلیمان(زیرک) اودنیکه نوم یې عیسی اوورنیکه یې رجړو، چې رجړبیاداودل یاابدال زوی‌و، اودابدال ژوندد(۳۳۰ ه) په‌شاوخوا کې اټکول‌سوی‌دی.

ابدال بیادترین زوی‌او ترین بیا دشرخبون زوی‌او شرخبون بیادسړبن زوی و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دالکویوو رو رپوپل اوبل و رو رباركو، چې دپوپلزو تبرپوپل او دبار کزو تبر بارکنه منسوب دی .

مأخذو نه :

۱ـ حیات افغانی ـ ۹ ۳۲ مخ

۲ ـ پر نوا ی معارك باندی د پوهاند حبیبی تعلیقات ـ ۳۹۷ مخ

۱۷۳۶ـ الله داد (شیخ)

شیخ الله داد په ختیه سموزی داشنغر اوسیدونکی دخپل وخت نو سیالی عارف و ، پلار او نیکه یې هم د سموزیو مرشدان تیرسوی و .

دپټې خزانې مؤلف محمد هوتك د«او لیای افغان» د کتاب په حواله لیکی چې:

«شیخ الله داد لوی ولی واولوریې بی بی نیکبخته چې په حقیقت کی هم نیکبخته غارفه ښځه وه»

مأخذ :

پټه خزانه ـ د کابل لومړی چاپ ـ ۱۸۱ مخ

۱۷۳۷ـ الله یار الیسه خېل :

د مبین زوی د کوټی دهند و باغ د کمپوغی دسیمی د کڅ نومی کلی اوسېدونکی په ختیه الیسه خېل کاکړ دړوب په ملیشه کی مبارز پښتون و ، چې د پرنګ په وسله به یې پخپله پرنګیان وژل، لکه هغه وخت چې ملی مبارزینو کلاخان او قایم خان دا پوزی پر ښار بریدو کی عنو الله یارچې د پرنګ په سنګر کی ناست و ، د پرنګیانو دوه ډګر والان یې د هغوی په ورکړ سوو ه وسله وو ژل، دی په طبیعی مرګ مړ سو ، او د کمپوغی په شیری ګڅ کی خاوروته وسپارل سو .

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ دسیال کاکړ دکوټی چاپ ـ ۱/ ۲۹۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۸ـ الله ویردی :

دغازی امان‌الله‌خان په‌و ختو کی‌دغنی پښتو ټولنی غړی و ، چی امان الله خان دارګ په‌شمالی برج کی‌دپښتو دخدمت دپاره‌د«سر که دپښتو»په نامه‌په (۱۳۰۱ هش) کال‌کی‌جوړه کړې وه،اوالله و یر دی دو ردګ دتبر دنماینده په توګه پکښی کار کاوه .

مأخذ :

یو ازینی پښتو ـ دکابل چاپو روستی پانه .

۱۷۳۹ـ الو لالا :

د پښتو ژبی حماسه ویونکی شاعر و ، د بلوخستان‌په پښین کی‌اوسېد، او پر او لسی وزنو یې شعرونه ویل ـ دافغان او انګر یزد جګړو دپیښی یې هم په نظم کړی دی، او پخپله یې‌هم دپښتنو په‌ملی مبارزو کی برخه اخیستی‌وه. تر(۱۸۹۳ ع) کال پوری‌دده ژوند یقینی دی ـ دابیت‌دده‌دی:

غازیان‌تمام سوه ، کفار راغلیء په‌سلکو باندی

په څه پندو پاندی ، وهی وطن

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۳۸م‌خ .

۱۷۴۰ - الهداد (میا) :

دپښتو ژبی له پخوانیو صوفیانو شاعرانو څخه‌و ، دده ژوند دیو ولسمی هجری پېړی په شاوخوا کی اټکل کېدای سی ـ دده غزلی په متفرق ډول داخوند میاداد په دیوان کی راغلی دی ـ دابیت دده دی :

بېلتون غضب و ، حکم د رب و   په نایی کښېښوو ه میاالهداد

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۳۹ م‌خ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۱ـ الله یارخان نواب :

دنومیالی حافظ رحمت خان بړیځ زوی دهند له‌جنگیالیو او فرهنگیالیو او پوهانو پښتنوڅخه‌و .

په(۱۱۵۷هق) کال کی زیږیدلی او په(۱۲۴۸هق) کال مړدی .

نواب الله یارخان په پښتو، دری او هندی ژبو ښه لیکوال و ، او په پښتو به یې شعرهم وایه .

ده دهندی ، دری او پښتو لغاتو یو فرهنگ د«عجایب اللغات » په نامه تألیف کړی و،دابیت ,دده دکتاب په پای کی‌دده له‌خوا لیکلی سوی دی :

ماچی خیال دتاریخ وکه‌له‌هجرته‌چی حساب شو

هم‌یی‌دامصرع تاریخ ده ، چی‌اتمام داکتاب شو

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۱۰۵مخ.

۱۷۴۲ـ الیاس (مولانا) :

مولانامحمدالیاس دخورلسمی هجری پیړی‌په سرکی دپیښورله مفسرینو څخه و، چی د «مخزن التفاسیر» په‌نامه یې پرقرآن کریم یو تفسیر لیکلی‌و، او هم‌یې په‌ژبه شعروایه‌ـ دابیتونه دده دی :

ای زما خپله ځیگره

ای زما دزړگی سره

نصیحت درته کاوه شی

ستاد پاره ده بهتره

مأ خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۱۰۵مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۳ـ امام الدین (شیخ):

شیخ امام‌الدین خلیل غوریاخیل دخپل‌وقت نومیالی عارف او عالم او د نومیالی ستر عارف شیخ متی‌له اولادېڅخه و.

پلاریې شیخ کبیر نومیده او مشهور په «بالا پیر» و، موریې «تاج بی‌بی» دملک درویزلوروه چې‌په خلیلوکی ستانه کورنی بلله کیده.

شیخ امام الدین د(۱۰۲۰ هـ) کال دمحرمی‌دمیاشتی‌په‌سرکی‌د دوشنبې په‌ماښام په‌بدنی کی‌وزیږید، اود (۱۰۶۰ هـ) کال دمحرمی په ۲۲ دچهار- شنبې په شپه په پېښور کی مړ اوښخ کړه سو.

ده‌یو کتاب‌د«تاریخ افغانی» په‌نامه‌دافغانانو دتاریخی پېښوپه‌باب کی لیکلی‌و بل کتاب‌یې‌د اولیای افغان په‌نامه« کښلی‌و، چې‌دپټی‌خزانې مؤلف‌محمدهوتک‌په خپل کتاب کی‌دخپل پلارله خولې‌له هغه کتابه‌روایت کړی دی، اولیکی‌چې: «هسی وایی‌کاتب الحروف محمد: چې زما پلارروایت کا، چې شیخ امام‌الدین خلیل‌غوریاخیل، پخپل کتاب«اولیای‌افغان» هسی کښلی‌دی ....»(۱)

مأخذ:

پټه خزانه- دکابل لومړی چاپ - ۱۸۱، ۲۱۴ مخونه

---

(۱) دانومیالی که‌څه هم« دافغانستان نومیالی» ددریم ټوک په (۴۷۲) مخ کی راوړ ره سوی دی خوځنگه دیوه کتاب نوم«اولیای افغان» هلته یاد سوی نه‌و، او هم دپټی خزانی‌حواله‌یې‌نه‌درلودله، نو دلته‌بیا راوړه سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۴ـ امان ترین :

ملا محمد امان دگل محمد زوی او د ملا یعقوب لمسی په ختمه ترین دکندهارد پنجوایی دا ولسوالی دپاشمول دکلیاو سید و نکی دپښتو ژبیشاعر او خطاط و، په(۱۲۱۶ هـ ق) کال کی یی د«شرح الیاس» یوه نسخه خطاطی کړې وه . پهدینی علومو کیښه مطالعه درلودله ، او متفرقیغزلی یی لیدلی سوی دیـدابیت دده دی :

چیپهدردو په غموسره الوددی
تهپروکه یونظر خوار دیامان

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۵۳مخ .

۱۷۴۵ـ امان گجراتی :

دپښتو ژبی قصه و یونکی ناظمو ، چید«افغانستاننومیالی» دردیمټوک په (۳۸۱)مخ کیراوړه سوی دی ،خو هلتهددهدشعر نمونه نسته، اوهميې یوازی د«افسانه غمآلود»قصهچیلهاردو ښخهيې ترجمه کړییاده سوې ده ، حال دا چی دی نوری منظومی قصې هم لری چی نـمونه يېدا دی ؟

۱ـ گلوصنوبر ـ
۲ـ شهزاده بهرام گور
۳ـ گل اندام .

او دابیت يېدنظم نمونهده :

لوی يېته لوی دی قدرت دی غنیخدایه بسندهځه پکی و یلیشیبېځایه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۵۳مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۶- امامی هروی :

قاضی جلال الدین محمود امامی دخراسان قاضی القضاة او دخپل وخت نومیالی زاهد او متقی و، او ملوك کرت ورته په درنو سترګو کتل - دمثال په توګه کله چی په ملك معز الدين حسين کرت ده ته خط لیکه نو دخط په پای کی به یې لیکل :

«بنده مخلص دولتخواه حسین کرت»

دی په (۷۸۲هق) کال کی مړ او په ګازرګاه کی ښخ دی .

مأخذونه :

۱- حبیب السیر - ۸۷/۳ مخ .

۲- رجال حبیب السیر - ۵۷ »

۱۷۴۷- امیر اصلاخان جوانشیر :

دتیمورشاه درانی دوختو له نومیالیو مامورینو څخه و، په (۱۱۸٦ ه ق) کال چی تیمورشاه په پېښور کی و، او دهغه ځای دزمیندارانو مشر فیض الله خان خلیل د اسدالله خان مومند په همکاری دتیمورشاه دوژلو توطئه جوړه کړه او د شپې پر بالاحصار یرغل وکیء، نودا امیر اصلاخان جوانشیر که څه هم ددیوانی مال داتلاف په جرم دتیمورشاه له خوا بندی و، بیاهم پرخپل سر له بندیخانې راووت او دفیض الله خان او دهغه دملګرو سره په سخته مړانه وجنګېد او چی تیمورشاه دده مړانه ولیدله نو وروسته ترهغه چی هغه شخړه پای ته ورسېدله، امیر اصلاخان یې له بنده خلاص کیء، په غبرکی یې ونیو، او هغه ددیوانی مال تاوان یې هم وروباخښه، او لانور خلعت یې هم ورکیء .

مأخذ :

سراج التواریخ -۱/۳۸ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۸ـ امیر خان ننگرهاری :

د پښتو ژبې نومیالی شاعر و، د ده پلار او نیکه گان په جلال آباد او لالپوره کې اوسېدل چې اوس یې هم عزیزان د لته ستهـ خو پلار یې د احمدشاه بابا په وخت کې د پیښور د اشنغر سیمې ته ولاړ او «په شیر پاو» نومې کلي کې میشته سو، او تر (۱۲۶۱ ه ق) پورې ژوندی و، د شعر دیوان یې درلود، او په ختّه علی‌زی او په علیز وکی حسن‌خېل مومندو، او دا غزل یې د کلام نمونه ده:

ستا د زلفو خیال می‌تلو نی له سر نه دی
خو می‌ساه پسی‌له غمه بدر نه دی
لکه وی لذت د استاد لعلو لبو
دالذت لا د شربت د کوثر نه‌دی
لکه ستا بشر دی ښکلی پیدا شوی
لا ښایست هسی د شمس و قمر نه‌دی
ښایسته که په‌جهان کې ډېر یاد پېری
په‌ښایست کې یو له تا برابر نه دی
ناصح ځکه که تر وې تر خې خبری
چې یې خبلی ستا د شو نډو شکر نه‌دی
لا یې خو از ماخبر له هغه و اخله
چې یې توری خاوری خو لا بشر نه‌دی
خو گر یو ان په‌دو اړه لاسه پاره نه کا
لا هجری دیار له‌غمه بتر نه‌دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مین یار چې پکښې نه وینې په ستر گو
په «امیر» باندې و دان هشتنگر نه دی

مأخذ :

تیر هیر شاعران ـ ۹۷ مخ د عبدالحلیم اثر افغانی اثر د پښتو رچاپ .

۱۷۴۹ـ امیر خان هجری :

دپښتو ژبې پخوانی شاعر دی او د (۱۰۸۰ ه ق) او (۱۱۵۰ ه ق) کلو ترمنځ دده ژوند اتکل سوی دی خو د ژوند حالاتو تفصیل یې لاس ته نه دی راغلی، یوازې دده له ځینو اشعارو څخه ځرگندیږی چې دی یوې خانی کورنۍ ته منسوب دی لکه چې وایی :

که ځیلی کا یارد زلفو رپه غاړه
کابه ترکه پرې «امیر» خپله خانی

هجری داشعارو دوه دیوانه لری چې په هغو کې ځای په ځای د «شهباز» دمړینی په باب یادونی کوی، لکه چې وایی :

چې دناز په خوب اوده پرې «شهباز» پروت دی
دلحده یې بونین ځکه دلونګ ولاړ - یادا چې:
ددنیالذت یې واړه په ما تریخ کړ
چې «شهباز» شیرین دهان شیرین گفتار لاړ

خوښاغلی همیش خلیل لیکی چې :« په یقین سره نشی ویلی کیدی چې دا شهباز څوک دی، ولی د قیاس نه معلومیږی چې شهباز په ضرورڅوک دشاعر دوینی په رشته کی او یاڅوک نږدې دوست وی »

د امیرخان هجری د دیوانو په باب هم ښاغلی همیش زیاتوی چې :
« امیرخان هجری په حیثیت د یو پرگوشاعر مونږ ته د خپل کلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ضخیم قلمی دیوانه پریښی دی (۱) چې دشاعرد قادر الکاسی نه علاوه دهغه په‌علمی قابلیت هم‌دلالت کوی - دهجری طرزلکه دځینو نوموړو لرغونو پښتنو شعراء عشقی او روان دی، شیرینی‌او تأثر هم‌لری، دپوخ عقل فکرخاوندی په‌ژبه ښه‌عبور لری وینایې‌هم صفا او شسته‌ده... دځینې ساده ساده وینا په تنه‌بوده‌کی دبلاغت او صنائعو دملغلرو په‌پېیلو هم پوهیږی ... »

اوس دهجری دکلام نمونه‌و لولیء :

-- ۱ --

گل په‌لړه ژړ او خاندی شبنم نه
یا رسی‌وپه‌ښوده داو ښکوپه‌باران مخ
چی‌زمادزړه آهو نه ورته‌رسی
ځکه هسی رنگ کبو دشه دآسمان مخ

-۲-

که‌توولی دخوبرو یانو پرې تولیږی
زه دځان‌په سوه رضایم لکه شمع
چی‌می‌ولوه مخ دغم په‌ډیرو او ښکو
دمجلس د عشق رنایم لکه شمع
چی‌میشته‌شو پکښی‌خیال‌دسرو چشمانو
زمازړه شوځکه گنج د درسرجانو
دعقیق لړمون به ډک نه‌و، دوینو
که‌یې‌نه وې په‌زړه خیال دسرو لبانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

— ۴ —

لکه دی چی ارغوانی زمادیار رنگ
هسی کله‌دی دگلو دگلزار رنگ
لکه خال چی شین زمادیار دمخ دی
هسی نه‌لری سبزه دمرغزار رنگ
لکه‌دی زمادیار چی توری زلفی
هسی‌نه دی دسنبل دشبتار رنگ
یار زماچی تور کاکل په‌مخ خواره کا
شی‌خجل و رته دمشکو دبازار رنگ
چی‌په بو نین زمادیاردزلفو راشی
له هیبته تغییر وخوری د عطار رنگ
ماهٔا له پوښته زماد تغییر رنگه
که‌په‌ځای لیدلی چاوی دبیمار رنگ
تسله بلبل په‌گل دیارد مخ کا
چی‌ونه وینی هیچر ته درخسار رنگ
چی‌یې تیغ پری دسر وسترگو نیم کښو که
په‌سرو و ینو یی‌لړ مون که‌دانار رنگ

— ۵ —

په‌ښنو آهو کی مدام تازه نرگرځم
ماموندلی‌دی سپرلی په‌د اخزان کی
په‌ژړ راژړا زماداهسی خاندی
لکه گل‌چی سحر خورشی‌په باراڼ کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یې خیال ما په گوشه دستر گو را ووست
که آهو وحشي رادرومي په داما ن کې
دهر بوټي دگل زرواري ځار یږم
چې یې عکس دمخ وینم په بوستان کې
چې یې خیال دکږو روځو ورپه زړه شي
زوړند سر لکه غنچه کړم په گریوان کې
مأخذ :

ورکه خزانه ـ دېناغلي همیش خلیل تألیف ـ ۲/۳۶۳مخ .

۱۷۵۰ـ امیر خلیل هراتی :

د هرات نومیالی خطاط و، لومړی د ستر خوشنو یس محمود بن اسحاق سره اوسېدا او له هغه څخه یې د خط زده کړه وکړه او په لږ وخت کې لوی استادسو، اوشهرت یې وموند، او هغه وخت چې اول شاه طهماسپ صفوي خراسان ته راغلی امیر خلیل یې ډیرو نازاوه او ډیر خلعتونه یې ورکړه ـ تر هغه وروسته هندوستان ته ولاړ اد گو گانیانو شاهانو دربارته یې لاروموندله ـ دشاه عباس په وخت (۹۹۶-۱۰۳۸) کې له هنده اصفهان ته ولاړ، او دهغه پاچا دربارته یې لار پیدا کړه، هغه پاچاهم لوړه مرتبه ورکړه، اوفرمان یې ورکی چې دسلطنتي کتابتون دپاره ځیني تو ټې او مرقعات ولیکي په دې توگه یې ژوند تېراوه ،څو چې دده او مشهور خطاط «میر عماد» ترمنځ د ښه خط په باب کې مناقشه پیښه سوه او هر یوه به دخپل خط دښه والی دعوه کوله ، ددې مناقشې خبره شاه عبا س ته ورسېدله اوشاه عباس تر دوی ترمنځ دهغه وخت ډېر نومیالی خطاطان ملامحمد حسین او علی رضای عباسي میانځگړي او قاضیان و ټاکل هغه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغو دواړو ددوی خطوته ترژوری کتنې وروسته د امیرخلیل خط ته ترجیح ورکړه. څه موده وروسته امیرخلیل دهند دپاچهانو په غوښتنه له شاه ـ عباس څخه اجازه واخیستله او هندوستان ته ولاړ، او چې حیدرآباد دکن ته ورسېد ناروغي ورپېښه سوه او په (۱۰۳۵ هـ ق) کال مړ، او په حیدرآباد د دکن کې ښخ کړه سو .

مأخذ :

خط و خطاطان ـ ۵۲ مخ .

دابو لقاسم رفیعي آبادي تالیف د تهران چاپ

۱۷۵۱ـ امیر شاه کویټي :

امیر شاه معروف په محمدعلي دخپل وخت عالم او د پښتو ژبې شاعر و. د پښتونستان په کویټه کې اوسېد، او د«سنه خیلو» په جماعت کې یې امامت کاوه، بیا هندوستان ته ولاړ، لومړی په لکهنو کې اوسېداو په (۱۲۷۸ هـ ق) کال د گوالیار ریاست ته و کوچېد، او په یوناني طب بوخت و .

ده په عربي ژبه هم شعروایه، او یوه میمیه قصیده یې پنځه شپېته بیته د خپل پیر سیدا میر په ستاینه کې په عربي ویلې ده چې څو بیتونه یې د «تیر هیر شاعران» په ـ (۱۶۴، ۱۶۵)مخو کې راوړه سوي دي اوڅنگه چې دا قصیده یې په(۱۲۷۸ هـ) کې ویلې ده نو دده ژوندهم په دغه کال کې یقیني دی .

نبوي شمایل یې هم په پښتو ژبه نظم کړي دي او دادوه بیته دده دي :

امیر شاه زهیر دی ژاړي   صبح و شام و تاته ژاړي

۱۷۵۲ـ امیر (ملا) :

دشاه شجاع الملك دوخت د پښتو ژبې شاعر و، د پښتونخوادمردان د ضلع دسوابي دتحصیل د کلابټ په کلي کې اوسېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده پەخپلو اشعاروکی پەکابل کی دشاەشجاع دپرتخت کښېنا ستلو او پیاله ـ تخته درلودیدلو پیښې یادوی ،څکەنوتر (۱۲۳۰ هق) کال پو ری دده ژو ندیقینی دی .ده پەپښتو ژبه کی«دتمیم انصاری »قصه پەنظم کړې ده اوپەقصه نظم کولو کی د«فیاض مندړ«پیر و ښکاری رد »قو م»قصه یې هم پەنظم کړې ده او دافغان او انګریز دلو مړی جګړې پیښې یې هم به نظم لیکلی دی دا بیتونه دده دی

آشناستا پەسپینه خو له ږنګه جو ړ پری چی تەاخلې لەا میره ر خصتو نه

ستا د لطف خـو انچـه غوا ړی را کړه لا س دخدای دپاره

ماخذ:

تیر هیر شاعر ان -۱۶۳ مخ

ستا یا ری شوه لەامیره هسی پاتې لکه پاتې شه کابل لەشجاع و له

ای امیره د رنجیت پلیت دلاسه ړنګینه وطن خراب دپیښور شه

زه ا میر خو میر ا فغان د کلابت یم نه پەاصل ترك، تاجك یادلا زاك

دده نو ر اشعار پە«تیر هیرشاعر ان »کی ستە .

مأخذ :

تیر هیر شاعر ان - ۱۷۷ مخ

۱۷۵۳ـ امیری هر وی :

امیر جلال الدین یو سف دبایسنغر میر زاددر بار لەخو شنو یسانو او شاعر انو څخه و چی پەاشعار و کی یې «امیر» تخلص کاوه .

مأخذ

تاریخ نظم و نثر در ایر ان - ۱/۲۳۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۵۴ـ امین :

عبدالجلیل امین د مذهبی موضوعاتو شاعر و ، نو ځکه یې په شریعی او مذهبی موضوعاتو کې ښه معلومات درلودل ، ده یو اخلاقي او مذهبي اثر په (۱۳۳۰ هـ ق) کال کې په نظم کړی دی ـ دا بیت دده دی :

لس و رځې اته میاشتې دوه کلونه   په حساب دعبدالجلیل امین شوی ای اخونه

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۵۸ مخ

۱۷۵۵ـ امین الله راجایی :

د پښتوژبې اولسی شاعر و ، او په شعرو نو کې یې زیاتر دینی موضوعات بیانول دنما ځځینې برخې یې په پښتو ترجمه کړې او دده معماوی شهر تلری . امین الله آهنګری کوله او په (۱۲۷۳ هـ ق) کال دلغمان په راجایي کې زیږیدلی او په (۱۳۴۵ هـ ش » کال کې مړ دی ـ دا سروکی دده دی

هردم کوم بیان ، وایمه سر د قرآن
و اوری یارانو راته جوړه ترجمه شوه

رب ته هیله شوه زما

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۵۸ مخ

۱۷۵۶ـ انار :

د پښتوژبې شاعر تېرسوی او دده یو شعر د ملابنایسته خان په پښتوجونګ کې راوړه سوی دی .

دښاغلی رفیع په اټکل یې د دولسمی هجری پیړۍ په سرا کې ژوند کاوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددهغه یوازینی شعر چې دملا بشایسته خان په پښتو جونګ کې راغلی دادی:

سرمې سل ځله تر تا دلبره زارشه — ولې هومره درته وایم چې مې یارشه
په درست عمر کې په قار راغځه ګرځې — باری یو ځله په مهر راکنار شه
پرهغه چې ستا خاطر پری آزار یږی — پر بدل زما، دلدار خاطر آزارشه
چې په سیان ددو و سینو جدایی که — دغه فعل د غماز د ی غمازخوارشه
د وصال شپه شب قدر ده ، «اناره» — پردغه شپه چې اوده نشې بیدارشه

ماخذ :

ادبی ستوری -۱/۵۵ مخ

۱۷۵۷-۱ نارګل لغمانی :

د پښتوژ بې اولسی شاعرودلغمان په سیمو کې اوسېداو پراولسی آهنګو یې سم پښتوشعرونه جوړول. ددهشعرونه په عوامو کې شهرت لری، اود(۱۳۷۸ هش) کال په شاوخوا کې مړدی.

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۵۸ مخ

۱۷۵۸-۱ نخر ګل :

د پښتو یوخوږژ بې شاعرتېرسوی دی او د(۱۲۲۶ هش) کال په شاوخوا کې د پېښور په سیمه کې او سېد په (۱۸۴۷ ام) کال یې د «ترانه محفل» په نامه یوه خوږه کیسه له اردواو فارسی څخه په پښتونظم را رولی ده، نظم یې اورد مثنوی دی او زیاتره لغات یې سوچه پښتو دی او ځای ځای یې هم پښتوبه لی پکښې را ړی دی.

په دی کیسه کې د سلطان محمود غزنوی عدالت او د ښځوعفت او پاک نفسی بیان سوی او ددو و پاکو سینانو د کامیابی سینی کیسه ده، او ترحمداو ثناو روسته خپل ځانته د کیسی دلیکلو داسی امر کوی :

لاس کړه پوری په کیسه باندی تلوار کړه — ساسعان پرې د محفل ټول خبردار کړه
شپه تېریږی لږ ساعت دی پکې پاتی — د رنګ ساعت له به سارغان باغ کړی ساتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

یخ نسیم بەد سبا او س جاری کیږی
مر و ر گل پە گلشن کی پخولا کیږی
سروه کج گردن دباغ منځ کی ولاړه
د بلبل د نه را تلو په زړه لتاړه
صنو بر خواره کړه لاس دپردی خوشاله
همسری له دې چنار راغلی خوا له
شمشاد چوب پەلاس ولاړ مینځ کی دباغ
د بلبلو تو ل ته کله پر پړ دی زاغ
سبزه رنگک توتاپه غاړه کړ خپل طوق
ځی خدمت لەبه گلش ته په ډېرشوق
ته هم واخله قلم وکړه تحریر
حاضران کړه د مجلس پوی په تقریر

ښاغلی حبیب‌الله رفیع په خپل کتاب « ادبی ستوری » کی لیکی چی: «ده په دې کیسه کی خپله برخه په ډېر بریالیتوب او استادی سره ترسره کړې او دا کیسه یې په داسی مهارت سره لیکلی ده چی د پښتو دستروسترو کیسه لیکونکو استادانو له کیسو سره اندول کېدای شي، په دې کیسه کی د «روشن بانو» او «نیک اختر» د پاکی مینی پیښی لیکلی شوی دی .

انځرگل یو ځای د «نیک اختر » په بیلتون کی د «روشن بانو» ژړا په ډېر زړه وړونکی ډول تصویر وی او داهغه هغه وخت دی چی د سلطان محمو د غزنوی له خوا نیک اختر د غلا په تور نیول شوی او د مرگ حکم پرې شوی دی »

دلته یې هم دا برخه د انځرگل د کلام د غونې په توگه راوړو :

بانو غبرگ کړ وې زما خالقه خدایه — په تیزتیغ می د هجران شوزړه دوه ځایه
د جانان د جدایي طاقت مې نشته — څه خو بیا وړ و مبې له ده عقباته بیایه

(c) ketabton.com: The Digital Library

روح منلی صدقه می ددلبر دی
عزرائیل راو لیره زماترسرایه

الله‌سامی ددلبر په حضو رواخلی
چی تسکین د لگیرضمیرشی دینکرایه

دفلک چی زه‌منل هغه‌یې و کړل
زمانې‌روی کړه‌در ب ته هیڅ مه‌و ایه

ما غریبی تا سره څه بد و کړی
اې فلکه ! څه‌تقصیر زما وښایه

نرناحق دی‌او ر دهجران راچاپیر کړ
ماکوم کارکړی له‌تانه و ،بې‌ځایه

بې گناه دی‌ظلم و کړ په‌ما باندی
څله غواړم دا درسی له‌رهنمایه

«انځرگله »له چشمانوته‌نم وچ کړه
دبانو دخولې‌اشعار په‌ښه‌شان‌ستایه

مأخذ :

ادبی ستوری ۹۸/۱ مخ

۱۷۵۹ـ انعام خطاط:

ددو ولسمی‌هجری پېړی دپای له خطاطانواو دپښتو ژبی‌له‌ناظمانو څخه و ، ده دپښتود کتابوڅونسخې په‌ځل ښه‌خط لیکلی دی‌چی‌دده دنظمونو نمونې‌هم پکښې‌سته.

په‌(۱۱۷۶هـق) کال یې‌در حمان بابادیوان یوه نسخه خطاطی کړې وه چی‌په‌پای کی‌یې دابیت لیکلی و :

شکرشکرچی‌تمام شو دادیوان
په دستخط د«انعام »خو ار و حیران

مـا خـذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۵۹/۱ مخ

۱۷۶۰ـ انگوخان بامیزی :

دتیمورشاه‌درانی دوختوله‌نومیالیوڅخه و ،چی‌په (۱۱۸۶ هـ ق) کال یې د تیمورشاه په‌امرداحمد شاه‌بابادوختوز یرشاه‌و لی خان‌چی‌دتیمور شاه ... ور شهزاده سلیمان او خپل زوم یې داحمد شاه‌بابا‌ترمړینی و روسته پرتخت کښېنولی و ،داسلام خان‌په‌ملگرې‌و واژه ـ دسراج‌التواریخ مؤلف‌لیکی : «شهزاده (تیمور)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چون ازتخت‌نشینی برادر کوچک خود سلیمان که بواسطهٔ وزیرشاه ولی‌خان شده ازو آزرده خاطربود درمنزل سیاه آب واقع غربی بکوا « اذانگوخان بامیزئی» رامأمور بقتل شاه ولیخان کرده واو باتفاق وهمدستی اسلامخان و یرابادو فرزند ودو تن خواهرزاده گان ارجمندش بقتل رسانید.. »

مأخذ :

سراج التواریخ-۱/۳۵مخ

۱۷۶۱-انمر خول خیل :

پروفیسورسیال کاکړ لیکي‌چي:«انمر دمرانیودخول خیلودبابوزیو په‌تبر کي مبارزشخصیت‌تیرسوی دی -ده دخول خیلو په د هنه کی‌بی‌پرنگیان وژلی دی او بالاخره پخپله داستعمارچیانوله‌خوا په دارسو »

مأخذ :

پښتواو پښتانه - ۳۸۹/۱ مخ

۱۷۶۲-انور شاه (سید) :

سیدانور شاه دپښتو ژبی شاعراو په ختهٔ سید ؤ ه دده‌نیکه گان‌لکه فخرعالم بابا، میرعقیل، او نورپه روحانیت او پیری مشهورو و، او په تیرا کی اوسیدل .

سیدانورشاه د(۱۱۳۷هق) کال په‌شاو خوا کی په« کلایه » کی زیږیدلی وه، چی‌و روسته‌عالم ، پرهیزگاراو دسلوک واقف سړی‌سو - دبرخلک یې مریدان سول او په«میاصاحب» یې‌شهرت وموند، مریدان یې«میامریدا ن »او نمسی‌لې «میانمسی» بلل کیدل ،دده ژوند تر(۱۲۰۷هق) کال پوری یقینی دی -سباغلی همیش خلیل لیکي :

«قنبرعلي خان چی دپښتو په‌مقدمینوشعراء کی‌څرگند حیثیت‌لری،دسیدانور شاه عقید تمند اومریدو ، بلکه‌دسیدانورشاه‌دتعلیماتو پرې‌دومره‌زیات‌اثرشوی‌و -

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې خپل آخری ژوندیې تول دهغه سره یو ځای تیر کړی و » ترمړیینی وروسته «کلایه» مخامخ د «مستوری توی» هاخواته «لیړی » نومی ځای کی ښخ کړه سو، او ښه گنبده پرولاړه ده .

د دشعر دیوان هم درلود ،او دښاغلی همیش په روایت یو مکمل دیوان یې دسید قاسم «ابراهیم زی» سره په هنگو تحصیل کی ستہ.

د کلام نمونه :

باده راشه دشیرین یا رله وطنه
عرض وکړه څه احوال یارله دیدنه
نورانی محبوب دمخ رنگ گلابی دی
ارغوان له شقائق زیات له سو سنه
چې صفت تعریف د گل او دبلبل کل
نسترین، سنبل ، نسرین و ه له سوسنه
فرهاد څه چاری په ځان باندی وې کړی
خبرنه و ، له دی هسی دود شیونه
امتیاز یی و ، هر چا وته معلوم شی
گل پسرشی چې جداشی له چمنه
عاشقانو په باب دا کار عنایت دی
زه به ولی ملامت کړم له کوه کنه
انور ستا په تیغ شهید دی که باور کړی
خوش خرم دی که ښخ شوی بې کفنه

نور اشعار یې په« ورکه خزانه» کی سته.

ماخذ :

ورکه خزانه- ۲/۰۷ ۲مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۶۳- اورکزی روښانی :

دروښانیانو د ډلی له و روستیو پیروانو څخه و ، چی په پښتو ژبه عرفانی منظومې لری دده ژوند تر (۱۱۷۵ ه ق) کال پوری یقینی دی. «د ورکی خزانې» مؤلف ښاغلی همیش- خلیل دخپل کتاب په لومړی ټوک کی دده د نظم نمونه راوړې ده . دابیت دده دی:

رامدد بایزید مسکین کړ په تقوی کی مې مکین کړه

د عقبی د معاش فکرهم دده په رهبری کړم

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-۱/۶۰مخ

۱۷۶۴- اول خان رغری :

د پښتوژبی غزل و یونکی شاعراو تر (۱۲۰۰ ه ق) کال و روسته دچارسدې په «رغړ» کی اوسېد- په شعرو نو کی یې پرغزل سربېره قصې هم په نظم کولې ، چی یوه له هغو څخه «دنیمبو« لاقصه وه، چی دده له ادبی یادګارو څخه ګڼله کېږی، دابیت دده دی

د هوښارو کمینی د تن جامه ده اول خان د کمینه و و ، خدمتګار یم

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو -۱/۶۱ مخ

۱۷۶۵- اول ګل ننګرهاری :

دثنا ګل زوی، د پښتوژبی او لسی شاعر، د ننګرهار په شیرشاهی کی او سېد، پرولسی او زانویې شعروایه ، اودده شعرونه زیاتره د خلکو په خولو کی وه ، په څلوېښت کلنی مړدی- او دابیت دده دی :

اول ګل نیالګی د ګلو دی کرلی له خزانه دی الله کړی په امان

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ۱/۶۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۶۶ـ اومې کټوازی :

دپښتوژبې شاعره وه ،په ختهٔ احمد زی او دکټو ازدکو چنیا نو په سیمه کې اوسیدله، پراولسې اوزانواو آهنگو کې شعر و نه و یل. دابیت ددې دی:

خول لوړلې چې و ار به ا خلې   که و ار يې وا خیست او ر به يې مړ سی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۶۱ مخ

۱۷۶۷ـ ایاز لنډی:

ایازدپښتوژبې اولسی شاعرو ، په شعرو کې يې«لنډی» تخلص کاوه . په (۱۳۰۶ ه ش)کال دپکتیاپه پیر کې باک کې زیږیدلی ،اوپه(۱۳۴۹ هش) کال هملته مړ دی. پراو لسی اوزانويې شعرو نه ویل او اجتماعی انتقادی مضامین یی پکښې ر اوړل دا بیت دده دی :

چیرته نشته په دنیا کې وفادار نن   و به نه کسې په رښتیاد مینی یارنن

مأ خذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۶۱ مخ

۱۷۶۸ـ ایوب خان :

ددیرلسمی هجری پیړی په سر کی ژوند ، اودپښتو ژبې مبارز لیکوال و. یو کتاب يې دپښتنو اوانگریزا نودجگړود شواهدو په نامه لیکلی و .

دی دپښتونستان په «پکلی» په سیمه « زیږبدلی اوله زلمیتوبه يې دملی مسئلوسره علاقه درلوده ،اودملی مبارزوپه سلسله کی له پکلی څخه باجوړ ته اوله باجوړه کابل ته راغی ،اوهمدلته په کابل کی مړسو،اودپو ستین دوزانو په محله کی ښخ دی .

مأخذ :

فرهنگك زبان و اد بیات پښتو-۶۲ مخ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library